Eduardo Galeano

Aynalar*

Neredeyse Evrensel Bir Tarih

Türkçesi: Süleyman Doğru

*SEL

6. BASKI

AYNALAR*

Neredeyse Evrensel Bir Tarih

EDUARDO GALEANO, Montevideo, Uruguay'da orta sınıf Katolik bir ailede doğmuştur. Çocukluğunda futbol oyuncusu olmak istemiş, gençliğinde birçok farklı işte çalışmıştır. 14 yaşında ilk politik çizgi romanı, Sosyalist Parti'nin haftalık yayın organı *El Sol*'da yayınlanmıştır. Gazetecilik kariyerine 1960'larda, *Marcha*'da editör olarak başlamıştır.

1973'teki askeri darbe sonucunda hapse atılmış, daha sonra da sürgüne yollanmıştır. Arjantin'e yerleşmiş ve bir kültür dergisi olan, *Crisis*'i çıkarmaya başlamıştır. 1976'da Arjantin'de Videla rejimi, askeri bir darbe ile iktidara gelince İspanya'ya kaçmak zorunda kalmıştır. Yazar, 1985 yılında geri dönebildigi Montevideo'da yaşamaktadır. *Aynalar*'ın yanı sıra *Aşkın ve Savaşın Gündüz ve Geceleri* ile *Ve Günler Yürümeye Başladı* da yayınevimiz tarafından yayımlanmıştır.

*SEL YAYINCILIK
Piyerloti Cad. 11 / 3 Çemberlitaş - İstanbul
Tel. (0212) 516 96 85

http://www.selyayincilik.com
E-mail: halklailiskiler@selyayincilik.com

SATIŞ - DAĞITIM:
Çatalçeşme Sokak, No: 19, Giriş Kat
Cağaloğlu - İstanbul
E-mail: siparis@selyayincilik.com
Tel. (0212) 522 96 72 Faks: (0212) 516 97 26

*SEL YAYINCILIK: 422
ISBN 978-975-570-437-1

AYNALAR
Neredeyse Evrensel Bir Tarih
Eduardo Galeano

Özgün Adı:
Espejos-Una Historia Casi Universal
Türkçesi: Süleyman Doğru
Deneme

© Eduardo Galeano, 2008
© Susan Bergholz Literary Services ve Onk Ajans aracılığıyla Sel Yayıncılık, 2009

Genel Yayın Yönetmeni: İrfan Sancı
Kapak tasarım ve teknik hazırlık: Gülay Tunç

Birinci Baskı: Aralık 2009
Altıncı Baskı: Aralık 2015

Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaası
Fatih Sanayi Sitesi, 12/197-203
Topkapı-İstanbul, 567 80 03

Sertifika No: 11931

Eduardo Galeano

Aynalar

Neredeyse Evrensel Bir Tarih

Türkçesi: Süleyman Doğru

Bu kitapta bibliyografik kaynaklar yok. Onları çıkarmaktan başka çare bulamadım: Tam zamanında fark ettim ki, onları koymaya kalksam kitapta yer alan neredeyse altı yüz anlatının kapladığından daha fazla yer kaplayacaklar.

"*Aynalar*" adlı bu kitabın ortaya çıkmasına katkıda bulunarak onun çılgınca bir projenin ötesinde bir şey olmasını sağlayanlarının listesi de burada yok. Ne var ki, kitabın elyazması son halini okuma sabrını göstermek suretiyle beni büyük bir yükten kurtaranların adlarını anmadan edemeyeceğim: Tim Chapman, Antonio Doñate, Karl Hübener, Carlos Machado, Pilar Royo ve Raquel Villagra. Bu kitap onlara ve imkânsız gibi görünen bu işin gerçekleşmesini mümkün kılan sayısız dosta ithaf edilmiştir.

Ve özellikle de Helena'ya.

Montevideo,
2007 yılının son günleri

Baba, dünyanın resmini bedenimin üzerine yapsana.

(Güney Dakota Kızılderili türküsü)

Aynaların içi insanlarla dolu.
Görünmez insanlar bizi görürler.
Unutulmuşlar bizi hatırlarlar.
Biz aslında onları görürüz görürken kendimizi.
Peki, biz gidince, onlar da mı giderler?

Biz arzudan yapıldık

Yaşam, isimsiz ve anısızken, yapayalnızdı. Elleri vardı, ama dokunacak kimsesi yoktu. Ağzı vardı, ama konuşacak kimsesi yoktu. Yaşam hiçbir çağ ile tanımlanamıyordu henüz.

İşte o zaman arzu yayını gerdi ve fırlattığı arzu oku yaşamı ikiye böldü ve yaşam iki kişi oldu.

Bu ikisi buluştular ve gülüştüler. Birbirlerine bakmak güldürüyordu onları ve birbirlerine dokunmak da.

Renk cümbüşüne doğru yolculuk

Âdem ve Havva zenci miydi?

İnsanın, dünyanın dört bir yanına doğru çıktığı yolculuk Afrika'dan başladı. Büyükbabalarımız gezegenin fethini oradan başlattılar. Farklı yollar beraberinde farklı kaderleri getirdi ve güneş de renk ayrımı işini üstlendi.

Bugün, dünyanın gökkuşağını oluşturan kadınlar ve erkekler olarak bizlerin gerçek gökkuşağından fazla rengimiz var; ancak hepimiz Afrika kökenli göçmenleriz. Bembeyaz kişiler bile Afrika'dan geliyorlar.

Belki de ortak kökenimizi hatırlamayı reddediyoruz, çünkü ırkçılık hafıza kaybına neden oluyor ya da o çok eski zamanlarda dün-

yanın tümünün bizim krallığımız olduğuna, üzerinde sınırlar olmayan uçsuz bucaksız bir harita olduğuna ve bize şart koşulan yegâne pasaportun ayaklarımız olduğuna inanmak bize zor geliyor.

Ortalığı karıştıran

Yer ve gök, kötü ve iyi, doğum ve ölüm birbirlerinden ayrılmışlardı. Gündüzle gece birbirine karışmıyordu ve kadın kadındı, erkek de erkek.

Ancak, serseri haydut Exû'nun en büyük eğlencesi, karışıklıklar yaratarak eğlenmekti ve bugün hâlâ aynı şekilde eğlenmeye devam ediyor.

Yaptığı haylazlıklarla sınırları siliyor ve tanrıların ayırdıklarını birleştiriyor. Onun eseri ve şakası yüzünden güneş kararıyor, gece aydınlanıyor ve erkeklerin gözeneklerinden kadınlar filizleniyor ve kadınların terlerinden de erkekler ortaya çıkıyor. Her kim ölüyorsa, aslında doğuyor, her kim doğuyorsa, aslında ölüyor ve her yaratılanda ya da her yaratmada ters ve düz karışıyor; o kadar ki, artık ne kimin yönetip kimin yönetildiği, ne de neresi yukarı, neresi aşağı hiç bilinmiyor.

Er ya da geç ilahi düzen kendi hiyerarşisini ve kendi coğrafyasını tekrar oturtur ve her şeyi yerli yerine koyar; ne var ki, er ya da geç delilik tekrar ortaya çıkar.

O zaman da tanrılar, dünyanın yönetilmesi bu denli zor bir yer olmasından yakınır dururlar.

Mağaralar

Sarkıtlar tavandan sarkarlar. Dikitler yerden yükselirler.

Her ikisi de, suyun ve zamanın dağların içine oydukları mağaraların derinliklerinde kayaların terlemesiyle ortaya çıkan kırılgan kristallerdir.

Sarkıtlar ve dikitler binlerce yıldan beri karanlığın içinde damlaya damlaya ya sarkmakta ya da dikilmektedirler.

Bazılarının oluşumu bir milyon yıl sürmüştür.

Zira hiç aceleleri yoktur.

Ateşin bulunuşu

Okulda bana insanın ateşi mağara devrinde taşları ya da kuru dalları birbirine sürterek bulduğunu öğrettiler.

O zamandan beri bu şekilde ateş elde etmeye çalışmaktayım. Asla bir kıvılcım dahi tutuşturmayı başaramadım.

Benim kişisel başarısızlığım, ateşin yaşamımıza sağladığı faydalara minnettar olmamı engellemedi. Bizi soğuktan ve vahşi hayvanlardan korudu, yemeğimizi pişirdi, gecelerimizi aydınlattı ve bizi etrafında oturmaya davet etti.

Güzelliğin bulunuşu

Hepsi orada, mağaraların duvarlarına ve tavanlarına çizilmiş halde duruyor.

Bu figürlerin, bizonların, geyiklerin, ayıların, atların, kartalların, kadınların, erkeklerin yaşı yok. Binlerce yıl önce doğdular, ama birisi onlara her baktığında yeniden doğuyorlar.

Bizim o çok eski zamanlarda yaşamış büyük büyükbabalarımız bu kadar mükemmel çizimleri nasıl yapabildiler? Vahşi hayvanlara çıplak elleriyle saldıran o kaba saba adamlar bu kadar başarılı resimleri nasıl yapabildiler? Kayaların arasından süzülüp havaya doğru uçacakmış izlenimi veren bu çizgileri nasıl çizebildiler? Bunu nasıl yapabildiler...?

Yoksa bunları yapan onlar değil miydi?

Sahra'nın yeşillikleri

Tassili'deki ya da Sahra'nın diğer bölgelerindeki kaya resimleri yaklaşık altı bin yıldan beri bize ineklerin, boğaların, antilopların, zürafaların, gergedanların, fillerin stilize resimlerini sunmaktadır...

Bu hayvanlar tamamen hayal ürünü müydüler? Yoksa bunlar çölün sakinleriydi de susayınca kum mu içiyorlardı? Peki, ne yiyorlardı? Kayaları mı?

Sanatın burada bize anlattığı çölün o zamanlar çöl olmadığı. O zaman buralarda bulunan göller denize benziyormuş ve bir zaman-

lar vadilerinde, daha sonra kaybolan yeşilliği aramak üzere güneye göç etmek zorunda kalan hayvanlar otluyormuş.

Nasıl yapabildik?

Ağız ya da bir ağız tarafından ısırılan yiyecek olmak, avcı ya da av olmak. İşte bütün sorun burada yatıyordu.

Diğer hayvanların bize karşı yaklaşımı hor görme, hadi bilemedin merhamet şeklinde tezahür ediyordu. Düşmanca ortamın içinde hiç kimse bize saygı göstermiyor ve hiç kimse bizden korkmuyordu. Gece ve orman bizi çok korkutuyordu. Bu dünya zoolojisinin en savunmasız hayvanları, işe yaramaz yavruları, neredeyse bir hiç olan yetişkinleri bizlerdik; ne pençelerimiz vardı, ne keskin dişlerimiz, ne çok hızlı koşan bacaklarımız, ne de iyi bir koku alma duyumuz.

Bizim hikâyemizin başlangıcı şu anda bir sis perdesinin ardında gizli. O zamanlar tek yapabildiğimiz herhalde taşları fırlatmak ve bir odun parçasıyla vurmaktan ibaretti.

Şimdi insanın aklına şu soru gelebilir: Hayatta kalmanın mucizelere bağlı olduğu bir ortamda bunu başarmamızın sebebi kendimizi toplu halde savunmak ve yiyeceğimizi paylaşmak mıydı acaba? Bugünün insanlığı, herkesin kendi bacağından asıldığı ve herkesin kendi canını kurtardığı günümüz medeniyeti dünya üzerinde ne kadar sürebilir ki?

Çağlar

Doğmadan önce başımıza gelen bir şeydir bu. Anne karnında biçim kazanmaya başlayan bedenimizde solungaçlara ve de bir tür kuyruğa benzeyen şeyler görülür. Çok kısa süren bu oluşumlar daha sonra kaybolup gider.

Bu çok kısa süreli görünümler acaba çok eskiden balık ve maymun olduğumuzu mu anlatmaktadır bizlere? Ormanı terk eden ya da orman tarafından terk edilen maymunlar mıydık acaba?

Ve çocukluğumuzda hissettiğimiz korkular, her önüne gelen şeyden korkmamız, acaba birisinin bizi yemesinden duymuş olduğumuz korkudan mı kaynaklanıyor? Karanlıktan ve yalnız kalmak-

tan korkmamız da, acaba bize o geçmişte kalan terk edişi mi hatırlatıyor?

Büyüyünce, eski korkaklar olan bizler etrafa korku salmaya başlıyoruz. Av avcıya dönüşüyor, ağızda çiğnenen yiyecekse onu çiğneyen ağza. Dün bizi çok korkutan canavarların hepsi bugün bizim tutsağımız: hayvanat bahçelerimizdeki kafeslerde yaşıyorlar, bayraklarımızı ve marşlarımızı süslüyorlar.

Kuzenler

Uzayı fethetmiş olan Ham adlı şempanze Afrika'da avlanmıştı.

Dünyanın dışına seyahat eden ilk şempanze, yani ilk şempanze astronot oldu. Bu yolculuğu Mercury adlı kapsülün içinde yaptı. Üzerinde bir telefon santralinden daha çok kablo vardı.

Sağ salim dünyaya geri döndü ve yolculuk sırasında kayıt altına alınan vücut fonksiyonları biz insanların da uzay yolculuğunda hayatta kalabileceğimizi gösterdi.

Ham *Life* dergisine kapak oldu ve yaşamının geri kalan kısmını hayvanat bahçelerindeki kafeslerde geçirdi.

Dedeler

Siyah Afrika'nın birçok halkı, ölüp aramızdan ayrılmış olan atalarımızın ruhlarının evin yanında büyüyen ağacın ya da bahçede otlayan ineğin içinde yaşadıklarına inanırlar. Dedenin dedesinin dedesi şimdi o dağdan kıvrılıp akan dere. Aynı şekilde senin atan da, aranızda hiçbir akrabalık bağı ya da tanışıklık olmasa da, bu dünyadaki yolculuğunda sana eşlik etmek isteyen ruhlardan herhangi birisi olabilir.

Ailenin sınırları olmaz, diyor Dagara halkından Soboufu Somé:

-Bizim çocuklarımızın bir sürü anaları ve babaları vardır. Ne kadar isterlerse o kadar.

Ve senin yürümene yardım eden ataların ruhları da, her bir kişinin sahip olduğu çok sayıdaki -artık ne kadar isterse o kadar- dedeler aslında.

Uygarlığın kısa tarihi

Ve günün birinde, ormanların içinde ve ırmakların kıyısında boş boş yürümekten sıkıldık.

Ve orada kalmaya karar verdik. Kabileyi ve ortak bir yaşamı icat ettik; kemikten iğne yaptık, dikenden de olta; kullandığımız aletler elimizi uzattı ve ucuna taktığımız sap baltanın, çapanın ve bıçağın gücünü arttırdı.

Pirinç, arpa, buğday ve mısır yetiştirdik; koyunları ve keçileri ağıla kapattık; havaların kötü gittiği dönemlerde açlıktan ölmemek için tahıl depolamayı öğrendik.

Ve işlenen tarlalarda, geniş kalçaları ve cömert memeleri olan bereket tanrıçalarına taptık. Ancak zaman ilerledikçe onların yerini savaşçı erkek tanrılar aldı. Bunun üzerine kralların, savaşçı komutanların ve üst düzey rahiplerin başarısını öven marşlar söyledik.

Ve *senin* ve *benim* sözcüklerini keşfettik ve toprağın bir sahibi oldu ve kadın erkeğin malı oldu ve baba çocukların sahibi oldu.

Ne evimiz ne de gidecek bir yerimiz olmadan öylece dolaşıp durduğumuz zamanlar artık çok gerilerde kalmıştı.

Uygarlığın sonuçları çok şaşırtıcıydı: yaşamımız eskisine oranla çok daha güvenli ama çok daha az özgürdü ve artık daha çok çalışıyorduk.

Kirliliğin ortaya çıkışı

Ufak tefek bedenleri ama engin bir hafızaları olan pigmeler, yerin göğün üstünde bulunduğu, zamanın öncesindeki zamanları da hatırlarlar.

Yerden göğün üzerine doğru hiç kesilmeden yağan bir toz ve çöp yağmuru tanrıların evlerini kirletmekte ve yemeklerini zehirlemekteymiş.

Tanrılar, sabırları tükenene değin bu pisliğin üzerlerine yağmasına çok uzun bir süre katlanmışlar.

Daha sonra dünyayı ikiye bölen bir yıldırım göndermişler. Bu açılan yarıktan güneşi, ayı ve yıldızları yukarıya fırlatmışlar ve daha sonra kendileri de aynı yolu kullanarak yukarıya doğru çıkmış-

lar. Ve yukarıda, bizden uzaklarda ve biz olmadan, yeni krallıklarını kurmuşlar.

Biz o zamandan beri burada aşağıdayız.

Toplumsal sınıfların ortaya çıkışı

Açlığın hüküm sürdüğü o ilk zamanlarda, güneş ışınları arkasından girdiğinde toprağı eşelemekte olan ilk kadındı. Bunun üzerinden çok fazla zaman geçmeden bir yaratık doğdu.

Güneşin bu davranışı Tanrı Pachacamac'ın hiç hoşuna gitmedi ve yeni doğmuş canlıyı paramparça etti. Ölen yavrucuğun parçalarından ilk bitkiler filizlendiler. Dişleri mısır tanelerine, kemikleri yukalara, etleriyse patates, yerelması ve kabağa dönüştü...

Güneşin buna öfkesi hiç gecikmedi. Işınları Peru kıyısını kavurdu ve sonsuza dek kuruttu. Ve güneş bu topraklara üç tane yumurta bıraktığında intikamı zirveye çıktı.

Altın yumurtadan senyörler çıktılar.

Gümüş yumurtadan senyörlerin kadınları çıktılar.

Ve bakır yumurtadan onlara çalışanlar çıktılar.

Serfler ve senyörler

Kakao güneşe ihtiyaç duymaz, çünkü onu içinde taşır.

İçindeki güneşten çikolatanın bize verdiği zevk ve keyif doğar.

Tanrılar, orada yukarılarda, yoğun iksirin tekelini ellerinde tutuyorlardı ve biz insanlar bunu bilmemeye mahkûm edilmiştik.

Quetzalcóatl onu çalıp Tolteklere verdi. Diğer tanrılar uyurken o birkaç tane kakao tohumunu aldı, onları sakalının arasına gizledi, uzun bir örümcek ağının ipini kullanarak yeryüzüne indi ve tohumları Tula şehrine armağan etti.

Prensler, rahipler ve savaşçı komutanlar Quetzalcóatl'ın armağanını gasp ettiler.

Sadece onların damakları bu tadı tatmaya layık oldu.

Gökteki tanrılar çikolatayı ölümlülere yasaklamışlardı; yerin sahipleri de onu bayağı ve kaba insanlara yasakladılar.

Hükmedenler ve hükmedilenler

Kudüslü İncil diyor ki, İsrailoğulları Tanrı'nın seçtiği halk, yani Tanrı'nın evladı halk oldular.

İkinci ilahiye göreyse, bu seçilmiş halka dünyanın hâkimiyetini verdi:

İste benden, sana miras olarak ulusları vereceğim
ve sen dünyanın sınırlarının sahibi olacaksın.

Ama nankör ve günahkâr oldukları için, İsrailoğulları aynı zamanda onun canını da sıkıyorlardı. Dedikoducuların söylediğine göre, bir sürü tehdit, lanet ve cezanın ardından en sonunda Tanrı'nm sabrı tükendi.

O andan itibaren bu seçilmiş olma özelliğini başka halklar üstlendiler.

1900 yılında, Birleşik Devletler senatörü Albert Beveridge şöyle buyurdu:

-Her şeye kâdir yüce Tanrı, bugünden itibaren dünyayı yeniden yapılandırmamız için bizi seçilmiş halkı olarak işaret etti.

Emeğin bölünmesinin ortaya çıkışı

Hindistan'daki kastlara ilahi saygınlık kazandıran kişinin Kral Manu olduğu söylenir.

Onun ağzından rahipler filizlenmiştir; kollarından krallar ve savaşçılar; baldırlarından tüccarlar; ayaklarındansa serfler ve zanaatkârlar.

Ve o günden itibaren toplumsal piramit inşa edildi ve bu piramidin Hindistan'da üç binden fazla katı vardır.

Herkes nerede doğması gerekiyorsa orada doğar, ne yapması gerekiyorsa onu yapar. Beşiğin bir anlamda mezarındır, kökenin de kaderin: şu anki yaşamın daha önceki yaşamlarında yaptıklarının bir cezası ya da ödülüdür. Mirasın senin bu dünyadaki yerini ve işlevini tayin eder.

Kral Manu kötü davranışları düzeltmeyi tavsiye ederdi: *Eğer aşağı kasttan bir kişi kutsal kitapların sözlerini dinlerse kulaklarının içine eritilmiş kurşun dökülecektir; eğer bunları tekrarlamaya kalkarsa, dili kesilecektir.* Bu tür terbiye etme biçimleri artık uygulanmıyor, ama aşk, iş ya da başka bir nedenle ait olduğu kastı terk edenler hâlâ halkın öldürmeye varabilecek sert tepkisini göğüslemeye razı olmak zorundalar.

Beş Hindudan birinin dahil olduğu kastsızlar en alttakilerin de altındadır. Onlara *dokunulmazlar* denir, çünkü bulaşıcıdırlar: sadece birbirleriyle ilişki kurarlar, diğerleriyle konuşamazlar, onların yürüdükleri yollardan yürüyemezler, onların bardaklarına ya da tabaklarına dokunamazlar. Yasa onları korur, ama gerçeklik dışlar. Her önüne gelen onları aşağılar; her önüne gelen onlara tecavüz eder ve bu durumda dokunulmazlar dokunulmuş olurlar.

2004 yılının sonlarında tsunami Hindistan kıyılarını vurunca, dokunulmazlar çöpleri ve ölüleri toplama işini üstlendiler.

Her zaman olduğu gibi.

Yazının bulunuşu

Irak daha Irak değilken, ilk yazılı sözcükler orada doğdular.

Kuşların ayak izlerine benziyorlar. İşinin ehli eller sivriltilmiş kamışları kullanarak onları kilin üzerine çizmişler.

Kili pişirmiş olan ateş onları o zamandan beri korumuş. Yok eden ya da kurtaran, öldüren ya da hayat veren ateş: aynen tanrıların ya da bizim yaptığımız gibi. Çamurdan tabletler ateş sayesinde, iki nehrin arasındaki bu topraklarda binlerce yıl önce anlatılmış olanı bugün de bize anlatmayı sürdürüyorlar.

Belki de yazının Teksas'ta icat edildiğinden emin olan George W. Bush, yaptığının yanına kâr kalacağının sevinciyle, bugün Irak'a karşı bir yok etme savaşı başlattı. Bu savaşın binlerce ve binlerce kurbanı oldu ve bunların tamamı etten kemikten insanlar değiller, orada tarihin birçok hatırası da katledildi.

Canlı bir tarih vazifesi gören sayısız toprak tablet ya çalındı ya da bombardımanlarda yok oldu.

Tabletlerden birinde şöyle diyordu:

Biz tozdan ve hiçlikteniz.

Bütün yaptığımız bir rüzgârdan başka bir şey değil.

Biz çamurdanız

Eski Sümerlilerin inanışına göre, dünya iki nehir ve aynı zamanda da iki gök arasındaki bir toprak parçasıydı.

Yukarıdaki gökte hükmeden tanrılar yaşıyorlardı.

Aşağıdaki gökteyse çalışan tanrılar.

Aşağıdaki tanrılar çalışmaktan bıkana kadar düzen böyle devam etti; sonra bir gün evrensel tarihin ilk grevi patladı.

Bir panik yaşandı.

Yukarıdaki tanrılar, açlıktan ölmemek için, çamurdan kadınlar ve erkekler yoğurup onları kendileri için çalıştırmaya başladılar.

Kadınlar ve erkekler Fırat ve Dicle'nin kıyılarındaki çamurdan doğdular.

Bu olayı anlatan kitaplar da aynı çamurdan yapıldılar.

Bu kitapların yazdığına göre, ölmek *çamura dönmek* anlamına geliyor.

Günlerin ortaya çıkışı

Irak'ın Sümer ülkesi olduğu dönemde, zaman haftalara bölündü, haftalar da günlere ve her günün bir adı oldu.

Rahipler ilk gökyüzü haritalarını çizdiler ve gezegenlere, takımyıldızlara ve günlere birer isim verdiler.

Bu isimler dilden dile, Sümerceden Babilceye, Babilceden Yunancaya, Yunancadan Latinceye geçe geçe bize kadar geldiler.

O rahipler gökte hareket eden yedi yıldızı tanrılar olarak adlandırmışlardı ve binlerce yıl sonra biz de, zamanın içinde hareket eden günleri tanrılar olarak adlandırmayı sürdürüyoruz. Haftanın günleri çok ufak değişikliklere uğramış olarak orijinal isimlerini kullanmayı sürdürüyorlar: Luna, Marte, Mercurio, Jupiter, Venus, Saturno, Sol.– *Lunes, martes, miércoles, jueves...*

Tavernanın ortaya çıkışı

Irak'm Babilonya olduğu dönemde, masaların hazırlanması kadınların eline bakıyordu:

Bira asla eksik kalmasın,
evdeki çorba bol,
ekmek bereketli olsun.

Saraylarda ve tapınaklarda, *şef* erkekti. Ama evde değil. Kadın tatlı, hafif, beyaz, sarı, siyah ya da yıllanmış olmak üzere çeşit çeşit biraların yanı sıra çorbalar ve ekmekler yapıyordu. Bunların artan kısmını komşulara dağıtıyordu.

Zaman içinde bazı evlerin içine tezgâh yapıldı ve eskiden davetli olanlar şimdi müşteriler oldular. Ve böylece taverna doğdu. Kadının hükmettiği bu küçücük krallık, bu ev uzantısı insanların buluşma yeri ve özgürlük alanı oldu.

Tavernalarda komplolar tasarlanıyor ve yasak aşkların temeli atılıyordu.

Günümüzden üç bin yedi yüz yıldan fazla bir zaman önce, Kral Hammurabi döneminde tanrılar dünyaya iki yüz seksen iki tane yasa gönderdiler.

Bu yasalardan birisi taverna komplolarına iştirak eden tapınak görevlisi kadınların diri diri yakılmalarını emrediyordu.

Masa ayinleri

Irak'ın Asur ülkesi olduğu dönemde, bir kral Nemrut şehrindeki sarayında bir ziyafet verdi; yirmi çeşit sıcak yemek ve kırk çeşit mezenin ikram edildiği yemekte bira ve şarap su gibi aktı. Üç bin yıl önceden günümüze ulaşan kaynaklara göre bu ziyafete, insanlarla birlikte yiyip içen tanrıların dışında, altmış dokuz bin beş yüz yetmiş dört kişi davet edildi ve bunların arasında bir tek kadın yoktu, hepsi erkekti.

Bundan daha eski başka saraylardaki mutfak ustalarının yazdığı ve günümüze kadar ulaşan başka yemek tarifleri de var. Bu kişilerin o dönemde rahipler kadar güçleri ve saygınlıkları vardı; hazırladıkları kutsal yemek formülleri zamanın ve savaşın felaketlerine rağmen var olmayı sürdürdüler. Tarifleri bazen çok ayrıntılı tali-

matlar içeriyor (hamur tencerenin içinde dört parmak kadar kabarır); bazense daha yuvarlak ifadeler kullanıyor (göz kararı tuz atılır), ama hep aynı cümleyle bitiyor:

Servis yapmaya hazır.

Üç bin beş yüz yıl önce yaşamış olan Aluzinnu adındaki palyaço da bize kendi tariflerini bıraktı. Kaliteli şarküteri kehaneti olarak nitelenebilecek olan bir tanesi şöyle:

Yılın sondan bir önceki ayının son günü için sinek bokuyla doldurulmuş eşek kıçı bağırsağıyla kıyaslanabilecek bir yemek yoktur.

Biranın kısa tarihi

En eski atasözlerinden biri Sümer dilinde yazılmıştır ve herhangi bir kaza halinde içkiyi her türlü suçlamadan muaf tutmaktadır:

Biranın hiçbir suçu yoktur.

Bütün suç yoldadır.

Ve kitapların en eskisinin anlattığına göre, Kral Gılgamış'ın dostu Enkidu bira ve ekmeği tanıyana kadar vahşi bir hayvan olmuştur.

Bira bugün Irak diye adlandırdığımız topraklardan Mısır'a gitti. Yüze yeni gözler kattığı için Mısırlılar onun Tanrı Osiris'in bir armağanı olduğunu sandılar. Arpa birası ekmeğin ikiz kardeşi olduğu için ona *sıvı ekmek* adını verdiler.

Amerika kıtasındaki And bölgesinde tanrılara sunulan en eski armağandır: toprak ilk başlardan beri günlerini şenlendirmek için mısır birasıyla ıslatılmayı talep etmektedir.

Şarabın kısa tarihi

Çok makul şüpheler Âdem'in bir elmayla mı yoksa bir üzümle mi kandırıldığını tam olarak bilmemizi engelliyor.

Ama şunu çok iyi biliyoruz ki, üzümler kimsenin yardımına ihtiyaç duymadan fermente olabildikleri için bu dünyada Taş Devri'nden beri şarap vardı.

Eski Çin ilahileri kederlilerin acılarını hafifletmek için şarabı öneriyorlardı.

Mısırlılar, Tanrı Horus'un bir gözünün güneş diğerininse ay olduğuna ve ağladığı zaman ay gözünden gözyaşı olarak şarap aktığına inanıyorlardı; canlılar bu şaraptan uyumak için, ölülerse uyanmak için içiyorlardı. Pers kralı Kiros'un kudretini simgeleyen amblem bir asma ağacıydı; Yunanların ve Romalıların eğlencelerini de yine şarap ıslatıyordu.

İsa, insani aşkı kutlamak için altı testi suyu şaraba dönüştürdü. Bu onun ilk mucizesiydi.

Sonsuza dek yaşamak isteyen kral

İlk başta bizim ebemiz olan zaman, gün gelecek celladımız olacak. Dün, zaman bizi emzirdi ama yarın yiyecek.

Her şey bundan ibaret ve biz bunu iyi biliyoruz.

Biliyor muyuz?

Bu dünyada yazılan ilk kitap, ölmeyi reddeden Kral Gılgamış'ın maceralarını anlatır.

Bu destan yaklaşık beş bin yıldır ağızdan ağza anlatıla geldi ve Sümerler, Akadlar, Babilliler, Asurlular tarafından yazıya aktarıldı.

Fırat kıyılarının hükümdarı Gılgamış bir tanrıçayla bir insanın oğluydu. İlahi irade, insani kader: tanrıçadan kudret ve yakışıklılığını, insan babadansa ölümü aldı.

Çok yakın dostu Enkidu son günlerine yaklaşana dek, ölümlü olmayı hiçbir zaman kafasına takmamıştı aslında.

Gılgamış ve Enkidu olağanüstü kahramanlıkları paylaşmışlardı: Birlikte tanrıların mekânı Sedir Ormanı'na girmiş ve oranın, kükremesi dağları titreten dev bekçisini alt etmişlerdi. Daha sonra yine birlikte, tek bir böğürtüsüyle içine yüz insanın düştüğü bir çukur açan Kutsal Boğa'ya da boyun eğdirmişlerdi.

Enkidu'nun ölümü Gılgamış'ı altüst etti ve aynı zamanda da çok korkuttu. Cesur dostunun çamurdan geldiğini fark etti ve kendisinin de çamurdan olduğunu anladı.

Ve ebedi yaşamı aramak üzere yollara düştü. Ölümsüzlüğün peşinde bozkırlarda ve çöllerde dolaştı,

ışığın ve karanlığın ötesine geçti,

büyük nehirlerde yelken açtı,
cennetin bahçesine kadar gitti,
gizemlerin efendisi maskeli meyhaneci kadın tarafından hizmet edildi,
denizin diğer tarafına ulaştı,
tufandan sağ kurtulan kayıkçıyı tanıdı,
yaşlılara gençlik veren otu buldu,
kuzey yıldızlarının yolunu ve güney yıldızlarının yolunu takip etti,
güneşin girdiği kapıyı açtı ve güneşin çıktığı kapıyı kapattı.
Ve ölümsüz oldu, ta ki ölene kadar.

Diğer bir ölümsüzlük macerası

Polinezya adalarının kurucusu Maui de Gılgamış gibi yarı insan yarı tanrı olarak doğdu.

Tanrısal yarısı çok hızlı hareket eden güneşi gökte daha yavaş süzülmeye mecbur bıraktı ve oltasının iğnesiyle Yeni Zelanda, Hawaii, Tahiti gibi adaları birbiri ardına denizin dibinden yakalayıp bugün bulundukları yerlere bıraktı.

Ama insani yarısı onu ölüme mahkûm ediyordu. Maui bunu biliyordu ve yaptığı kahramanlıklar bu gerçeği ona unutturamıyordu.

Ölüm tanrıçası Hine'yi aramak için yeraltı dünyasına bir yolculuk yaptı.

Ve onu buldu: sisin içinde uyuyan devasa bir yaratık. Bir tapınağa benziyordu. Kalkık dizleri, bedenindeki gizli kapının üzerinde bir kemer oluşturuyordu.

Ölümsüzlüğü elde etmek için ölümün tamamen içine girmek, bütün bedenini aşmak ve ağzından çıkmak gerekiyordu.

Maui, yarı aralık büyük bir yarıktan oluşan kapının önünde elbiselerini ve silahlarını çıkarıp yere bıraktı ve çırılçıplak bir halde, tanrıçanın derinliklerine doğru adımını atarak, nemli ve yakıcı bir karanlığın hâkim olduğu yoldan yavaş yavaş içeriye süzüldü.

Ancak yolculuğun tam yarısında birden kuşlar ötünce tanrıça uyandı ve Maui'nin içini oymakta olduğunu hissetti.

Ve onun içinden çıkmasına asla izin vermedi.

Biz gözyaşındanız

Mısır'ın Mısır olmasından önce güneş gökyüzünü ve onun içinde uçan kuşları yarattı; sonra Nil nehrini ve içinde yüzen balıkları yarattı ve onun kara kıyılarına bitkilerden ve hayvanlardan oluşan yeşil bir hayat verdi.

Ondan sonra, yaşamın mimarı güneş oturup eserini seyretmeye koyuldu.

Güneş yeni doğmuş dünyanın, tam gözlerinin önünde yayılan derin nefesini hissetti ve onun ilk seslerini dinledi.

Böylesine bir güzellik onu hüzünlendirmişti.

Güneşin gözyaşları toprağa düştü ve orada çamur oluştu.

İnsanlar da bu çamurdan oldu.

Nil

Nil, Firavun'a boyun eğiyordu. Mısır'a her yıl şaşkınlık verici bereketi sunan su baskınlarının önünü açan oydu. Bu öldükten sonra da devam ediyordu: güneşin ilk ışığı taşların arasındaki bir delikten Firavun'un mezarına kadar süzülüp yüzünü aydınlatınca, toprak üç hasat veriyordu.

O zamanlar böyleydi.

Artık değil.

Deltanın yedi kolundan bugün sadece ikisi kaldı ve bereketli kutsal döngülerden de geriye ne döngüler kaldı, ne de kutsallıkları; artık sadece dünyanın en uzun nehri için eskiden söylenmiş övgü marşları var:

Sen bütün sürülerin susuzluğunu giderirsin.
Sen bütün gözlerin gözyaşlarını içersin.
Ayağa kalk, Nil, sesin kükresin!
Herkes senin sesini dinlesin!

Taşın söylediği

Napolyon Mısır'ı ele geçirince, askerlerinden biri Nil kıyısında her tarafına işaretler kazınmış büyük siyah bir taş buldu.

Ona Rosetta adını verdiler.

Kayıp diller araştırmacısı Jean François Champollion gençlik yıllarını bu taşın etrafında dönerek geçirdi.

Rosetta üç dilde konuşuyordu. Bu dillerden ikisi deşifre edilmiş, çözülemeyen bir tek Mısır hiyeroglifleri kalmıştı.

Piramitlerin yaratıcılarının yazısı bir bilmece olarak kalmayı sürdürüyordu. Çok aldatıcı bir yazıydı: Heredot, Strabon, Diodoro ve Horapollo uydurdukları şekilde tercüme ederken Cizvit rahip Athanasius Kircher saçmalıklarla dolu dört cilt yayımlamıştı. Bu kişilerin hepsi, hiyerogliflerin bir simgeler sistemini oluşturan resimler olduğundan ve anlamlarının onları tercüme eden kişinin hayal gücüne göre değiştiğinden neredeyse eminlerdi.

İşaretler mi dilsizdi? Yoksa insanlar mı sağırdı? Champillon bütün gençliğini Rosetta taşını sorgulayarak geçirmesine rağmen inatçı bir sessizlikten başka bir yanıt alamadı. Artık açlık ve bitkinlikten bitap düştüğü bir gün, zavallının aklına daha önce hiç kimsenin düşünmediği bir olasılık geldi: Hiyeroglifler, simge olmalarının dışında ya bir de ses iseler? Bir alfabenin harfleri gibi bir şeyseler eğer?

İşte o gün mezarlar açıldı ve ölü hükümdar konuştu.

Yazmaya hayır

Champillon'dan yaklaşık beş bin yıl kadar önce Tanrı Thot, Teb şehrine gitti ve Mısır kralı Thamus'a yazma becerisini armağan etti. Ona bu hiyeroglifleri açıkladı ve yazının kötü hafızayı ve az bilgeliği tedavi etme konusunda en iyi ilaç olduğunu söyledi.

Kral armağanı geri çevirdi:

Hafıza mı? Bilgelik mi? Bu buluş unutkanlığa neden olacaktır. Bilgelik özde olur onun görüntüsünde değil. Başkasının hafızasıyla insan hatırlayamaz. İnsanlar kaydedecek, ama hatırlamayacaklardır. Tekrarlayacak, ama yaşamayacaklardır. Birçok şeyi keşfedecek, ama bunların hiçbirisini gerçekten tanımayacaklardır.

Yazmaya evet

Şekerlemeleri çok sevdiğinden olsa gerek, Ganeşa'nın kocaman bir göbeği vardır ve bir filin kulaklarıyla hortumuna sahiptir. Ancak insan elleriyle yazar.

O başlangıçların ustasıdır, insanların işlerine başlamasına yardım edendir. Eğer o olmasaydı, Hindistan'daki hiçbir iş başlaya-

mazdı. Yazı sanatında ve diğer işlerde en önemli şey başlamaktır. Ganeşa, herhangi bir başlangıcın yaşamın en önemli anı olduğunu öğretir ve bir mektubun ya da bir kitabın ilk sözcüklerinin, bir ev ya da bir tapınak inşaatında dizilen ilk tuğlalar kadar önemli olduğunu.

Osiris

Mısır yazısı bize Tanrı Osiris'le onun kız kardeşi İsis'in hikâyesini anlattı.

Osiris yeryüzünde ve gökyüzünde sıklıkla karşılaşılan o aile içi kavgaların birinde öldürüldü, bedeni paramparça edildi ve Nil'in derinliklerine atıldı.

Kız kardeşi ve aynı zamanda sevgilisi İsis suya dalıp onun parçalarını topladı, çamur yardımıyla birbirine yapıştırdı ve eksik olan parçayı da çamurdan kendisi yaptı. Beden tamamlanınca, onu nehrin kıyısına yatırdı.

Nil'in hazırladığı bu çamurun içinde arpa ve diğer bitki tohumları bulunuyordu.

Osiris'in canlanan bedeni ayağa kalktı ve yürüdü.

İsis

Osiris gibi İsis de sürekli doğumun sırlarını Mısır'da öğrendi.

Onun görüntüsü hepimize tanıdıktır: oğlu Horus'u emziren ana tanrıça; çok sonraları Meryem Ana da İsa'yı emzirecektir. Ancak İsis'in hiçbir zaman bakire olmadığını söyleyebiliriz. Annelerinin karnında birlikte oluşmaya başlamalarından itibaren Osiris'le birlikte oldu ve büyüdükten sonra Tiro şehrinde on yıl boyunca dünyanın en eski mesleğini icra etti.

Daha sonraki binlerce yıl boyunca İsis bütün dünyayı dolaştı ve kendisini fahişeleri, köleleri ve diğer lanetlileri yeniden hayata döndürmeye adadı.

Roma'da yoksulların yaşadığı yerlerin tam ortasında, genelevlerin hemen kıyısında tapınaklar kurdu. Bu tapınaklar imparatorun emriyle yıkıldı ve rahipleri çarmıha gerildi; ancak bu inatçı katırlar birçok sefer yeniden doğdular.

Ve İmparator Jüstinyen'in askerleri İsis'in Nil üzerindeki Filae adasında bulunan tapınağını yerle bir edip onun yerine Aziz Esteban Katolik Kilisesini inşa edince, İsis'in hacıları günahkâr tanrıçalarına bağlılıklarını o andan itibaren Hıristiyan sunağının önünde bildirmeye başladılar.

Hüzünlü kral

Heredot'un anlattığına göre, Firavun III. Sesostris tüm Avrupa ve Asya'yı egemenliği altına aldıktan sonra cesur halkların bayraklarına bir penis sembolü ekleyip korkak halkların anıtlarına onları aşağılamak amacıyla bir vajina resmi kazıtarak kendince onlar arasındaki farkı ortaya koydu. Hepsi bu kadar olsa iyi; onu canlı canlı kızartmak isteyecek kadar çok seven kardeşinin çıkardığı yangından kurtulmak için kendi çocuklarının bedenleri üzerinde yürüdü.

Bütün bunlar inanılmaz gözüküyor, ama hepsi doğru. Diğer yandan bu firavunun döneminde sulama kanallarının sayısının arttığı, çöllerin bakımlı bahçelere dönüştüğü ve Nübye'yi ele geçirmesiyle birlikte imparatorluğun sınırlarının Nil'in ikinci şelalesinin ötesine ulaştığı söyleniyor. Ayrıca hiçbir Mısır hükümdarının onun kadar kudretli olmadığı ve onun kadar kıskanılmadığı da bilinen bir gerçek.

Ne var ki, III. Sesostris'in heykelleri bize karanlık bir surat, kederli gözler ve acılı dudaklar sunan yegâne örnekler. Zira imparatorluğun heykeltıraşları tarafından ölümsüz kılınan diğer firavunların hepsi kutsal sükûnetleri içinde bize huzurlu bir biçimde bakıyorlar.

Ebedi yaşam firavunların sahip oldukları bir ayrıcalıktı. Kim bilir, Sesostris için bu ayrıcalık belki de bir lanet anlamına geliyordu.

Tavuğun ortaya çıkışı

Firavun Tutmosis, kendisine Nil deltasından Fırat kıyılarına kadar nam ve kudret kazandıran parlak seferlerin birini daha tamamlayıp Suriye'den geri döndü.

Mağlup ettiği kralın bedeni, âdet olduğu üzere, amiral gemisinin pruvasına baş aşağı asılmıştı ve donanma gemilerinin tamamı ganimetler ve armağanlarla ağzına kadar doluydu.

Armağanlar arasında daha önce hiç görülmemiş, şişman ve çirkin bir kuş da vardı. Onu veren kişi bu gösterişsiz armağanı takdim ederken zorlanmıştı:

-Evet, evet -demişti yere bakarak-. *Bu kuş güzel değil. Şakımayı da bilmez. Kısa bir gagası, aptalca bir ibiği ve salakça bakan gözleri vardır. Ve zavallı tüylerden oluşan kanatları uçmayı unutmuştur.*

Sonra tükürüğünü yuttu ve devam etti:

-Ama her gün bir yavru verir.

Ve içinde yedi tane yumurta olan bir kutuyu açtı:

-Geçtiğimiz hafta doğurduğu yavruları işte burada.

Yumurtalar kaynayan suyun içine atıldı.

Kabukları soyulup üzerlerine biraz tuz serpildikten sonra onların tadına bizzat Firavun baktı.

Kuş dönüş yolculuğunu onun kamarasında ve onun hemen yanı başında yaptı.

Hatşepsut

Güzel ve bereketli genç kadın; onun görkemi ve tarzı ilahi özelliklere sahipti.

Tutmosis'in büyük kızı alçakgönüllü bir biçimde böyle tasvir edilmiş. Bir savaşçı babanın savaşçı kızı olan Hatşepsut tahta çıktıktan sonra kendisinin kraliçe olarak değil *kral* olarak tanınmasına karar verdi. Mısır daha önce birçok kral anası, birçok kraliçe görmüştü ama gerçek bir hükümdar olan güneşin kızı Hatşepsut onların hepsinden farklıydı.

Ve bu memeli firavun mihver kullandı, erkek kıyafeti giydi, takma sakal taktı ve yirmi yıl boyunca Mısır'a zafer ve bolluk yaşattı.

Onun büyüttüğü, savaş sanatlarını ve devlet yönetimini ondan öğrenen yeğeni onun hatırasını yok etmek istedi. Bu erkek kudreti gaspçısının firavunlar listesinden silinmesini, isminin ve suretinin bütün resimlerden ve anıtlardan kazınmasını ve zaferlerinin anısına diktirdiği heykellerin tümünün yıkılmasını emretti.

Ancak bazı heykeller ve kimi yazıtlar bu temizlik harekâtından kurtuldular ve işte bu emrin tam olarak yerine getirilememesi saye-

sinde, erkek kılığına girmiş bir kadın firavunun, ölmek istemeyen bir ölümlünün yaşamış olduğunu ve şunları söylediğini biliyoruz: *Benim şahinim hükümdarlık bayraklarının dalgalandığı yerlerin çok ötesine, sonsuzluğa doğru uçar...*

Üç bin dört yüz yıl sonra mezarı bulundu. İçi boştu. Onun öbür tarafta olduğunu söylüyorlar.

Diğer piramit

Bazı piramitlerin inşası bir asırdan fazla sürebiliyordu. Binlerce ve binlerce insan, taş blokları günbegün birbirinin üzerine koyarak, her firavunun hazinesiyle birlikte ebedi yaşamını geçireceği devasa yapıları inşa ediyorlardı.

Piramitleri yapan Mısır toplumunun kendisi de bir piramitti.

En altta topraksız köylüler bulunuyordu. Bunlar, Nil'in taştığı dönemlerde tapmak inşaatlarında çalışıyor, bentler yapıyor ya da kanallar açıyorlardı. Nehrin suları yatağına geri dönünce de, başkasına ait olan topraklarda çalışıyorlardı.

Yaklaşık dört bin yıl önce, Kâtip Dwa-Jeti onları şöyle anlattı:

Bostancının boynunda boyunduruk olur.
Boyunduruk altında omuzları yamulur.
Boynunda vardır cerahatli bir nasır.
Sebzeleri sular sabahleyin.
Hıyarları sular akşamleyin.
Palmiyeleri sular öğleyin.
Bazen de küt diye düşer ve ölüverir.

Onun için anıtsal mezarlar inşa edilmezdi. Çıplak yaşardı ve ölünce de evi toprak olurdu. Çölün yollarına gömülürdü ve yaşarken üzerinde uyuduğu hasırla suyunu içtiği toprak çanak ona eşlik ederdi.

Avucunun içine de, belki yemek ister diye, birkaç tane buğday konurdu.

Savaş tanrısı

Vikinglerin tanrılarının tanrısı, savaş zaferlerinin ilahi kudreti, katliamların babası, darağacında ölenlerin ve kötülük edenlerin

efendisi tek gözlü Odin hem karşıdan hem de yandan korku veren bir görüntüsü vardı.

Çok güvendiği iki kargası Hugin ve Munin onun için istihbarat hizmetlerini yürütürlerdi. Her sabah onun omuzlarından havalanır ve dünyanın üzerinde uçarlardı. Güneşin batmasına yakın gördüklerini ve duyduklarını ona anlatmak üzere geri dönerlerdi.

Ölüm melekleri *Valkyrie*ler de onun için uçarlardı; savaş alanlarını kolaçan eder ve cesetlerin arasından en iyi askerleri seçip onları yükseklerde Odin'in emri altında bulunan hayaletler ordusuna katarlardı.

Odin, yeryüzündeki koruduğu prenslere olağanüstü ganimetler sunar ve onları görünmez zırhlarla ve yenilmez kılıçlarla donatırdı. Ama onları yanına, gökyüzüne almaya karar verdiğinde ölüme gönderirdi.

Bin gemiden oluşan bir donanmaya sahip olmasına ve sekiz bacaklı atlara binmesine rağmen Odin yerinden kıpırdamayı pek sevmezdi. Bizim çağımızın savaşlarının bu peygamberi hep çok uzaklardan savaşırdı. Güdümlü füzelerin dedesi olan sihirli mızrağı elinden fırlar ve kendi başına düşmanın göğsüne doğru yolculuk ederdi.

Savaş tiyatrosu

Japon prens Yamato Takeru birkaç bin yıl önce, imparatorun sekseninci çocuğu olarak doğdu ve kariyerine aile yemeklerine katılma konusunda çok dakik olmadığı gerekçesiyle ikiz kardeşini parçalara ayırarak başladı.

Daha sonra Kyushu adasında başkaldıran köylülerin hepsini ortadan kaldırdı. Kadın gibi giyinip, kadın gibi taranıp, kadın gibi makyaj yapıp isyanın liderlerini baştan çıkardı ve bir eğlence sırasında kılıcıyla hepsini kavun gibi ikiye böldü. Başka yerlerde imparatorluk düzenine meydan okumaya cüret eden başka yoksul şeytanlara saldırdı ve onları da kıtır kıtır keserek yola getirdi.

Ama en meşhur kahramanlığını İzumo yöresinin altını üstüne getiren eşkıyanın rezil ününe son vererek yaptı. Prens Yamato eşkıyaya af ve huzurlu bir yaşam teklifi yaptı, eşkıya da onu topraklarında bir gezintiye davet etti. Yamato yanında çok gösterişli bir kının içine koyduğu tahta bir kılıç götürdü. Öğle vakti prens ve eşkıya nehirde yüzerek serinlediler. Eşkıyanın yüzdüğü sırada Yamato kılıçları değiştirdi. Eşkıyanın kınının içine yanında getirdiği tahta kılıcı koydu, kendisi de onun çelik kılıcını aldı.

Ve gün batımında onu düelloya davet etti.

Savaş sanatı

Günümüzden yirmi beş asır önce, Çinli General Sun Tzu ilk askeri taktik ve strateji incelemesini kaleme aldı. Onun bilgece tavsiyeleri savaş alanlarında ve daha çok kanın aktığı iş dünyasında bugün hâlâ uygulanıyor.

General diğer birçok şeyin yanı sıra şunları söylüyordu:

Eğer hünerliysen, beceriksizi oyna.
Eğer güçlüysen, zayıfmış gibi görün.
Eğer yakındaysan, uzaktaymış gibi yap.
Asla düşmanın güçlü olduğu taraftan saldırma.
Kazanamama ihtimalinin olduğu çatışmadan daima kaçın.
Eğer koşullar aleyhineyse, geri çekil.
Eğer düşman toplu haldeyse, onu böl.
Düşmanın seni beklemediği anda ilerle
ve seni en az beklediği yerden saldır.
Düşmanı tanımak için önce kendini tanı.

Savaşın dehşeti

Lao Tse mavi bir öküzün sırtında dolaşırdı.

Ateşle suyun birbirine karıştığı gizli yere çıkan çelişki yollarını kat ederdi.

Çelişkinin içinde hem her şey hem de hiçbir şey, hem yaşam hem de ölüm, hem yakın hem de uzak, hem önce hem de sonra birlikte bulunuyordu.

Köylü filozof Lao Tse'ye göre bir ulus ne kadar çok zenginse, o kadar çok fakirdi. Ve savaşı tanıdıkça barışın öğrenileceğine inanıyordu, zira zafer acının içinde yaşıyordu:

Her eylem tepkileri beraberinde getirir.

Şiddet her zaman geri teper.

Orduların kamp yaptıkları yerlerde sadece böğürtlen ve diken biter.

Savaş açlığı çağırır.

Fetihten zevk duyan kişi, insan acısından zevk duyan kişidir.

Savaşta öldürenler, her fethetmeyi bir cenaze töreniyle kutlamalıdırlar.

Sarı

Bir ejderhanın ya da insanın deliliğinden ötürü Çin'in en korkulan nehrine Sarı denir.

Çin, Çin olmadan önce Ejderha Kau-Fu, o zamanlar gökte bulunan on güneşten birine binerek gökyüzünü baştanbaşa geçmeyi denedi.

Öğle olduğunda bu ateşe daha fazla tahammül edemedi.

Ejderha, güneşten yanmış ve susuzluktan kurumuş bir halde kendisini ilk gördüğü ırmağa bıraktı. Yükseklerden suyun dibine kadar düştü ve bütün suyu son damlasına kadar içti. Nehrin bulunduğu yerde sarı çamurdan upuzun bir nehir yatağından başka bir şey kalmadı.

Bu versiyonun doğru olmadığını söyleyenler var. Dediklerine göre Sarı Nehir'in, onu çığlardan, çamurdan ve çöpten koruyan komşu ormanların katledilmesinden beri, yaklaşık iki bin yıldır bu isimle adlandırıldığı tarihsel olarak kanıtlanmış. O zamana kadar yeşim taşı gibi yeşil olan nehir bu rengini kaybedince yeni ismini kazanmış. Ve zaman geçtikçe işler daha da kötüye gitti ve nehir bir bataklığa dönüştü. 1980 yılında orada dört yüz yunus yaşıyordu. 2004 yılına gelindiğinde bir tane kaldı. Onun da ömrü çok uzun olmadı.

Yi ve kuraklık

On güneş delirmiş ve gökyüzünde hep birlikte dönmeye başlamışlardı.

Tanrılar, okçuluk sanatının en ustası olan eli şaşmaz Okçu Yi'ye başvurdular.

-Dünya kavruluyor -dediler ona-. *İnsanlar ölüyor, hayvanlar ve bitkiler ölüyor.*

Gecenin sonunda Okçu Yi bekledi. Ve şafak vakti okunu fırlattı.

Güneşler bir daha ateş saçmamak üzere birbiri ardına söndüler.

Geriye bir tek bugün dünyamızı ısıtan güneş kaldı.

Tanrılar kavurucu evlatlarının ölümüne ağladılar. Yi'yi bu işle görevlendiren kendileri olmasına rağmen onu gökten attılar:

-Eğer yeryüzündekileri bu kadar çok seviyorsan, git onlarla yaşa.

Ve Yi sürgüne gitti.

Ve ölümlü oldu.

Yu ve su baskını

Kuraklığın ardından su baskını geldi.

Kayalar çatırdıyor, ağaçlar uluyordu. Henüz bir ismi olmayan Sarı Nehir insanları ve ekili mahsulü yuttu, vadileri ve dağları boğdu.

Ve Topal Tanrı dünyanın yardımına koştu.

Güçlükle yürüyen Yu selin içine girdi ve delirmiş suyu boşaltmak için küreğiyle kanallar ve tüneller açtı.

Nehrin sırlarını bilen bir balık, önden yürüyüp kuyruğuyla suyun yönünü değiştiren bir ejderha ve arkasından gelip çamuru taşıyan bir kaplumbağa Yu'ya yardım ettiler.

Çin kitabının ortaya çıkışı

Cang Jie'nin dört tane gözü vardı.

Hayatını yıldızları okuyarak ve geleceği tahmin ederek kazanıyordu.

Takımyıldızların şeklini, dağların profilini ve kuşların tüylerini uzun süre inceledikten sonra sözcükleri ifade eden işaretleri o icat etmiştir.

Bambu tabakalarından yapılmış en eski kitaplardan birinde Cang Jie'nin icadı olan ideogramlar, erkeklerin sekiz asırdan fazla yaşadığı ve kadınların güneş yedikleri için ışık renginde oldukları bir krallığın hikâyesini anlatırlar.

Kayaları yiyen Ateşin Efendisi, krallığın gücüne meydan okudu ve kuvvetlerini hükümdarın tahtına doğru gönderdi. Sihirli güçlerini kullanarak indirdiği yoğun sis perdesinin içine düşen saraya bağlı ordu aptallaştı. Körleşen, hareket edemez hale gelen askerler ağır havanın içinde sendelerken, kuşların tüyleriyle uçan Kara Kadın yükseklerden aşağıya indi, pusulayı icat etti ve onu çaresiz durumdaki krala hediye etti.

Ve sisi yendikten sonra düşmanı yenmek sorun olmadı.

Çin'de aile fotoğrafı

Çok eski zamanlarda, hibiskus lakaplı Shun Çin'e hükmetti. Darı lakaplı Ho Yi ise tarım bakanı oldu.

Her ikisi de çocukluklarında bazı zorluklarla karşılaşmışlardı.

Shun doğumundan itibaren ne babasına ne de ağabeyine hiç sempatik gelmedi. Bu ikisi o evin içindeyken evi ateşe verdiler, ama alevler bebeğe değmediler bile. Bu işe yaramayınca onu bir kuyuya atıp tamamen örtülene kadar üzerine toprak attılar, ama bebek bunun farkına bile varmadı.

Onun bakanı Ho Yi de aile içi sevgi gösterilerinden sağ kurtulmuştu. Bu yeni doğan bebeğin kendisine kötü şans getireceğine inanan annesi açlıktan ölsün diye onu ıssız bir araziye terk etti. Ama açlık onu öldürmeyince bu sefer kaplanlar yesin diye ormana attı. Ama kaplanlar onunla ilgilenmeyince, soğuktan ölsün diye karın içine attı. Ama birkaç gün sonra onu bulduğunda birazcık terlemiş olsa da gayet mutlu görünüyordu.

Bir zamanlar salya olan ipek

Huangdi kraliçesi Lei Zu, Çin ipek sanatının kurucusudur.

Öykü anlatıcıların anlattığına göre Lei Zu ilk ipekböceğini yetiştirdi. Ona yiyecek olarak beyaz dut yapraklarını verdi ve kısa bir süre içinde ağzından salgıladığı iplikle dokuduğu koza bütün bede-

nini sardı. Bunun üzerine Lei Zu'nun parmakları yaklaşık bir kilometre uzunluğundaki bu ipliği çok dikkatli bir biçimde yavaş yavaş çözdü. Böylece kelebek olması gereken koza ipek oldu.

İpek transparan kumaşlara, muslinlere, tüllere, taftalara dönüştü ve incilerle işlenmiş kalın kadifelerle ve şatafatlı brokarlarla birlikte kadınları ve erkekleri giydirdi.

Hükümdarlığın dışında ipek yasaklanmış bir lükstü. İzlediği yollar karlı dağları, kavurucu çölleri, denizkızlarının ve korsanların mekânı olan denizleri aşıyordu.

Çin böceğinin kaçışı

Aradan çok uzun zaman geçmişti ve artık ipek yollarında o kadar korkulan düşmanlar pusu kurmuyorlardı, ama dut ağacı tohumlarını ya da iplik eğirici böceğin yumurtalarını Çin'in dışına çıkarmaya çalışan herkesin kellesi gidiyordu.

420 yılında, Yutian kralı Xuanzang bir Çinli prensesle evlenmek istedi. Söylediğine göre, onu sadece bir kez görmüştü ama görüntüsü o zamandan gözünün önünden hiç gitmemişti.

Lu Shi adındaki prenses krala verildi.

Bir elçi gelini alıp gelmek üzere oraya gitti.

Karşılıklı hediye değişimleri yapıldı, sonu gelmez ziyafetler ve törenler düzenlendi.

Bir ara prensesle baş başa konuşma fırsatı bulan elçi, kendisini bekleyen kocanın sıkıntılarından bahsetti. Yutian, Çin'den aldığı ipeğin karşılığını eskiden beri yeşim taşıyla ödüyordu, ama şu an için krallığın elinde çok az yeşim taşı kalmıştı.

Lu Shi hiçbir şey söylemedi. Dolunayı andıran suratı hiçbir tepki vermedi.

Ve yola çıkıldı. Prensese eşlik eden ve binlerce deveyle, binlerce şıngırdayan çıngıraktan oluşan kervan uçsuz bucaksız çölü geçip sınırdaki Yumenguan geçidine ulaştı.

Kervanın aranması birkaç gün sürdü ve prenses bile bunun dışında kalamadı.

Düğün alayı uzun bir yolculuğun ardından nihayet varış noktasına ulaştı.

Lu Shi, bütün yolculuk boyunca ne bir söz söylemiş ne de bir hareket yapmıştı.

Bütün kervanın bir manastırda durmasını emretti. Orada onu yıkadılar ve vücuduna parfümler sürdüler. Müzik sesiyle yemeğini yedi ve sessizlik içinde uyudu.

Erkeği oraya gelince, Lu Shi ona ilaç kutusuna gizleyerek getirdiği dut ağacı tohumlarını verdi. Sonra da ona, kendisine hizmet etmekle yükümlü üç nedimeyi takdim etti. Aslında bu üç kız ne nedimeydiler, ne de prensesin hizmetindeydiler; üçü de ipekçilik sanatı uzmanıydılar. Daha sonra da, tarçın ağacı yapraklarıyla süslediği kocaman saç topuzunu çözdü ve simsiyah saçlarını ortaya çıkardı. İpek böceği yumurtalarını da işte oraya gizlemişti.

Çin'in bakış açısıyla Lu Shi doğduğu vatana ihanet eden bir haindi.

Yutian'ın bakış açısına göreyse hükmettiği vatanın bir kahramanı oldu.

Ölümünü inşa ederek yaşamış olan imparator

Çin, ismini ilk imparatoru olan Çin Şi Huang'dan alır.

Çin Şi Huang, o ana dek birbirlerine düşmanlık güden küçük krallıklardan bir ulus yarattı; bu ulusa ortak bir dil ve ortak ölçü birimleri empoze etti; bronzdan, ortası delikli ortak bir para çıkardı. Topraklarını korumak amacıyla, haritayı boydan boya geçen ve iki bin iki yüz yıl sonra bugün dünyanın en çok ziyaret edilen askeri savunma yapısı olmayı sürdüren Çin Seddi'ni yükseltti.

Ancak bu tür ufak tefek işler onu kesmedi. Yaşamının en büyük eseri ölümü oldu: yani ölümünün ardından kalacağı mezarı.

Mezarının inşasını on üç yaşında tahta geçtiği gün başlattı ve yıllar geçtikçe mozole bir şehrin büyüklüğünü fazlasıyla aştı. Ayrıca kendisini korumakla görevli, yedi binden fazla süvari ve kan rengi üniformalı, simsiyah zırhlı piyadelerden oluşan bir ordu kurdu. Bugün dünyayı şaşırtan bu çamurdan savaşçılar, en iyi heykeltıraşlar tarafından yapılmışlardı. Doğumla birlikte yaşlanmadan muaf oluyorlardı ve ihanet etmeleri mümkün değildi.

Cenaze anıtının inşaatında çalışanlar mahkûmlardı; bunlar işin güçlüğü nedeniyle zayıf düşüp ölünce bedenleri çöle atılıyordu. İmparator eserin inşasını en ince ayrıntılarına kadar yönetiyor ve hep daha fazlasını istiyordu. Çok acelesi vardı. Düşmanları birçok kez onu öldürmeye teşebbüs etmişlerdi ve bir mezarı olmadan ölme düşüncesi onu paniğe sevk ediyordu. Kılık değiştirip yolculuk ediyor ve her gece farklı bir yerde uyuyordu.

Ve devasa iş günün birinde tamamlandı. Ordu tamamlanmıştı. Muazzam mozolenin inşası da bitmiş ve ortaya tam bir şaheser çıkmıştı. Herhangi bir değişiklik mükemmelliğine zarar verebilirdi.

İşte o sıralarda, imparator yarım asırlık yaşamını tamamlamıştı ki ölüm kapısını çaldı, o da kendini ölümün kollarına bıraktı.

Büyük tiyatro hazırdı ne de olsa; sahne perdesi yükseliyor, yapının işlevi başlıyordu. O da randevusuna gitmezlik edemezdi. Bu sadece tek bir seslik opera olacaktı.

Ayak katilleri

Birkaç asır önce, Li Yu Çen tam tersten bir Çin yarattı. *Aynadaki Çiçekler* adlı romanına konu olan ülkenin yönetimi kadınların elindeydi.

Kurgulanan dünyada, kadınlar erkeklerin, erkekler de kadınların yerindeydi. Kadınların hoşuna gitmeye mahkûm edilmiş erkeklerin çok çeşitli hizmetkârlıkları yerine getirmeleri gerekiyordu. Diğer aşağılanmaların yanı sıra, ayaklarının köreltilmesine de razı olmak zorundaydılar.

Bu imkânsız olasılığı hiç kimse ciddiye almadı ve erkekler kadınların ayaklarını, onları keçi ayağı gibi bir şeye dönüştürecek şekilde, sıkıştırmayı sürdürdüler.

Bin yıldan fazla bir süre boyunca, yirminci yüzyıla girene dek, güzellik normları kadın ayağının büyümesini yasakladı. Külkedisinin ilk versiyonu Dokuzuncu Yüzyılda, ufak kadın ayağına yönelik erkek saplantısının edebi şekle büründüğü Çin'de yazıldı; kızların ayaklarını çocukluktan itibaren sımsıkı sarma geleneği de, üç aşağı beş yukarı o dönemde başladı.

Ve bu sadece estetik ideale ulaşma düşüncesiyle yapılmıyordu. Ayrıca bağlanan ayaklar kadını eve bağlıyorlardı ve bu açıdan bakınca, bir erdem kalkanıydılar da aynı zamanda: kadınların serbestçe dolaşmasını engelledikleri için, herhangi bir uygunsuz kaçışa karşı ailenin onurunu koruyorlardı.

Sözcük kaçakçıları

Yang Huanyi'nin ayaklarını da çocukluğunda köreltmişlerdi. Yaşamı boyunca düşe kalka yürüdü. 2004 yılının Ekim ayında öldüğünde bir asrı devirmek üzereydi.

Çinli kadınların gizli lisanı olan Nushu'yu bilen son kişiydi.

Kadınlar arasındaki bu şifrenin kökeni çok eski zamanlara dayanıyordu. Erkeklerin lisanından dışlanıp yazı yazmaları yasaklanan kadınlar, kendilerine ait, gizli ve erkeklere yasak bir lisan yaratmışlardı. Doğuştan itibaren okuma-yazma bilmemeye mahkûm edilen kadınlar, süsleri andıran işaretlerden oluşan ve efendilerinin gözünün deşifre edemediği, kendilerine ait bir alfabe yaratmışlardı.

Kadınlar sözcüklerini elbiselerinin ve yelpazelerinin üzerine çiziyorlardı. Bunları kumaşa işleyen eller özgür değillerdi. Ama işaretler özgürdü.

Maço paniği

En eski gecede kadın ve erkek ilk kez birlikte yatıyorlardı. Bu sırada erkek, kadının bedeninden, tam bacaklarının arasından gelen diş gıcırtısına benzer tehditkâr bir gürültü işitti ve korkuya kapılıp kadına sarılmayı bıraktı.

Maçoların maçoları, neyi hatırladıklarını tam olarak bilemeseler de, o yutulma tehlikesini hatırladıkça dünyanın her tarafında, titremeye devam ediyorlar. Ve kendi kendilerine soruyorlar, neyi sorduklarını tam olarak bilmeden: Acaba kadın çıkışı olmayan bir kapı olmayı hâlâ sürdürüyor mu? Acaba onun içine giren biri ebediyen orada mı kalıyor?

Tehlikeli bir silah

Otuzdan fazla ülkede gelenekler klitorisin kesilmesini emrediyor.

Bu kesik, kocanın karısı ya da karıları üzerindeki mülkiyet hakkını teyit ediyor.

Kadın sünnetçileri kadının zevk almasına yönelik olarak işlenen bu suça *arınma* adını veriyorlar ve klitorisi şöyle açıklıyorlar:

klitoris zehirli bir iğnedir,
akrebin kuyruğudur,
bir termit yuvasıdır,
erkeği öldürür ya da hasta eder,
kadınları tahrik eder,
sütlerini zehirler
ve onları doyumsuz
ve delidolu yapar.

Bu sakat bırakmayı haklı çıkarmak için, bu konuda hiçbir zaman konuşmamış olan Muhammed peygamberden ve bu konuya hiç değinmeyen Kuran'dan alıntılar uydururlar.

Dokuz tane ay

Gutaba bütün vaktini uyuklayarak ve hamak keyfi yaparak geçirirken, adı bile olmayan karısı onun kafasını kaşıyor, sinekleri kovalıyor ve yemeğini ağzına veriyordu. Kimi zaman ayağa kalkar ve hem kendisine hizmette kusur etmesin diye hem de formdan düşmemek için karısına sağlam bir tokat patlatırdı.

Karısı evden kaçınca, Gutaba Amazon nehrinin kollarında onu aramaya koyuldu. Elindeki uzun bir sopayı kaçağın saklanması muhtemel yerlerin üzerine indiriyordu. Yine var gücüyle salladığı sopa bu kez otların arasında bulunan bir eşekarısı yuvasına denk geldi.

Deliye dönen eşekarıları diz kapaklarından birine bin tane iğne sapladılar.

Dizi davul gibi şişti. Ve sonra buradan çıkan aylar birbiri ardına büyük birer küreye dönüştüler. Kürelerin içinde, sepet ve kolye

ören, ok ve mızrak sivrilten küçücük adamcıklar ve kadıncıklar şekillenip hareket etmeye başladılar.

Dokuzuncu ayda Gutaba doğurdu. Diz kapağından ilk *Tikunalar*– dünyaya geldiler ve onları mavi kanatlı papağanın, guayabero papağanının, üzümcü papağanın ve diğer yorumcuların uğultusu karşıladı.

Muzaffer güneş, mağlup ay

Kadınları hamile bırakanın rüzgâr olmadığı haberi etrafa yayılınca ay güneş karşısındaki ilk mağlubiyetini aldı.

Bunun ardından tarih başka üzücü haberler getirdi:

Emeğin bölünmesiyle neredeyse bütün işler kadının sırtına yüklendi ki, biz erkekler bütün vaktimizi karşılıklı olarak birbirimizi yok etmeye adayabilelim;

mülkiyet hakkı ve miras hakkı kadınların hiçbir şeye sahip olamamaları sonucunu doğurdu;

ailenin örgütlenme şekli onları babanın, kocanın ve erkek çocuğun kafesine soktu,

büyük bir aileye benzeyen devletin yapısı güçlendi.

Kız evlatlarının düşüşünü ay da yaşadı.

Mısır Ayı'nın hava kararınca güneşi yuttuğu ve şafak vakti onu tekrar doğurduğu,

İrlanda Ayı'nın sonsuz geceyle tehdit ederek güneşe hükmettiği,

Yunan ve Girit krallarının kumaş parçalarından kendilerine göğüs yapıp kraliçe kılığına girdiği ve kutsal törenlerde ayı yücelttikleri dönemler artık çok geride kalmıştı.

Yucatan'da, ay ile güneş bir evlilik hayatı yaşamışlardı. Kavgaya tutuştuklarında tutulma oluyordu. Ay, denizlerin, pınarların hanım efendisi ve toprağın tanrıçasıydı. Zaman içinde bu gücünü kaybetti. Bugün sadece doğumlarla ve hastalıklarla ilgileniyor.

Peru kıyılarında, boyun eğişin somut bir tarihi bile var. İspanyol istilasından kısa bir süre önce, 1463 yılında, Chimu krallığının en kudretli tanrısı olan ay, İnkaların güneş ordusuna teslim oldu.

Meksikalı kadınlar

Huastek gecesinin tanrıçası, Meksika ayı Tlazolteotl, Azteklerin maço panteonunun içinde kendisine küçük bir yer edinebilmişti.

Analaron anasıydı; lohusaları ve ebeleri koruyor, tohumların bitki olmaya giden sürecini yönetiyordu. Aşk ve aynı zamanda da çöp tanrıçasıydı; dışkı yemeye mahkûm edilmişti. Doğurganlığı ve şehveti cisimleştiriyordu.

Havva gibi, Pandora gibi Tlazolteotl'un suçu da erkekleri yıkıma sürüklemekti; O'nun gününde doğan kadınlar da, zevke mahkûm bir halde yaşarlardı.

Toprak hafif sarsıntılarla ya da yıkıcı bir depremle sallandığında, hiç kimse şüphe duymazdı:

-*Bu o,* derlerdi.

Mısırlı kadınlar

Yunanistan'dan gelen Heredot, hiçbir nehrin ve hiçbir gökyüzünün Mısır'daki nehir ve gökyüzüne benzemediğini kanıtladı; aynı şey bu diyarın gelenekleri için de söylenebilirdi. Mısırlılar tuhaf insanlar; unu ayaklarıyla, çamuruysa elleriyle yoğuruyor ve ölen kedilerini mumyalayıp kutsal odalarda saklıyorlardı.

Ama en dikkat çekici olanı, kadınların erkekler dünyasındaki konumuydu. İster soylu olsun ister plep, bütün kadınlar isimlerini ya da mallarını kaybetmek zorunda kalmadan özgürce evleniyorlardı. Eğitim, mülkiyet, iş ve miras sadece erkeklerin değil onların da hakkıydı ve erkekler evde sepet örerken pazara gidip alışverişi yapanlar kadınlardı. Heredot'a göre -ki bu sağlam bir uydurmacaydı- onlar ayakta, erkeklerse oturarak işiyorlardı.

İbrani kadınlar

Eski Ahit'e göre Havva'nın kızları ilahi suçun cezasını çekmeye devam ediyorlardı.

Zina yapanlar, büyücüler ve evlenene kadar bekâretini koruma yanlar taşlanarak ölebiliyorlardı; din adamlarının kızı olup da fahişelik yapanlar odun ateşini boyluyorlardı;

ve ilahi yasa, kendisi ya da kocasını koruma maksadıyla bile olsa, bir erkeği testislerinden yakalayan kadının elinin kesilmesini emrediyordu.

Erkek bir çocuk doğuran kadın kırk gün boyunca kirli kabul ediliyordu. Eğer doğan bebek kızsa bu süre seksen güne çıkıyordu.

Regl olan kadın yedi gün, yedi gece boyunca kirli kabul ediliyor ve bu kirlilik, ona ya da onun oturduğu iskemleye ya da onun uyuduğu yatağa dokunan herkese geçiyordu.

Hintli kadınlar

Güneşin, suyun ve tüm yaşam kaynaklarının anası olan Mitra, doğumundan itibaren hep tanrıçaydı. Ancak, Babil'den ya da Pers ülkesinden Hindistan'a gelince, tanrıçalıktan tanrılığa dönüşmek zorunda kaldı.

Mitra Hindistan'a geleli kaç yıl oldu ve orada kadınlar hâlâ pek hoş karşılanmıyorlar. Erkeklere göre daha az sayıda kadın var. Bazı bölgelerde on erkeğe karşılık sekiz kadın var. Dünyaya yaptıkları yolculuğu tamamlayamadan annelerinin karnında ya da doğum esnasında boğularak ölenlerin sayısı çok fazla.

Bu durumu düzeltmekten ziyade bazı uyarılarda bulunmakla yetiniliyor, zira Hint geleneğinin kutsal kitaplarından birinin ikazına göre bu kadınlardan bazıları çok tehlikeli olabilirmiş:

Şehvetli bir kadın zehirdir, yılandır, ölümdür ve aynı anda bunların hepsidir.

Güzel gelenekler kaybolmaya yüz tutmuş olsalar da, gayet iffetli kadınlara da rastlanmıyor değil. Gelenekler dul kadının da, kocasının ölü bedeninin yakıldığı ateşe kendisini atmasını emrediyor. Bunu yerine getirenlerin sayısı günümüzde çok az, ama bunu uygulayan birileri hâlâ var.

Asırlarca ya da binlerce yıl boyunca bunu yapan çok sayıda kadın oldu. Ama bütün Hindistan tarihi boyunca, ölen karısının bedeninin yakıldığı ateşe kendini atan bir tek erkeğe bile rastlanmadı.

Çinli kadınlar

Birkaç bin yıl önce Çinli tanrıçalar tanrıça olmayı bıraktılar. Yeryüzünde çoktandır hâkim olan maço kudreti gökyüzüne de çeki düzen vermeye koyulmuştu. Tanrıça Shi Hi iki tanrıya bölünmüş, Tanrıça Nu Gua ise kadın kategorisine indirgenmişti.

Shi Hi eskiden güneşlerin ve ayların anasıydı. Gece gündüz süren zorlu yolculuklarının ardından oğullarına ve kızlarına tavsiyelerde bulunur ve onların yemeklerini verirdi. Shi ve Hi adında erkek tanrılar olarak ikiye bölününce, artık kendisi olmayı bıraktı ve ortadan kayboldu.

Nu Gua ortadan kaybolmadı, ama sadece kadına indirgendi.

Oysaki geçmiş zamanlarda, yaşayan her şeyin yaratıcısı olmuştu:

dünyayı ve gökyüzünü taşıyan sütunlar yapmak için büyük kozmik kaplumbağanın bacaklarını kesmişti,

dünyayı ateşin ve suyun felaketlerinden kurtarmıştı,

aşkı icat etmiş ve erkek kardeşiyle birlikte otlardan büyük bir yelpazenin ardında kaybolmuştu,

ve yukarıdakileri sarı kille, aşağıdakileriyse nehir çamuruyla yoğurarak soyluları ve plepleri yaratmıştı.

Romalı kadınlar

Cicero, *akıl düzeylerinin düşüklüğünden ötürü* kadınların mutlaka erkek bir koruyucunun tahakkümü altında olmaları gerektiğini buyurmuştu.

Romalı kadınlar bir erkeğin elinden başka bir erkeğin eline geçiyorlardı. Kızını evlendiren baba onu damada belli bir mal ya da bir borç karşılığında verirdi. Zaten önemli olan çeyiz, servet ve mirastı; işin zevk kısmı kölelerle hallediliyordu.

Aristoteles gibi diğer Romalı hekimler de, soylu, plep ya da köle, istisnasız bütün kadınların erkeklerden daha az dişleri ve daha küçük beyinleri olduğuna inanıyorlardı ve regl dönemlerinde aynaların üzerine kırmızımtırak bir tül örterlerdi.

İmparatorluğun en üst bilimsel otoritesi Yaşlı Plinius, regl dönemindeki kadının yeni şarabı ekşittiğini, hasadı bozduğunu, tohumları ve meyveleri kuruttuğunu, aşılanmış bitkileri ve erkek arıları öldürdüğünü, bronzu paslandırdığı ve köpekleri delirttiğini kanıtladı.

Yunanlı kadınlar

Bir baş ağrısından bir tanrıça doğabilir. Mesela Athena babası Zeus'un baş ağrısından tomurcuklanmış, sonra da bu tomurcuk açılınca doğum tamamlanmıştı. Athena bir annesi olmadan dünyaya gelmişti.

Bir süre sonra, Olimpos'ta çok zor bir karar almak için toplanan tanrılar mahkemesinde Athena'nın oyu belirleyici olacaktı.

Elektra ve Orestes, babalarının intikamını almak için annelerinin boynunu bir baltayla kesmişlerdi.

Furialar savcılık görevini yapıyorlardı. Bir kraliçenin yaşamının kutsal olduğunu ve anasını öldüren kişinin affedilmesinin mümkün olmadığını ileri sürerek, katillerin taşlanarak öldürülmesini talep ediyorlardı.

Savunma işini Apollon üstlendi. Suçlanan kişilerin değersiz bir ananın çocukları olduklarını ve anneliğin en küçük bir önemi olmadığını ileri sürdü. Apollon'a göre bir anne, erkeğin tohumunu attığı tarladan başka bir şey değildi.

Jüride yer alan on üç tanrıdan altısı, iki kardeşin suçlu olduğu yönünde fikir beyan ederken altı tanrı suçsuz olduklarına karar verdi.

Athena'nın oyu eşitliği bozacaktı. O bir anneye hiç sahip olmadığı için annenin aleyhinde oy kullandı ve Atina'da maço kudretine ebedi bir yaşam verdi.

Amazonlu kadınlar

Korku saçan kadınlar olan Amazonlar, henüz Herakles iken Herkül'e karşı ve Truva Savaşı'nda da Akhilleus'a karşı savaşmışlardır. Erkeklerden nefret ederlerdi ve daha isabetli ok atabilmek için sağ göğüslerini keserlerdi.

Amerika kıtasını boydan boya geçen büyük nehre Amazon adını veren kişi İspanyol konkistador– Francisco de Orellana'dır.

Doğduğu noktadan denize döküldüğü yere kadar bu nehirde seyahat eden ilk Avrupalıdır. İspanya'ya eksik bir gözle döndü ve emrindeki askerlerin, çıplak bir halde saldıran, vahşi hayvanlar gibi kükreyen ve canları sevişmek istediğinde bir erkeği kaçırıp bütün gece onu öpücüklere boğduktan sonra şafak vakti öldüren savaşçı kadınların oklarıyla delik deşik edildiğini anlattı.

Ve hikâyesine belli bir Yunan saygınlığı katmak isteyen Orellana, onların Tanrıça Diana'nın hayranlığını kazanmış olan Amazonlar olduklarını söyledi ve yurtlarının bulunduğu nehre onların ismini koydu.

Asırlar geçti, Amazonlarla ilgili başka hiçbir şey işitilmedi, ama nehrin ismi öyle kaldı. Böcek zehirleri, kimyasal gübreler, madenlerin cıvası ve teknelerin yakıtıyla her gün kirletilmesine rağmen nehir balıklar, kuşlar ve hikâyeler yönünden dünyanın en zengin suları olmayı sürdürüyor.

Karaciğer ruhun eviyken

Geçmiş zamanlarda, kardiyologların ve boleroların söz yazarlarının doğmasından çok önce, duygulara ev sahipliğini kalbin yerine pekâlâ karaciğer yapabilirdi.

Karaciğer her şeyin merkeziydi.

Çin geleneğine göre karaciğer ruhun uyuduğu ve düş gördüğü mekândı.

Mısır'da karaciğerin korunup gözetilmesinden sorumlu olan Tanrı Horus'un oğlu Amset'ti. Roma'da bu işle ilgilenense tanrıların babası Jüpiter'den başkası değildi.

Etrüskler kurban ettikleri hayvanların karaciğerinden geleceği okuyorlardı.

Yunan söylencesine göre, Prometeus tanrılardan biz insanlar için ateşi çaldı. Olimpos'un efendisi Zeus, onu bir kayaya zincirleyerek cezalandırdı; bir akbaba her gün gelip karaciğerini yiyordu.

Dikkat edin, kalbini değil, karaciğerini. Ancak Prometeus'un karaciğeri her gün yenileniyordu ve bu da onun ölümsüzlüğünün kanıtıydı.

Maçoluğun ortaya çıkışı

Sanki bu işkence yetmezmiş gibi, Prometeus'un ihanetini cezalandırmak için Zeus ayrıca ilk kadını yaratacak ve onu hediye olarak bize gönderecekti.

Olimposlu şairlere göre, bu kadının adı Pandora'ydı; güzel, meraklı ve özellikle de hoppa bir kadındı Pandora.

Pandora yeryüzüne kollarında büyük bir kutuyla birlikte geldi. Kutunun içinde tutsaklar ve talihsizlikler vardı. Zeus bu kutuyu açmayı ona yasaklamıştı. Ama yeryüzüne, bizim aramıza ayak basar basmaz daha fazla dayanamadı ve kutuyu açtı.

Musibetler hemen havada uçuşmaya başladılar ve iğnelerini bize batırdılar. Bunun sonucunda da dünyaya ölüm, yaşlılık, hastalık, savaş, çalışma vb. geldi...

İncili yazan rahiplere göre başka tanrılar tarafından başka bir bulutta yaratılan Havva adındaki diğer kadın da bize felaketten başka bir şey getirmemişti.

Herakles

Zeus çok cezalandırıcıydı. Kötü davranışlarından ötürü daha sonra Roma'da Herkül diye anılacak olan oğlu Herakles'i köle olarak sattı.

Herakles, Lidya kraliçesi Onfale tarafından satın alındı ve onun hizmetindeyken devasa bir yılanı öldürdü. Bu onun için fazla güç olmadı, çünkü çocukluğundan beri yılanları parçalamaya alışkındı. Daha sonra geceleri sineğe dönüşüp insanların uykusunu çalan ikizleri yakaladı.

Ne var ki bu kahramanlıklar Kraliçe Onfale'yi bir nebze olsun ilgilendirmiyordu. Zira onun aradığı bir sevgiliydi, bir muhafız değil.

Zamanın büyük çoğunu odalarına kapanıp geçirirlerdi. İnsan içine çıktıklarında, Herakles'in boynunda inci kolyeler, bileğinde altın bilezikler ve adaleleri dikişleri patlattığı için üzerinde çok az kalan rengârenk kıyafetler olurdu. Onfale ise sevgilisinin elleriyle Nemea'da boğazladığı bir aslanın derisini giyerdi üzerine.

Krallıktaki söylentilere göre, Herakles gerektiği gibi davranmadığı zaman Onfale onu bir sandaletle kıçına vurarak cezalandırırmış. Ve yine söylentilere bakılacak olursa, Herakles boş zamanlarında sahibesinin ayaklarına kapanır ve yün eğirerek, dokuma yaparak za-

man geçirirmiş; bu arada sarayın kadınları onu yelpazeyle serinletir, saçlarını tarar, ona kokular sürer, ağzına yiyecek bir şeyler verir ve dudaklarına şarap damlatırlarmış.

Baba Zeus, Herakles'in hemen işinin başına dönmesini ve evrensel bir süper maço olarak on iki kahramanlığı gerçekleştirmesini emredene kadar bu tatil havası üç yıl sürdü.

Uluslararası Ticaret Örgütü'nün ortaya çıkışı

Ticaret tanrısını seçmek gerekiyordu. Olimpos'taki tahtında oturan Zeus bütün aile bireylerini tek tek gözünün önüne getirdi. Çok fazla düşünmesine gerek kalmadı. Bu işi üstlenecek kişi Hermes olmalıydı.

Zeus ona altın kanatlı sandaletler hediye etti ve onu karşılıklı ticari mal değişimini geliştirmekle, anlaşmalar imzalamakla ve ticaret özgürlüğünü güvence altına almakla görevlendirdi.

Daha sonraları Roma'da Merkür adını alan Hermes'in bu göreve seçilmesinin nedeni en iyi yalan söyleyen olmasıydı.

Postanın ortaya çıkışı

İki bin beş yüz yıl önce, atlar ve bağırışlar haberleri ve mesajları uzaklara taşırlardı.

Ahamenişlerin evladı, Anshan Prensi, Pers Kralı Büyük Kiros Pers Ordusu'nun en iyi süvarilerinin hiç durmadan, gece gündüz at sürmesi sayesinde çalışan bir posta sistemi örgütlemişti.

Daha pahalı olan ekspres servis ise bağırışlarla işliyordu. Ağızdan kulağa geçen sözcükler bu şekilde dağları aşıyorlardı.

Eko

Çok eski zamanlarda, orman perisi Eko konuşabiliyordu. Üstelik o kadar güzel konuşuyordu ki, sözcükleri sanki daha önce başka hiçbir ağız tarafından dile getirilmemiş gibi güzel geliyordu dinleyenlere.

Ancak Zeus'un resmi karısı Tanrıça Hera sıklıkla yaşadığı kıskançlık krizlerinden birinde onu lanetleyince, Eko cezaların en kötüsünü çekti: kendi sesinden mahrum kaldı.

O andan itibaren artık kendi başına hiçbir şey söyleyemedi, sadece başkalarının söylediğini tekrar etti.

Zaman içinde gelenekler, bu laneti en üstün erdeme dönüştürecekti.

Thales

Günümüzden iki bin altı yüz yıl önce, Thales adındaki dalgın bir bilge Milet şehrinde geceleri dolaşır ve yıldızları gözlemlerken kendisini sıklıkla bir kuyunun içinde bulurdu.

Meraklı insan Thales hiçbir şeyin ölmediğini, bu dünyada cansız hiçbir şeyin olmadığını ve eninde sonunda her şeyin kökeninin ve sonunun su olduğunu anladı. Tanrılar değil, su. Depremler oluyordu çünkü deniz hareketlenip karaların altını üstüne getiriyordu; yoksa depremlerin nedeni Poseidon'un sinir krizleri değildi. Göz, ilahi lütuf sayesinde görmüyordu; kıyıdaki ağaçların görüntüsünün bir ırmağın üzerinde yansıması gibi, göz de, gerçeklik üzerine yansıdığı için görüyordu. Ve tutulmalar ay güneşin önünü kapattığı için gerçekleşiyordu, Olimpos'un öfkesinden korkan güneş saklandığı için değil.

Mısır'da düşünmeyi öğrenmiş olan Thales, tutulmaların ne zaman olacağını hiç hatasız önceden bildirdi; açık denizden gelen gemilerin mesafesini hiç hatasız ölçtü ve düşen gölgesinden yola çıkarak Keops piramidinin yüksekliğini tam olarak ölçmeyi başardı.

En ünlüsünün yanı sıra daha başka dört tane teorem ona aittir. Elektriği onun bulduğunu söyleyenler bile vardır.

Ancak onun en büyük kahramanlığı belki de başka bir şeydir: avuntulara ihtiyaç duymadan, dinin koruma kalkanını sırtına geçirmeden onun yaşadığı gibi yaşamak.

Müziğin ortaya çıkışı

Orfeo lirinin tellerini okşadığında ortaya çıkan melodinin güzelliğiyle Trakya ormanlarındaki meşe ağaçları dans ettiler.

Orfeo argonotlarla denize açıldığında kayalıklar onun müziğini, bütün dillerin tek bir dilde buluştuğu namelerini dinlediler ve gemi batmaktan kurtuldu.

Güneş doğunca, Orfeo'nun liri Pangaeum Dağı'nın zirvesinden onu selamlardı; sonra karşılıklı olarak baş başa, ışık ışığa sohbet ederlerdi, zira müzik de havayı aydınlatan bir şeydi.

Zeus bir yıldırım gönderdi ve bu küstahlıkların yazarını ikiye biçti.

İlahi tekel

Tanrılar kaba ve bayağı ölümlülerin kendileriyle rekabet etmesine dayanamaz.

Bizim görevimiz onlara boyun eğmek. Onlara kalırsa, biz onlar tarafından yaratıldık. Göğün yükseklerinden gelen sansür, onların bizim tarafımızdan yaratıldıkları söylentisinin yayılmasını engelliyor.

Ufkun ötesini gördüğümüzü fark ettiklerinde Maya tanrıları gözlerimize toz attılar. Yunan tanrılarıysa, zamanın ötesini görebildiğini öğrendiklerinde Salmidesos Kralı Fineo'nun gözlerini kör ettiler.

İblis Yahudilerin, Hıristiyanların ve Müslümanların Tanrısının en gözde meleğiydi. Ne zaman ki, tahtını yıldızların üstüne yükseltmeye teşebbüs etti, Tanrı kendi güzelliğinin ateşinde yakarak onu kül etti.

Göbek deliği olmayan ilk insanlar olan Âdem ile Havva'yı, ilahi lezzeti tatmak istedikleri için cennetten kovan da, Babil Kulesi'ni inşa ederek göğe ulaşma densizliğini gösterenleri cezalandıran da yine bu Tanrı'ydı.

Ceza için teşekkürler

İncil'e göre *fahişe ve fahişelerin anası* olan lanetlenmiş şehir Babil'de, insan küstahlığının bir sembolünü teşkil eden o kule göğe doğru yükselmekteydi.

Öfkenin yıldırımı fazla gecikmedi: Tanrı kuleyi inşa edenleri, artık birbirleriyle asla anlaşamasınlar diye, farklı diller konuşmaya mahkûm etti ve kule sonsuza dek yarısı bitmiş bir halde kaldı.

Eski İbranilere göre insanların konuştuğu dillerin farklılığı ilahi bir cezaydı.

Ancak Tanrı bizi cezalandırmak isterken tek bir dilin sıkıcılığından kurtararak belki de bize bir iyilik yaptı.

Dillerin ortaya çıkışı

Eski Meksikalılara göre bunun başka bir hikâyesi var.

Denizin ikiye ayrıldığı yerde yükselen Chicomoztoc Dağı'nın içinde yedi tane mağaranın olduğundan bahsediyorlar.

Bu mağaraların her birinde bir tanrı hüküm sürermiş.

Meksika'da ortaya çıkan ilk halklar bu yedi mağaranın toprağı ve yedi tanrının kanıyla yoğrulmuşlar.

Halklar dağın ağızlarından yavaş yavaş tomurcuk olarak çıkmışlar.

Her halk hâlâ kendisini yaratan tanrının dilini konuşur.

İşte bu yüzden diller kutsaldır ve sözlerin müziği farklı farklıdır.

Bütün yağmurlar

İbranilerin tanrısı evlatlarının kötü hal ve tavırlarından rahatsızdı. Onlara verdiği ders bütün insanları, bütün hayvanları ve gökteki kuşları sular altında bırakan tufan oldu.

Tek düzgün adam olan Nuh, ailesini ve dünya üzerindeki bütün hayvan türlerinden bir dişi ve bir erkeği kurtarmak için üç katlı tahtadan bir gemi inşa etme ayrıcalığına erişti.

Geri kalanlar sel sularında boğulup gittiler.

Tuhaf davranışlarından ötürü gemiden atılanlar da ölümü hak ettiler: dişi eşeğin arkasına geçen erkek at ya da erkek kurda âşık olan dişi köpek gibi anormal çiftleri ve doğal hiyerarşinin dışına çıkıp dişilerin kendilerine baskın olmasına izin veren erkekleri buna örnek gösterebiliriz.

Irkçılığın dinsel olarak ortaya çıkışı

Nuh, gemisinin Ağrı Dağı'na varmasını kutlarken sarhoş oldu.

Uyandığında bedeninde eksiklik vardı. İncil'in değişik versiyonlardan birine göre, oğlu Kam onu uyurken hadım etmişti. Yine bu versiyona göre Tanrı Kam'ı lanetledi ve onun oğulları, oğullarının oğulları asırlar boyunca kölelik yapmaya mahkûm edildiler.

Ancak İncil'in değişik versiyonlarından hiçbirisinde Kam'ın zenci olduğu yazmıyor. İncil doğduğunda Afrika'da henüz köle ticareti yapılmıyordu, Kam'ın teninin rengi çok sonraları karardı. Bu

kararma ilk kez herhalde on bir ya da on ikinci yüzyılda, Araplar çölün güneyinden köle ticareti yapmaya başlayınca ortaya çıktı. Ancak Kam'ın tamamen kapkara olması muhtemelen on altıncı ya da on yedinci yüzyıla, köleciliğin Avrupa'nın en önemli ticaret kolu olduğu döneme rastlar.

O andan itibaren zenci ticareti ilahi bir saygınlık ve sınırsız bir varlık kazanır. Akıl dinin, din de zulmün hizmetindedir: köleler zenci olduğu için, Kam'ın da zenci olması gerekiyordu. Kölelerin çocukları da zenci oldukları için, doğuştan köleliğe yazgılıydılar, zira Tanrı asla hata yapmazdı.

Kam ve çocukları, çocuklarının çocukları kıvırcık saçlı, kırmızı gözlü ve dolgun dudaklı olacaklardı; çıplak bir halde korkunç penislerini göstererek ortalıkta dolaşacak, hırsızlık yapmadan duramayacak, efendilerinden nefret edecek, asla doğruyu söylemeyecek ve uyuyarak geçirmeleri gereken zamanı kirli işlere adayacaklardı.

Irkçılığın bilimsel olarak ortaya çıkışı

İnsan ırkları arasındaki hiyerarşinin en tepe noktasını işgal eden beyaz azınlık hâlâ *Kafkas Irkı* diye anılıyor.

1775 yılında Johann Friedrich Blumenbach tarafından takıldı bu isim.

Bu zoolog Kafkasya'nın insanlığın beşiği olduğuna inanıyordu; ona göre akıl ve güzellik buradan geliyordu. Bu terim, ortaya çıkan bütün gerçeklere rağmen bugün hâlâ kullanılmaya devam ediyor.

Blumenbach, Avrupalıların diğer ırkları aşağılama hakkına temel teşkil etmek üzere iki yüz kırk beş tane kafatası topladı.

İnsanlık beş katlı bir piramit oluşturuyordu.

En üstte beyazlar bulunuyordu.

Başlangıçtaki saflık alt katlara inildikçe kirli tenler tarafından bozuluyordu: Avustralya yerlileri, Amerika yerlileri, sarı Asyalılar. Ve hepsinin altında, içten ve dıştan tamamen bozulmuş olan siyah Afrikalılar yer alıyordu.

Bilim siyahları her zaman bodrum katına gönderiyordu.

1863 yılında, Londra Antropoloji Topluluğu siyahların beyazlar kadar zeki olmadıklarına ve onları ancak Avrupalıların *insanileştirebileceğine ve medenileştirebileceğine* hükmetti. Avrupa bütün pozitif enerjisini bu soylu görev için seferber etti, ama pek başarılı olamadı. Yaklaşık bir buçuk asır sonra, 2007 yılında, Nobel Tıp Ödülü sahibi Birleşik Amerikalı James Watson siyahların hâlâ beyazlar kadar akıllı olmadığının bilimsel olarak kanıtlandığını ileri sürdü.

Aşkların aşkı

Kral Salomon kadınlarının en kadınına ilahi söyledi. İlahisi kadının bedeninden, bedeninin kapısından ve paylaşılan yatağın tazeliğinden bahsediyordu.

"İlahiler ilahisi" Kudüs'ün İncil'ini oluşturan diğer kitapların hiçbirisine biraz olsun benzemiyor. Öyleyse burada ne işi var?

Hahamlara göre bu Tanrı'nın İsrail sevgisine yönelik bir benzetmedir. Papazlara göreyse, İsa'nın kiliseyle evliliğine yönelik neşeli bir övgü. Ne var ki, dizelerden herhangi biri ne Tanrı'yı zikrediyor, ne de bu "İlahi"nin söylenmesinden çok sonra doğmuş olan İsa'yı ya da Kilise'yi.

Bu daha ziyade Yahudi bir kralla zenci bir kadın arasındaki buluşmada insani tutku ve ten renklerimizin çeşitliliğinin yüceltilmesine benziyor.

Ağzının öpüşleri şaraptan daha lezzetli, diyordu kadın.

Günümüze kadar ulaşan versiyona göre kadın ayrıca şöyle diyordu:

Zenciyim ben, ama güzelim,

Ve üzüm bağlarında, güneşin altında, teninin renginden ötürü özür diliyordu.

Ancak, diğer versiyonlarla karşılaştırıldığında buradaki *ama* sonradan eklenmiş gibi duruyor. Aslında şöyle diyordu:

Zenciyim ben ve güzelim.

İskender

Demostenes dalga geçiyordu:

-Bu genç kendisine övgüler düzmemizi istiyor. Pekâlâ. Ona bu zevki tattıracağız.

Söz konusu genç Büyük İskender'di. Herakles'in ve Akhilleus'un soyundan geldiğini söylüyordu. Kendisine *yenilmez tanrı* dedirtiyordu. Sekiz defa yaralanmıştı ve dünyayı fethetmeye devam ediyordu.

İlk başta bütün akrabalarını öldürüp Makedonya Kralı oldu. Sonra da bütün dünyanın kralı olmak istediği için kısacık yaşamını sonsuz bir savaşla geçirdi.

Siyah atı rüzgârı yarıp gidiyordu. Elinde kılıcı, kafasında beyaz tüylerle süslü mihveri, sanki her savaş şahsi bir meseleymiş gibi, hep en ön safta saldırırdı:

-Ben zaferi çalmam- derdi.

Ve hocası olan Aristoteles'in büyük dersini çok iyi hatırlardı:

-İnsanlık, yönetmek için doğanlar ve boyun eğmek için doğanlar olmak üzere ikiye ayrılır.

Ayaklanmaları çok sert bir biçimde bastırır ve asileri ya çarmıha gerer ya da taşlatarak öldürtürdü, ancak fethettiği yerlerin geleneklerine saygı gösteren, hatta onları öğrenmeye çalışan ender istilacılardan biriydi. Lider ve kralların kralı olmak için doğmuştu; Pers ülkesinden ve Mısır'dan geçip Balkanlar'dan Hindistan'a kadar olan bütün toprakları ve denizleri istila ederken her yerde evlilikler yaptırdı. Yunan askerlerini istila ettiği yerlerdeki kadınlarla evlendirmeye dayanan zekice düşüncesi Atina'nın hoş karşılamadığı bir yenilik oldu, ama bu uygulama yeni dünya haritası üzerinde İskender'in saygınlığını ve gücünü çok arttırdı.

Efestion, çıktığı seferlerde ve savaşlarda daima ona eşlik etti. Savaş alanlarında onun sağ kolu, kutlama gecelerindeyse sevgilisi oldu. Efestion'un yanı sıra binlerce durdurulamaz süvarisiyle, uzun mızraklarıyla, ateşli oklarıyla İskender adını taşıyan yedi tane şehir kurdu ve bu durum sonsuza kadar sürecek gibi görünüyordu.

Efestion ölünce, daha önce paylaşmış oldukları şarabı İskender tek başına içti ve şafak vakti, sarhoş bir halde gökyüzünü yakacak

kadar büyük bir ateş hazırlanması emretti ve imparatorluk toprakları üzerinde müziği yasakladı.

Bundan kısa bir sonra, dünyanın bütün hükümdarlıklarını fethedemeden öldüğünde otuz üç yaşındaydı.

Homeros

Ne bir şey vardı, ne de hiç kimse. Hayaletler bile yoktu. Sadece dilsiz taşlar ve kalıntıların arasında otlayacak yeşillik arayan koyun vardı.

Ancak kör ozan artık orada bulunmayan büyük şehri görmeyi başardı. Onun surlarla çevrili olup körfezin üzerindeki tepede yükseldiğini gördü ve onu yerle bir etmiş olan savaşın naralarını ve kılıç şakırtılarını duydu.

Ve bunları bir şarkıyla dile getirdi. Bu Truva'nın yeniden kuruluşu oldu. Truva, yok oluşunun üzerinden dört buçuk asır geçtikten sonra, Homeros'un sözleriyle hayat bulup yeniden doğdu. Ve unutulmaya mahkûm olan Truva Savaşı bütün savaşların en ünlüsüne dönüştü.

Tarihçiler onun bir ticaret savaşı olduğunu söylüyorlar. Truvalılar Karadeniz'e doğru açılan geçidi kapatmışlardı ve buradan geçiş için çok paralar alıyorlardı. Yunanlılar Truva'yı Çanakkale Boğazı'ndan Doğu'ya doğru giden bir yol açmak için yakıp yıktılar. Zaten dünya tarihindeki bütün -ya da neredeyse bütün- savaşların nedeni ticaridir. O halde kendine özgü çok az bir özelliği olan bu savaşı hatırlanmaya değer kılan ne? Truva'nın taşları doğal süreçlerini tamamlayarak tamamen kuma dönüşmek üzereydiler ki Homeros onları gördü ve dinledi.

Onun söylediği şarkılar sadece bir hayal ürünü müydü acaba?

Bir kuğu yumurtasından doğmuş olan Kraliçe Helena'yı kurtarmak üzere oluşturulan bin iki yüz gemilik donanma sadece bir hayal ürünü müydü?

Akhilleus'un, mağlup ettiği rakibi Hektor'u atların çektiği bir arabanın arkasına bağlayıp kuşatma altındaki kentin surlarının etrafında defalarca dolaştırdığını Homeros mu uydurdu?

Peki, Paris kaybetmek üzereyken Afrodit'in onu sihirli bir sis tabakasına sararak kurtarması, bir sanrının ya da sarhoşluğun eseri olmuş olamaz mı?

Peki Apollon'un öldürücü okunu Akhilleus'un topuğuna nişanlaması?

Truva'ları kandıran devasa tahta atın yaratıcısı -diğer adı İlyada olan- Odysseus destanları mıdır acaba?

On yıl süren bu savaştan karısı tarafından banyoda öldürülsün diye dönen muzaffer Agamemnon'un sonu ne kadar gerçektir?

Bize son derece kıskanç, intikamcı, hain gözüken bu kadınlar ve bu erkekler, bu tanrıçalar ve bu tanrılar, var oldular mı acaba?

Kim bilir, hiç var oldular mı?

Emin olduğumuz tek gerçek var olmayı bugün hâlâ sürdürdükleri.

Köpeğin edebi olarak ortaya çıkışı

Argos, dört bin yıl önceki bir Yunan şehrinden gelen ve yüz tane gözü olan bir devin adıydı.

Kılık değiştirmiş olarak İthaka'ya geldiğinde Odysseus'u tanıyan yegâne kişinin adı da Argos'tur.

Homeros bize, Odysseus'un birçok savaştan ve birçok deniz yolculuğundan sonra vatanına döndüğünü ve çok kötü durumdaki bir dilenci gibi davranarak evine yaklaştığını anlattı.

Hiç kimse onun gerçek kimliğinin farkına varmadı.

Artık havlamayı, yürümeyi ve dolaşmayı bile beceremeyen bir dostun dışında hiç kimse. Sahibi tarafından dışarı atılan, keneler tarafından ısırılan Argos bir evin kapısının önünde yatmış ölümünü bekliyordu.

O dilencinin yaklaştığını görünce ya da kokusunu alınca kafasını kaldırdı ve kuyruğunu salladı.

Hesiodos

Homeros hakkında hiçbir şey bilinmiyor. Yedi kent onun kendi sınırları içinde doğduğuna yemin ediyor. Belki de Homeros bunların her birinde, yatacak yer ve yemek karşılığında, bazı geceler dizelerini seslendirmiştir.

Hesiodos'la ilgili olarak Askra adındaki bir köyde doğduğunu ve Homeros'la aynı dönemde yaşadığını söylüyorlar.

Ancak o savaşçıların görkemini anlatan şarkılar söylemedi. Onun kahramanları Boiotia'lı çiftçilerdi. Hesiodos yapılan işlerle ve merhametsiz tanrıların lanetini sert toprakta cılız meyveler üreten insanların günleriyle ilgilendi.

Şiirinde, Sirius yıldızı gökyüzünde görününce odunun kesilmesini tavsiye ederdi,

Sirius güneye doğru hareket edince de üzümlerin toplanmasını,

Orion gelince buğday harmanının kurulmasını,

Pleiades yıldız kümesi ortaya çıkınca hasat yapılmasını,

Pleiades ortadan kaybolunca tarlanın sürülmesini,

çıplak çalışılmasını

ve denize, hırsızlara, kadınlara, tedirgin dillere ve uğursuz günlere güvenilmemesini.

Truva'nın intiharı

Homeros'a göre, Odysseus'un kulağına fikri üfleyen Tanrıça Athena oldu. On yıl boyunca Yunan askerlerinin kuşatmasına direnen Truva şehri tahta bir atla işte böyle dize getirildi.

Truva Kralı Priamos şehrin içine girmesine neden izin verdi? Bu tuhaf devasa hayvan ortaya çıkıp surların dışında beklemeye başladığından beri mutfakların dumanı kıpkırmızı oldu, heykeller ağladı, defneler kurudu ve gökyüzündeki bütün yıldızlar ortadan kayboldu. Prenses Kassandra tahta atın üzerine yanan bir meşale fırlattı ve Rahip Laocoonte de yan tarafına bir mızrak sapladı. Kralın danışmanları içinde ne olduğuna bakmak için açılması gerektiği yönünde fikir beyan ettiler ve bütün Truva'da bu hayvanın bir tuzak olduğundan şüphelenmeyen bir kişi bile yoktu.

Ancak Priamos kendi sonunu seçti. Tanrıça Athena'nın barış işareti olarak bir armağan gönderdiğine inanmak istedi ve onu incitmemek için surların açılmasını emretti. Tahta at şehrin içine övgü ve şükran şarkılarıyla alındı.

Atın içinden askerler çıktı ve Truva'yı taş üstünde taş kalmayacak biçimde yerle bir ettiler. Mağlup ettiklerini kendilerine köle yaptılar ve mağlup ettiklerinin kadınlarını da kendi kadınları.

Kahraman

Anonim bir askerin bakış açısıyla anlatılmış bir Truva Savaşı nasıl bir şey olurdu acaba? Ya tanrıların umurunda bile olmayan, sadece savaş alanının üstünde uçan akbabalar tarafından arzulanan Yunanlı bir piyadeninkiyle? Ya da zorla askere alınmış, hiç kimsenin adına şarkı söylemediği ve hiç kimsenin heykelini yontmadığı bir köylününkiyle? Ya da öldürmeye mecbur edilen ve Helena'nın gözleri için ölmeyi kesinlikle düşünmeyen herhangi bir adamınkiyle?

Euripides'in de daha sonra teyit edeceği gibi o askerin içine doğmuş mudur acaba? Helena Truva'ya hiç gelmedi mi, sadece onun gölgesi mi orada oldu? On yıl süren katliamlar sadece boş bir tunik için miydi?

Ve o asker hayatta kaldı; savaşla ilgili ne hatırlıyordu acaba?

Belki de kokuyu hatırlıyordu, acının kokusunu ve sadece bunu.

Truva'nın düşmesinden üç bin yıl sonra, savaş muhabirleri Robert Fisk ve Fran Sevilla bize savaşların koktuğunu söylüyorlar. Onlar birçok savaşta bulundular, savaşın sıkıntılarını bizzat içeride yaşadılar ve bu yüzden de insanın bütün gözeneklerinden girip içine yerleşen o sıcak, tatlı, yapışkan çürümüşlük kokusunu tanıyorlar.

Bu seni asla terk etmeyecek olan bir tiksintidir.

Yunanistan'da aile fotoğrafı

Güneş gökyüzünde ters yöne doğru hareket edip Doğu'dan battı. Bu tuhaf gün sona ererken, Miken tahtına Atreus oturacaktı.

Atreus krallık tacının başında pek sağlam durmadığını hissediyor ve göz ucuyla sürekli akrabalarını kolluyordu. İktidar açlığı yeğenlerinin gözlerinden okunuyordu. Duyduğu şüphelere istinaden onların kafalarını uçurdu. Sonra küçük parçalar halinde doğrattı, pişirtti ve öldürülenlerin babası olan, kardeşi Tiestes onuruna düzenlediği ziyafette tek yemek olarak ikram etti.

Atreus'tan sonra tahta oğlu Agamemnon oturdu. Amcasının karısı Klytaimnestra'mn iyi bir kraliçe olacağını düşünüyordu. Bu durumda Agamemnon'un amcasını öldürmekten başka çaresi kalmıyordu. Yıllar sonra da, onun en güzel kızı İfigenia'nın kafasını

uçurmak zorunda kaldı. Satir, santor ve perilerin Truva Krallığı'na karşı savaşa giden gemilere iyi rüzgâr vermesi karşılığında bunu ondan talep eden Tanrıça Artemis'ti.

Savaş sona erdikten sonra, Agamemnon dolunaylı bir gecede muzaffer adımlarla Miken sarayına girdi. Kraliçe Klytaimnestra ona hoş geldin dedikten sonra hazırladığı sıcacık banyoya davet etti. Banyodan sonra onu kendi ördüğü kırmızı bir ağa sardı. Bu ağ Agamemnon'un kefeni oldu. Önce Klytaimnestra'nın sevgilisi Aigisthos onu çift taraflı bir kılıçla yere devirdi, sonra da Klytaimnestra bir baltayla kafasını kesti.

Elektra ve Orestes yıllar sonra yine bu baltayla babalarının intikamını aldılar. Agamemnon'un ve Klytaimnestra'nın çocukları, annelerini ve onun sevgilisini kıtır kıtır doğradılar ve şair Eshilos ile Doktor Freud'a ilham kaynağı oldular.

Bacakları kapama grevi

Peloponez Savaşı'nın tam ortasında Atinalı, Spartalı, Korintli ve Beotialı kadınlar savaşa karşı grev ilan ettiler.

Bu, Dünya tarihinin ilk bacakları kapama grevi oldu. Tiyatroda yapıldı. Aristofanes'in hayal gücünden ve onun Atinalı ebe Lisistrata'ya çektirdiği nutuktan doğdu.

-Ayaklarımı gökyüzüne kadar kaldırmayacağım, dört ayak üzerinde durup kıçımı havaya kaldırmayacağım!

Aşk orucu savaşçıların canına tak diyene dek grev hiç aralıksız devam etti. Durup dinlenmeden dövüşmekten bitkin düşen ve kadınların isyanından korkan savaşçıların savaş alanlarına elveda demekten başka çareleri kalmamıştı.

Gelenekleri sanki onlara inanıyormuş gibi savunan muhafazakâr yazar Aristofanes aşağı yukarı böyle uydurdu, böyle anlattı. Ancak özünde tek kutsal şeyin gülme hakkı olduğuna inanıyordu.

Tiyatro sahnesinde barış yapılmıştı.

Ama gerçek hayatta hayır.

Bu oyun ilk kez sahneye konduğunda Yunanlar yirmi yıldan beri savaşmaktaydılar ve savaş yedi yıl daha devam etti.

Kadınlarsa, grev hakkına ya da fikir beyan etme hakkına sahip olmadan, cinsiyetlerine özgü işlere boyun eğme hakkından başka

bir hak bilmeden yaşamayı sürdürdüler. Tiyatro onların cinsiyetine özgü işler arasında değildi. Kadınlar en kötü yerler olan sahneye en uzak kısımlarda oturmak koşuluyla oyunları seyredebiliyorlardı, ama bu oyunlarda rol alamıyorlardı. Tiyatroda aktrisler yoktu. Aristofanes'in eserinde, Lisistrata ve diğer karakterler kadın maskesi takmış erkekler tarafından canlandırıldı.

Resim çizme sanatı

Korint Körfezi'ndeki yataklardan birinde yatan bir kadın odun ateşinin ışığında uyumakta olan aşığının profilini seyrediyor.

Adamın gölgesi duvara vuruyor.

Aşığı şu anda kadının yanında yatıyor, ama gidecek. Şafak vakti savaşa gidecek, ölüme gidecek. Aynı zamanda duvardaki gölgesi, onun yolculuk arkadaşı da onunla birlikte gidecek ve onunla birlikte ölecek.

Şu anda henüz gece. Kadın korların içinden yarısı yanmış bir odun parçası alıyor ve duvara gölgenin konturlarını çiziyor.

Bu çizgiler gitmeyecek.

Kendisini kucaklamayacaklar ve o bunu biliyor. Ama en azından gitmeyecekler.

Sokrates

Çeşitli kentler birçok yerde çarpışıyorlardı. Ama en çok Yunanlıyı öldüren Yunan savaşı, az sayıda olmaktan dolayı az gururlu Sparta oligarşisiyle, herkesi temsil ettiğini iddia eden azınlık demokrasisi Atina arasında oldu.

Sparta, İsa'dan önce 404 yılında, çok kanlı bir sürecin ardından, flüt ezgilerinin eşliğinde Atina surlarından içeri girdi.

Peki, Atina'dan geriye ne kalmıştı? Batan beş yüz gemi, vebadan ölen seksen bin kişi, savaş boyunca can veren sayısız asker ve sakatlarla, delilerle dolu bitmiş bir şehir.

Ve Atina adaleti vatandaşları içindeki en düzgün adamı ölüm cezasına mahkûm etmişti.

Agora'nın büyük hocası, halk meydanında dolaşırken yüksek

sesle düşünerek gerçeği arayan insan, yeni sona eren savaşta üç çarpışmaya katılmış olan kişi suçlu bulundu. Yargıçlar belki de, Atina'yı onunla dalga geçerek, onu çok eleştirerek ve asla pohpohlamadan sevmiş olmasından ötürü suçlu bulunduğunu söylemek isteseler de, onun *gençliği yozlaştıran kişi* olduğu yönünde karara vardılar.

Olimpiyatlar

Yunanlar birbirlerini öldürmeye bayılırlardı, ama savaşmanın dışında başka sporlarla da ilgilenirlerdi.

Yarışmalar Olimpia kentinde düzenlenirdi ve Yunanlılar olimpiyatlar boyunca savaşları bir süreliğine unuturlardı.

Hepsi çıplaktı: koşucular, cirit ve disk atanlar, atlayanlar, boks yapanlar, güreşenler, at binenler ya da şarkı söyleyerek yarışanlar. Hiçbirinin ayağında marka ayakkabılar yoktu, sırtlarında da ne son moda formalar ne de kendi parlak tenleri dışında başka bir şey olurdu.

Şampiyon olanlar madalya almazlardı. Defne dalından yapılan bir taç, birkaç testi zeytinyağı, ömür boyu bedava karnını doyurma hakkı ve halkın saygısıyla hayranlığını kazanırlardı.

İlk şampiyon Korebus adında biriydi ve hayatını aşçılık yaparak kazanıyordu. Şampiyon olduktan sonra da aynı işi yapmaya devam etti. İlk olimpiyat oyunlarında bütün rakiplerinden ve korkunç kuzey rüzgârlarından daha hızlı koştu.

Olimpiyatlar paylaşılan ortak bir kimliğin kutlamalarıydı. Bu bedenler -sözcüklere başvurmadan- spor yaparak şöyle demek istiyorlardı: *Birbirimizden nefret ediyoruz, birbirimizle savaşıyoruz, ama hepimiz Yunanlıyız.* Ve bin yıl boyunca böyle devam etti; ta ki, muzaffer Hıristiyanlık Tanrı'ya karşı gelen bu çıplak paganları yasaklayana kadar.

Yunan olimpiyatlarına kadınlar, köleler ve yabancılar hiçbir zaman katılmadılar.

Aynen Yunan demokrasisine katılmadıkları gibi.

Partenon ve sonrası

Bütün zamanların en büyük heykeltıraşı sayılan Fidias üzüntüden öldü, zira dayanılmaz yeteneği hapisle cezalandırılmıştı.

Fidias asırlar sonra, bu kez de gaspla cezalandırılacaktı.

En güzel eserleri, Partenon'un heykelleri, artık Atina'da değil Londra'dalar. Ve onlara *Fidias'ın mermerleri* denmiyor; onlar *Elgin'in mermerleri* olarak tanınıyorlar.

Heykeltıraşlıkla uzaktan yakından ilgisi olmayan Lord Elgin, birkaç asır önce bu muhteşem eserleri gemiye yükleyip ülkesine getiren ve kendi hükümetine satan İngiliz büyükelçidir. O zamandan beri bunlar British Museum'dalar.

Lord Elgin'in götürebildiğini götürdüğü dönemde Partenon doğa koşulları ve istilalar yüzünden çoktan harabeye dönmüştü. Tanrıça Athena'nın ebedi ihtişamının anısına inşa edilmiş olan bu tapınak, Meryem Ana'nın ve rahiplerinin istilasına maruz kalmıştı. Bir sürü heykel yok edilmiş, birçoğunun suratları parçalanmış ve bütün penisler koparılmıştı. Ve bundan yıllar sonra gerçekleşen Venediklilerin istilası tapınağı tamamen yerle bir etti.

Partenon artık bir harabeydi. Lord Elgin'in topladığı heykeller kırık döküktü ve hâlâ da öyleler. Bugün döküntü halinde olan bu parçalar eskiden neye benzedikleri hakkında bize fikir veriyorlar:

şu tunik bugün bir mermer parçasından başka bir şey değil, ama kıvrımlarının altında bir kadının ya da bir tanrıçanın vücudu dalgalanıyor;

şu diz kayıp olan bacağa doğru devam ediyor;

şu göğüs koparılan kafayla tamamlanıyor;

eksik olan at havada uçuşan şu yeleleriyle kişniyor ve havada dört nala koşan şu bacakların üstünde yükseliyor.

Günümüze kalan küçücük kısımlarında, eskiden ne olduklarının tamamı gizli.

Hipokrat

Ona tıbbın babası diyorlar.

Yeni doktor olanlar onun adıyla yemin ediyorlar.

İki bin dört yüz yıl önce tedavi etti ve yazdı.

Söylediğine göre deneyiminin ürünü olan aforizmalardan bazıları şunlar:

Deneyim aldatıcıdır, yaşam kısa, tedavi etme sanatı uzun, fırsat kaçıp gidici ve karar vermek zordur.

Tıp bütün mesleklerin en soylusudur, ama onu yapanların cehaleti yüzünden diğerlerinin arkasından gider.

Herkesin kan dolaşımı aynıdır, nefes alışı aynıdır. Her şey her şeyle bağlantılıdır.

Organizmanın tamamının doğası anlaşılmadan, bedenin bazı bölümlerinin doğası anlaşılamaz.

Semptomlar bedenin doğal savunmasıdır. Biz onlara hastalık diyoruz ama aslında onlar hastalığın tedavisidir.

Hadım edilenlerde kellik görülmez.

Keller varis derdi yaşamazlar.

Yemek senin besinin olsun, besin de ilacın.

Birini tedavi eden bir şey diğerini öldürebilir.

Eğer kadın erkek çocuk doğurursa güzel bir rengi olur. Eğer bebeği kız olursa rengi kötü olur.

Aspasia

Aspasia, Perikles döneminde Atina'nın en ünlü kadınıydı.

Bunu şu şekilde dile getirmek de mümkündür: Aspasia döneminde Atina'nın en ünlü kişisi Perikles idi.

Düşmanları onun kadın ve yabancı olmasını affetmiyorlardı ve ona çamur atmak için utanılacak bir geçmişi olduğunu ileri sürüyor ve onun yönettiği retorik okulunun kolay genç kızlar yetiştirmekle tanındığını söylüyorlardı.

Düşmanları onu ayrıca tanrıları küçümsemekle itham ettiler ki, böyle bir suçun cezası ölüm olabilirdi. Perikles, bin beş yüz erkekten oluşan bir mahkemenin önünde onun savunmasını yaptı. Perikles, üç saatlik konuşmasında onun tanrıları küçümsemediğini ama tanrıların insanların anlık mutluluklarını küçümsediklerini düşündüğünü söylemeyi unutsa da, Aspasia beraat etti.

O günlerde Perikles karısını yatağından ve evinden çoktan atmıştı ve Aspasia'yla birlikte yaşıyordu. Ve onunla ilişkisinden do-

ğan oğlunun haklarını korumak için yazımında bizzat kendisinin de bulunduğu bir yasayı ihlal etmişti.

Aspasia'yı dinlerken Sokrates'in derslerini kaçırdığı olurdu. Anaksagoras onun fikirlerinden alıntılar yapardı.

-Bu kadın hangi becerisi ya da kudreti sayesinde en üst düzey politikacılara hükmediyor ve filozoflara ilham kaynağı oluyordu?- diye kendi kendine soracaktı Plutarkhos.

Safo

Safo hakkında çok az şey biliniyor.

İki bin altı yüz yıl önce Lesbos adasında (bugünkü Midilli ç.n.) doğduğu ve Lezbiyen teriminin de oradan geldiği söyleniyor.

Evli ve bir erkek çocuk sahibi olduğu ve bir denizci aşkına karşılık vermediği için kendini sarp kayalıklardan aşağı attığı söyleniyor. Ayrıca ufak tefek ve çirkin olduğu da söyleniyor.

Bunların doğru olup olmadığını bilmiyoruz. Bir kadının, bizim dayanılmaz cazibemize vurulmak yerine başka bir kadını tercih etmesi biz erkeklerin hoşuna gitmez. 1703 yılında, erkek iktidarının burcu konumundaki Katolik Kilisesi, Safo'nun bütün kitaplarının yakılmasını emretti.

Az, çok az şiiri bu kıyımdan kurtulabildi.

Epikuros

Epikuros, Atina'daki bahçesinde korkulara karşı konuşmalar yapardı. Tanrılardan, ölümden, acıdan ve başarısızlıktan korkmaya karşı konuşmalar.

Tanrıların bizimle ilgilendiğine inanmak tam bir saçmalıktır diyordu. O ölümsüzlükleriyle, o mükemmellikleriyle bize ödül ya da ceza verdikleri yok. Tanrılar korkulacak varlıklar değiller, çünkü biz ölümlüler, biz kusurlular onların ilgisizliklerinden başka bir şeyi hak etmiyoruz.

Ölüm de korkulacak bir şey değildir, diyordu. Biz var olmayı sürdürdüğümüz müddetçe, ölüm diye bir şey yok; ölüm ortaya çıktığında da artık biz yokuz.

Acıdan korkmak mı? En çok acı veren şey acıya karşı duyulan korkudur, ama acının kaybolmasından duyulan mutluluk kadar keyifli bir şey yoktur.

Ya başarısızlıktan duyulan korkuya ne demeli? Hangi başarısızlık? Yeterli olanı az bulan kişi için hiçbir şey yeterli değildir, ama hangi şöhret bir akşamüzeri dostlarla sohbet etmenin zevkiyle kıyaslanabilir? Hangi güç bizi gereksinim kadar sevmeye, yemeye, içmeye itebilir?

Yaşamın kaçınılmaz ölümlülüğünü mutluluğa çevirmeyi öneriyordu Epikuros.

Kentlerdeki emniyetsizliğinin ortaya çıkışı

Yunan demokrasisi özgürlüğü seviyordu, ama tutsaklarının emeği sayesinde varlığını sürdürüyordu. Erkek ve kadın köleler toprağı işliyorlardı,

yolları açıyorlardı,
gümüş ve taş aramak için dağları kazıyorlardı,
evleri yapıyorlardı,
kıyafetleri dokuyorlardı,
ayakkabıları dikiyorlardı,
yemek pişiriyorlardı,
çamaşır yıkıyorlardı,
ortalığı süpürüyorlardı,
mızrakları, zırhları, çapaları ve çekiçleri döküyorlardı,
eğlencelerde ve genelevlerde zevk veriyorlardı
ve efendilerinin çocuklarını büyütüyorlardı.

Bir kölenin fiyatı bir katırınkinden daha ucuzdu. Hor görülen bir tema olan kölelik şiirde, tiyatroda ve duvarları, küpleri süsleyen resimlerde nadiren görülüyordu. Filozoflar, bu durumun alt tabakadaki varlıkların kaderi olduğunu teyit edip sanki fitili ateşlememek için onları yok varsayıyorlardı. Onlara dikkat edin diye uyarıyordu Eflatun. Kölelerin, diyordu, kaçınılmaz bir biçimde efendilerinden nefret etme eğilimi vardır ve sadece sürekli bir gözetim hepimizi öldürmelerini engelleyebilecektir.

Aristoteles ise mevcut emniyetsizlik ortamı nedeniyle vatandaşlara askeri eğitim verilmesinin şart olduğunu savunuyordu.

Aristoteles'e göre kölelik

Başka birisine ait olan bir insanoğlu doğası gereği bir köledir. Başka birisine ait olan bir insanoğlu sahip olunan bir maldır, bir araçtır. Bir iş aracı nasıl ki cansız bir köleyse, köle de canlı bir araçtır.

Farklı türde amirlerin ve alt kademelerin olması doğanın bir gereğidir. Özgür olanlar kölelere hükmederler, erkekler kadınlara, yetişkinler de çocuklara.

Savaş sanatı, vahşi hayvanları ve buyruk altında yaşamak için doğmalarına rağmen bunu kabullenmeyip isyan eden insanları avlama işini de kapsar ve bu elbette ki doğru bir savaştır.

Yaşamın gereksinimlerini karşılamak için gereken fiziksel güç köleler ve evcil hayvanlar tarafından karşılanır. Doğa, özgür insan ve köle için işte bu yüzden farklı bedenler tasarlamıştır.

Baküs ayinlerine gözaltı

Köleler Roma'da da her günün güneşi ve her gecenin kâbusuydular. Köleler imparatorluğa hem hayat hem de korku veriyorlardı.

Baküs kutlamaları bile düzeni tehdit ediyordu, çünkü geceleri yapılan ayinlerde kölelerle özgür insanlar arasında bir ayrım olmuyordu ve şarap düzenin yasakladığına izin veriyordu.

Şehvet düşkünlüğü ortada hiyerarşi falan bırakmıyordu: bu zincirini koparmışların Güney'de patlayan köle isyanlarıyla ilgilerinin olduğundan kuşkulanıyordu, hatta bu biliniyordu.

Roma kollarını kavuşturup oturmadı. Senato, İsa'dan birkaç asır önce, Baküs müritlerini komploculukla suçladı ve iki konsüle - Marcius ve Postumius- imparatorluk sınırları içinde Baküs müritlerinin kökünü kurutma görevini verdi.

Çok kan aktı.

Baküs ayinleri devam ettiler. İsyanlar da.

Kral Antiokus

Sahibi ona ziyafetlerde soytarılık yaptırırdı.

Köle Eunus trans haline geçiyor ve ağzından duman, ateş ve kehanetler çıkararak seyircileri güldürüyordu.

Yine bu ziyafetlerden birinde kendinden geçtikten ve alevler çıkardıktan sonra, çok ciddi bir biçimde, bu adanın kralı olacağını söyledi. Sicilya benim krallığım olacak, dedi ve bu görevi kendisine Tanrıça Demeter'in verdiğini söyledi.

Davetliler yerlerde yuvarlanana kadar güldüler.

Birkaç gün sonra köle kral oldu. Ağzından alevler çıkararak sahibinin kafasını kopardı ve büyük bir köle ayaklanmasını başlattı. Köleler köyleri ve kentleri istila ettiler ve Eunus'u Sicilya Kralı olarak tahta çıkardılar.

Ada cayır cayır yandı. Yeni kral silah yapmayı bilenlerin dışında bütün mahkûmların öldürülmesini emretti ve üzerinde Tanrıça Demeter'in kafasının yanında yeni adı Antiokus'un basılı olduğu paralar çıkardı.

Krallık dört yıl sürdü; Antiokus ihanete uğrayıp yenilene kadar. Sonra hapse atıldı ve orada bitler tarafından yenip bitirildi.

Ondan yarım asır sonra Spartaküs geldi.

Spartaküs

Trakya'da çobandı, Roma'da asker, Capua'daysa gladyatör.

Kaçak bir köle oldu. Bir mutfak bıçağıyla silahlanıp kaçtı ve Vezüv Yanardağı'nın eteklerinde daha sonra gitgide büyüyerek bir orduya dönüşecek olan kaçaklar birliğini kurdu.

İsa'dan yetmiş iki yıl önce bir sabah vakti Roma titredi. Romalılar Spartaküs'ün adamlarının şehri gözlediğini gördüler. Şehrin dışındaki tepelerin zirvelerinden mızraklarını sallayarak tehditler yağdırıyorlardı. Köleler oradan tüm dünyaya hükmeden şehrin tapınaklarını ve saraylarını seyrediyorlardı: isimlerini, hatıralarını çalan ve onları kamçılanan, hediye olarak verilen ya da satılan nesnelere dönüştüren şehir hemen şuracıkta, ellerinin ucunda, gözlerinin önünde duruyordu.

Saldırı olmadı. Spartaküs ve adamları gerçekten oraya, o kadar yakına kadar geldiler mi, yoksa Romalılar korkudan hayal mi gördüler, bu asla öğrenilemedi. Zira o günlerde köleler lejyonlara aşağılayıcı darbeler indiriyorlardı.

İmparatorluğun bütün huzurunu kaçıran bu gerilla savaşı iki yıl sürdü.

En sonunda isyancılar Lucania Dağları'nda çembere alındılar ve Jül Sezar adındaki genç bir subay tarafından toplanan askerler tarafından yok edildiler.

Spartaküs yenildiğini anlayınca başını atının başına dayadı; alnı bütün savaşlarda kendisine eşlik eden yoldaşının alnının üzerinde, uzun bıçağını çıkarıp onun bedenine daldırdı ve kalbini ikiye böldü.

Marangozlar, Capua'dan Roma'ya kadar bütün Appia yolu boyunca yeni haçlar diktiler.

Roma turu

El işçiliği kölelerin sırtındaydı.

Ayrıca köle statüsünde olmamalarına rağmen *hor görülen işleri* üstlenen diğer kesim gündelikçiler ve zanaatkârlardı. Saygıdeğer tefecilik işiyle uğraşan Cicero işlerin kategorilerini belirlemişti:

-Bütün insanlar içinde en az saygıdeğer olanlar sosisçilik, tavuk ya da balık satıcılığı, aşçılık gibi oburluğa hizmet eden işlerle uğraşanlardır...

Romalılar içinde en saygıdeğer olanlar çarpışmalara çok nadiren iştirak eden savaş efendileriyle toprağa çok nadiren elini süren büyük toprak sahipleriydi.

Yoksul olmak affedilmez bir suçtu. İflas eden zenginler bu onursuzluğu gizlemek için, büyük borçların altına girer ve eğer şansları yaver giderse politika kariyerinde başarılı olup kendilerine borç vermiş olan kişilerin menfaatlerine hizmet ederlerdi.

Seksüel hizmet satışı da garantili bir zenginlik kaynağıydı; aynen politik ve bürokratik hizmet satışının olduğu gibi. Her iki faaliyette aynı isimle anılıyordu. Genelev işletenlere ve *lobicilik* faaliyetlerini yürütenlere *proxeneta*– deniyordu.

Jül Sezar

Fahişe düşkünü kel adını takmışlardı ona, bütün kadınların kocası ve bütün kocaların karısı olduğunu söylerlerdi.

Güvenilir haber kaynakları Kleopatra'nın yatak odasından aylarca dışarı çıkmadığına yemin ediyorlardı.

Savaş ganimeti olarak onu da yanma alıp İskenderiye'den Roma'ya döndü. Bir sürü gladyatörü ölüme göndererek ve Kleopatra'nın armağan ettiği zürafaları ve diğer nadir görülen şeyleri sergileyerek kendi ihtişamına övgüler sundu ve zaferlerle neticelenen Avrupa ve Afrika seferlerini taçlandırdı.

Ve Roma'da, imparatorluk toprakları üzerindeki tek mor renkli pelerini giydi ve kafasına defne yapraklarından yapılma bir taç taktı. Resmi şair Vergilius kökü Aeneas'a, Mars'a ve Venüs'e uzanan ilahi ailesine şiirler okudu.

Ve kısa bir süre sonra yapılan zirvelerin zirvesinde kendisini ömür boyu diktatör ilan etti ve kendi sınıfının dokunulmaz imtiyazlarını tehdit eden bir dizi reform yaptı.

Ve kendi sınıfının mensupları, patriciler, tedavi etmeye çalışmaktansa kesmenin daha doğru bir davranış olacağına karar verdiler.

Dostları ve çok sevdiği Marcus Brutus (belki de onun oğluydu) öldürülmesine karar verilen kudretli adamın etrafını sardılar. Ona ilk sarılan ve ilk hançeri saplayan Brutus oldu.

Ve sonra diğer hançerler onun bedenine saplandılar ve oradan çıkarılıp kıpkırmızı bir halde havaya kaldırıldılar.

Ölüsü orada taşların üzerinde öylece kaldı, zira köleleri bile ona dokunmaya cesaret edemiyorlardı.

Bu imparatorluğun tuzu

İsa'dan önce 31'de, Roma, Kleopatra'ya ve hem şöhrette hem de yatakta Sezar'ın mirasçısı olan Marcus Antonius'a savaş ilan etti.

Bunun üzerine İmparator Agustus kamuoyu nezdinde gücünü sağlamlaştırmak için halka rüşvet olarak tuz dağıttı.

Pleplere tuz hakkını aslında patriciler vermişti, ama alabilecekleri miktarı Agustus arttırdı.

Roma tuzu seviyordu. Kaya tuzu ya da deniz tuzu, Romalıların kurdukları şehirlerin yakınlarında her zaman tuz oluyordu.

İmparatorluğun, Ostia plajından tuz getirmek için açtırdığı ilk yolun adı *Via Salaria*– oldu. Maaş anlamına gelen *salario* sözcüğü köken olarak, o dönemde askeri seferlere katılan lejyonerlere ödemenin tuz olarak yapılmasından gelmektedir.

Kleopatra

Kurtizanlar onu eşek sütü ve bal karışımıyla yıkarlar.

Çıplak bedenini yasemin, süsen ve hanımeli özleriyle yağladıktan sonra kuştüyüyle doldurulmuş ipek yastıkların üzerine bırakırlar.

Kapalı duran gözkapaklarının üzerinde ince birer aloe halkası vardır. Yüzü ve boynunaysa öküzün öd suyu, devekuşu yumurtası ve balmumundan yapılmış bir kremle kaplıdır.

Öğle uykusundan uyandığında ay çoktan gökyüzünde görünmüş olur.

Kurtizanlar ellerini güllerle, ayaklarınıysa badem iksirleri ve portakal çiçeği esanslarıyla ovarlar. Koltuk altlarından limon ve tarçın kokuları yayılır; ceviz yağının parlaklık verdiği saçlarının kokusu çöl hurmalarından gelir.

Sonra sıra makyaja gelir. Böcek tozuyla yanakları ve dudakları boyanır. Antimon tozuyla kaşları çizilir. Lapis lazuli ve malakit gözlerinin etrafına mavi ve yeşil gölgeler verir.

Kleopatra, İskenderiye'deki sarayında son gecesine başlar.

Son firavun,

söylenenlere bakılırsa o kadar güzel olmayan,

söylenenden çok daha iyi bir kraliçelik yapan,

birçok dil konuşan, ekonomiden ve diğer erkek gizemlerinden anlayan,

Roma'nın gözlerini kamaştıran,

Roma'ya meydan okuyan,

Jül Sezar'la ve Marcus Antonius'la yatağı ve gücü paylaşan kadın,

Roma orduları ona doğru yaklaşırken en güzel elbiselerini giyip sakince tahtına oturuyor.

Jül Sezar öldü, Marcus Antonius öldü.
Mısır savunması çöküyor.
Kleopatra orada duran sepetin açılmasını emrediyor.
Çıngırağın sesi duyuluyor.
Yılan dışarıya süzülüyor.
Ve Nil'in kraliçesi tuniğini açıp altın tozuyla parlatılmış çıplak göğüslerini yılana sunuyor.

Etkinliği kanıtlanmış doğum kontrol yöntemleri

Roma'daki birçok kadın aşk yaptıktan hemen sonra hapşırarak hamilelikten korunuyorlardı. Profesyoneller ise tam o zirve anında tohumların yolunu değiştirmek için kalçalarını sallamayı tercih ediyorlardı. Yaşlı Plinius, yoksul kadınların hamile kalmamak için şafak vaktinden önce boyunlarına tüylü örümceğin kafasından çıkarılan ve geyik derisine sarılan kurtçuklardan yapılan bir muska astıklarını anlatır. Üst sınıftan kadınlarsa gebelikten korunmak amacıyla içinde bir parça dişi aslan rahmi ya da kedi ciğeri bulunan fildişinden bir boruyu üzerlerinde taşırlarmış.

Bundan yıllar sonra İspanya'daki inançlı kişilerin söyledikleri ve tutmama şansı olmayan dua şöyleydi:

Aziz Yusuf, sen ki yapmadan çocuk sahibi oldun
Bir şey yap ki, ben çocuk sahibi olmadan yapayım.

Show business

Sessizlik. Rahipler tanrılara danışıyorlar. Beyaz bir boğayı parçalayıp bağırsaklarını okuyorlar. Sonra aniden müzik başlıyor, stadyum topyekûn uluyor: eğer tanrılar evet derlerse, eğlencenin bir an önce başlaması için deli oluyorlar.

Burada ölecek olan gladyatörler silahlarını imparatorun locasına doğru kaldırıyorlar. Onlar köleler ya da ölüme mahkûm olmuş suçlular; ancak kimisi de imparator başparmağıyla yeri işaret edeceği güne dek sürecek kısa bir profesyonel yaşam için uzun süre eğitim aldıkları okullardan geliyorlar.

Bahisleri arttıran, küfürler yağdıran ve deli gibi tezahürat yapan kalabalığın coşkusu gitgide artarken, akik taşlarının, metal levhala-

rın ve toprak kapların üzerine çizilen en popüler gladyatör suratları basamaklarda peynir ekmek gibi satılıyor.

Bu kutlamalar günlerce sürebilir. Özel işletmeler oldukça yüksek giriş ücretleri istiyorlar, ama bazen de politikacılar bu katliamları halka bedava sunuyorlar. Böyle durumlarda tribünler oyların halk dostu adaya, vaatlerini yerine getiren yegâne kişiye atılmasını öğütleyen pankartlarla kaplı olurdu.

Kumla kaplı meydanda oluk gibi kan akardı. Telemak adındaki bir Hıristiyan arenaya atlayıp tam bir ölüm kalım savaşının ortasındaki iki gladyatörün arasına girdiği için ermişlik mertebesine ulaşmıştı, zira topluluk gösteriyi böldüğü için onu taşlayarak resmen püreye çevirmişti.

Roma'da aile fotoğrafı

Üç yüzyıl boyunca cehennem Roma'ydı, zebaniler de Hıristiyanları Kolezyum'un kumları üzerinde yırtıcı hayvanların önüne attıran imparatorlar. Topluluk kendinden geçiyordu. Hiç kimse bu öğle yemeklerini kaçırmak istemiyordu.

Hollywood'un tarihçilerine göre içlerinde en kötüsü Neron'dur. Havarilerden Aziz Petrus'u baş aşağı çarmıha gerdirdiği ve suçu Hıristiyanların üzerine atmak için Roma'yı yaktığı söylenir. Ayrıca aile fertlerini öldürterek imparatorluk geleneğini sürdürmüştür.

Onu büyütmüş olan teyzesi Lepida'yı ortadan kaldırtmış ve üvey erkek kardeşi Britanicus'u zehirli mantarlarla sonsuzluğa yolcu etmiştir.

Üvey kız kardeşi Octavia'yla evlendikten sonra onu sürgüne gönderdi ve boğdurdu. Dul ve özgür kalınca, bir süre sonra ondan da sıkılıp öbür dünyaya yollayana kadar kraliçe yapacağı Poppea'nın eşsiz güzelliğine istediği gibi şarkılar söyleyebildi.

Öldürmek için en çok uğraştığı Agrippina oldu. Neron ona minnettardı, çünkü onun karnının meyvesiydi; çünkü evlatçığı, yani o, tahta çıkabilsin diye kocası İmparator Claudius'u zehirlemişti. Ancak sevgili anneciği Agrippina imparatorluğu yönetmesine izin vermiyor ve her fırsatta onun yatağına girip uyuyormuş numarası yapıyordu. Ondan kurtulması kolay olmadı. Neyse ki insanın tek bir

tane anası oluyordu. Neron ona daha önce köleler ve hayvanlar üzerinde denenmiş çok güçlü zehirler ikram etti, odasının tavanını yatağının üzerine çökertti, bindiği teknenin gövdesine bir delik açtırdı... En sonunda onun ardından gözyaşı dökebildi.

Daha sonra Poppea'nın imparator olduğunu iddia eden oğlu Rufo Crispino'nun ölüm emrini verdi.

En sonunda da bizzat kendi boğazına bir bıçak saplayarak ailenin hayatta kalan son ferdinin hayatına son verdi.

Roma'yı küçümseyen şair

Onun doğduğu ve öldüğü yer İspanya oldu, ama ozan Martialis Roma'da yaşadı ve yazdı.

Neron dönemiydi ve barbarların (Almanlara böyle deniyordu) saçlarından yapılan peruklar çok modaydı:

Bu sarışın saç onun kendisinin.
Bunu o söylüyor ve yalan değil.
Biliyorum nereden satın aldığını.

Takma kirpiklere gelince:

Göz kırpmaktasın,
bu sabah bir kutudan çıkardığın
göz kapağının altından.

Ölüm, bugün olduğu gibi, şairleri değere bindiriyordu:

Sadece ölüler methediliyor.
Bense tercih ederim
övülmesem de yaşamayı.

Doktor ziyareti öldürücü olabiliyordu:

Ateşim yoktu geldiğinde.
Çıkıverdi seni görünce.

Ve adalet bazen adaletsiz olabiliyordu:

Sana kim önerdi zinacının burnunu kesmeyi?
Sanki sana o uzuvla ihanet etmişler gibi.

Kahkaha terapisi

Adı mesleğinin isim babası oldu.

Galen bu işe gladyatörlerin yaralarını tedavi ederek başladı, İmparator Marcus Aurelius'un özel doktoru olarak bitirdi.

Deneyime inandı ve spekülasyondan hep uzak durdu:

-Uzun ve zahmetli yolu, kolay ve kısa patikaya tercih ederim.

Hastalarla çalıştığı yıllarda alışkanlığın ikinci bir doğa olduğunu ve hem sıhhatin hem de hastalığın yaşam biçiminden başka bir şey olmadığını gözlemledi: hasta tabiatlı olan hastalarına alışkanlıklarını değiştirmeyi öğütlüyordu.

Yüzlerce hastalığı ve onların tedavisini keşfetti ya da betimledi ve çeşitli çareleri denedikten sonra şunda karar kıldı:

-Kahkahadan daha iyi bir ilaç yoktur.

Şakalar

Roma imparatoru Endülüslü Hadrianus o yaşadığının son sabahı olduğunu anlayınca kendi ruhuna konuştu:

Benim küçücük, serseri
ve kırılgan ruhum,
bedenimin misafiri ve yoldaşı,
nereye gideceksin şimdi?
hangi loş, sert, çorak yerlere gideceksin?
Artık şakalar yapamayacaksın.

Tersine dünya bildiğimiz dünyayla dalga geçerdi

Romalı kadınlar senede bir gün mutlak iktidarın tadını çıkarıyorlardı. Evli kadınlar bayramı *Matronalias* boyunca onlar hükmediyorlardı; erkekler de onların dediklerini yapıyorlardı.

Eski Babil'deki eğlencelerin devamı olan *Saturnalias*'lar bir hafta sürer ve *Matronalias*'lar gibi dünyanın düzenini altüst ederlerdi. Hiyerarşiler tersine dönerdi: zenginler, evlerini istila eden, giysilerini giyen, masalarında yemek yiyen ve yataklarında uyuyan yoksullara hizmet ederlerdi. Tanrı Saturnus'un şerefine düzenlenen *Saturnalias*lar 25 Aralık günü doruğa ulaşırlardı. O gün Yenilmez Güneş günüydü; asırlar sonra bir Katolik kararnamesiyle günün adı Noel yapıldı.

Avrupa'nın ortaçağı boyunca kutlanan Masum Azizler Günü sırasında iktidar çocuklara, aptallara ve delilere bırakılırdı. İngiltere'de *The Lord of Misrule,* Düzensizlik Efendisi hüküm sürerdi; İspanya'daysa, her ikisi de tımarhanede yaşayan Horozların Kralı'yla Domuzların Kralı taht için kapışırlardı. Başına bir Papa başlığı takıp eline bir asa alan çocuk Delilerin Papası olur ve parmağındaki yüzüğü öptürürdü; bir eşeğin üstündeki başka bir çocuksa piskopos vaazları verirdi.

Tersine dünyanın bütün bayramları gibi bu geçici özgürlük alanlarının da bir başı ve bir sonu olurdu. Çok kısa sürerlerdi. Kaptanın emir verdiği yerde mürettebata emir vermek düşmez.

Gülmek yasak

Eski doğa çevrimi bayramlarına bugün Noel ve Kutsal Hafta deniyor ve bunlar artık pagan tanrılarının şerefine değil, onların yerini almış ve sembollerini sahiplenmiş olan ilahiyatın ağırbaşlı ayinleri olarak kutlanıyorlar.

Roma'ya eskilerden miras kalmış olan ya da onlar tarafından icat edilen *Kahkaha Bayramı* ilkbaharın gelişini selamlıyordu. Bir taraftan Tanrıça Kibele, yağmur ve tarlalara bereket getirerek ırmakta yıkanırken, diğer tarafta tuhaf kıyafetler giymiş Romalılar gülmekten yerlerde yuvarlanıyorlardı. Herkes herkesle dalga geçiyordu ve dünyada gülünmeye layık olmayan ne bir şey ne de hiç kimse vardı.

İlkbaharın yeniden doğuşunun gülerek kutlandığı, pagan kültüre özgü bu kahkaha bayramı Katolik Kilisesi'nin kararı sonucu her yılın mart ayında İncil'de güldüğünden bir kere dahi bahsedilmeyen İsa'nın yeniden doğuşuyla (bir gün önce ya da bir gün sonra) çakışır oldu.

Ve yine kilisenin kararıyla Vatikan tam bu sevinç bayramının doruğa ulaştığı noktaya inşa edildi. Orada, eskiden kalabalığın kahkahalarının yankılandığı o uçsuz bucaksız meydanda bugün, içinde

hiç kimsenin asla gülmediği bir kitap olan İncil'den bölümler aktaran Papa'nın boğuk sesi dinleniyor.

Gülümseyen ilahiyat

Resimleri, sanki yaşamının ve ölümünden sonrasının neden olduğu paradokslarla dalga geçermiş gibi, apaçık bir ironiyle, onu tebessüm ederken gösteriyor.

Buda ne tanrılara ne de Tanrı'ya inandı, ama müritleri onu ilahlaştırdılar.

Buda ne mucizelere inandı ne de ibadet etti, ama müritleri ona mucizevî güçler atfediyorlar.

Buda ne herhangi bir dine inandı ne de herhangi bir din yarattı, ama aradan geçen zaman Budizmi dünyanın inananı en çok olan dinlerinden birine dönüştürdü.

Buda Ganj Nehri'nin kıyısında doğdu, ama Budistler Hindistan nüfusunun yüzde birini bile oluşturmuyorlar.

Buda çileciliği, tutkulara karşı koymayı ve arzuyu reddetmeyi salık verdi, ama çok fazla domuz eti yemekten öldü.

Asla gülmeyen bir Papa

Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar aynı Tanrı'ya inanırlar. Bu, Yehova, Tanrı ve Allah olmak üzere üç farklı biçimde adlandırılan, İncil'deki tanrıdır. Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar onun emirlerine uyduklarını iddia ederek birbirlerini öldürürler.

Diğer dinlerin de birçok tanrısı olmuştur ya da olmaya devam etmektedir. Yunanistan'da, Hindistan'da, Meksika'da, Peru'da, Japonya'da, Çin'de birçok tanrı var olmuştur ya da var olmaya devam etmektedir. Ne var ki, İncil'deki Tanrı kıskançtır. Kimi kıskanır? Eğer biricik ve gerçek olan O ise rekabet onu niye bu kadar endişelendirir?

Başka ilahlara tapmayacaksınız. Çünkü ben adı Kıskanç bir Rab'bim, kıskanç bir Tanrı'yım (Mısır'dan çıkış).

Babalarının yaptığı bir sadakatsizliğin cezasını neden evlatlar, üstelik kuşaklar boyunca çekiyorlar?

Çünkü ben, Tanrın Rab, benden nefret edenin babasının işlediği suçun hesabını çocuklarından, üçüncü, dördüncü kuşaklardan sorarım (Mısır'dan çıkış).

Niçin sürekli güvensiz? Kullarından neden bu kadar çok şüphe ediyor? Neden kendisine boyun eğsinler diye onları tehdit etme ihtiyacı hissediyor? Doğrudan, karşı karşıya ya da peygamberleri aracılığıyla konuşurken uyarıyor:

Eğer Tanrı'nın, Rab'binin sözünü dinlemezsen seni veremle, ateşli hastalıkla, iltihapla, kangrenle, kuraklıkla cezalandıracak. Bir kadın alacaksın, ama başka bir adam onunla yatacak. Topraklarının üzerine yağmur yerine toz ve kum yağacak. Tarlalarına bir sürü tohum atacaksın, ama onları böcekler yiyecek. Bağlar dikecek, ama şarap içemeyeceksin, çünkü üzümlerinizi kurtlar yiyecek. Kendinizi ve karılarınızı düşmanlarınıza köle olarak satmak isteyeceksiniz, ama satın alan kimse olmayacak. (Yasanın Tekrarı)

Altı gün çalışılacak, ama yedinci gün sizin için kutsal gün olacak, Yehova'nın onuruna hepiniz dinleneceksiniz. O gün her kim çalışırsa öldürülecek (Mısır'dan Çıkış).

Yehova'ya küfreden herkes öldürülecek. Bütün halk onu taşlayacak (Levililer).

Cezalar ödüllerden çok daha etkili. İncil imansızlara karşı korkunç bir cezalandırma katalogu gibi:

Sizin karşınıza vahşi yırtıcı hayvanlar çıkaracağım. Günahlarınıza karşılık sizi yedi kez fazla cezalandıracağım. Kendi oğullarınızın etini yiyeceksiniz, kendi kızlarınızın etini yiyeceksiniz. Kılıcımla sizin peşinize düşeceğim. Ülkeniz viran olacak, kentleriniz harabeye dönecek (Levililer).

Sürekli öfkeli olan bu tanrı üç din aracılığıyla günümüz dünyasına hükmediyor. Çok sevecen bir Tanrı olduğunu söylemek zor:

Rab kıskanç, öç alıcı bir Tanrı'dır. Öç alır ve gazapla doludur. Hasımlarından öç alır, düşmanlarına karşı öfkesi süreklidir (Nahum).

On emrinde savaşı yasaklamıyor. Aksine, savaşılmasını emrediyor. Hiç kimseye, bebeklere bile merhamet edilmemesini emrettiği bir savaş onun savaşı:

Şimdi git, Amalekliler'e saldır ve hiçbirine merhamet etme: kadın erkek, çoluk çocuk, öküz, koyun, deve, eşek hepsini öldür... (Samuel)

Yakıp yıkıcı Babil'in Kızı: Ne mutlu senin çocuklarını yakalayana ve onları kayaya çarpana! (Mezmurlar)

Oğul

Nasıl olduğunu hiç kimse bilmiyor: asla birisiyle birlikte olmamış olan tek tanrı Yehova, bir oğlan babası oldu.

İncil'e göre oğul dünyaya geldiğinde Celile'yi Hirodes yönetiyordu. Hirodes Hıristiyan tarihinin başlamasından dört yıl önce öldüğüne göre İsa'nın en azından İsa'dan önce dördüncü yılda doğmuş olması gerekiyor.

Hangi yılda doğduğu bilinmiyor. Ne günü biliniyor, ne de ayı. Nenizili Aziz Gregor 379 yılında ona doğum sertifikasını verene kadar İsa, hiç doğum günü kutlamadan neredeyse dört asır geçirmişti. Buna göre İsa bir 25 Aralık günü doğmuştu. Böylece Katolik Kilisesi, bir kez daha, putperestlerin prestij kazandıkları bir unsuru sahiplenecekti. Pagan geleneğine göre bu tarih, kutsal güneşin kışın karanlıkları arasından geceye karşı yolculuğuna başladığı gündü.

Ne zaman olduysa oldu, ama o ilk barış gecesi, sevgi gecesi kesinlikle bugün bizi sağır eden savaş roketleriyle kutlanmadı. O günlerde sarışın kıvırcık bukleli bebeği (aslında yeni doğan bebek o değildi) gösteren ikonalar kesinlikle yoktu: hiç kimsenin asla görmediği hareketli bir yıldızın peşinden Beytüllahim'deki yemliğe doğru gidenlerin üç kişi olmamaları bir yana, ne kraldılar, ne de müneccimdiler. Ve şurası kesinki, tapmaktaki tüccarlar açısından kötü olayların habercisi olan o ilk Noel dünya pazarlarında olağanüstü bir hareketliliğe neden olmadı, böyle bir niyeti de yoktu zaten.

Aranıyor

Adı İsa.

Ona Mesih diyorlar.

Ne bir işi var ne de bir evi.

Tanrı'nın oğlu olduğunu ve de dünyayı aydınlatmak için Gök'ten yere indiğini söylüyor.

Çölün münzevisi, köyleri gezip ortalığı karıştırıyor.

Hırsızlar, azılı suçlular, yoksullar peşinden geliyorlar.

Sefillere, kölelere, delilere, ayyaşlara ve fahişelere Cennet vaat ediyor.

Cüzamlıları iyileştirerek, ekmekleri ve balıkları çoğaltarak ve daha başka mucizeler ya da sihirbazlıklar yaparak gariban halkı kandırıyor.

Ne Roma devlet otoritesine saygı gösteriyor, ne de Yahudi geleneğine. O her zaman kanun dışı olarak yaşadı.

Hakkında daha doğarken verilen idam kararından otuz üç yıl boyunca kaçıyor. Ama çarmıh onu bekliyor.

Eşek

Orada, yemliğin içindeki yeni doğmuş İsa'yı nefesiyle ısıtıyor ve ikonalarda da böyle resmediliyor: kocaman kulaklarıyla ön planda, sazdan beşiğin hemen yanı başında poz vererek.

İsa, Hirodes'in kılıcından eşeksırtında kurtuldu.

Yaşamı eşeksırtında geçti.

Vaazlarını eşeksırtında verdi.

Kudüs'e eşeksırtında girdi.

Eşek o kadar mı eşekti?

İsa'nın yeniden doğuşu

Mazatekoların söylediğine göre İsa Oaxaca'da çarmıha gerildi, çünkü yoksulları ve ağaçları konuşturuyordu.

Ve yine söylediklerine göre, uzun süre acı çektikten sonra çarmıhtan indirilmiş.

Ve bir cırcırböceği şarkı söylemeye başladığında, toprağa gömülü bir halde ölümünü uyumaktaymış.

Ve onu uyandıran cırcırböceği olmuş.

Ve İsa ölümden çıkmak istediğini söylemiş.

Ve cırcırböceği bunu köstebeğe söylemiş; o da toprağın altından onu içine koydukları tabuta kadar giden uzun bir tünel kazmış.

Ve sonra köstebek fareden yardım istemiş; o da keskin dişleriyle tabutu açmış.

Ve İsa dışarı çıkmış.

Ve askerlerin tabutun üzerine koydukları devasa kayayı bir parmağıyla itmiş.

Ve kendisine karşı çok iyi davranan cırcırböceğine, köstebeğe ve fareye minnetlerini sunmuş.

Ve kanatları olmasa da gökyüzüne doğru yükselmiş.

Ve üstünde bir melek oturduğu halde havada dalgalanan devasa kayayı açık mezarının üzerine bırakmış.

Ve melek bütün bunları Meryem Hanım'a, yani İsa'nın annesine anlatmış.

Ve Meryem Hanım bu sırrı içinde tutamayıp pazarda komşularına anlatmış.

Ve onun yüzünden herkes öğrenmiş.

Meryemler

İncil'de Meryem'in adı pek az geçiyor.

İlk başta Kilise de ona çok fazla önem vermedi ve bin yıl öncesine kadar bu böyle devam etti. O dönemde İsa'nın annesi insanlığın annesi ve inanç saflığının simgesi olarak kutsandı. On birinci yüzyılda, Kilise Araf'ı ve mecburi günah çıkarmayı icat ederken, Fransa'da Meryem'in anısına seksen tane kilise ve katedral kurulacaktı.

Meryem'in prestiji bekâretten geliyordu. Melekler tarafından beslenen, bir güvercin tarafından hamile bırakılan Meryem'e bir erkek eli asla değmemişti. Kocası Aziz Yusuf onu uzaktan selamlardı. 1854 yılında, asla yanılmaz Papa IX. Pío, onun günah işlenmeden dünyaya getirildiğini ortaya çıkarınca Meryem'in kutsallığı daha da arttı; bu demek oluyordu ki, Bakire Meryem'in annesi de bakireydi.

Meryem bugün dünyanın en çok hürmet edilen ve en mucizevî ilahesi. Havva kadınların hayatını karartmıştı. Meryem onları kurtarıyor. Onun sayesinde Havva'nın günahkâr kızlarının pişman olma şansı doğdu.

Dinsel tablolarda, günahsız olanla birlikte İsa'nın ayaklarının dibinde resmedilen diğer Meryem bu şansı kullananlardandı.

Anlatılanlara göre diğer Meryem, yani Mecdelli Meryem ilk başta fahişeydi ama daha sonra azize mertebesine yükseldi.

İnananlar affetmek suretiyle onu hor görürler.

Meryem'in yeniden doğuşu

Meryem Chipas'ta yeniden doğdu.

Simojovel köyünden, aynı zamanda kuzeni olan, bir yerlinin yanı sıra onunla hiçbir akrabalığı olmayan ve Chamula'da bir ağacın içinde yaşayan bir keşiş tarafından gelişi haber verildi.

Ve Santa Marta Xolotepec köyünden Dominica López onu gördüğünde mısır hasadı yapıyordu. İsa'nın annesi ondan bir keşiş kulübesi inşa etmesini istedi, zira dağda uyumaktan bıkmıştı. Dominica onun isteğini yerine getirdi; ama birkaç gün sonra piskopos oraya geldi ve Dominica'yı, Meryem'i ve bütün hacıları tutsak olarak yanında götürdü.

Ama Meryem hapishaneden kaçıp Cancuc köyüne geldi ve orada küçük bir kızın ağzından konuştu; bu kızın adı da Meryem'di.

Tzeltal Mayaları onun söylediklerini asla unutmadılar. Onların dilinden konuştu ve boğuk bir sesle onlara emretti:

Kadınlarınıza bedenlerinden aldıkları zevki çok görmeyin, çünkü o bundan keyif alıyordu;

isteyen kadınlar başka erkeklerle evlensinler, çünkü İspanyol papazlarının yaptıkları evlilikler iyi gitmiyordu;

ayrıca boyunduruktan kurtulma, toprakları canlandırma ve özgürlük kehaneti gerçekleşmişti; artık ne haraç, ne kral, ne piskopos, ne de vali olacaktı.

İhtiyar Meclisi onu dinledi ve söylediklerini kabul etti.1712 yılında otuz iki tane yerli köyü silahlarıyla ayaklandılar.

Aziz Klaus'un ortaya çıkışı

Aziz Klaus, 1863 yılında New York'taki *Harper's* dergisinde yayınlanan ilk resminde bir bacadan girmeye çalışan şişko bir cüceydi. Bir ölçüde Aziz Nikola efsanelerinden ilham alan çizer Thomas Nast'ın fırçasıyla hayat buldu.

Coca Cola, 1930 Noel'inde, o güne kadar üniforma giymeyen ve genellikle mavi ya da yeşil renkli kıyafetleri tercih eden Aziz Klaus'la kontrat yapacaktı. Habdon Sundblom adındaki çizer ona firmanın renkleri olan beyaz bantlı canlı kırmızı kıyafetleri giydirip bugün hepimizin bildiği özellikleri kazandırdı. Çocukların dostunun beyaz sakalları var, hiç durmadan gülüyor, kızakla seyahat ediyor ve o kadar tombul ki, bir sürü hediyenin yanı sıra iki elinde de birer Coca Cola'yla dünyanın değişik bacalarından geçmeyi nasıl başardığını hiç kimse bilmiyor.

Ayrıca İsa'yla ne ilgisi olduğunu da bilen kimse yok.

Cehennemin icadı

Katolik Kilisesi cehennemi ve aynı zamanda da Şeytan'ı icat etti.

Eski Ahit ne bu sönmeyen ızgaraya hiç değiniyor, ne de kükürt kokan, üç dişli yaba kullanan, boynuzları, kuyruğu, pençeleri, toynakları, keçi bacakları ve ejderha kanatları olan bu canavara sayfaları arasında rastlanıyor.

Nitekim Kilise kendi kendine sordu: Ceza olmadan mükâfat olur mu? Korku olmadan boyun eğme olur mu?

Ve sordu: Şeytan olmadan Tanrı olur mu? Kötülük olmadan iyilik olur mu?

Ve Kilise, Cehennem tehdidinin Cennet vaadinden daha etkili bir yöntem olduğuna karar verdi ve o günden beri âlim ve kutsanmış papazları Kötülüğün hüküm sürdüğü dipsiz uçurumlardaki ateş işkencesini haber vererek bizleri korkutuyorlar.

2007 yılında, Papa XVI. Benedicto bunu teyit etti:

-Cehennem var ve ebedi.

Prisciliano

Ve yeraltı mezarlıkları dönemi sona erdi.

Kolezyum'da Hıristiyanlar aslanları yemeye başladılar.

Roma inancın evrensel merkezine dönüştü ve Katoliklik imparatorluğun resmi dini oldu.

Ve Kilise 385 yılında Piskopos Prisciliano ve taraftarlarını mahkûm edince, dine karşı gelen bu sapkınları boğazlatan Roma İmparatoru oldu.

Kafalar yerlerde yuvarlandı.

Piskopos Prisciliano'ya bağlı Hıristiyanlar suçluydu:

Zira aans ediyorlardı, şarkı söylüyorlardı, geceyi ve ateşi kutluyorlardı,

kilisedeki ayini onun doğduğu yer olan kuşkulu ülke Galiçya'ya özgü bir pagan bayramına çeviriyorlardı,

topluluk halinde ve yoksulluk içinde yaşıyorlardı,

kilisenin kudretli kesimlerle kurduğu ittifakı reddediyorlardı,

köleliği lanetliyorlardı

ve kadınların da papazlar gibi vaaz vermelerine müsaade ediyorlardı.

Hypatia

-Önüne gelenle gidiyor- diyorlardı, özgürlüğünü lekelemek istediklerinde.

-Kadına benzemiyor- diyorlardı, zekâsını övmek istediklerinde.

Ne var ki, çok uzaklardan bir sürü öğretmen, hâkim, filozof ve politikacı onun anlatacaklarını dinlemek için İskenderiye Okulu'na koşuyorlardı.

Hypatia, Öklid ve Arşimet'e kök söktürmüş olan matematik problemleri üzerinde çalışıyor ve ilahi ya da insani sevgiyi hak etmeyen kör inanç aleyhine konuşmalar yapıyordu. Kuşku duymayı ve soru sormayı öğretiyordu. Ve tavsiyelerde bulunuyordu:

-Düşünme hakkını koru. Yanılarak düşünmek hiç düşünmemekten iyidir.

Bu kilise karşıtı kadın maço Hıristiyanlar şehrinde ilim öğreterek ne yapmaya çalışıyordu?

Ona cadı ve büyücü diyorlar, ölümle tehdit ediyorlardı.

Ve 415 yılı Mart ayında bir öğle vakti kalabalık üzerine çullandı. Arabasından çekip çıkardılar, çırılçıplak soyup sokaklarda sürüklediler, tekmelediler ve bıçaklarıyla deştiler. Ondan geriye kalan parçaları da, kent meydanında yakılan büyük ateş ortadan kaldırdı.

-Bu olay soruşturulacak- diye açıklama yaptı İskenderiye valisi.

Theodora

Şehirdeki sivri diller bu kadının karışık geçmişini, Konstantinapolis'in batakhanelerindeki danslarını, çıplak vücudundan arpa tanelerini yiyen kazları, zevk inleyişlerini ve halkın öfkesini dillerine dolamadan büyük zevk alsalar da, Ravenna şehri, İmparator Jüstinyen'e ve onun eşi İmparatoriçe Theodora'ya itaat etmek zorundaydı.

Ancak püriten Ravenna şehrinin asla affedemeyeceği günahlar bambaşkaydı. Bu günahlarıysa imparatorluk tacını başına taktıktan sonra işlemişti. Theodora'nın hatası yüzünden Hıristiyan Bizans İmparatorluğu,

kürtaj hakkının olduğu,

zinanın ölümle cezalandırılmadığı,

kadınların miras hakkının olduğu,

kadının boşanmasının öyle gerçekleşmesi imkansız bir hayal olmadığı

ve soylu Hıristiyanların alt sınıflardan ya da başka dinlerden kadınlarla evlenmelerinin yasaklanmadığı dünyadaki ilk yer oldu.

Bin beş yüz yıl sonra bugün Theodora'nın San Vital Kilisesi'ndeki portresi dünyanın en meşhur mozaiğidir.

Bu değerli taş işlemeciliğinin başyapıtı ayrıca, o dönemde ondan nefret etmiş olan, ama bugün ondan geçinen şehrin de sembolüdür.

Urraca

İspanya'nın ilk kraliçesi oldu.

Urraca on yedi yıl boyunca ülkeyi yönetti; ancak ruhban sınıfı tarihi onun yönetiminin dört yıldan fazla olmadığını söylüyor.

Atışmalardan ve didişmelerden bıkıp zorla evlendirildiği kocasından boşandıktan sonra onu yatağından ve saraydan attı; ancak ruhban sınıfı tarihi boşayanın koca olduğunu söylüyor.

Kraliçe Urraca, Kilise kimin hükmettiğini bilsin ve tahttaki kadın varlığına saygı göstermeyi öğrensin diye, Santiago de Compostela Başpiskoposunu hapse attı ve onların kalelerini yıktı; böylesine Hıristiyan topraklar üzerinde hiç görülmemiş bir şeydi bu; ancak ruhban sınıfı tarihi bütün bunların, *onun bir anda yörüngesinden çıkan kadınlık heyecanının ve bulaşıcı bir zehirle dolu zihninin ani bir patlamasından başka bir şey olmadığını*, söylüyor.

Aşkları, gönül maceraları ve âşıkları oldu ve bütün bunları neşe içinde yaşadı; ancak ruhban sınıfı tarihi bunların *ağza almaya utanılacak davranışlar* olduğunu söylüyor.

Ayşe

İsa'nın ölümünden altı asır sonra Muhammed öldü.

Allah'ın izniyle on iki tane kadınla nikâh yapan İslamiyet'in kurucusu neredeyse eşzamanlı olarak arkasında dokuz tane dul bıraktı. Allah'ın yasaklaması sebebiyle bu kadınların hiçbirisi yeniden evlenmedi.

En gençleri olan Ayşe onun gözdesiydi.

Ayşe, bir süre sonra Halife Ali yönetimine karşı bir silahlı ayaklanmaya önderlik edecekti.

Günümüzde kadınların içeriye adım atmasının yasak olduğu birçok cami var, ama o dönemde camiler Ayşe'nin halkın öfke ateşini tutuşturan nutukları attığı mekânlardı. Daha sonra devesinin sırtında Basra'ya saldırdı. Uzun süren savaşta on beş bin kişi can verdi.

Dökülen bu kan Sünnilerle Şiiler arasındaki, bugün hâlâ kurban almaya devam eden nefretin başlangıcını teşkil etti. Ve bazı teologlar bunun mutfaktan çıkan kadınların ne tür felaketlere yol açabileceğini göstermek açısından çok güzel bir örnek teşkil ettiği yönünde hükümler verdiler.

Muhammed

Ayşe bozguna uğrayınca birisinin aklına hemen Muhammed'in yirmi sekiz yıl önce yapmış olduğu bir tavsiye geldi:

-Kırbacını kadınının onu görebileceği bir yere as.

Ve tam o anda, peygamberin yine çok güçlü bir hafızaya sahip olan başka müritleri, zamanında onun cennetin yoksullarla, cehenneminse kadınlarla dolu olduğunu söylediğini hatırladılar.

Zaman akıp geçti ve Muhammed'in ölümünden birkaç asır sonra İslam teokrasisinin ona atfettiği cümlelerin toplamı altı yüz bini buldu. Bu cümlelerin önemli bir kısmı, özellikle de kadınları kötüleyenler, insani şüphe karşısında dokunulmazlığa bürünüp gökten inmiş dinsel gerçeklere dönüştüler.

Oysaki Allah tarafından dikte ettirilen kutsal kitap Kuran erkekle kadının eşit olarak yaratıldığını ve Adem'in yılan tarafından kandırılmasında Havva'nın herhangi bir rolünün olmadığını söyler.

Muhammed'in biyografisinin yazarı

Bir ara İncil kilisesi pastörlüğü yaptı, ama bu kısa sürdü, zira dinsel Ortodoksluk ona göre değildi. Açık fikirlerin adamı, tutkulu tartışmacı evrenselliği kiliseye tercih etti.

Princeton'da eğitim gördü, New York'ta ders verdi.

Doğu dilleri profesörü ve Birleşik Devletler'de yayınlanan ilk Muhammed biyografisinin yazarı oldu.

Muhammed'in olağanüstü bir insan, karşı konulmaz bir çekim gücüne sahip bir hayalperest ve aynı zamanda da bir hilekâr, bir geveze ve bir hayal taciri olduğunu yazdı. Kaldı ki onun, İslam'ın kurulduğu dönemde *felaket bir durumda* olan Hıristiyanlıkla ilgili düşünceleri de bundan daha olumlu değildi.

Bu onun ilk kitabı oldu. Daha sonra başkalarını da yazdı. Orta Doğu konusunda ve İncil hakkında onunla aşık atabilecek çok az alim vardı.

Nadir bulunan kitap kulelerinin arasına kapanarak yaşadı. Yazmadığı zamanlarda okuyordu.

1859 yılında New York'ta öldü.

Onun adı George Bush'tu.

Sukaina

Bazı Müslüman uluslarda, peçe kadınlar için bir hapishane durumunda: onlarla birlikte dolaşan gezici bir hapishane.

Ancak Muhammed'in kadınlarının yüzleri örtülü değildi ve Kuran'da, kadınların ev dışında saçlarını bir örtüyle kapamaları tavsiye edilse de peçe lafı hiç geçmiyor. Kuran'a göre yaşamayan Katolik rahibeler saçlarını tamamen örtüyorlar ve Müslüman olmayan bir sürü kadın dünyanın birçok yerinde başörtüsü, eşarp ya da başka bir örtüyle başlarını kapatıyorlar.

Ancak özgür bir seçimin giysisi olan eşarpla, kadını yüzünü gizlemeye zorlayan erkek egemenliğinin sembolü olan peçeyi birbirinden ayırmak gerekir.

Yüzleri kapatmaya çalışanların en azılı düşmanlarından biri olan, Muhammed'in torununun kızı Sukaina sadece peçe kullanmaya karşı çıkmakla kalmadı, aynı zamanda itirazını da yüksek sesle dile getirdi.

Sukaina beş kez evlendi ve bu beş evliliğinin hiçbirisinde kocasına boyun eğmeyi kabul etmedi.

Hikâye anlatıcıların anası

Sultan, kendisine ihanet eden birinden intikam almak için hepsinin kellesini uçururdu.

Şafak vakti evlenir, günbatımındaysa dul kalırdı.

Bakireler birbiri ardına önce bekâretlerini, sonra da kellelerini kaybediyorlardı.

İlk gece sonunda hayatta kalmayı bir tek Şehrazat başardı ve daha sonra yaşamın her yeni gün için yeni bir hikâye anlatarak yaşamaya devam etti.

Birilerinden dinlediği, okuduğu ya da uydurduğu bu hikâyeler kellesini kurtarmasını sağlıyorlardı. Onları ay ışığından başka bir ışık almayan yatak odasının loşluğunda alçak sesle anlatıyordu. Onları anlatmaktan keyif alıyor ve keyif veriyordu, ama çok dikkatli hareket ediyordu. Bazen, anlatının tam ortasında, sultanın boynunu incelediğini hissediyordu.

Eğer sultan sıkılırsa, onun için her şey bitecekti.

Ölüm korkusundan anlatı üstatlığı doğdu.

Bağdat

Şehrazat bin bir gecesini Bağdat'ta, Dicle Nehri kıyısındaki bir sarayda yaşadı.

Onun anlattığı bin bir hikâye ya bu topraklarda doğmuştu ya da tacir kervanlarının çok uzaklardan getirdiği bin bir harika pazar çadırlarında toplandığı için İran'dan, Arabistan'dan, Hindistan'dan, Çin'den ya da Türkistan'dan gelmişti.

Bağdat dünyanın merkeziydi. Bütün yollar, sözcüklerin ve nesnelerin yolları bu meydanlar, çeşmeler, hamamlar ve bahçeler şehrinde kesişiyordu. Ayrıca en ünlü hekimler, astronomlar ve matematikçiler Bağdat'ta, Darulhikme adı verilen bir bilimler akademisinde buluşuyorlardı.

Bu bilim adamları arasında Cebir'in kurucusu Muhammed el-Harezmi de vardı. Cebir terimi onun yazdığı kitaplardan birinin ismi olan *El'Kitab'ül-Muhtasar fi Hısab'il Cebri...*' den gelmektedir. *Algoritma* ve *guarismo* sözcüklerini kökeniyse onun soy ismidir.–

Şarabın sesi

Ömer Hayyam cebir, metafizik ve astronomi üzerine eserler verdi. Ayrıca bütün Pers ülkesinde ve daha da ötelerde ağızdan ağza aktarılan gizli şiirlerin de yazarıydı.

Bu şiirler, İslami iktidarın lanetlediği günahkâr iksir şarabı anlatıyorlardı.

Cennet benim gelişimin farkına varmadı, diyordu bu ozan, gidişim de onun güzelliğinden ve büyüklüğünden hiçbir şey kaybettirmeyecek. Yarın beni arayacak olan ay, ben artık olmasam da buradan geçmeyi sürdürecek. Toprağın altında uyuyacağım, kadınsız ve dostsuz. Günleri sayılı biz ölümlüler için, yegâne sonsuzluk yaşadığımız andır ve bu anı içmek ona ağlamaktan daha iyidir.

Hayyam meyhaneyi camiye tercih ediyordu. Ne dünyevi iktidardan ne de göğün tehditlerinden korkuyor ve asla sarhoş olamayacak Tanrı'ya acıyordu. *En mükemmel* terimi Kuran'da değil, şarap kadehinin kenarında yazılıydı ve gözlerle değil, dudaklarla okunuyordu.

Haçlı seferleri

Bir buçuk asırdan fazla bir zaman süresince, Avrupa inançsız topraklara doğru sekiz tane haçlı seferi düzenledi.

İsa'nın kutsal mezarını sahiplenen İslam uzaklardaki düşmandı. Ancak yürekleri iman dolu bu savaşçılar fırsattan istifade yolları üzerindeki haritalarda da temizlik yapıyorlardı.

Kutsal savaş evden başlıyordu.

İlk haçlı seferinde sinagoglar yakıldı ve Mainz'de olsun diğer Alman şehirlerinde olsun bir tane canlı Yahudi bırakılmadı.

Dördüncü haçlı seferi Kudüs'e doğru yola çıktı ama oraya hiçbir zaman ulaşamadı. Hıristiyan savaşçılar varlıklı Hıristiyan şehri Konstantinopl'de mola verdiler ve üç gün boyunca, kiliseler ve manastırlar da dahil olmak üzere bütün şehri yağmaladılar ve artık geride tecavüz edecek kadın ya da boşaltacak saray kalmayınca elde ettikleri ganimetin tadını çıkarmaya karar verdiler ve kutsal görevlerinin son durağını unuttular.

Bundan kısa bir sonra, 1209 yılında, Fransa toprakları üzerindeki Hıristiyanları yok etmeye yönelik başka bir haçlı seferi başladı.

Püriten Hıristiyanlar olan Katharlar, Kral'ın ve Papa'nın iktidarını bir türlü kabullenmiyor ve Haçlı Seferleri gibi Tanrı adına yapılan savaşları da dahil ederek her türlü savaşın Tanrı'ya karşı gelmek olduğuna inanıyorlardı. Çok popüler bir hale gelen bu sapkın düşüncenin kökü kazındı; şehir şehir, kale kale, köy köy. En korkunç katliam Béziers şehrinde yaşandı. Oradaki bütün halk kılıçtan geçirildi. Hepsi: Katharlar ve onların yanı sıra Katolikler de. Bazıları boş yere katedrale sığınmaya çalıştı. Toplu katliamdan kurtulabilen olmadı. Kimin kim olduğunu ayırt edecek vakit yoktu.

Bazı versiyonlara göre, Papa'nın delegesi başrahip Arnaud-Amaury yaptığından çok emindi. Şöyle emir verdi:

-Siz hepsini öldürün. Tanrı kendinden olanları ayırt etmesini bilecektir.

İlahi emirler

Hıristiyanlığın silahlı kanadı içinde okuma yazma bilenlerin oranı çok yüksek değildi. Belki de bu yüzden Musa'ya inen tabletlerdeki emirleri doğru bir biçimde okuyamadılar.

Tanrı, kendi adının boş yere tekrarlanıp durmasını emrediyor diye okudular ve yaptıkları her şeyi Tanrı adına yaptılar.

Tanrı, yalan söylemeyi emrediyor diye okudular ve inançsızlara karşı yürüttükleri kutsal savaşta, imzalamış oldukları neredeyse bütün anlaşmalara ihanet ettiler.

Tanrı, çalmayı emrediyor diye okudular ve kendilerine günahlarının affedileceğinin ve ebedi kurtuluşa ulaşacaklarının garantisini veren Papa'nın kutsamasının yanı sıra göğüslerindeki haç işaretinin koruması altında Doğu'ya doğru ilerlerken önlerine ne çıkarsa yağmaladılar.

Tanrı, şehvetli yiğitlikler yaşamayı emrediyor diye okudular ve Tanrı'nın askerleri, bu görevi sadece İsa'nın Ordusu'yla birlikte giden sayısız profesyonelle değil, ayrıca ganimetin bir parçasını oluşturan inançsız tutsaklarla da yerine getirdiler.

Ve Tanrı öldürmeyi emrediyor diye okudular ve önlerine çıkan yerleşimlerdeki halkın tamamını, çocukları da unutmadan, komple kılıçtan geçirdiler: dinsizlerce kirletilmiş bu toprakları arındırmanın bir Hıristiyanlık görevi olduğuna inanarak ya da ordunun ilerleyişini aksatan esirlerin kellelerini uçurmaktan başka çaresi olmayan Aslan Yürekli Richard örneğinde olduğu gibi, sadece zorunluluktan ötürü yaptılar bunu.

-*Yürürken kan sıçratıyorlar*- demişti oradaki birisi.

Fransız kadınlar için deli oluyordu

İmadeddin el-Isfahani, Sultan Salaheddin'in sağ koluydu. Ayrıca çok şatafatlı bir şairdi.

Üçüncü Haçlı Seferi sırasında İsa'nın savaşçılarına eşlik eden üç yüz Fransız fahişeyi Şam'dan şöyle betimleyecekti:

Hepsi sınır tanımayan zinacılardı, gururlu ve alaycıydılar, alıyorlardı ve veriyorlardı, vücutları güzeldi ve günahkârdılar, hoştular ve fingirdektiler, sıradan ama soyluydular, hayat doluydular,

tutkuluydular, süslü püslü ve boyalıydılar, arzu uyandırıyorlardı, beğeniliyorlardı, heyecanlandırıyorlardı, çekiciydiler, kalp kırıyor ve gönül alıyorlardı, kırıyor ve yeniden yapıyorlardı, kaybediyor ve buluyorlardı, çalıyor ve teselli ediyorlardı, son derece tahrik ediciydiler, bitkindiler, arzulanan ve arzulayandılar, yitirilen ve yitirendiler, değişkendiler, deneyimliydiler, büyüleyici, sevgi dolu yeniyetmeydiler, cömerttiler, sevgiliydiler, tutkuluydular, utanmazdılar, geniş kalçalı ve uzun boyluydular, etli butluydular, genizden konuşurdular, siyah gözlüydüler, mavi gözlüydüler, gri gözlüydüler. Ve biraz sersemdiler.

Şair peygamber

Muhammed'in mirasçıları kendi aralarında, Bağdat'a karşı Kahire, yani Sünniler ve Şiiler olmak üzere kavgaya tutuşmuşlardı ve İslam Dünyası karşılıklı nefrete adanan parçalara bölünmüşlerdi.

Müslüman Ordusu kendi içindeki savaşlarla bölünürken Haçlılar hiçbir engelle karşılaşmadan kutsal mezara doğru koşar adım ilerliyorlardı.

Arapların arasında olup Arapları anlatan şiirler yazan bir Arap şair bu durumu şöyle yorumluyordu:

Dünya üzerindeki insanlar ikiye ayrılırlar:
beyinleri olan ama dinleri olmayanlar
ve dinleri olan ama beyinleri olmayanlar.

Ve:

Kader bizi sanki camdanmışız gibi kırıyor,
ve bu parçalar bir daha asla yapışmıyor.

Bu şairin adı Ebu'l-Ala El-Maarri'ydi. Suriye'nin Maarat şehrinde, Hıristiyanların orayı taş üstünde taş bırakmayacak şekilde yıkmalarından kırk yıl önce, 1057 yılında öldü.

Bu şair körmüş. Öyle diyorlar.

Trotula

Haçlıların Maarat'ı haritadan sildikleri sırada Trótula Ruggiero, Salerno şehrinde ölüyordu.

Tarih, İsa'nın savaşçılarının kahramanlıklarını yazmakla meşgul olduğu için onun hakkında çok fazla bilgimiz yok. Tek bildiği-

miz, çok uzun bir kortejin eşliğinde mezarlığa götürüldüğü ve jinekoloji, doğum ve bebek bakımı üzerine kitap yazan ilk kadın olduğu.

Kadınlar, utanma ve doğuştan gelen bir tedbirlilik yüzünden mahrem yerlerini bir erkek doktora göstermeye cesaret edemezler, diye yazdı Trotula. Diğer kadınlara hassas konularda yardımcı olan bir kadının deneyimleri bu kitapta toplanmıştı. Kadınlar ona bedenlerini, ruhlarını açıyor ve erkeklerle konuşamadıkları gizli şeyleri onunla paylaşıyorlardı.

Trotula onlara dulluğu kolaylaştırmayı, kendilerini bakireymiş gibi göstermeyi, doğum ve sonrasındaki dönemi atlatmayı, ağız kokusunu yok etmeyi, teni ve dişleri beyazlatmayı ve *yılların geri dönüşü olmayan yıpratıcılığını gidermeyi* öğretiyordu.

Cerrahi o dönemde modaydı, ama Trotula bıçağa inanmıyordu. O başka tür terapileri terci ediyordu: eller, otlar, kulaklar. Şefkatli masajlar yapıyor, ot karışımı tarifleri yazıyor ve dinlemeyi biliyordu.

Assisi'li Aziz Francesco

Haçlılar Mısır'ın Damieta şehrini kuşatmışlardı. 1219 yılında, tam kuşatmanın ortasında, rahip Francesco ordusundan ayrıldı ve tek başına, yalınayak düşman kuvvetlerine doğru yürümeye başladı.

Rüzgâr toprağı süpürüyor ve sanki topraktan filizlenmiş gibi toprağı seven, gökten düşmüş bu cılız meleğin toprak rengi tuniğine çarpıyordu.

Daha uzaktayken geldiğini gördüler.

Sultan El-Kamil'le barış için konuşmaya geldiğini söyledi.

Francesco hiç kimseyi temsil etmiyordu, ama surların kapısı açıldı.

Hıristiyan kuvvetleri ikiye bölünmüştü: Yarısı rahip Francesco'nun bir zır deli olduğunu düşünürken, diğer yarısı tam bir aptal olduğuna inanıyordu.

Kuşlara konuşması herkesin dilindeydi; kendisine *Tanrı'nın ozanı* dedirtiyordu; gülmeyi salık veriyor ve kendisi de hep gülüyordu ve rahiplere hep tavsiye ediyordu:

-Üzüntülü, asık suratlı ve ikiyüzlü görünmekten kaçının.

Assisi köyündeki bostanında bitkilerin kökleri yukarı gelecek şekilde tersine büyüdükleri anlatılıyordu. Ve biliniyordu ki, o herkesin tersine düşünüyordu. Kralların ve Papaların savaşları, tutkuları ve yaptıkları ona göre sadece servet kazanmaya yarıyordu, gönülleri kazanmaya değil; nitekim Haçlı Orduları Müslümanlara boyun eğdirmek için oluşturuluyordu, onları kazanmak için değil.

Merak ettiği için ya da kim bilir hangi nedenle, sultan onu kabul etti.

Hıristiyan ve Müslüman karşı karşıya silahları değil, kelimeleri çarpıştırdılar. Uzun diyalog boyunca İsa ve Muhammed bir konu üzerinde uzlaşmadılar. Ama birbirlerini dinlediler.

Şekerin keşfi

Kral Darius *arıya ihtiyaç duymadan bal veren bu kamışı* Pers ülkesine getirtmişti; Hindular ve Çinlilerse onu çok önceden beri biliyorlardı. Ancak Hıristiyan Avrupalılar şekeri Araplar sayesinde keşfettiler; Haçlı Orduları Trablus ovalarındaki tarlaları görmüş ve kuşatma altındaki Elbarieh, Marrah ve Arkah şehirlerinin halkını açlıktan kurtaran nefis sıvının tadına bakmışlardı.

Haçlıların içlerinde duydukları mistik coşku ticari fırsatlara karşı gözlerini kör etmediği için, Jerciho yakınlarındaki ismi bu yüzden El-Sukkar–olan bir yer de dahil olmak üzere, Kudüs Krallığı'ndan Akka, Tiro, Girit ve Kıbrıs'a kadar, işgalleri altındaki bölgede bulunan bütün şeker kamışı tarlalarını ve değirmenleri sahiplendiler.

O andan itibaren Avrupa'da eczanelerde gramla satılan şeker *beyaz altın* oldu.

Dolcino'ya karşı küçük bir haçlı seferi

On dördüncü asrın başlarında kâfir Dolcino ve müritlerine karşı düzenlenmiş olan sonuncu haçlı seferinin hikâyesi engizisyon arşivlerinde muhafaza ediliyor:

Dolcino'nun Margarita adında, ona arkadaşlık eden ve onunla yaşayan bir dostu vardı. Dolcino ona karşı -sanki İsa'nın kız kardeşiymişçesine- tam bir iffet ve dürüstlükle davrandığını söylüyordu.

Hamile kaldığını anlayan kadının sergilediği şaşkınlıktan hareketle, Dolcino ve müritleri onu Kutsal Tanrı'nın hamilesi diye ilan ettiler.

Lombardia'lı engizisyoncular, Verceil başpiskoposunun da onayını alarak, katılanların bütün günahlarından arınacaklarını garanti eden bir Haçlı seferi yapılmasına karar verdiler ve yukarıda adı geçen Dolcino'nun üzerine büyük bir ordu gönderdiler. Dolcino, çok sayıdaki tilmiz ve müridini kilise öğretisine karşı verdiği vaazlarla zehirledikten sonra, onlarla birlikte Novarais Dağları'na doğru çekilmişti.

Orada, olumsuz hava koşullarının bir sonucu olarak, birçoğu açlık ve soğuktan telef oldular; yani bir anlamda kendi hatalarının kurbanı oldular. Ayrıca, ordu dağlara tırmanarak Dolcino ve kırk kadar adamını yakaladı. Açlıktan ya da soğuktan ölenlerin ve çarpışmada öldürülenlerin toplam sayısı dört yüzü buluyordu.

Efendimizin 1308. doğum yılının kutsal bir Perşembe günü Dolcino'yla birlikte kâfir ve cezp edici Margarita'da tutsak düştü. Bu Margarita, daha sonra kendisi de aynı akıbete uğrayacak olan Dolcino'nun gözleri önünde parçalara ayrıldı.

Gökten ziyaret edilen azizeler

Magdeburg'lu Azize Mechtild: *Efendim, beni güçlü bir şekilde sev, beni sık sık ve uzun süre boyunca sev. Arzudan kavrulur bir halde seni çağırıyorum. Senin ateşli aşkın bütün gün içimi yakıyor. Ben sadece çırılçıplak bir ruhum ve Sen, onun içinde, çok güzel giyinmiş bir konuksun.*

Azize Marguerite Marie Alacoque: *İsa, bütün ağırlığıyla üzerime yüklendiği bir gün, benim direnmeme şu şekilde yanıt verdi: "Senden zevk alabilmem için, hiç karşı koymadan benim aşk nesnem olmanı istiyorum."*

Foligno'lu Azize Angela: *İçime giren ve iç organlarımı yırtarak dışarı çıkan bir alet tarafından sanki ele geçirilmiş gibiydim. Uzuvlarım zevkten kırılacak gibi oluyordu... Ve işte tam o günlerde, Tanrı bana büyük engel teşkil eden annemin ölmesini istedi. Kısa bir süre sonra kocam ve bütün çocuklarım da öldüler. Büyük bir rahatlama hissettim. Tanrı bunu benim için yapmıştı; kalplerimizin tamamen birleşebilmesi için.*

Azizler Havva'nın kızlarını betimliyor

Aziz Pol: *Kadının kafası erkeğidir.*

Aziz Agustin: *Annem kocası tarafından kendisine biçilen role harfiyen uyardı. Ve eve gelen kadınların suratlarında kocalarına karşı bir öfkenin işaretlerini gördüğü zaman onlara şöyle derdi: "Bütün suç sizde."*

Aziz Geronimo: *Bütün kadınlar kötücüldür.*

Aziz Bernardo: *Kadınlar yılan gibi tıslar.*

Aziz Jean Krisostom: *Ne zaman ki ilk kadın konuştu, ilk günah işlendi.*

Aziz Ambrosio: *Eğer kadının tekrar konuşmasına müsaade edilirse, erkeği tam bir yıkıma sürükleyecektir.*

Şarkı söylemek yasak

Katolik Kilisesi 1234 yılından itibaren kadınların kilisede şarkı söylemelerini yasakladı.

Havva'nın günahını miras alan kadınlar, sadece erkek çocuklar ya da hadım edilmiş erkekler tarafından seslendirilebilen kutsal müziği kirletiyorlardı.

Sessizlik cezası yirminci yüzyılın başlarına dek, tam yedi asır boyunca devam etti.

On ikinci yüzyıl civarında, erkeklerin ağızlarını kapatmasından birkaç yıl öncesine kadar, Bingen Manastırı rahibeleri Ren Nehri'nin kıyılarında Cennet'in ihtişamıyla ilgili şarkıları serbestçe söyleyebiliyorlardı. Kulaklarımızın şansı olsa gerek, Başrahibe Hildegard tarafından kadın sesleriyle söylenmek üzere yaratılmış olan litürjik müzik aradan geçen bunca zamana rağmen değerinden hiçbir şey yitirmeden günümüze kadar ulaştı.

Bingen'deki manastırında ve vaaz verdiği diğer yerlerde, Hildegard sadece müzik yapmadı: ayrıca gizemci, hayalci, şair ve bitkilerin kişilikleri ve suların tedavi edici özellikleri konusunda tıp âli-

mi oldu. Bunun dışında, inanç üzerindeki erkek tekeline karşı çıkarak rahibeleri için bir özgürlük alanı yaratmayı mucizevî bir biçimde başardı.

Hissetmek yasak

-Ah, kadın bedeni! Ne kadar ihtişamlı bir şeysin sen!

Bingen'li Hildegard, *insanı kirletenin regl kanı değil savaş kanı olduğuna* inanıyor ve açık bir biçimde dünyaya kadın olarak gelmiş olmanın mutluluğunu yaşamaya davet ediyordu. O dönemin Avrupa'sında bir eşi daha olmayan tıp ve doğa bilimleri konusundaki eserlerinde kendi dönemine ve kendi kilisesine uygun düşmeyen terimlerle kadın zevkini ele almaya cüret etmişti. Hildegard, bakireler arasından bir bakire olarak çok sıkı geleneklerle yetişmiş, püriten bir başrahibeden beklenmeyecek bir bilgelikle insanın kanını kaynatan aşktan alınan zevkin kadında erkeğe nazaran çok daha keskin ve derin olduğunu ifade etti:

-Kadının aldığı zevk, itinayla toprağı ısıtıp bereketli kılan güneş ve onun yumuşaklığıyla kıyaslanabilir.

Hildegard'dan bir asır önce İbn-i Sina adındaki ünlü İranlı hekim "*El-Kanun fi't-Tıp*" adlı eserinde kadın organizmasının daha detaylı bir betimlemesini ortaya koymuştu: *gözlerinin kızarmaya başladığı andan itibaren, soluk alışı hızlanır ve kekelemeye başlar.*

Zevk sadece erkeklere özgü bir şey olduğu için İbn-i Sina'nın Avrupa'da yayınlanan çevirilerinde bu sayfa çıkarıldı.

İbn-i Sina

-Yaşam yoğunluğuyla ölçülür, uzunluğuyla değil- demişti, ama neredeyse altmış yıl yaşadı ve bu süre on birinci yüzyıl için hiç de fena değildi.

Onunla Pers ülkesinin en iyi hekimi, yani kendisi ilgileniyordu.

"El-Kanun fi't-Tıp" adlı eseri asırlar boyunca Arap dünyasında, Avrupa'da ve Hindistan'da zorunlu başvuru kitabı olarak kaldı.

Bu, hastalıklar ve ilaçlar kitabı sadece Hipokrat ve Galen'in mirasını barındırmakla kalmıyor, aynı zamanda daYunan felsefesi ve Doğu bilgeliğinden de besleniyordu.

İbn-i Sina ilk muayenehanesini on yedi yaşındayken açmıştı. Ölümünden çok zaman sonra da, hastaları muayene etmeyi sürdürüyordu.

Bir feodal hanımefendi eldeki arazilerin nasıl korunması gerektiğini açıklıyor

Roma'daki Papa'dan, en kıyıda köşede kalmış kilisenin papazına kadar doğru cinsel davranış konusunda ders vermeyen din adamı yoktur. Yapmalarının yasak olduğu bir eylem hakkında bu kadar çok şeyi nasıl bilebilirler?

Papa VII. Gregory, daha 1074 yılında, sadece Kilise'yle evlilik yapanların ilahi hizmeti sunmaya layık oldukları konusunda uyarıda bulunmuştu:

-Din adamları karılarının pençelerinden kurtulmak zorundalar- demişti.

Ve bundan kısa bir süre sonra, 1123 yılında, Latran Konsili mecburi bekârlığı dayattı. O günden beri Katolik Kilisesi bedensel arzuyu cinsel perhizle engelliyor ve bu sayede sadece bekârlardan oluşan bir kurum. Kilise kendisine bağlı din adamlarından, *full time* olarak ruhlarının huzurunu korumaya odaklanmalarını ve karı-koca kavgalarıyla bebek ciyaklamalarından uzak durmalarını talep ediyor.

Kim bilir, Kilise belki de sahibi olduğu arazilerin mülkiyetini de korumak istemiş ve bu şekilde onları karıların ve çocukların miras hakkından kurtarmıştır. Çok önemsiz bir ayrıntı olsa da şunu hatırlamakta fayda var ki, on ikinci yüzyılın başlarında Kilise, Avrupa'daki bütün toprakların üçte birinin sahibiydi.

Bir feodal senyör köylülere nasıl davranmak gerektiğini açıklıyor

Perigord Senyörü, cesur savaşçı, vurucu dizelerin ozanı Bertran de Born, on ikinci asrın sonlarına doğru kendisine çalışan köylüleri şöyle tanımlıyordu:

Serfler, soyları ve davranışları nedeniyle domuzdan sonra gelir. Ahlaki yaşam onu fazlasıyla tiksindirir. Eğer şans eseri bir servete

konarsa, aklını kaybeder. İşte bu yüzden cebinin sürekli boş kalması gerekir. Serfleri üzerinde hâkimiyet kurmayan, dertlerini arttırmaktan başka bir şey yapmamış olur.

Çeşmelerin çeşmesi

Köylüler efendilerine sıkıntı vermekten bir türlü vazgeçmiyorlardı.

Mainz şehrindeki çeşme bunun sanatsal bir örneğini sunuyor.

Onu görmeden asla gitmeyin, diyor turistik rehber kitaplar. Pazar meydanında bütün görkemiyle yükselen Almanya'nın bu Rönesans dönemi sanat eseri şehrin sembolü ve kutlamaların merkezi.

Bir kutlamanın anısına inşa edildi: Bakire ve Çocuk'la taçlanan bu çeşme, prenslerin asi köylüler karşısındaki zaferi için Tanrı'ya minnetini sunan Brandenburg Başpiskoposu'nun adağıydı.

Çaresiz köylüler bedelini kendilerinin ödediği zenginlik abideleri olan şatolara saldırmışlardı. Direnler ve çapalarla silahlanan kalabalık topların, mızrakların ve kılıçların gücüne meydan okumuştu.

Asılarak idam edilen ya da kafası uçurulan binlerce köylü yeniden sağlanan düzenin şahitleri oldular. Çeşme de öyle.

Veba salgınları

Ortaçağ'da emek şu şekilde bölünüyordu: papazlar dua ediyor, şövalyeler öldürüyor ve köylüler bütün herkesi doyuruyorlardı. Açlık yaşanan dönemlerde köylüler verimsiz hasatlardan, hiçbir şey yetişmeyen tarlalardan, fazla yağmurdan ya da hiç yağmur yağmamasından ötürü köyleri terk edip yollara düşüyor, hayvan leşleri ve bitki kökleri için birbirleriyle kavga ediyor ve derileri sararıp gözleri deli deli bakmaya başladığında da şatolara ya da manastırlara saldırıyorlardı.

Normal zamanlarda köylüler çalışıyor ve ayrıca günah işliyorlardı. Veba salgınları baş gösterdiğinde bunun suçlusu onlardı. Felaketler papazlar kötü dua ettikleri için değil dindarlar dindarca davranmadıkları için vuruyordu.

Tanrı'nın memurları kürsülerinden lanetliyorlardı:

-Şehvetin köleleri! Siz ilahi cezayı hak ediyorsunuz!

1348'le 1351 yılları arasında ilahi ceza dört Avrupalıdan birini telef etti. Veba köyleri ve şehirleri kırdı geçirdi, günahkârları -onların yanında erdemlileri de- cezalandırdı.

Bocaccio'nın dediğine göre Floransalılar sabah kahvaltısını aileleriyle yaparken akşam yemeklerini ecdatlarıyla yerlermiş.

Vebaya karşı kadınlar

Rusya'da veba, hayvanları ve insanları öldürerek ilerliyordu, çünkü toprağa saygısızlık yapılmıştı. İnsanlar ya son hasatla ilgili minnet duygularının göstergesi olan armağanları vermeyi unutmuşlardı ya da toprak hamile bir halde kar altında uyurken sapladıkları küreklerle ya da kazıklarla onu incitmişlerdi.

O zamanlar kadınlar çok eskilerden kalma bir ayin yapıyorlardı. Torakta yaşayan her şeyin kökeni ve son durağı olan toprak, kendisi gibi doğurgan olan kızlarını ağırlıyordu; hiçbir erkek bu törenlere katılamıyordu.

Bir öküz gibi pulluğa koşulan kadınlardan biri tarlada yarıklar açarak yürüyordu. Onun arkasından giden diğerleri de tohumları saçıyordu. Hepsi çıplak ve ayakkabısızdı, saçları da salıktı. Tencere ve tavalarına vurarak ilerlerken kahkahalarla gülüyor ve korkuyu, soğuğu ve vebayı korkutup kaçırıyorlardı.

Lanetli su

Nostradamus'u bugün hâlâ *bestsellers* olmayı sürdüren kehanetlerinden biliyoruz.

Ama Nostradamus'un aynı zamanda doktor, sülüklerin iyileştireceğine inanmayıp vebaya karşı hava ve su öneren (hava havalandırır, su temizler) sıra dışı bir doktor olduğunu çoğumuz bilmeyiz.

Pislik salgınların daha hızlı yayılmasına neden oluyordu; ne var ki Hıristiyan Avrupa'da suya iyi gözle bakılmıyordu. Vaftiz hariç yıkanmaktan kaçınılırdı çünkü bu keyif verir ve günaha davet ederdi. Sıklıkla yıkanmak Engizisyon mahkemelerinde Muhammed sapkınlığının bir kanıtı sayılıyordu. Hıristiyanlık İspanya'ya yegâne gerçeklik olarak dayatılınca, Krallık Müslümanlardan kalan bir sürü halk hamamının yıkım kaynağı olmaları gerekçesiyle yerle bir edilmesini emretti.

Hiçbir aziz ya da azize asla banyoya adım atmamışlardı ve kral-lar arasında da yıkanmak nadir rastlanan bir olaydı; nitekim parfüm de bu yüzden icat edilmişti. Kastilyalı İsabel'in ruhu çok temizdi, ama tarihçiler hayatı boyunca iki kez mi yoksa üç kez mi yıkandı-ğını tartışıyorlar. Yüksek topuk giyen ilk erkek, Fransa'nın çok za-rif Güneş Kralı 1647 ve 1711 yılları arasında sadece bir kez yıkan-dı. O da doktor reçetesiyle.

Ortaçağdaki azizler seri tıp hizmeti veriyorlardı

O döneme şahit olanların anlattığına göre, Aziz Dominicus *kör-lerin kapalı gözlerini açtı, bedenleri iğrenç cüzamdan temizledi, hastaları şifaya ulaştırdı, sağırlara kaybettikleri işitme duyusunu geri verdi, kamburları düzeltti, topalları sevinçten havaya sıçrattı, kötürümleri mutluluktan ayağa kaldırdı, dilsizleri gür bir sesle ko-nuşturdu...*

Keşiş Toulouse'lu Bernard *on iki körü, üç sağırı, yedi topalı, dört sakatı iyileştirdi ve otuzdan fazla başka hastalıklardan muzda-rip olanları şifaya kavuşturdu.*

Aziz Luis sayılamayacak kadar çok sayıdaki *kabartı, gut, felç, körlük, sağırlık, çıban, tümör ve aksaklık mağdurunu* sağlığına ka-vuşturdu.

Azizler öldükten sonra bile tedavi edici güçlerini kaybetmiyor-lardı. Fransa'daki mezarlıklarda ziyaretçileri mucizevî bir şekilde iyileştiren kutsal mezarların muhasebesi titizlikle tutuluyordu: *he-miplejiklerin ve paraplejiklerin %41'i, körlerin %19'u, delilerin %12'si, sağırların, dilsizlerin ve hem sağır hem dilsizlerin %8,5'i, evhamlıların ve diğer hastaların %17'si.*

Çocukluğun keşfi

Yoksul çocukları veba öldürmediği zaman soğuk ya da açlık öl-dürürdü. Açlık tarafından infaz bebekliğin ilk günlerinde, zengin bebekleri emziren yoksul sütannelerinin memelerinden yeterince süt gelmediği durumlarda da ortaya çıkabilirdi.

Ancak konforlu beşiklerde yatan bebekleri de kolay bir yaşam

beklemiyordu. Avrupa'nın tamamında anne babalar çocuklarını çok zorlu bir eğitime tabi tutarak çocuk ölümü oranlarının yükselmesine katkıda bulunuyorlardı.

Eğitim süreci bebeğin bir mumyaya dönüştüğü andan itibaren başlıyordu. Hizmetçi onu her gün başından ayaklarına kadar bezlerle sımsıkı sarıyordu.

Böylece bebeğin gözeneklerinden veba mikroplarının ve şeytani buharların girmesini engellemenin yanı sıra yaratığın yetişkinleri rahatsız etmemesi sağlanıyordu. Tutsak bebek, bırakın ağlamayı zorlukla nefes alabiliyor, sımsıkı sarılı bacakları ve kollarıysa hareket etmesini engelliyordu.

Eğer yaralar ya da kangren engellemezse bu insan paketi daha sonraki aşamalara geçiyordu. Kemerler kullanılarak ona, hayvanlara özgü dört ayak üzerinde yürüme alışkanlığından kaçınarak, Tanrı'nın emrettiği şekilde ayağa kalkması ve yürümesi öğretiliyordu. Daha sonra, biraz daha büyüdüğünde devreye yoğun bir şekilde dokuz kuyruklu kamçının, bastonların, değneklerin, tahta ya da demir sopaların ve diğer pedagojik aletlerin kullanımı giriyordu.

Krallar bile bundan muaf değillerdi. Fransa Kralı XIII. Louis tahta çıktığında sekiz yaşındaydı ve güne tokatlardan nasibini alarak başlayacaktı.

Kral çocukluğunda hayatta kalmayı başardı.

Hayatta kalmayı başaran başka çocuklar da oldu, kim bilir nasıl? Ve sonra onlar da çocuklarını eğitmek için mükemmelen antrenmanlı yetişkinler oldular.

Tanrı'nın melekçikleri

Flora Tristán, Londra'ya gittiğinde çok şaşırdı, zira İngiliz anneleri çocuklarını asla okşamıyorlardı. Çocuklar kadınların hemen altında yer alarak toplumsal piramidin en alt basamağını oluşturuyorlardı. Onlara kırık bir kılıca duyulacağı kadar güven duyuluyordu.

Öte yandan, bundan üç asır önce, çocukların saygıya ve eğlenceye layık bireyler olduklarını kabul etmiş olan üst sınıftan ilk Avrupalı bir İngilizdi. Thomas More onları seviyordu, onları koruyordu, her fırsatını bulduğunda onlarla oynuyordu ve yaşamın asla bitmeyecek bir oyun olması arzusunu onlarla paylaşıyordu.

Onun teşkil ettiği örnek kalıcı olmadı.

Asırlar boyunca ve çok yakın bir zaman öncesine kadar, İngiliz okullarında çocukların cezalandırılması yasaldı. Yetişkin uygarlığın kızları kemerlerle, oğlanlarıysa sopa ya da coplarla demokratik bir biçimde ve sınıf farkı gözetmeden dövmek suretiyle çocuksu barbarlığı düzeltme hakkı bulunuyordu. Toplumsal ahlakın hizmetindeki bu disiplin aygıtları yoldan çıkmış birçok kuşağın zaaflarını ve sapmalarını düzelttiler.

Kemerler, sopalar ve coplar İngiliz devlet okullarında daha yeni, 1986 yılında, yasaklandılar. Bunun ardından özel okullar da yasaklama kararı aldılar.

Çocukların çocuk olmalarını engellemek için, anne babaları onları cezalandırabilir, sadece uygulanan darbelerin *makul ölçüde olmaları ve iz bırakmamaları koşuluyla.*

İnsan yiyen devin babası

En meşhur çocuk öyküleri, o korkunç eserler de yetişkinlerin çocuklara karşı kullandıkları silahları sakladıkları cephanelikte yerlerini almayı hak ediyorlar.

Hansel ve Gretel, anne babanın seni terk edecekleri konusunda uyarıyor, Kırmızı Başlıklı Kız tanımadığın herkesin seni yemek isteyen kurt olabileceğini söylüyor, Külkedisi seni üvey annelere ve üvey kardeşlere karşı güvensizlik duymaya mecbur bırakıyor. Ancak bu karakterler arasında çocuklara itaat etmeyi en mükemmel biçimde öğreteni ve onların içine korku salanı Çocuk Yiyen Dev'dir.

Perrault'nun masallarındaki Çocukları Yiyen Dev karakteri Orleans'ta ve diğer çarpışmalarda Jeanne D'Arc'ın yanında savaşmış olan ünlü şövalye Gilles de Rais'e örnek teşkil etmiştir.

Birçok şatonun senyörü ve Fransa'nın en genç mareşali, ekmek ya da onun kahramanlıklarını anlatan korolarda iş ararken sahibi

olduğu topraklara giren evsiz barksız çocuklara işkence yapmakla, tecavüz etmekle ve öldürmekle suçlandı.

Gilles, işkence altında, bedensel zevklerinin ayrıntılı tablolarıyla birlikte yüzden fazla çocuğu öldürdüğünü itiraf etti.

Ve darağacını boyladı.

Beş buçuk asır sonra aklandı. Fransa Senatosu'nda toplanan bir mahkeme davaya yeniden ele aldı ve hepsinin uydurma olduğuna karar vererek davayı düşürdü.

O bu güzel haberi kutlayamadı.

İnsan yiyen dev bir Tatar

Cengiz Han uzun yıllar boyunca Avrupalı yetişkinleri korkudan titreten öykülerin insan yiyen devi, Şeytan tarafından Moğolistan'dan gönderilen yağmacıların başındaki deccaldi.

-*Onlar insan değil! Onlar şeytan!* -diye haykırıyordu Sicilya ve Almanya Kralı II.Friedrich.

Aslında Avrupa kendisini hakarete uğramış hissetti çünkü Cengiz Han onların topraklarını istila etmeye değer bulmamıştı. Çok geri kalmış olduğu için değersiz bulmuş ve Asya'ya yönelmişti. Ve çok zarif olmayan yöntemlerle Çin, Afganistan ve Pers ülkesini içine alarak Moğol platosundan Rus steplerine kadar uzanan muazzam bir imparatorluk kurmuştu.

Han'ın bütün aile fertleri o kötü ünden nasibini almıştı.

Ne var ki Cengiz'in yeğeni Kubilay Han zaman zaman Pekin'deki sarayına kadar ulaşan Avrupalı seyyahları çiğ çiğ yemiyordu. Onları krallar gibi ağırlıyor, anlattıklarını can kulağıyla dinliyor ve onlara iş veriyordu.

Marco Polo onun için çalıştı.

Marco Polo

Seyahatleriyle ilgili kitabını Cenova'da tutukluyken kaleme aldı. Hapishanedeki arkadaşları anlattıklarının hepsine inanıyorlardı. Marco Polo'nun Doğu'nun yollarında yirmi yedi yılı kapsayan maceralarını dinlerken bütün mahpuslar oradan kaçıp gidiyor ve onunla birlikte seyahat ediyorlardı.

Venedikli mahpus üç yıl sonra kitabını bastırdı. Bastırdı sözü lafın gelişi, zira Avrupa'da o zaman matbaa yoktu. Elde yazılmış bazı kopyalar ortalıkta dolaştı. Marco Polo'nun ulaşabildiği çok az sayıdaki okur anlattıklarının tek kelimesine bile inanmadı.

Satıcı onu büyülediği için mi, havaya fırlatılan şarap kadehleri hiç kimse onlara dokunmadan Büyük Kağan'm dudaklarına kadar geliyorlardı? Bu yüzden mi bir Afganistan kavununun değerinin bir kadına eşdeğer olduğu pazarlar vardı? En dindarlar onun kafasının pek yerinde olmadığını söylediler.

Bu çılgın Ağrı Dağı'na giden yolun üzerindeki Hazar Denizi'nde yanan yağlar görmüştü ve Çin'in dağlarında da yanan kayalar. Çinlilerin kâğıt para yani Moğol İmparatoru'nun mührünü taşıyan banknotları kullandıklarını ve binden fazla insan alan gemiler yaptıklarını söylediğinde en hafif deyimle bir sersem olduğunu düşünüyorlardı. Sumatra'nın tek boynuzlu atı ve Gobi Çölü'nün şarkı söyleyen kumları sadece kahkahalarla karşılanıyordu. Marco Polo'nun Taklamakan Çölü'nün ötesinde bulduğu yerleşimlerdeki ateşle dalga geçen kumaşlar ise sadece bir hayal ürünüydüler.

Asırlar sonra ortaya çıktı:

Yanan yağlar petroldü;

yanan kayalar kömürdü;

Çinliler kağıt parayı beş yüz yıldan beri kullanıyorlardı ve Avrupalılarınkilerden on misli daha büyük olan gemilerinde denizcilere taze yeşillikler yedirmek ve böylece iskorbüt hastalığından korunmak için sebze bahçeleri bulunurdu;

tek boynuzlu at bir gergedandı;

rüzgârın, çöldeki kum tepelerine çarpması sonucu bir ses çıkardı;

ateşe dayanıklı kumaşlarsa amyanttı.

Marco Polo'nun yaşadığı dönemde Avrupa ne petrolü tanıyordu, ne kömürü, ne kâğıt parayı, ne büyük gemileri, ne gergedanı, ne kum tepelerini, ne de amyantı.

Çinliler neyi icat etmediler?

Daha çocukken Çin'in dünyanın öbür tarafında, Uruguay'ın tam karşısında bulunduğunu ve insanın yeterince derin bir kuyu kazacak sabrı göstermesi durumunda oraya varabileceğini öğrendim.

Daha sonraları evrensel tarih üzerine bir şeyler öğrendim, ama o zamanlar evrensel tarih denilen şey Avrupa tarihiydi, ki aynı şey bugün de devam ediyor. Dünyanın geri kalan kısmı, Çin de dahil olmak üzere, karanlıklar içindeydi. Neredeyse her şeyi icat etmiş olan bir ulusun geçmişi hakkında pek az şey biliyor ya da hiçbir şey bilmiyoruz.

İpek beş bin yıl önce orada doğdu.

Çinliler çayı herkesten önce keşfettiler, adlandırdılar ve yetiştirdiler.

Derin kuyulardan tuz çıkaran ilk onlar oldular; gazı ve petrolü mutfaklarında ve lambalarında ilk kez kullananın onlar olması gibi.

İngilizlerin tarımlarını makineleştirmelerinden iki bin yıl önce taşınabilir demir sabanlarının yanı sıra, ekme, harman dövme ve hasat makinelerini icat ettiler.

Avrupalı gemilerin onu kullanmaya başlamalarından bin yüz yıl önce pusulayı icat ettiler.

Su değirmenlerinin demir ve çelik fırınlarına enerji sağlayabileceğini Almanlardan bin yıl önce keşfettiler.

Kâğıdı bin dokuz yüz yıl önce icat ettiler.

Gutenberg'den altı asır önce kitapları bastılar ve ondan iki yüz yıl önce de matbaalarında hareketli metal harfleri kullandılar.

Bin iki yüz yıl önce barutu ve ondan bir asır sonra da topu icat ettiler.

Dokuz yüz yıl önce bobinleri pedalla hareket ettirilen ipek dokuma makineleri icat ettiler. İtalyanlar iki asırlık bir rötarla onları taklit ettiler.

Ayrıca dümeni, örekeyi, akupunkturu, porseleni, futbolu, oyun kartlarını, gaz lambasını, havai fişeği, uçurtmayı, kâğıt parayı, mekanik saati, sismografı, verniği, fosforlu boyayı, misinayı, asma köprüyü, el arabasını, şemsiyeyi, yelpazeyi, üzengiyi, nalı, anahtarı, diş fırçasını ve diğer aletleri de onlar icat ettiler.

Büyük yüzen şehir

On beşinci yüzyılın başlarında, Çin Donanması'nın komutanı Amiral Zheng, Allah'a, Şiva'ya ve Buda'ya karşı saygısını Seylan kıyılarında kayaların üzerine kazıttı. Ve bu üçünden, üç değişik dilde, komutasındaki denizcilerin kutsanmasını istedi.

Kendisini hadım ettirmiş olan imparatorluğa sadakatle bağlı olan Zheng, bütün dünya denizlerinde o güne kadar yelken açmış olan en büyük donanmanın başına geçti.

Ortada, meyve ve sebze bahçeleriyle birlikte, dev gemiler ve onların etrafında da bin tane yelken direğinden oluşan bir orman olurdu:

Yelkenlerini gökyüzünün bulutları gibi fora ediyorlar...

Gemiler Çin limanları ve Afrika'nın kıyıları arasında Java, Hindistan ve Arabistan'a uğrayarak gidip geliyorlardı... Denizciler Çin'den yola çıkarken yanlarında porselen, ipek, vernik, yeşim taşı götürüyor, oradan masallar, sihirli bitkiler, zürafalar, filler ve tavus kuşları getiriyorlardı. Yeni lisanlar, tanrılar, gelenekler keşfediyorlardı. Hindistan cevizinin on değişik şekilde kullanılabileceğini ve mangonun unutulmaz tadını orada öğrendiler, siyah beyaz çizgili atları ve at gibi koşan uzun bacaklı kuşları orada keşfettiler. Tütsüyü ve mür yağını Arabistan'da, *ejderhanın tükürüğü* adını verdikleri kehribar gibi nadir taşlarıysa Türkiye'de buldular. Güneydeki adalarda insan gibi konuşan kuşlar ve seks güçlerini göstermek için bacaklarının arasına çıngırak asan adamlar karşısında şaşkına döndüler.

Büyük Çin Donanması'nın yolculukları keşif ve ticaret amacı taşıyan görevlerdi, istila etmek için çıkılan seferler değil. Zheng, herhangi bir hükmetme arzusu taşımadığı için karşısına çıkan şeyleri hor görmeye ya da aşağılamaya mecbur hissetmiyordu kendisini. Onda hayranlık uyandırmayan şeyler, en azından merakını cezp ediyorlardı. Ve her yolculuğun ardından, dünyanın bilgilerini dört bin tane kitapta toplayan Pekin İmparatorluk Kütüphanesi daha da zenginleşiyordu.

O dönemde Portekiz Kralı'nın sadece altı tane kitabı vardı.

Cömert Papa

Çin Donanması'nın yaptığı o yolculuklardan yetmiş yıl sonra, İspanya Amerika kıtasının istilasına başladı ve Vatikan'ın tahtına bir İspanyol oturdu.

Valensiya doğumlu Rodrigo Borgia, dört katır yükü altın ve gümüş karşılığında satın aldığı kardinallerin oylarıyla Roma'nın Papa'sı oldu ve VI. Aleksander ismini aldı.

İspanyol Papa, birkaç yıl sonra Amerika olarak adlandırılacak olan adaları ve toprakları Tanrı'nın adına İspanya krallarına ve onların mirasçılarına hediye eden *Bağış İmtiyazları*'m yayınladı.

Papa ayrıca, yarım asırdır altın, fildişi ve köle taşınan Kara Afrika'nın adalarının ve topraklarının sahibi ve efendisinin Portekiz olduğunu teyit etti.

Onun kafasından geçenler Amiral Zheng'in seferlerine kılavuzluk etmiş olan niyetlerden oldukça farklıydı. Papa, Amerika ve Afrika'yı *barbar ulusların Katolik inanca döndürülmeleri için* hediye ediyordu.

O dönemde İspanya'mn nüfusu Amerika kıtasınmkinin on beşte biriydi ve Kara Afrika'da Portekiz'in yüz misli insan yaşıyordu.

Kötü İyi'yi taklit ediyor

Giotto, Padova'daki bir şapele yaptığı fresklerin birinde cehennemdeki zebanilerin günahkârlara yaptığı işkenceleri resmetti.

O dönemdeki diğer sanatçıların eserlerinde olduğu gibi cehennemdeki işkence aletleri insanlarda korku ve paniğe neden oluyordu. Herhangi birisi, Kutsal Engizisyon'un Katolik inancı dayatmak için bu tablolardan faydalandığını anlayabilirdi. Tanrı en büyük düşmanına esin kaynağı oluyordu: İblis cehennemde, engizisyoncuların dünya üzerinde uyguladıkları acı verme teknolojilerini taklit ediyordu. Ceza, bu dünyanın, cehennemin genel bir provasından öte bir şey olmadığını teyit ediyordu. Daha ötede ya da daha beride itaatsizlik aynı ödülü hak ediyordu.

İnancın bahaneleri

Kutsal Engizisyon, altı asır boyunca, asileri, dinsizleri, cadıları, homoseksüelleri, paganları vb. cezalandırdı.

Birçoğu tam kurumamış odun yığınlarının üzerinde yavaş yavaş yanarak can verdi. Ve çok daha fazlası da işkenceye maruz kaldı. İtirafları elde etmek, kusurları düzeltmek ve korku salmak için uygulanan yöntemlerden bazıları şunlardı:

Dikenli tasma,
asılı kafes,
rahatsız edici, demir ağız tıkacı,
vücudu yavaşça ikiye bölen testere,
parmakkıran mengeneler,
kafaezen mengeneler,
kemikkıran sarkaç,
iğneli iskemle,
Şeytan'ın içine giren uzun iğne,
et koparan demir kancalar,
ateşte kızdırılan mandallar ve maşalar,
içleri çivili lahitler,
kolları ve bacakları yerlerinden koparana kadar geren demir yataklar,
iğne veya çengel uçlu kamçılar,
içi dışkı dolu fıçılar,
zindan, kapan, kasnaklar, halkalar, kancalar,
dinsizlerin ağzına, homoseksüellerin kıçına ve İblis'in aşıklarının da vajinasına sokup içeride açtıkları armut biçimli aletler,
cadıların ve zina yapan kadınların memelerini sıkıştırdıkları mandal,
ayaklarının altında yakılan ateş,
ve erdemin diğer silahları.

İşkencecinin itirafı

El Kaide'nin ileri gelenlerinden İbni el Şeyh el Libi, 2003 yılında, Irak'ta kimyasal ve biyolojik silah kullanma eğitimi aldığını itiraf edene kadar işkenceye maruz kaldı. Bunun üzerine, Birleşik

Devletler Hükümeti Irak'ın işgal edilmeyi hak ettiğini kanıtlamak için onun itirafına sarıldı.

Kısa bir süre sonra gerçek açığa çıktı: her zaman olduğu gibi, işkenceci ne söylemesini istediyse işkence kurbanı onu söylemişti.

Ne var ki bu saçmalık Birleşik Devletler Hükümeti'nin birçok artistik isim altında evrensel ölçekte işkence uygulamasını ve bunu telkin etmeyi sürdürmesini engellemedi: *alternatif baskı aracı, yoğun sorgulama tekniği, baskı ve gözdağı taktiği, ikna yöntemi...*

En güçlü medya kuruluşları, her geçen gün daha açık bir biçimde, bu insan eti kıyma makinesinin marifetlerini ortaya koyuyorlar ve her seferinde daha çok insanın alkışını ya da en azından onayını alıyorlar. Acaba bizim için bir tehdit oluşturan teröristlerden ve suçlulardan kendimizi korumaya hakkımız yok mu?

Engizisyoncular çok iyi biliyorlardı ve günümüzün ülke hırsızları da şunu çok iyi biliyorlar: İşkence halkı korumaya yaramaz, onu korkutmaya yarar.

Acı bürokrasisi, yerini sağlamlaştırmak için kendisine ihtiyaç duyan iktidarın hizmetinde işkence yapar. İşkenceye maruz kalan birinin itirafının neredeyse hiçbir değeri yoktur. Diğer yandan, o işkence odalarında iktidarın maskesi düşer. İktidar, işkence yaparak, çok korktuğunu itiraf etmiş olur.

Hepimiz cellâttık

Bugün artık başka işler için kullanılıyor olsa da, Barselona'daki Bòria Sokağı'nda değişen fazla bir şey olmadı.

Ortaçağın önemli bir bölümünde burası, halka açık gösterilere dönüşen Avrupalı adalet sahnelerinden biri oldu.

Dava bir soytarının ve müzisyenlerin gösterisiyle başlardı. Kadın ya da erkek mahkûm, cezaevinden neredeyse çıplak bir halde bir eşeğin üstünde çıkar ve kamçıları sırtına yiyerek ilerlerken bir yandan da küfür, yumruk, tükürük, dışkı, çürük yumurta yağmuruna ve halkın diğer hürmetlerine maruz kalırdı.

En coşkulu cezalandırıcılar aslında en coşkulu günahkârlardı.

Paralı askerler

Onlara bugün *sözleşmeliler* deniyor.

Asırlar önce İtalya'da onlara *condottieri* denirdi. Öldürmeleri için kiralanırlardı ve *condotta* yapılan sözleşmenin adıydı.

Paolo Ucello son derece zarif bir biçimde giyinen ve çok hoş bir biçimde hareket eden bu savaşçıları çizdi; tabloları kanlı çarpışmalardan ziyade moda defilelerini andırıyor.

Ancak *condottieri* denen bu savaşçılar barış hariç hiçbir şeyden korkusu olmayan gerçek erkeklerdi.

Dük Francesco Sforza gençlik yıllarında bu işi yapmıştı ve bunu hiç unutmuyordu.

Dük bir akşam vakti Milano civarında dolaşırken önüne çıkan bir dilenciye atının üzerinden bir para attı.

Dilenci onun için en güzel dilekte bulundu:

-Barış seninle olsun.

-Barış mı?

Ve bir kılıç darbesi eldeki parayı uçurdu.

İmkânsızlıklar Azizesi

Barışa inandığı için adını İmkânsızlıklar Azizesi koydular.

Azize Rita savaş zamanlarında barış mucizesini gerçekleştirdi;

komşuların savaşları,

ailelerin savaşları,

krallıkların savaşları,

tanrıların savaşları.

Ayrıca başka mucizeler de yaptı. En sonuncusu ölüm döşeğindeyken oldu. Rita, kışın ortası olmasına rağmen incirlerin olgunlaşmasını ve gülün karın altındayken çiçek açmasını istedi. Böylece ağzında incir tadı, burnundaysa yeni açan güllerin kokusu olduğu halde ölebildi ve Cascia köyündeki bütün kiliselerin çanları, hiç kimsenin müdahalesi olmadan kendi kendilerine çaldılar.

Savaşçı azize

Ne ok atmada ne de kılıç sallamada onunla baş edebilecek bir erkek vardı.

Ögle vakti, sebze bahçesinin sessizliğinde sesler duyardı. Melekler ve Aziz Michel, Azize Margarita, Azize Catalina gibi azizlerin yanı sıra göğün en yüksek sesi onunla konuşurdu:

-Dünyada senden başka Fransa Krallığı'nı kurtarabilecek hiç kimse yok. Sadece sen.

Ve o da bunları her tarafta yinelerken kaynağını belirtmeyi de unutmazdı:

-Bunları bana Tanrı söyledi.

Böylece, çocuk doğurmak için doğmuş olan, okuma yazma bilmeyen bu köylü kızı onunla birlikte gitgide daha da büyüyen kalabalık bir ordunun başına geçti.

İlahi emrin ya da erkek korkusunun gereği bakire ve savaşçı genç kadın savaştan savaşa koşuyordu.

Elde mızrak, atını İngiliz askerlerinin üzerine sürerek yenilmez oldu. Ta ki, yenilene kadar.

İngilizler onu tutsak aldıktan sonra bu deli kadınla Fransızların uğraşmasına karar verdiler.

O, Tanrı adına Fransa ve Fransa Kralı için çarpışmıştı ama Fransa Kralı'nın memurları ve Tanrı'nın memurları tarafından yakılmak üzere odun yığınına gönderildi.

Saçları kazınmıştı, zincire vurulmuştu ve avukatı yoktu. Yargıçlar, savcı, Engizisyon'un uzmanları, piskoposlar, başrahipler, heyet üyeleri, noterler ve şahitler davalının ayrılıkçı, dönek, yalancı, kâhin, dinsizlik şüphelisi, inançsız olduğu ve Tanrı'yla, azizlere küfrettiği yönünde fikir beyan eden bilge Sorbon Üniversitesi'yle hemfikir oldular.

Rouen'de, pazar meydanındaki bir direğe bağlandığında on dokuz yaşındaydı ve cellât altındaki odunları tutuşturdu.

Onu odun ateşinde kızartmış olan vatanı ve Kilise'si daha sonra fikir değiştirdiler. Jeanne d'Arc bugün bir kahraman, bir azize ve hem Fransa'nın hem de Hıristiyanlığın sembolü.

Gemiler karada yüzünce

İmparator Konstantin, Asya'yla Avrupa'nın o çok stratejik buluşma noktasında yer alan Bizans şehrine kendi adını vererek ona Konstantinopl dedi.

Bundan bin yüz yıl sonra, Konstantinopl Türk kuvvetlerinin kuşatmasına maruz kalınca, adı yine Konstantin olan bir başka imparator, onun için savaşarak, onunla birlikte öldü ve böylece Hıristiyanlık Doğu'ya açılan kapısını kaybetti.

Hıristiyan krallıklar ona birçok vaatte bulunmuşlardı; ama gerçek şu ki, kuşatılmış, boğulmuş Konstantinopl tek başına öldü. Sekiz metrelik muazzam toplar surlarını deldiler ve Türk donanmasının daha önce hiç görülmemiş yolculuğu nihai yıkımda belirleyici oldu. Türk gemileri, suyun altına gerilmiş olan ve kendisine geçiş imkânı vermeyen zincirleri aşmayı bir türlü başaramamıştı. Ta ki Sultan Mehmet o hiç duyulmadık emrini verene dek: gemilerin karadan yüzdürülmelerini emretti. Tekerlekli platformların üzerine yerleştirilen ve bir sürü öküz tarafından çekilen gemiler gecenin sessizliğinde, çıkmaları bir dert inmeleri bir dert derken, Boğaziçi'ni Altın Boynuz'dan ayıran tepenin üzerinden aşağıya süzüldüler. Şafak vakti limanın gözcüleri, Türk gemilerinin yasak sularda, burunlarının dibine kadar sokulduğunu sanki bir sihrin eseriymişçesine korku içinde fark ettiler.

O ana dek karadan uygulanan çember, deniz tarafından da kapatıldı ve nihai çarpışma yağmurun rengini kırmızıya döndürdü.

Bir sürü Hıristiyan dokuz asır önce imparatoriçe Theodora'nın bir hezeyanı neticesinde ortaya çıkmış olan Aya Sofya katedraline sığındılar. Katedrale doluşan bu insanlar gökten bir meleğin inmesini ve ateşten kılıcıyla istilacıların üzerine koşmasını bekliyorlardı.

Melek gelmedi.

Ama Sultan Mehmet geldi, beyaz atının üzerinde katedrale girdi ve orayı bugün İstanbul denilen şehrin ilk camisine dönüştürdü.

İçimizdeki şeytanlar

Konstantinopl düşeli henüz birkaç yıl olmuştu ki, Martin Luther, İblis'in sadece Türklerin ve Arapların arasında ikamet etmediği,

kendi içimizde de bulunduğu yönünde bir uyarıda bulundu: o, yediğimiz ekmekte, içtiğimiz suda, giydiğimiz elbisede ve soluduğumuz havadaydı.

Ve böyle olmaya devam etti.

Asırlar sonra, 1982 yılında, Şeytan ev kadını kılığında Vatikan'ı ziyaret etme cüretinde bulundu. Papa II. Jean Paul, yerlerde sürüklenirken korkunç çığlıklar atan bu kadının önünde, İblis'e karşı göğüs göğse bir savaşa girişti. Geçmiş dönemlerin diğer bir papası, VIII. Urbano'nun Galileo Galilei'nin kafasındaki, dünyanın güneş etrafında döndüğü yönündeki şeytanca düşünceyi oradan çıkarmakta kullandığı şeytan kovma dualarıyla davetsiz misafiri etkisiz hale getirdi.

İblis bu kez bir stajyer kılığında Beyaz Saray'ın oval ofisinde ortaya çıkınca, Başkan Bill Clinton o modası geçmiş Katolik yönteme başvurmadı. Başkan, üç ay boyunca Yugoslavya'yı misil yağmuruna tutarak Şeytan'ı korkutup kaçırttı.

Şeytanlıklar

Venüs bir sabah Siena şehrinde görüldü. Çırılçıplak halde bir köşeye atılmış olarak buldular.

Şehir Roma İmparatorluğu döneminde toprağa gömülmüş olup şimdi yerin dibinden yeryüzüne çıkma nezaketini gösteren bu mermer tanrıçaya saygılarını sundu.

Onu en önemli köprünün başına yerleştirdiler.

İnsanlar ona bakmaya doyamıyor, herkes ona dokunmak istiyordu.

Ancak kısa bir süre sonra savaş patladı ve Siena saldırıya uğrayıp yağmalandı. Şehir Konseyi, 7 Kasım 1357 günkü oturumunda suçun Venüs'te olduğuna karar verdi. Tanrı, puta tapma günahını cezalandırmak için bu felaketi üzerlerine göndermişti. Ve Konsey, insanları şehvete davet eden Venüs'ün parçalanmasını ve parçalarının nefret ettikleri Floransa şehrine gömülmesini emretti.

Floransa'da yüz otuz yıl sonra Sandro Boticelli'nin elinden bir başka Venüs doğdu. Sanatçı onu üzerinde derisinden başka bir elbise olmadığı halde köpükten doğarken resmetti.

Ancak dediklerine göre, on yıl kadar sonra Rahip Savonarola büyük arınma ateşini tutuşturunca, fırçalarıyla işlediği günahlardan pişmanlık duyan Boticelli gençlik yıllarında yaptığı bazı şeytanca tablolarını ateşe atarak alevleri canlandırmış.

Ama Venüs'e kıyamamış.

Kibir ateşi

Uzun siyah bir cübbeye sarınarak dolaşan görüntüsü, büyük bir karga burunla taçlanıyordu. Cübbenin altına giydiği yele kıllarından yapılmış giysi etine bütün gün işkence yapıyordu.

Tanrı'nın öfkesi onun vaazları vasıtasıyla kükrüyordu. Rahip Girolamo Savonarola korkutuyor, tehdit ediyor ve cezalandırıyordu. Sözleri Floransa şehrinin kiliselerini yangın yerine çeviriyordu: evlatları günahkâr anne babaları reddetmeye çağırıyor, Engizisyon'dan kaçan homoseksüelleri ve zinacıları ihbar ediyor ve karnaval günlerinin kefaret ödeme günlerine dönüşmesini talep ediyordu.

Vaaz verdiği kürsüler kutsal öfkeden kavruluyor ve Plaza della Signoria meydanındaki, Savonarola'nın altına gece gündüz odun attığı kibir ateşiyse harıl harıl yanıyordu. Kendilerini erdemli bir yaşama adamak için dünya zevklerinden vazgeçen kadınlar mücevherlerini, parfümlerini ve makyaj malzemelerini bu ateşe atıyordu; hovarda bir yaşamı yücelten şehvet uyandırıcı tablolar ve kitapların akıbeti de o alevlerin arası oluyordu.

On beşinci asrın sonlarında Savonarola da o ateşe atıldı. Artık onu kontrol etmekten aciz olan Kilise, din adamını canlı canlı yaktı.

Leonardo

Kamu ahlakının koruculuğunu üstlenen Gecenin Bekçileri, daha yirmili yaşlarının başında olan Leonardo'yu Üstad Verrocchio'nun atölyesinden alıp bir hücreye tıktı. Hiç uyumadan, doğru dürüst nefes almadan, canlı canlı yakılma korkusunu sürekli içinde hissederek orada iki ay geçirdi. Homoseksüelliğin cezası odun yığınıydı ve

isimsiz bir ihbar mektubu onun *Jacopo Saltrelli'yle bir sodomist ilişki yaşadığını* iddia etmişti.

Delil yetersizliğinden serbest bırakıldı ve normal yaşama döndü.

Ve sanat tarihinde ışık-gölge oyununu ve bulanık tarzı başlatan neredeyse hiçbiri tamamlanmamış şaheserler yarattı;

kıssalar, efsaneler ve yemek tarifleri yazdı;

kadavralar üzerinde anatomi çalışmaları yaparak insan organlarını ilk kez mükemmel bir biçimde resmetti;

dünyanın döndüğünü teyit etti;

helikopteri, uçağı, bisikleti, denizaltıyı, paraşütü, mitralyözü, el bombasını, havan topunu, tankı, hareketli vinci, yürüyen kazıcıyı, spagetti makinesini, rendeyi icat etti...

ve pazar günleri kurulan pazardaki kuşları satın alıp sonra onları özgür bırakırdı.

Onu tanıyanlar asla bir kadına sarılmadığını söylüyorlar, ama bütün zamanların en ünlü tablosu onun elinden çıktı. Ve bu bir kadının tablosuydu.

Memeler

Kimi homoseksüeller cezadan kurtulmak için kadın kılığına girip fahişelik yaparlardı.

On beşinci asrın sonlarında Venedik'te fuhuş sektörü çalışanlarına memelerini açıkta bırakma zorunluluğu getirildi. Fahişelerin çıplak göğüslerini müşteri çekmeye çalıştıkları evlerin penceresinden göstermeleri gerekiyordu. Rialto yakınlarındaki bir köprünün üzerinde çalışıyorlardı ve bu köprünün adı bugün hâlâ *Ponte delle Tette*–'dir.

Çatalın keşfi

Derler ki, Leonardo çatalı üç uçlu hale getirerek mükemmelleştirmek istemiş ama öyle yapınca aynen cehennemler kralının üç dişli mızrağına benzemiş.

Ondan asırlar önce Aziz Pier Damiani, Bizans'tan gelen bu yeni icadı reddetmişti:

-Tanrı bu şeytani aleti kullanmamızı isteseydi bize parmaklarımızı vermezdi.

İngiltere Kraliçesi Elizabeth ve Fransa'nın Güneş Kralı yemeklerini elleriyle yerlerdi. Yazar Michel de Montaigne hızlıca bir şeyler atıştırırken bazen parmaklarını ısırırdı. Müzisyen Claudio Monteverdi çatal kullanmak zorunda kaldığı her seferinde, işlediği günaha karşılık olarak üç ayine katılırdı.

Vatikan'ı ziyaret

Michelangelo (Mikelanj)'ya soruyorum, eğer beni yanıtlarsa sevinirim:

-Musa heykelinin neden boynuzları var?

-Sistine Şapeli'ndeki İnsanın Yaradılışı freskinde hepimiz Adem'e yaşam veren parmağa odaklanıyoruz, peki Tanrı'nın diğer koluyla, sanki istemeden de olsa, sevgi dolu biçimde kucakladığı çıplak genç kız kim?

-Havva'nın yaratılışı freskinde, o kırık dalların Cennet'te ne işi var? Onları kim kesti? Ormanları kesme izni var mıydı?

-Ve Kıyamet Günü freskinde, bir meleğin kendisini yumruklayarak dışarı atmasına rağmen cehenneme girmeye çalışan ve düşerken üzerinde papalığın anahtarlarıyla dolu bir çuval olan Papa kim?

-Vatikan sizin yaptığınız bu freskin üzerindeki kırk bir tane penisin üzerini kapattı. Papa'nın emriyle bacak aralarını utangaç kumaşlarla kapatan kişinin sizin dostunuz ve meslektaşınız Daniele da Volterra olduğunu ve bu yüzden de ona Il Braghettone– dendiğini biliyor musunuz?

Bosch

Bir mahkûm altın paralar sıçar.
Diğeri devasa bir anahtara asılır.
Bıçağın kulakları vardır.
Arp müzisyenin canını alır.
Ateş donar.
Domuz, rahibe türbanı takar.
Ölüm yumurtanın içinde yaşar.
Makineler insanları kullanır.

Herkes kendi işiyle uğraşır.

Her deli kendi konusuyla meşgul olur.

Hiç kimsenin yolu hiç kimseninkiyle kesişmez.

Herkes hiçbir yere doğru koşuşturur.

Karşılıklı duyulan korku hariç hiçbir ortak noktaları yoktur.

- *Hieronymus Bosch beş asır önce küreselleşmeyi resmetti,* diyor John Berger.

Körlük yüceltilirse

Aşağı yukarı 300 yılı civarı, Sicilya'nın Siracusa şehrinde Azize Lucia, pagan bir kocayla evlenmek istemediği için, kendi gözlerini oydu ya da başkaları onun gözlerini oydular. Cenneti kazanmak adına gözlerini kaybetti. Dini kartpostallar azizeyi gözlerini bir tepsi içinde İsa Efendimize sunarken tasvir ederler.

Bu olaydan bin iki yüz elli yıl sonra, Cizvit mezhebinin kurucusu Aziz İgnacio de Loyola, Roma'da spritüel alıştırmalarını yayımladı. Orada nasıl körü körüne itaat ettiğinin kanıtlarını bulmak mümkündür:

Alın, Efendimiz ve bütün özgürlüğüme, belleğime, anlayışıma ve bütün irademe sahip olun.

Sanki bu kadarı yetmezmiş gibi:

Eğer Kilise Hiyerarşisi öyle olduğunu söylerse, beyaz olarak gördüğümün aslında siyah olduğuna her zaman, hiçbir şüphe duymadan, inanmam gerekir.

Meraklı olmak yasak

Bilgi günahtır. Adem ve Havva o ağacın meyvelerinden yediler ve olanlar oldu.

Bir süre sonra, Nicolaus Kopernik, Giordano Bruno ve Galileo Galilei dünyanın güneşin etrafında döndüğünü kanıtlamanın cezasını çektiler.

Kopernik ölümün artık çok yakın olduğunu hissedene kadar bu sarsıcı buluşunu yayınlamaya cüret edemedi. Katolik Kilisesi onun

kitabım yasak kitaplar listesine ekledi.

Gezgin ozan Bruno, diyar diyar gezerek Kopernik'in sapkınlığını yaydı: dünya evrenin merkezi değil, sadece güneş sistemindeki herhangi bir gezegendir. Kutsal Engizisyon onu sekiz yıl boyunca bir hücreye kapattı. Birçok kez yaptığından pişmanlık duyduğunu söylemesini teklif ettiler, Bruno her seferinde reddetti. Bu inatçı kafa en sonunda, Roma'nın pazaryeri Campo dei Fiori'de, büyük bir kalabalık önünde yakıldı. Alevlerin arasında kavrulurken üzerinde çarmıha gerilmiş İsa figürü bulunan bir haçı dudaklarına yaklaştırdılar. O kafasını çevirdi.

Birkaç yıl sonra, teleskopunun otuz iki tane büyütücü merceğiyle gökyüzünü inceleyen Galileo onun doğru söylediğini teyit etti.

Dine küfretmekten hapse atıldı.

Sorgulamalarda söylediklerinden çark etti.

Yüksek sesle, dünyanın güneşin etrafında döndüğüne inanan herkesi lanetlediğine yemin etti.

Dediklerine göre, bunun hemen ardından alçak sesle, onu sonsuza kadar meşhur eden sözleri sarf etti.

Tehlikeli bir zaaf: Sorgulama

Hangisi daha değerlidir? Deneyim mi, yoksa öğreti mi?

Galileo Galilei, yüksekçe bir yerden aşağıya doğru kayalar ve kayacıklar, toplar ve topçuklar atarak, nesnelerin ağırlıkları farklı olsa da, süratlerinin aynı olacağını kanıtladı. Aristoteles bu konuda yanılmıştı ve on dokuz asır boyunca bunu hiç kimse fark etmemişti.

Diğer bir meraklı, Johannes Kepler, gün boyunca güneş ışığını takip eden bitkilerin dairesel olarak dönmediklerini fark etti. Bir şeyin etrafında dönen her nesnenin izlediği en mükemmel yol daire değil miydi acaba? Bu durumda Evren Tanrı'nın mükemmel eseri değil miydi?

-Bu dünya mükemmel değil, mükemmellikle alakası yok -diyen Kepler neticede şu sonuca ulaşıyordu: *O halde izlediği yollar niye mükemmel olsun ki?*

Usavurmaları hem Lütherciler hem de Katolikler nezdinde şüpheyle karşılandı. Kepler'in annesi, büyücülük yapma suçlamasıyla dört yıl hapis yatmıştı. Bunun bir nedeni olsa gerekti.

Ama o, o zorunlu karanlık dönemlerde gerçeği gördü ve başkalarının da görmesine yardım etti:

Güneşin kendi ekseni etrafında döndüğünü tahmin etti,

bilinmeyen bir yıldızı keşfetti,

diyoptri denilen ölçü birimini keşfetti ve modern optik bilimini kurdu.

Ve yaşamının son günlerini yaşadığı sırada, "güneş nasıl ki bitkilerin yolculuğu üzerinde belirleyici oluyorsa, gelgitler de ayın konumuna göre oluşurlar" demek geldi içinden.

-*Yaşlı bunak*- diye söylendiler meslektaşları.

Servet'in yeniden doğuşu

Miguel Servet, 1553 yılında Cenevre'de kitaplarıyla birlikte yanıp kül oldu. Kutsal Engizisyon'un talebi üzerine Kalvin onu yeşil odunla canlı canlı yaktı.

Sanki bu ceza yetmezmiş gibi, Fransız engizisyoncular birkaç ay sonra onun temsili suretini de yaktılar.

İspanyol hekim Servet'in yaşamı kaçmakla geçmişti; sürekli ülke değiştirmiş ve hep farklı isimler kullanmıştı. Ne Kutsal Üçleme'ye inanıyordu ne de akıl çağına erişmeden önce yapılan vaftiz törenine ve kanın hareketsiz bir sıvı olmadığını, bütün vücudu dolaşarak akciğerlerde temizlendiğini kanıtlamak gibi affedilmez bir küstahlık yapmıştı.

İşte bu yüzden bugün ona Fizyolojinin Kopernik'i diyorlar.

Servet şöyle yazmıştı: *Bu dünyada herhangi bir gerçek yok, sadece gerçeğin gelip geçen gölgeleri var.* Ve onun gölgesi de gelip geçti.

Asırlar sonra geri döndü. Gölgesi de aynen onun gibi inatçıydı.

Dünya Avrupa'dan ibaret

Kopernik modern astronomiyi kuran kitabını ölüm döşeğindeyken yayınladı.

Ondan üç asır önce, Arap bilim adamları Müeyyeddin el-Urdi ve Nasreddin el-Tusi bu eserin oluşumunda büyük önem taşıyan teoremleri ortaya koymuşlardı. Kopernik onları kullandı, ama hiçbir kaynak göstermedi.

Avrupa aynaya baktığında dünyayı gördüğünü sanıyordu.

Onun ötesi, bir hiçlik.

Rönesans'ı mümkün kılan üç icat, pusula, barut ve matbaa Çin'den geliyordu. Babilliler, gerçeği Pisagor'a bin beş yüz yıl önce söylemişlerdi. Hindular herkesten çok önce dünyanın yuvarlak olduğunu öğrenmişler ve yaşını hesaplamışlardı. Ve Mayalar yıldızları, yani gecenin gözlerini ve zamanın gizemlerini herkesten çok daha iyi tanımışlardı.

Ancak bu küçük ayrıntılar dikkat çekmeye layık değillerdi.

Güney

Arapların çizdiği haritalar o dönemde hâlâ güneyi yukarıda, kuzeyiyse aşağıda gösteriyordu, ama on üçüncü yüzyıla gelindiğinde Avrupa, Evren'in doğal düzenini yeniden belirleyecekti.

Tanrı tarafından belirlenmiş bu düzenin kurallarına göre kuzey yukarıda, güneyse aşağıdaydı.

Dünya bir vücuttu. Kuzeyde tertemiz yüz vardı, göklere bakan; güneydeki alt taraflarsa, yukarıdakilerin tam zıddı diye adlandırılan ve onların ışıltılı halinden çok farklı bir görüntü sunan karanlık varlıkların ve pisliklerin yer aldığı kirli bölgelerdi.

Güneyde ırmaklar tersine akıyordu, yazın soğuk oluyordu, gündüz geceydi ve Şeytan da Tanrıydı. Kapkara gökyüzü bomboştu, zira yıldızlar kuzeye doğru kaçmışlardı.

Canavar hikâyeleri

Avrupa'nın dışında canavarlar cirit atıyor, deniz kızarıyor ve toprak kavruluyordu. Az sayıdaki gezgin korkusunu yenecek cesareti göstermişti. Geri dönünce gördüklerini anlattılar.

1314 yılından itibaren seyahatlere çıkan Pordenone'li Odorico, iki kafalı kuşlar ve vücutları tüy yerine yünle kaplı tavuklar gördü. Hazar Denizi'nde, bitkilerden canlı canlı küçük kuzucuklar fışkırı-

yordu. Gobi Çölü'nde erkeklerin testisleri dizlerine kadar sarkıyordu. Afrika'da, pigmeler daha altı aylık olur olmaz evlenip çocuk sahibi oluyorlardı.

Jean de Mandeville 1356 yılında Doğu'daki bazı adaları ziyaret etti. Orada başı olmayan insanlar gördü; göğüslerinde bulunan ağızlarıyla yemek yiyor ve konuşuyorlardı. Ayrıca sadece bir tek ayağı olan insanlara rastladı; bu ayak bazen gölgelik bazen de şemsiye vazifesi görebiliyordu. Bazılarının da hem memeleri hem de penisleri ya da hem sakalları hem de vajinaları vardı ve bunlar isteklerine göre erkek ya da kadın olabiliyorlardı. Sadece çiğ yılan yiyen Tacorde Adası sakinleri konuşmuyor, tıslıyorlardı.

Kardinal Pierre d'Ailly, 148 yılında gezginlerin anlattıklarından yola çıkarak Asya'yı betimledi. Taprobana Adası'nda altından dağlar vardı ve bunların bekçiliğini ejderhalar ve köpek büyüklüğünde karıncalar yapıyordu.

Antonio Pigafetta, 1520'de dünyanın çevresini dolaştı. Ayakları falan her şeyi yerli yerinde canlı yapraklar açan ağaçlar gördü; bu yapraklar gündüzleri dallardan kopup dolaşmaya çıkıyorlardı.

Denizci rüzgârlarının ortaya çıkışı

Eski denizcilerin anlattıkları hikâyelere göre, eski zamanlarda deniz, üzerinde hiçbir dalga ya da dalgacık olmayan devasa boyuttaki hareketsiz bir göl gibiymiş ve gemiler sadece kürek çekerek ilerleyebiliyormuş.

Günün birinde, zamanın içinde kaybolan bir kano dünyanın öbür tarafına varmış ve rüzgârların yaşadığı adayı bulmuş. Denizciler onları yakalamış ve esmeye mecbur bırakmışlar. Tutsak rüzgârların ittiği kano suyun üzerinde süzülürken, asırlardan beri kürek çekmekten canı çıkan denizciler nihayet uykuya yatabilmişler.

Ve asla uyanmamışlar.

Kano bir kayalığa çarpmış.

Rüzgârlar o zamandan beri eskiden evleri olan o adayı aramaya devam ederler. Dünyanın dört bir yanındaki denizlerde alizeleri,

musonları ve siklonları boş yere estirip dururlar. Bazen de, o kaçırmanın intikamını almak için, yollarına çıkan gemileri batırırlar.

Sonraki harita

Birkaç bin yıl önce Seneca dünya haritasının günün birinde değişerek, o zamanlar Tule diye bilinen İzlanda'nın ötesine doğru genişleyeceğini hissetti.

Aslen İspanyol olan Seneca şöyle yazdı:

Dünyanın sonraki yıllarında
öyle zamanlar gelecek ki, okyanus denizi
bağlarını gevşetecek her şeyin.
Ve büyük bir toprak ortaya çıkacak.
Ve yeni bir denizci,
aynen İason'a kılavuzluk eden
Tifis'ti gibi,
yeni dünyayı keşfedecek
ve Tule adası olmayacak karaların sınırı.

Kolomb

Amiral Kristof Kolomb, rüzgârların öfkesine ve gemileri yutan canavarların açlığına meydan okuyarak denize açıldı.

Amerika'yı o keşfetmedi. Oraya Polinezyalılar bir asır önce, Vikinglerse beş asır önce gelmişlerdi. Ve onların hepsinden üç yüz asır önce de bu toprakların en eski sakinleri oraya gelmişlerdi; Kolomb onlara (Hintliler anlamına gelen, ç.n.) *indios* dedi, zira Doğu'ya arka kapıyı kullanarak girdiğini sanıyordu.

Bu insanların ne dediklerini anlamayan Kolomb onların konuşmayı bilmediğini düşündü; ayrıca çıplak dolaştıkları, yumuşak başlı oldukları ve hiçbir şeye karşılık her şeylerini verdikleri için de onların aklı başında insanlar olmadıklarını düşündü.

Yolculuklarının kendisini Asya'ya götürdüğünden emin bir şekilde ölse de, aslında Kolomb'un ilk başta bazı şüpheleri olmuştu. İkinci yolculuk bütün şüphelerini dağıttı. Gemileri 1494 yılı Tem-

muzunun ortalarında Küba'nın bir koyuna demirleyince, Amiral Çin'de olduklarına dair bir belge kaleme aldırdı. Mürettebatın da böyle düşündüğü kayıtlara geçildi; bunun aksini söyleyen yüz kırbaç ve on bin maravediyle cezalandırılacak, ayrıca dili kesilecekti.

İmza atmayı bilen denizciler hemen orada belgeyi imzaladılar.

Yüzler

Karavelalar Palos limanından hiçliğe doğru uçan kuşların peşi sıra yola çıkmışlardı.

İlk yolculuktan dört buçuk asır sonra Daniel Vázquez, Amerika'nın Keşfi'ni saygıyla anmak için, limanın hemen yanı başındaki Rabida Manastırı'nın duvarlarını boyadı.

Sanatçı o hareketi kutlamayı amaçlarken, hiç istemeden, Kolomb ve bütün adamlarının çok mutsuz olduklarını ortaya çıkardı. Onun resimlerinde hiç kimse gülümsemiyor. O çökmüş, karanlık suratlar hiçbir güzelliği anlatmıyordu. En kötüyü sergiliyorlardı. Belki de hapishanelerden toplanan ya da rıhtımlardan kaçırılan o zavallı şeytanlar Avrupa'nın bugünkü Avrupa olması için gereken pis işleri yapacaklarını biliyorlardı.

Kaderler

Kristof Kolomb, okyanusu üçüncü geçişinde İspanyol Kraliyeti adına zincire vuruldu ve İspanya'ya tutsak olarak döndü.

Vasco Núñez de Balboa, İspanyol Kraliyeti adına kellesini kaybetti.

Pedro de Alvarado, İspanyol Kraliyeti adına mahkemeye çıkarıldı ve hapse atıldı.

Diego de Almagro, Francisco Pizarro tarafından boğularak öldürüldü; Pizarro ilerleyen zamanda kurbanının oğlundan on altı tane kılıç darbesi aldı.

Magdalena Nehri'nin başından sonuna kat eden ilk İspanyol olan Rodrigo de Bastidas'ın yaşamı vekilinin bıçak darbeleriyle son buldu.

Honduras Fatihi Cristóbal de Olid, Hernán Cortés'in emriyle kellesini kaybetti.

Konkistadorların en şanslısı olan Hernán Cortés yatağında ve marki olarak öldü, ama o da kralın temsilcisi tarafından yargılanmaktan kurtulamadı.

Amerigo

Botticelli'nin Venüs'ünün adı Simonetta'ydı, Floransa'da yaşıyordu ve Amerigo Vespucci'nin bir kuzeniyle evlenmişti. Aşkta şansı pek yaver gitmeyen Amerigo ise acısını gözyaşlarında değil denizlerin suyunda boğdu; denizleri aşarak bugün kendi adını taşıyan topraklara ulaştı.

Gökyüzünde hiç görülmemiş yıldızların altında, Amerigo ne kralları, ne malları, ne de kıyafetleri olan ve tüylere altından daha çok değer veren insanlar buldu ve onlara verdiği bir pirinç çıngırak karşılığında bin duka altını değerinde yüz elli yedi tane inci aldı. Bu tehlikeli masumlarla gayet iyi anlaştı, ama yine de kafasına bir odun yiyip ızgarada kızartılma korkusuyla geceleri bir gözü açık uyuyordu.

Amerigo, Amerika'da inancının zayıfladığını hissetti. O ana dek İncil'in her dediğine sorgusuz sualsiz inanmıştı. Ancak burada gördüklerinden sonra bir daha asla Nuh'un gemisi hikâyesine inanmadı, zira bir gemi ne kadar büyük olursa olsun buradaki bin değişik renkli ve bin değişik ötüşlü kuşun ve sayısız türdeki olağanüstü böceğin, böcekçiğin ve mahlûkatın sığacağı denli büyük olamazdı.

İzabel

Kolomb, kararlaştırıldığı gibi Cadiz limanından değil ondan daha küçük olan Palos limanından yola çıktı, zira diğeri iğne atsan yere düşmeyecek kadar kalabalıktı. Binlerce, on binlerce Yahudi Cadiz limanı kullanılarak atalarının topraklarından atılıyorlardı.

Kolomb, Kraliçe İzabel sayesinde yolculuğunu gerçekleştirdi. Aynen Yahudiler gibi, zira onları ülkeden kovan da İzabel'di.

Katolik Krallar iki taneydi: İzabel ve Ferdinand; ancak Ferdinand iktidar işlerinden ziyade kadınlarla ve yataklarla meşguldü.

Yahudilerden sonra sıra Müslümanlara geldi.

İzabel, Müslümanların İspanya'daki son kalesini ele geçirmek için on yıl savaşmıştı. Haçlı seferi zafere ulaşıp Granada düşünce, orada yaşayan sonsuza dek cehennemde yanmaya mahkûm ruhları kurtarmak için mümkün olan her şeyi yaptı. Sonsuz merhametiyle onlara affı ve din değiştirmeyi teklif etti. Şehir halkı bu teklife sopalar ve taşlarla yanıt verdi. Bu durumda İzabel'in başka seçeneği kalmıyordu: Muhammed dininin kitaplarının yeni fethedilen şehrin büyük meydanında yakılmasını emrettikten sonra kendi yanlış dininde ve Arapça konuşmakta ısrar eden dinsizleri oradan kovdu.

Daha sonraki krallar tarafından imzalanan başka kovma kararnameleri bu temizlik operasyonunu pekiştirdi. İspanya, kanı bozuk evlatları olan Yahudileri ve Müslümanları bir daha geri dönmemek üzere sürgüne yolladı ve bunun neticesinde en iyi zanaatkârlarını, sanatçılarını, bilim adamlarını, en bilgili çiftçilerini ve en deneyimli bankacılarını ve tüccarlarını kaybetti. Buna karşılık olarak ülkedeki, hepsi de tertemiz Hıristiyan kanından, dilencilerin, savaşçıların, soylu asalakların ve fanatik papazların sayısı arttı.

Kutsal Perşembe günü doğmuş olan, Kederler Bakiresi'nin sofuca müridi İzabel, İspanyol Engizisyonunu kurmuş ve kendi günah çıkarıcı papazı meşhur Torquemada'yı Baş engizisyoncu olarak atamıştı.

Mistik bir şiddet içeren vasiyeti inancın ve ırkın saflığının korunmasında ısrarcı oldu. *Dinsizlere karşı inancı korumak için savaşmaktan asla vazgeçmemelerini ve Kutsal Engizisyonun yaptıklarını desteklemelerini* kendisinden sonra gelecek hükümdarlardan hem rica etti, hem de bunu onlara emretti.

Deli Juana'nın değişik yaşları

On altı yaşındayken, onu Flaman bir prensle evlendirdiler. Buna karar verenler anne babası olan Katolik hükümdarlardı. O, evlendiği adamı daha önce hiç görmemişti.

On sekiz yaşındaken banyoyu keşfetti. Hizmetindekilerin arasında bulunan bir Arap odalık onu suyun verebileceği keyifle tanıştırdı. Bundan çok hoşlanan Juana her gün banyo yapmaya başladı. Hayretler içindeki İzabel'in buna tepkisi şöyle oldu: *Benim kızım anormal.*

Yirmi üç yaşındayken, devlet kuralları nedeniyle neredeyse hiç göremediği çocuklarını yanına almayı denedi. Babası, Kral Ferdinand'ın buna yorumu *kızım aklını kaçırmış* şeklinde oldu.

Yirmi dört yaşındayken, Flandre'ye gitmek üzere bindikleri gemi yolda battı. O ise gayet vurdumduymaz bir halde kendisine yemek servisi yapılması istedi. *Sen delisin!* diye bağırdı kendini panik içinde devasa bir kurtarma sandalına atmış olan kocası.

Yirmi beş yaşındayken, zina yaptıkları şüphesiyle bazı saray kadınlarının üzerine atıldı ve elindeki makasla onların buklelerini kırktı.

Yirmi altı yaşındayken dul kaldı. Daha yeni tahta çıkan kocası buzlu su içmişti. O ise kocasının içtiğinin zehir olduğundan şüpheleniyordu. Bir tek damla bile gözyaşı dökmedi, ama o günden itibaren ölene dek simsiyah elbiseler giydi.

Yirmi yedi yaşındayken, bakışları boşlukta kaybolmuş bir halde bütün gün Kastilya tahtında oturur ve kendisine getirilen yasaları, mektupları ve diğer şeyleri imzalamayı reddederdi.

Yirmi dokuz yaşındayken, babası onun deli olduğunu ilan etti ve onu Duero Nehri kıyısındaki bir şatoya kapattı. Kızlarının en küçüğü Catalina ona eşlik etti. Küçük kız hemen yandaki hücrede, oyun oynayan diğer çocukları pencereden seyrederek büyüdü.

Otuz altı yaşındayken tek başına kaldı. Kısa zaman sonra hükümdar olacak olan oğlu Carlos oraya gelip Catalina'yı götürdü. Bunun üzerine kızı geri dönene kadar açlık grevine başladı. Onu bağlarlar, döverler, zorla yemek yedirirler. Catalina geri dönmez.

Yetmiş altı yaşında, asla kraliçelik yapmamış olan bu kraliçe neredeyse yarım asırlık bir hapis hayatının ardından öldü. Uzun süreden beri hiç kımıldamadan duruyor ve boşluğa bakıyordu.

Carlos

Deli Juana'nın oğlu Carlos, kimi miras kalmış, kimi fethedilmiş, kimi de satın alınmış tam on yedi diyarın kralı oldu.

1519'da Frankfurt'ta, Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun tahtına oturacak kralı seçecek olan kişileri tonlarca altın sayesinde ikna ederek kendisini Avrupa'nın imparatoru ilan ettirdi.

Onu bu önemli göreve layık görenler Alman bankerler Fugger ve Welser, Cenevizli bankerler Fornari ve Vivaldo ve Floransalı banker Gualterotti'ydi.

Carlos daha on dokuz yaşındaydı ve çoktan bankerlerin esiri olmuştu.

Hükmeden bir kral olurken aynı zamanda da hükmedilen bir kral oldu.

Reddedilen miras

Bir gece Madrid'de bindiğim taksinin şoförüne sordum:

-Kuzey Afrikalı Müslümanlar İspanya'ya ne getirdiler?

-Sorun -diye yanıtladı bir an bile duraksamadan.

Moros diye adlandırılan bu kişiler İslam inancını benimsemiş İspanyollardı; İspanya'da sekiz asır, otuz iki kuşak boyunca yaşamışlardı ve orada hiçbir yerde olmadığı kadar parlak bir uygarlık kurmuşlardı.

Birçok İspanyol o zamanki uygarlık ışığının yaydığı parlaklığın hâlâ devam ettiğini bilmez. Müslümanlık mirası diğer birçok şeyin yanı sıra şunları da kapsar:

Katolik Krallar yönetiminde ortadan kalkan dinsel hoşgörü;

yeldeğirmenleri, bahçeler ve bugün hâlâ birçok şehrin su ihtiyacını karşılayıp tarlaların sulanmasında kullanılan arklar;

posta dağıtım hizmeti;

sirke, hardal, safran, tarçın, kimyon, şekerkamışı şekeri, hamur tatlısı, köfteler, meyve kuruları;

satranç;

sıfır rakamı ve bugün kullandığımız rakamlar;

cebir ve trigonometri;

Arapça tercümeleri sayesinde İspanya'ya ve Avrupa'ya açılan Anaksagoras, Batlamyus, Platon, Aristoteles, Öklid, Arşimet, Hipokrat, Galen ve diğerlerinin klasik eserleri;

İspanyolcaya yerleşmiş olan dört bin Arapça sözcük;

ve aşağıdaki anonim dörtlükteki gibi şarkılara konu olan Granada gibi olağanüstü güzellikte birçok şehir:

Ona bir sadaka ver, kadın,
zira benzemez hiçbir şeye
kör olup da
Granada'yı görememenin acısı.

Musa İbn Meymun ve İbn Rüşd

Yahudi kültürü ve Müslüman kültürü Halifeler İspanya'sında bir arada yeşerdi.

İki bilge, Yahudi Musa İbn Meymun ve Müslüman İbn Rüşd, on ikinci yüzyılda neredeyse aynı zamanda Cordoba şehrinde doğdular ve aynı sokakları arşınladılar.

Her ikisi de hekim oldular.

Mısır Sultanı Musa İbn Meymun'un hastasıydı, İbn Rüşd ise Cordoba Halifesi'nin sıhhatinden sorumluydu, ama *ölümlerin birçoğu Tıp yüzünden yaşanıyor*, diye yazdığını da asla unutmamak gerekiyor.

Her ikisi de hukukçu oldular.

Musa İbn Meymun, o güne dek dağınık bir halde bulunan İbrani Yasası'm belli bir düzene soktu ve konuyla ilgilenmiş olan hahamların kağıda döktüklerine tutarlılık ve bütünlük kazandırdı. İbn Rüşd, bütün Müslüman Endülüs'ün en üst konumdaki hukuk adamı oldu ve verdiği kararlar asırlar boyunca İslam Hukuku'nda emsal teşkil etti.

Her ikisi de filozof oldular.

Musa İbn Meymun akılla inanç arasındaki çelişkiyi aşma konusunda, Yunan felsefesini Arapça tercümeleri sayesinde keşfetmiş olan Yahudilere yardımcı olmak için "Zihni karışıklara rehber" adlı eseri kaleme aldı.

Bu çelişki İbn Rüşd'ü mahkûm ettirdi. Kökten dinciler onu, insan aklını takdiri ilahinin yerine koymakla suçladılar. Bardağı taşıran damlaysa, aklın kullanımını sadece insanlığın yarısını oluşturan erkeklerle sınırlandırmaması ve bazı İslami toplumlarda kadınların bitkilere benzediğini söylemesi oldu. Sürgün cezasına çarptırıldı.

Her ikisi de doğmuş oldukları şehirde ölmediler. Musa İbn Meymun Kahire'de, İbn Rüşd ise Marakeş'te öldü. Bir katır İbn Rüşd'ü Cordoba'ya geri getirdi. Katırın üzerinde onun bedeni ve yasaklanmış kitapları vardı.

Taş

Muzaffer Katolik iktidarı Cordoba Camisi'ni istila edince orada bulunan bin sütunun yarısını kırdı ve caminin içini acı çeken azizlerle doldurdu.

Cordoba Katedrali bugün onun resmi ismi, ama hiç kimse onu bu isimle anmıyor. Orası bir cami. Ayakta kalan sütunlardan oluşan bu taştan sütunlar ormanı, içinde Allah'a yakarmak yasak olsa da, bir Müslüman mabedi olmayı sürdürüyor.

Kutsal bir alan olan tören merkezinde kocaman bir çıplak taş var.

Papazlar onu orada bırakmışlar.

Dilsiz olduğunu düşünmüşler.

Su ve ışık

Bin altı yüzler civarında, heykeltıraş Luis de la Peña ışığı yontmak istedi. Granada'nın küçük bir sokağındaki atölyesinde bütün yaşamını isteyerek ama yapamayarak geçirdi.

Kafasını kaldırıp bakmak asla aklına gelmedi. Orada, kırmızı topraktan tepenin üzerinde, başka sanatçılar ışığı ve aynı zamanda da suyu yontmuşlardı.

O sanatçılar, Müslüman hükümdarlığın gözbebeği Elhamra'nın kulelerinde ve bahçelerinde o imkânsız düşü gerçeğe dönüştürmüşlerdi.

Elhamra hareketsiz bir yontu değildir; nefes alır ve birlikte olunca çok eğlenen su ve ışığın oyunlarını oynar: canlı ışık ve yolculuk eden su.

Var olmak yasak

İzabel'in torununun oğlu, suyun ve ışığın düşmanı II. Felipe, bu *moros* denilenlere karşı bazı yasaklamalar getirdi ve bunları 1567 yılının hemen başında sert bir biçimde uygulamaya koydu.

Şunları yapmak yasaklanıyordu:

Arapça konuşmak, okumak ve yazmak,

geleneksel kıyafetleri giymek,

özel günleri Arap müziğine özgü enstrüman ve şarkılarla kutlamak,

*Moros*lara özgü isim ve lakapları kullanmak

ve halk hamamlarında yıkanmak.

Bu sonuncusu artık var olmayan bir şeyi yasaklıyordu.

Oysaki, bir asır önce Cordoba şehrinde altı yüz tane halk hamamı vardı.

Bu dünyanın en kudretli adamı öbür dünyada yaşıyordu

İmparator Chin, Çin devletini kuran kişi oldu ve ülkenin ismi buradan gelmektedir. İmparator II. Felipe, Amerika'dan bugünkü ismini ona borçlu olan Filipinler'e kadar dünyanın yarısının sahibi ve efendisi oldu. Her ikisi de öbür dünya için yaşadılar.

İspanyol Kral, hafta sonlarını kendi ebedi uykusu için tasarlanmış olan Escorial tapınağını ziyaretle geçirir ve en güzel öğle uykularını oradaki tabutun içinde yapardı. Böylece yavaş yavaş kendisini alıştırıyordu.

Zira ölümün yanında diğer hiçbir şeyin önemi kalmıyordu. Yenilmez armadası bozguna uğratılmış ve kraliyet hazinesi tamtakır kalmıştı ama kendi anıt kabrine yaptığı gezintiler onu bu dünyanın bütün nankörlüklerinden kurtarıyordu.

Kral Felipe, tahttan kalkıp mezarına doğru gittiği son seferde kendi ihtişamının anısına altmış bin tane ayin düzenlenmesini emretti.

Türbanların son pırıltısı

En sonunda *Moros*ların canına tak etti. Hâlâ Endülüs'te kalmış olan Muhammed'in çocukları bu yasaklamalar karşısında ayaklandılar.

Üzerinden bir yıldan fazla zaman geçmesine rağmen İsa'nın askerleri bu isyanı bastıramadılar. Ta ki, aynen Haçlı Seferleri döneminde olduğu gibi, çok önemli bir yardımı alana dek: askerlere sıfır vergiyle gasp etme, esirleri köleleştirme ve ganimet yağmalama hakkı tanındı.

Düzenin güçleri, buğday ve arpa hasatlarını, bademleri, inekleri, kuzuları, ipekleri, altınları, elbiseleri, kolyeleri, kızları ve kadınları yağmaladılar. Avladıkları erkekleriyse, açık arttırmalarda sattılar.

Şeytan Müslüman

Dante, Muhammed'in terörist olduğunu düşünüyordu. Yoksa onu, sonsuza kadar işkence görme cezasına çarptırarak cehennemin katlarından birine yerleştirmezdi. *Onu gördüğümde,* demişti "İlahi Komedya" adlı eserinde, *sakalından göbeğinin altına kadar bir yarık açılmıştı bedeninde...*

Birçok Papa, Hıristiyanlığa ıstırap çektiren Müslüman güruhun etten kemikten yaratılmış varlıklar olmayıp yedikleri her mızrak ve kılıç darbesiyle ya da arkebüz ateşiyle daha da büyüyen kalabalık bir şeytanlar ordusu olduklarını düşünüyorlardı.

Demonolog Johann Wier 1564 yılında, "Hıristiyan ruhları helak etmek için dünya üzerinde tam zamanlı faaliyet gösteren şeytanların" sayısını hesaplamıştı. Yetmiş dokuz lejyona bölünmüş olarak hareket eden tam yedi milyon dört yüz dokuz bin yüz yirmi yedi tane şeytan vardı dünya üzerinde.

O nüfus sayımından beri cehennemin köprülerinin altından bir sürü kaynar sular aktı. Karanlıklar krallığının yeryüzündeki temsilcilerinin sayısı bugün kaç tanedir acaba? Tiyatro sanatları sayımı güçleştiriyor.

Şeytan Yahudi

Hitler hiçbir şeyi icat etmedi. Yahudiler iki bin yıldan beri İsa'nın affedilmez katilleri ve bütün suçların mümessilleridir.

Bu nasıl oluyor? İsa Yahudi değil miydi? On iki havari ve dört İncil yazarı da Yahudi değil miydiler? Ne dersiniz? Bu olamaz. Ortaya serilen gerçeklerin şüphe götürür tarafı yok: Şeytan sinagoglarda ders verir ve Yahudiler daha en başından beri kendilerini mayasız ekmeği lekelemeye, kutsal suları zehirlemeye, iflasları tetiklemeye ve veba mikrobunu yaymaya adamışlardır.

1290 yılında İngiltere geride bir tane bile kalmayacak şekilde onları ülkeden kovdu. Ancak bu durum, hayatlarında belki de bir tek Yahudi bile görmemiş olan Marlowe ya da Shakespeare'in kan emici asalak ya da tefeci cimri karikatürüne uyan tiplemeler yaratmalarına engel teşkil etmedi.

Şeytan'ın hizmetinde olmakla itham edilen bu lanetliler asırlar boyunca kovulma üzerine kovulma, katliam üzerine katliam yaşadılar. İngiltere'nin ardından sırasıyla Fransa'dan, Avusturya'dan, İspanya'dan, Portekiz'den ve sayısız İsviçre, Almanya ve İtalya şehrinden de atıldılar. İspanya'da tam on üç asır boyunca yaşamışlardı. Giderken yanlarında evlerinin anahtarlarını da götürmüşlerdi. O anahtarları bugün hâlâ saklayanlar var.

Hitler tarafından organize edilen korkunç boyuttaki can pazarı uzun bir tarihin zirve noktasıydı.

Yahudi avı her zaman için bir Avrupalı sporu olmuştur.

Şimdiyse, bu sporu hiçbir zaman yapmamış olan Filistinliler diğerlerinin hesabını ödüyorlar.

Şeytan Zenci

Gece gibi, günah gibi zenci de ışığın ve masumiyetin düşmanıdır.

Meşhur seyahatler kitabında Marco Polo, Zanzibar'ın sakinlerinden bahseder: *Çok büyük bir ağızları, çok etli dudakları ve maymun gibi bir burunları vardır. Çıplak dolaşırlar ve tamamen kapkara bir tenleri vardır; öyle ki, onları dünyanın başka herhangi bir yerinde gören birisi şeytan olduklarını sanır.*

Bundan üç asır sonra İspanya'da, siyaha boyanmış İblis tiyatro sahnelerine ve bayram yerlerine ateş arabasının içinde girerdi. Azize Teresa bunu bir türlü aklından çıkaramadı. Bir keresinde tam onun yanında durdu ve arabanın içindekinin *iğrenç bir zencicik* olduğunu gördü. Başka bir seferindeyse, onun ibadet kitabının üzerine oturunca ve orada yazılı olan duaları yakınca, kara bedenden kırmızı bir alev çıktığını görecekti.

Milyonlarca köle ithal etmiş olan Amerika'da, zencilerin çalıştıkları tarlalarda onları itaatsizliğe davet etmek amacıyla davul çalanın Şeytan olduğunu herkes bilirdi; ayrıca günah işlemek için doğmuş çocuklarının bedenlerine müziği, kıvraklığı ve oynaklığı sokan oydu. Yoksul ve hırpalanmış sığır çobanı Martin Fierro bile kendisini zencilerle kıyaslayıp mutlu olurdu, zira zenciler ondan çok daha lanetlenmiş durumdaydılar:

-*Bunları Şeytan yapmış* -diyordu- *cehennem ateşini yakmak için.*

Şeytan Kadın

"Malleus Maleficarum," diğer bir deyişle "Cadıların Çekici" diye bilinen kitap, memeleri ve uzun saçları olan şeytana karşı en acımasız şeytan kovma yöntemini tavsiye ediyordu.

Heinrich Kramer ve Jacop Sprenger adındaki iki Alman engizisyoncu, Papa VIII. Inocencio'nun talimatıyla, Kutsal Engizisyon mahkemelerinin hukuki ve teolojik temelini teşkil eden bu eseri kaleme aldılar.

Yazarlar, Şeytan'ın haremini oluşturan cadıların, kadınların doğal halini temsil ettiklerini, zira *her türlü büyücülüğün kadınlarda doymak bilmez biçimde bulunan bedensel şehvet düşkünlüğünden kaynaklandığını* söylüyorlardı. Ve görünüşü güzel, teması pis kokulu ve birliktelikleri ölümcül bu varlıkların erkekleri büyüledikle-

rini ve onları yok etmek için yılan tıslamaları ve akrep kuyruklarıyla kendilerine çektiklerini söyleyerek uyarıyorlardı.

Bu kriminoloji kitabı büyücülük yaptığından şüphelenilen bütün kadınların işkenceye tabi tutulmalarını tavsiye ediyordu. Eğer itiraf ederlerse ateşte yakılarak ölmeyi hak ediyorlardı. Eğer itiraf etmezlerse de akıbetleri farklı olmuyordu, zira sevgilisi olan Şeytan tarafından cadılar meclisinde güçlendirilmiş bir cadıdan başka hiç kimse böyle bir işkenceye rağmen sessizliğini koruyamazdı.

Papa III. Honorio kararını vermişti:

-Kadınların konuşmaması lazım. Zira dudakları, insanlara büyük sıkıntılar yaşatan Havva'nın lanetini taşır.

Sekiz asır sonra bugün, Katolik Kilisesi hâlâ kadınların kürsüye çıkıp konuşmasına izin vermiyor.

Kökten dinci Müslümanlara kadınları sünnet ettiren ve yüzlerini örttüren de aynı korku.

Ve olası bir tehlikeyi atlatmış olmanın rahatlığı, çok tutucu Yahudilerin güne şöyle mırıldanarak başlamasına neden oluyor:

-Beni kadın olarak yaratmadığın için sana şükürler olsun, Tanrım.

Şeytan yoksul

Korkunun esirlerinin kapatıldığı devasa hapishaneler olan günümüzün kentlerinde kalelerin ismi ev olurken, giyilen zırhlara da kıyafet deniyor.

Bir olağanüstü hâl durumu. Gevşeme, önlemini al, kimseye güvenme. Dünyanın efendileri alarm zilini çalıyorlar. Cezadan muaf bir şekilde doğanın ırzına geçen, ülkeleri esir alan, maaşlardan çalan ve insanları öldüren bu güçler bizi uyarıyorlar: dikkat edin! Sefil varoşlarda siper almış tehlikeli kalabalıklar kıskançlıklarını kemirerek ve hınçlarını yudumlayarak fırsat kolluyorlar.

Yoksullar: adam yerine konmayanlar, savaşlarda ölenler, hapishaneleri dolduranlar, her zaman çalışmaya hazır kollar, kullan-at kollar.

Sessizleştirerek öldüren açlık, sesini çıkarmayanları öldürüyor. Uzmanlar, yoksulluk uzmanları onlardan bahsediyor: Onların çalışmadıkları işleri, yemedikleri yemekleri, olmayan kilolarını, ol-

mayan boylarını, sahip olmadıkları, düşünmedikleri, oylamadıkları, inanmadıkları şeyleri anlatıyorlar.

Oysaki bizim tek bilmek istediğimiz yoksulların neden yoksul oldukları. Sakın onların açlığı bizi doyuruyor ve çıplaklığı giydiriyor olmasın?

Şeytan yabancı

Suçlumetre göçmenlerin bizim işimizi çalmak için geldiklerini işaret ederken, tehlikemetre yanıp sönen kırmızı ışığıyla uyarıyor.

Ülkeye kaçak yollarla girmiş olan kişi eğer yoksulsa, gençse ve beyaz değilse, daha ilk bakışta yoksulluktan, suça meyilden ya da teninin renginden mahkûm edilir. Yoksul, genç, koyu renk tenli olmasa bile, yine de çok sıcak karşılanmayacaktır, zira yarı maaşa iki misli çalışmaya hazırdır.

İşini kaybetme paniği, bu korku çağında bize hükmeden bütün korkuların içinde en güçlü hissedilen korkulardan biridir. İşsizliğin, maaşların düşüklüğünün, güvenlik eksikliğinin ve diğer korkunç talihsizliklerin sorumluları suçlanacağı zaman dışarıdan gelen göçmen her zaman el altında bulundurulur.

Avrupa eskiden askerleri, mahpusları ve açlıktan ölen köylüleri dünyanın güney kesimine yollardı. Sömürgecilik maceralarının bu aktörleri tarihe Tanrı'nm gezgin temsilcileri olarak geçtiler. Bu, Medeniyet'in dünyayı barbarlıktan kurtarma operasyonuydu.

Şimdi yolculuk ters istikamete doğru yapılıyor. Güneyden kuzeye gelen ya da gelmeye teşebbüs eden sömürge bedbahtlığının bu aktörleri tarihe Şeytan'ın habercileri olarak geçecekler. Bu da, barbarlığın Medeniyet'e saldırı operasyonu oluyor.

Şeytan homoseksüel

Rönesans Avrupa'sında ateşten gelen cehennemin çocuklarının hak ettikleri kader odun ateşiydi. İngiltere *hayvanlarla, Yahudilerle ve kendi hemcinsleriyle cinsel ilişkiye girenleri bu korkunç ölümle* cezalandırıyordu.

Azteklerin ya da İnkaların hükümdarlıkları dışında kalan diğer Amerika topraklarında homoseksüeller özgürdüler. Konkistador

Vasco Nuñez de Baiboa, bu anormalliği büyük bir normallikle icra eden yerlileri aç köpeklere attı. Homoseksüelliğin bulaşıcı olduğunu düşünüyordu. Bundan beş asır sonra Montevideo Başpiskoposu'nun aynı şeyi söylediğini duydum.

Tarihçi Richard Nixon bu kötü alışkanlığın Medeniyet için ölümcül olduğunu düşünüyordu:

-Siz Yunanların başına gelenleri biliyor musunuz? Homoseksüellik onları çökertti! Bu kesin. Aristoteles homoydu. Bunu hepimiz biliyoruz. Ayrıca Sokrates de öyleydi. Peki, siz Romalıların başına gelenleri biliyor musunuz? Son altı imparatorları ibneydi...

Uygarlaştırıcı Adolf Hitler, Almanya'yı bu tehlikeden kurtarmak için çok sert önlemler aldı. *Doğaya karşı bu sapkın suçu işleyen kişiler* pembe bir yıldız taşımak zorunda kaldılar. Kaçı toplama kamplarında ölmüştür acaba? Bu asla öğrenilemedi.

2001 yılında Alman Hükümeti *Holokost kurbanları arasında homoseksüelleri göstermeme uygulamasını değiştirmeye* karar verdi. Bir ihmalin düzeltilmesi yarım asırdan fazla sürdü.

Şeytan Çingene

Hitler Çingene belasının bir tehdit olduğunu düşünüyordu ve bu konuda tek başına değildi.

Asırlardan beri birçok kişi bu ırkın kökeninin karanlık olduğuna ve karanlık rengin kana suçluluk kattığına inandı ve bugün hâlâ inanmaya devam ediyor: daimi lanetliler, yollardan başka evi olmayan yersiz yurtsuzlar, kadınların ve kilitlerin tecavüzcüleri, kavga ve bıçak konusunda büyücü eller olarak görülüyorlar.

1944 Ağustosunun sadece bir tek gecesinde iki bin sekiz yüz doksan yedi Çingene asıllı kadın, çocuk ve erkek Auschwitz'in gaz odalarında can verdiler.

Bu yıllarda Avrupa'daki Çingenelerin dörtte biri yok edildi.

Bunun peşine düşen kimse oldu mu?

Şeytan yerli

Konkistadorlar, Avrupa'dan kovulan Şeytan'ın alev saçan ağzıyla öptüğü adalara ve Karayip Denizi kıyılarına sığınmış olduğunu teyit ettiler.

Orada, şehvet günahını *oyun* diye adlandırıp zamansız ve kontratsız olarak oynayan, on emirden, yedi yeminden ve yedi büyük günahtan haberi olmayan, çırılçıplak dolaşan ve birbirlerini yiyen korkunç varlıklar oturuyordu.

Amerika'nın keşfi uzun ve zorlu bir şeytan kovma çalışması oldu. İblis oralara o kadar derinlemesine kök salmıştı ki, yerliler çok sofuca bir biçimde Bakire'nin önünde diz çöktüklerinde aslında onun ayağıyla ezdiği yılana hürmetlerini gösteriyorlardı. Haçı öptüklerindeyse yağmurun toprakla buluşmasını kutlamaktaydılar.

Konkistadorlar, Şeytan'ın gasp etmiş olduğu altın, gümüş ve diğer zenginlikleri Tanrı'ya geri verme görevini yerine getirdiler. Ganimeti elde etmek kolay olmadı. Neyse ki zaman zaman yukarıdan küçük yardımlar aldıkları oluyordu. Cehennemin Efendisi, İspanyolların Cerro Rico de Potosi'ye doğru geçişini engellemek için dar bir geçide pusu kurduğunda, gökten bir başmelek indi ve şeytana okkalı bir tokat indirdi.

Amerika'nın keşfi

Kristof Kolomb'a göre, Küba'da erkek yüzlü ve horoz tüylü denizkızları vardı.

Sir Walter Raleigh'e göre, Guyana'da gözleri omuzlarında, ağızlarıysa göğüslerinde olan insanlar vardı.

Din adamı Pedro Simón'a göre, Venezuela'da kulakları çok büyük olduğu için onları yerlerde sürükleyen yerliler vardı.

Cristóbal de Acuña'ya göre, Amazon Nehri'nde, topukları önde parmakları arkada olmak üzere, ayakları ters duran yerliler vardı.

Orada hiç bulunmadan ilk Amerika tarihini kaleme alan Pedro Martín de Anglería'ya göre, Yeni Dünya'da kuyrukları çok uzun

olduğu için sadece oturma yerinde delik açılmış iskemleler kullanabilen erkekler ve kadınlar vardı.

Kötülüğün ejderhası

Avrupa, Amerika'da iguanayı buldu.

Bu şeytani mahlûkat ejderhaların temsili resimlerini andırıyordu. İguananın kafası ejderha kafası, kursağı ejderha kursağıydı; sorgucu, pulları, pençeleri ve kuyruğu da aynen ejderhanınkiler gibiydi.

Ancak eğer ejderha da iguana gibiyse Aziz George'un mızrağının ona saplanmakla hata ettiğini söyleyebiliriz.

Bu hayvan sadece aşık olunca tuhaflaşır; renk ve tavır değiştirir, sinirli olur, yemekten ve gezmeden kesilir ve çok kuşkucu olur. Aşk ona işkence etmediği zamanlardaysa, herkesin arkadaşı olur, en lezzetli yaprakları bulmak için ağaçlara tırmanır, sadece zevk için nehirde yüzer ve kayaların üzerinde, diğer iguanalarla bir arada, güneşin altına yatıp siesta yapar. Hiç kimseye zararı dokunmaz, kendisini savunmayı bilmez ve etini yiyen insanların midesine rahatsızlık vermeyi bile beceremez.

Amerikalılar

Resmi tarihin anlattığına göre Vasco Núñez de Balboa, Panama'daki bir tepeden iki okyanusu aynı anda gören ilk insan oldu. Orada yaşayan diğer insanlar, onlar kör müydüler?

Mısırın, patatesin, domatesin, çikolatanın, Amerika'daki dağların ve nehirlerin isimlerini onlara ilk kez kim verdi? Hernán Cortés ve Francisco Pizarro mu? Orada eskiden beri yaşayanlar dilsiz miydiler?

Myflower gemisiyle Amerika'ya gelen göçmenler onu duydular: Tanrı Amerika'nın vaat edilmiş toprak olduğunu söylüyordu. Orada eskiden beri yaşayanlar sağır mıydılar?

Daha sonraları, o kuzeyden gelen göçmenlerin torunları, isimleri ve geri kalan her şeyi sahiplendiler. Bugün Amerikalı denilince akla hemen onlar geliyor. Amerika'nın geri kalan kısmında yaşayan bizler ne oluyoruz o zaman?

Yüzler ve maskeler

Her köye düzenlenen saldırının arifesinde okunan bir İtaat Talepnamesi, Tanrı'nın yeryüzüne indiğini ve yerini Aziz Pedro'ya bıraktığını, Aziz Pedro'nun halefinin Kutsal Baba olduğunu ve Kutsal Baba'nın bütün bu toprakları Kastilya Kraliçesi'ne bağışladığını, işte bu yüzden buradan gitmeleri ya da haraç olarak altın ödemeleri gerektiğini, aksi takdirde onlara savaş açılacağını ve karılarıyla çocukları da dahil olmak üzere hepsinin köleleştirileceğini yerlilere anlatıyordu.

Bu talepname tam gece yarısı bir tepenin üstünde, hiçbir yerlinin bulunmadığı bir ortamda, bir noterin huzurunda, başka bir dile çevrilmeden İspanyolca olarak okunuyordu.

İlk su savaşı

Sudan doğmuştu ve sudan bir şehirdi büyük yerleşim merkezi Tenochtitlán.

Bentler, köprüler, arklar, kanallar: evlerin, meydanların, tapınakların, sarayların, pazarların, yüzen bahçelerin ve ekili alanların arasındaki sudan sokaklarda iki yüz bin kano gider gelirdi.

Meksika'nın fethi bir su savaşı olarak başladı ve suyun mağlubiyeti geri kalan her şeyin de mağlubiyeti oldu.

1521 yılında Hernán Cortés Tenochtitlán'ı kuşattı ve ilk yaptığı Chapultepec Ormanı'ndan içme suyu taşıyan ağaçtan sukemerini balta darbeleriyle parçalattı. Ve şehir düştükten sonra, birçok katliamın ardından Cortés tapınakların ve sarayların yıkılmasını emretti; yıkılan binaların molozları sudan sokakları doldurdu.

İspanya'nın, Şeytan işi, Müslüman sapkınlığı olarak gördüğü suyla arası pek iyi değildi ve mağlup edilen sudan, Tenochtitlán'ın kalıntıları üzerinde yükselen Meksiko şehri doğdu. Ve bir taraftan savaşçılar başladıkları işi sürdürürken, diğer taraftan mühendisler bölgenin bütün göl ve nehirlerinin su dolaşım sistemini taş ve toprakla yavaş yavaş tıkadılar.

Ancak su intikamını alacaktı; sömürge şehri defalarca su baskınlarına maruz kaldı ve bütün bunlar suyun, pagan yerlilerin müttefiki ve Hıristiyanların düşmanı olduğunu teyit etmekten başka bir işe yaramadı.

Kuru dünya ıslak dünyaya karşı savaşını asırlar boyunca sürdürdü.

Meksiko şehri bugün susuzluktan kırılıyor. Yeraltında su aramak için kazıp duruyor. Ne kadar çok kazarsa o kadar çok batıyor. Eskiden hava olan yerde şimdi toz var. Eskiden nehirlerin olduğu yerlerde şimdi caddeler var. Eskiden suyun aktığı yerlerde şimdi otomobiller akıyor.

Müttefikler

Hernán Cortés, Tenochtitlán şehrini altı yüz İspanyolun yanı sıra Tlaxcala, Chalco, Mixquic, Chimalhuacan, Amecameca, Tlalmanalco ve Aztek İmparatorluğu tarafından küçük düşürülmüş ya da Büyük Tapınak'ın basamaklarını kendi kanlarıyla yıkamaktan bıkmış diğer halklara mensup çok sayıdaki yerliden oluşan bir birlikle ele geçirdi.

Sakallı savaşçıların onları özgürlüğe kavuşturmak için geldiklerini sanıyorlardı.

Top oyunu

Hernán Cortés topu yere doğru fırlattı. Böylece İmparator Carlos ve çok sayıdaki saray eşrafı daha önce hiç görmedikleri bir olaya şahit oldular: top yerde sıçradı ve tekrar havaya yükseldi.

Avrupa bu sihirli topu tanımıyordu, ama Meksika'da ve Orta Amerika'da kauçuk çok eskiden beri kullanılıyordu ve top oyununun üç bin yıldan eski bir geçmişi vardı.

Kutsal bir tören sayılan bu oyunda, yukarıdaki on üç tane gökyüzü aşağıdaki dokuz tane dünyaya karşı mücadele ederdi ve zıplayan, uçan top ışıkla karanlık arasında gider gelirdi.

Galip gelenin ödülü ölüm olurdu. Rakibine üstünlük sağlayan ölürdü. Gökteki güneş sönmesin ve yağmur toprağın üzerine yağmaya devam etsin diye galip kendisini tanrılara kurban ederdi.

Diğer silahlar

Francisco Pizarro yüz altmış sekiz tane askerle Peru'da, Atahulpa'nın seksen bin kişilik ordusunu, tek bir kayıp dahi vermeden, nasıl yenebildi?

Cortés, Pizarro gibi istilacılar, nefret ve savaşlar yüzünden birbirine küskün olan yerli halkların bölünmüşlüğünü çok ustaca bir biçimde sömürmeyi bildiler ve asla yerine getirilmeyen vaatlerle Aztek ve İnkaların güç merkezlerine karşı çok büyük ordular oluşturdular.

Ayrıca, konkistadorlar Amerika'nın hiç tanımadığı silahlarla saldırıyorlardı.

Barut, çelik ve atlar hiç akıl erdirilemeyen yeniliklerdi. Yerlilerin sopaları, toplara, arkebüzlere, mızraklara ve kılıçlara karşı hiçbir şey yapamıyordu; dokuma göğüslükler çelik zırhlar karşısında hiçbir işe yaramıyordu; iki ayakları üzerinde savaşan yerliler de, süvarinin ve atın toplamı olan altı ayaklı savaşçılar karşısında varlık gösteremiyordu. Çiçek hastalığı, kızamık, grip, tifüs, akciğer vebası gibi hastalıklar ve istilacıların diğer gönülsüz müttefikleri de o topraklarda daha önceden bilinen şeyler değillerdi.

Ve bütün bunlar yetmezmiş gibi, yerliler Medeniyet'in adetlerini hiç bilmiyorlardı.

İknaların kralı Atahualpa, tuhaf ziyaretçilerine hoş geldiniz demek için yaklaşınca Pizarro onu tutsak etti ve bir kaçırmada asla istenmemiş miktarda büyük bir fidye karşılığında serbest bırakacağına söz verdi. Pizarro fidyeyi aldıktan sonra tutsağının kellesini uçurdu.

Biyolojik savaşın icadı

Avrupa'nın teması Amerika için ölümcül oldu. On yerliden dokuzu öldüler.

En gaddarları savaşçıların en küçükleri oldu. Konkistadorlar gibi virüsler ve bakteriler de başka topraklardan, başka sulardan, başka havalardan geliyorlardı ve birliklerin ardından görünmez bir biçimde ilerleyen bu orduya karşı yerlilerin herhangi bir savunması yoktu.

Karayip adalarının çok sayıdaki halkı, geride isimlerinin bir hatırasını bile bırakmadan bu dünyadan silindiler ve kölelik ya da intihar sonucu ölenlerden çok daha fazlasını veba salgınları telef etti.

Çiçek hastalığı Aztek kralı Cuitláhuac ve İnka kralı Huayna Cápac'ı öldürdü ve Meksiko şehrinde kurbanların sayısı o kadar çok oldu ki, üstlerini örtmek için evleri üzerine yıkmak gerekti.

Massachusetts'in ilk valisi John Winthrop, çiçek hastalığının toprakları seçilmiş kulları için temizlemek üzere Tanrı tarafından gönderildiğini söylemişti. Yerliler kendilerine yanlış bir yurt seçmişlerdi. Kuzeyli koloniciler yerlilere birçok kez çiçek hastalığı bulaştırılmış battaniyeler hediye ederek Tanrı'ya yardımcı oldular:

-Bu lanetli ırkın kökünü kazımak için- diye bir açıklama yapacaktı, Kumandan Sör Jeffrey Amherst, 1763 yılında.

Haritalar farklı tarih aynı

Kolomb'un Amerika'ya ayak basmasından yaklaşık üç asır sonra Kaptan James Cook Doğu'nun güneyindeki gizemli denizlere yelken açtı ve Britanya bayrağını Avustralya ve Yeni Zelanda'ya dikerek Okyanusya'nın sonsuz sayıdaki adalarını fethetmenin yolunu açtı.

Oranın yerlileri yeni gelen denizcilerin, tenlerinin beyazlığından ötürü, yaşayanlar dünyasına geri dönen ölüler olduklarını sandılar. Ve yaptıklarına bakınca da, intikam almak için geri döndüklerini anladılar.

Ve tarih bir kez daha tekerrür etti.

Amerika'da olduğu gibi, yeni gelenler en verimli toprakları ve su kaynaklarını sahiplendiler ve o güne kadar orada yaşayanları çöle yolladılar.

Ve Amerika'da olduğu gibi onları zorla çalışmaya tabi tuttular ve anılarıyla geleneklerini yaşamalarını yasakladılar.

Amerika'da olduğu gibi, Hıristiyan misyonerler taştan ya da ağaçtan yapılmış pagan putları ya tuz buz ettiler ya da yaktılar. Bunların kurtulabilen çok azı puta tapmaya karşı açılan savaşın sembolü olarak Avrupa'ya gönderildiler, ama tabi ki penisleri kesildikten sonra. Bugün Louvre Müzesi'nde sergilenmekte olan Tanrı Rao Paris'e kendisini şöyle tanımlayan bir etiketle ulaştı: *Pisliğin, ahlaksızlığın ve utanmaz şehvetin idolü.*

Amerika'da olduğu gibi, çok az sayıdaki yerli hayatta kalabildi. Kellesi uçurularak ya da kurşun yiyerek ölmeyenler savunma sistemlerinin tanımadığı hastalıklara maruz kalarak telef oldular.

İçine şeytan girmiş olanlar

Korkuyu öğretmeye gelecekler.

Güneşi hadım etmeye gelecekler.

Maya peygamberleri bu aşağılanma döneminin geleceğini Yucatan'da haber vermişlerdi.

Ve 1562 yılında yine Yucatan'da, Peder Diego de Landa, yerlilerin kitaplarını büyük bir törenle ateşe fırlattı.

Ve şeytan çıkarıcı şöyle yazdı:

Kendi harfleriyle yazılmış bir sürü kitaplarını bulduk ve içlerinde Şeytan'm saptırmalarından ve batıl düşüncelerden başka bir şey olmadığı için hepsini yaktık.

Kükürt kokusu çok uzaklardan duyuluyordu. Mayalar sorguladıkları için, merak ettikleri için, zaman içinde günlerin izini sürdükleri için ve on üç gökyüzünde yıldızların peşine düştükleri için yakılmayı hak ediyorlardı.

Yaptıkları diğer birçok şeytanlığın yanı sıra, var olan en doğru takvimi yaratmışlardı; güneş ve ay tutulmasını herkesten daha kesin bir biçimde önceden hesaplamışlardı; sıfır rakamını, Araplar bu yeniliği Avrupa'ya getirme nezaketini getirmeden çok önce keşfetmişlerdi.

Maya krallıklarında resmi sanat

İspanyol istilası Maya uygarlığının çöküşünden çok sonra gerçekleşti.

Devasa meydanlarından, saraylarından ve kralların, önde gelen rahipler ve savaşçıların karşısında bağdaş kurarak oturup geri kalan halkların kaderini belirledikleri tapınaklarından geriye sadece harabeler kalmıştı.

Bu kudretin mabetlerindeki ressamlar ve heykeltıraşlar kendilerini tanrıların yüceltilmesine, kralların kahramanlıklarının anlatılmasına ve atalara karşı beslenen hürmetin ifade edilmesine adarlardı.

Resmi sanat hiç sesini çıkarmadan sadece işini yapan yığınlara en küçük bir yer bile ayırmazdı.

Aynı şekilde, kralların uğradıkları bozgunların da kitaplarda, duvarlarda ya da kabartmalarda hiç yeri olmazdı.

Bir Copán kralı, mesela, Kral 18-Tavşan, Cauac Gökyüzü'nü kendi çocuğu gibi büyütmüş ve ona komşu Quirigua krallığını hediye etmişti. 737 yılında Cauac Gökyüzü kendisine yapılan iyiliğin karşılığını ödedi: Copán'ı işgal etti, savaşçılarına önünde diz çöktürdü ve kendisini büyüten kralı tutsak alıp kellesini uçurdu.

Saray sanatının bu konuya yaklaşımını bilmiyoruz. Görkemli dönemlerinde elinde asası, tüyler, yeşim taşları ve jaguar postundan oluşan kostümleriyle defalarca resmedilmiş olan kralın talihsiz sonunu tasvir etmek için ne bir şey yazıldı ne de bir taş yontuldu.

Ormanları öldürürken öldüler

Her geçen gün daha çok boğaz ama daha az aş vardı. Her geçen gün daha az orman daha çok çöl vardı. Ya aşırı yağmur yağardı, ya da tek bir damla düşmezdi.

Vücutlarına ip bağlı köylüler boş yere, dağların derisi yüzülmüş duvarlarını kazıyıp dururlardı. Mısır ne su bulabilirdi ne de kök salabileceği bir toprak. Toprak, kendisini durduracak ağaçlar olmadığı için ya nehir sularına karışır ya da rüzgârla uçup giderdi.

Üç bin yıllık bir tarihin sonunda Maya Uygarlığı'nın üzerine karanlık çökmüştü.

Ancak Maya günleri, köylü toplulukların bacakları üzerinde yürümeyi sürdürdü. Bu topluluklar başka bölgelere göç edip varlıklarını sürdürdüler; ama taştan piramitler ya da kudret piramitleri inşa etmeden, neredeyse gizli bir biçimde. O andan itibaren her gün doğan güneşin dışında bir kralları olmadı.

Kayıp ada

Maya krallıklarından çok uzakta ve onlardan asırlar sonra, Paskalya Adası kendi evlatları tarafından yok edildi.

On sekizinci yüzyılda adaya gelen Avrupalı denizciler orada herhangi bir ağaç ya da başka bir şey olmadığını gördüler.

Burası insanı ürpertiyordu. Böylesine ıssız bir yalnızlık asla görülmemişti. Ne havada bir kuş vardı ne yerde çimen ne de fareden başka bir hayvan.

Eski zamanlardan, etrafın yemyeşil olduğu dönemlerden bir anı kalmamıştı. Ada, her şeyden ve herkesten uzak bir halde ufka bakan beş yüz tane taştan deve ev sahipliği yapan bir taştı.

Belki de bu heykeller tanrılardan yardım istiyorlardı. Ancak tanrılar bile, bu heykellerin, dünyanın sonsuz gökyüzünde kaybolması gibi denizin ortasında aynı şekilde kaybolan seslerini duyamıyorlardı.

Kralsız krallıklar

Tarihçilere ve neredeyse geri kalan herkese göre, Maya Uygarlığı asırlar önce ortadan kayboldu.

Sonrası bir hiç.

Hiçlik: sessizlikten doğup sessizlik içinde yaşamış olan ve hiçbir hayranlık ya da merak uyandırmayan topluluk gerçekliği.

Aslında şaşkınlık uyandırdı; en azından İspanyol istilası sırasında. Yeni efendiler ne yapacaklarını bilmiyorlardı: bu kralsız yerliler itaat etme alışkanlığını kaybetmişler.

Peder Tomás de la Torre 1545 yılında, Zinacatan'lı *Tzotzil*'lerin savaşı yönetmesi için aralarından birini seçtiklerini ve *beceremediği takdirde onu hemen başkasıyla değiştirdiklerini* anlatıyordu. Topluluk savaşta ve barışta yöneten otoriteyi kendi aralarında seçiyorlardı ve bu kişi dinlemesini en iyi bilen oluyordu.

Sömürge yönetimi Mayaları haraç ödemeye ya da zorla çalışmaya mecbur etmek için çok fazla kırbaç ve darağacı kullandı. 1551 yılında Chiapas'ta, Yargıç Tomás López onların köleliği reddettiklerini teyit ediyor ve ekliyordu:

-Bunlar ne kadara ihtiyaç duyarlarsa o kadar, ama sadece o kadar çalışan insanlar.

Ve ondan bir buçuk asır sonra, Totonicapán valisi Fuentes y Guzmán'ın yeni despotizmin hiçbir işe yaramadığını kabul etmekten başka çaresi kalmayacaktı. Yerliler, *sohbetleri, tavsiyeleri ve gizemleriyle her şeyi aralarında paylaşırken bize karşı sadece şüp-*

he besliyor ve kendisine itaat etmeleri gereken bir başları olmadan yaşamayı sürdürüyorlardı.

Geçmişin seni mahkûm ediyor

Mayaların kutsal bitkisi mısıra Avrupa'da değişik isimler verildi. Bu isimler değişik coğrafyalar icat ediyordu: Türk tanesi diyenler de oldu, Arap tanesi, Mısır tanesi ya da Hindistan tanesi diyenler de. Bu yanlış isimlendirmeler de ona karşı duyulan güvensizliğin ve küçümsemenin giderilmesine hiçbir katkı sağlamadı. Aslında nereden geldiği öğrenilince de hiç hoş karşılanmadı. Onu hemen domuzların yemeği yaptılar. Mısır buğdaya nazaran daha çok ürün veriyordu, daha çabuk büyüyordu, kuraklığa dayanıyordu ve besin değeri yüksekti; ancak Hıristiyan ağızlara layık değildi.

Patates de Avrupa'da bir dönem yasak meyve oldu. Onu mahkûm ettiren, mısırda olduğu gibi, Amerikan kökeniydi. Daha da kötüsü, patatesin yerin altında, cehennemin mağaralarının bulunduğu yerde, büyüyen bir kök olmasaydı. Hekimler onun cüzam ve frengiye neden olduğunu biliyorlardı. İrlanda'da eğer hamile bir kadın onu gece yerse, sabahleyin bir canavar doğuruyordu. On sekizinci yüzyılın sonlarına kadar patatesi yiyenler mahpuslar, deliler ve ölümcül hastalardı.

İlerleyen yıllarda bu lanetli kök Avrupalıları açlıktan kurtaracaktı. Ama buna rağmen insanlar şu soruyu kendilerine sormaktan vazgeçmediler:

-Şayet patates ve mısır Şeytan işi değillerse, İncil neden onların adını hiç anmıyor?

Geleceğin seni mahkûm ediyor

Kokainin icadından asırlar önce, koka *Şeytan'ın yaprağı* olmuştu.

And Dağları bölgesindeki yerliler pagan ayinleri esnasında çiğnedikleri için, Kilise kokayı da kökü kazınacak putların arasına dahil etti. Bu durumda koka ekili alanların yok olmaları beklenirken, kokanın vazgeçilmez olduğunun keşfedilmesiyle birlikte, elli katına çıktılar. Koka, Cerro Rico de Potosi dağının içinden gümüş çı-

karan yerli kitlenin zayıflığını ve açlığını gizliyordu.

Bir süre sonra sömürgeci efendiler de kokaya alıştılar. Çay gibi demlendiğinde hazımsızlığı ve soğuk algınlığını tedavi ediyor, ağrıları dindiriyor, enerji veriyor ve yükseklik rahatsızlığını gideriyordu.

Koka günümüzde de And bölgesi yerlileri için her derde deva bir kurtarıcı olmayı sürdürüyor. Ancak, koka kokaine dönüşmesin diye uçaklar koka ekili alanları yok ediyor.

Öte yandan otomobiller kokaine nazaran çok daha fazla insanı öldürseler de hiç kimse tekerleği yasaklamaya kalkmıyor.

Ananá

İspanyolların *piña (ananas ç.n.)* adını verdikleri ananá ya da diğer adıyla abacaxi çok daha şanslıydı.

Bu üst düzey yiyecek, Amerika'dan gelmiş olsa da, İngiltere Kralı'nın ve Fransa Kralı'nın kış bahçelerinde yetiştirildi ve tadına bakma ayrıcalığına sahip olan bütün ağızlar tarafından afiyetle yendi.

Ve asırlar sonra, artık dakikada yüz meyve hazırlayabilen makinelerin ananasın kabuğunu soyduğu, içini oyduğu ve kutulara koymak üzere dilimlediği günlerde Oscar Niemeyer, Brasilia şehrine hak ettiği saygıyı sundu.

Ananá katedrale dönüştü.

Don Kişot

Marco Polo harikalar kitabını Cenova'da cezaevindeyken dikte ettirmişti.

Ondan tam olarak üç asır sonra, borçlarını ödemediği için tutuklanan Miguel de Cervantes, La Mancha'lı Don Kişot'u Sevilla'daki cezaevinde yarattı.

Ve bu, cezaevinde doğan bir başka özgürlük macerası oldu.

Pirinçten zırhını giyip sıska atına binen Don Kişot sonsuza kadar aptal kalmaya mahkûm biri gibi görünüyordu. Bu deli adam kendisinin bir şövalye romanı karakteri, şövalye romanlarınınsa tarih kitapları olduklarını sanıyordu.

Ancak asırlardan beri ona gülen biz okurlar, *onunla birlikte* gülüyoruz. Oyun oynayan çocuk için, oyun devam ettiği müddetçe bir süpürge bir attır; biz de, okuma sürdüğü müddetçe Don Kişot'un tuhaf aksiliklerini paylaşır, onları sahipleniriz. Onları o kadar kendimizin yaparız ki kahramanı anti-kahramana dönüştürür ve ona ait olmayan unsurları bile ona atfederiz. *Köpekler havlıyor, Sancho, yola çıkmamız için bir işaret bu*; politikacıların en çok kullandığı cümle budur. Don Kişot bunu asla söylemedi.

Che Guevara anne babasına son mektubunu yazdığında, hüzünlü şövalyenin dünya yollarındaki talihsiz serüveni üç buçuk asrı çoktan doldurmuştu. Ailesine elveda demek için Marks'tan bir alıntı yapmadı. Şöyle yazdı: *Topuklarımın altında bir kez daha Rocinante'nin kaburgalarını hissediyorum. Kalkanımı koluma takıp tekrar yollara düşüyorum.*

Kendisine kılavuzluk eden yıldızlara asla ulaşamayacağını bilse de denizci, gemisiyle gidiyor.

Çalışma hakkı

Don Kişot'un atı Rocinante tam bir kemik yığınıydı:

-Metafiziksiniz.

-Yemek yemediğim içindir.

Rocinante şikâyetlerini mırıldanırken, Sancho Panza şövalyenin silahtarını sömürmesi karşısında sesini yükseltiyordu. O harcadığı emeğin karşılığının dayakla, açlıkla, kötü havayla ve vaatlerle ödenmesinden şikâyet ediyor ve nakit parayla ödenecek uygun bir maaş istiyordu.

Materyalizme özgü bu sızlanmalar Don Kişot'a çok bayağı geliyordu. Diğer gezgin şövalye arkadaşlarını örnek gösteren soylu şövalye bu konudaki son sözü söylüyordu:

-Silahtarlar asla maaş almadılar, hep boğaz tokluğuna çalıştılar.

Ve Sancho Panza'nın kont ya da marki unvanı alacağını ve efendisinin fethedeceği ilk krallığın başına geçeceğini vaat ediyordu.

Ama ayak takımı sağlam ve garanti maaşlı bir çalışma ilişkisi istiyordu.

O zamandan beri dört asır geçti. Hâlâ değişen bir şey yok.

Hemofobi

İspanya on beşinci yüzyıldan itibaren uzun bir süre boyunca vatandaşlarına kan temizliği kanıtını mecbur tuttu.

Saf Hıristiyanlar intikal ya da satın alma yoluyla temiz kana sahip oluyorlardı. Yahudi, Arap ya da mezhep sapkını olanlar ya da soyağaçlarında yedi kuşak öncesine kadar herhangi bir Yahudi, Arap ya da mezhep sapkını kanı bulunanlar hiçbir kamusal, askeri ya da dini kurumda görev alamıyorlardı.

On altıncı yüzyıldan itibaren bu yasaklamanın kapsamına Amerika'ya yolculuk etmek isteyenler de girdiler. Görünüşe göre, Cervantes işte bu yüzden Yeni Dünya'ya gidemedi. İki kez reddedildi: *Siz en iyisi buralarda ne yapabileceğinize bir bakın,* diyordu soğuk, resmi yanıt.

Bazı Yahudi yuvarların Don Kişot'un babasının damarlarında dolaştığından şüpheleniliyordu.

Doktor yüzünden ölmek

On dokuzuncu yüzyılın başlarında Fransa her yıl otuz milyondan fazla canlı sülük satın alıyordu.

Yüzyıllardan beri doktorlar vücudu kötü kandan kurtarmak için hastalarını sülüklerle ya da kesiklerle kanatıyorlardı. Kan akıtma yöntemi zatürree, melankoli, romatizma, felç, kırık kemikler, bozulmuş sinirler ve baş ağrısına karşı uygulanan bir tedaviydi.

Kanama, hastaları zayıf düşürüyordu. Bu tedavi şeklinin doğru olduğuna dair elde hiçbir kanıt olmamasına rağmen Bilim, yirminci yüzyıla girene dek, tam iki bin beş yüz yıl boyunca bu yöntemi *her şeyi tedavi et* şeklinde uyguladı.

Bu doğruluğu tartışılmaz tedavi yüzünden bütün salgın hastalıkların toplamından fazla insan telef oldu.

-Öldü, ama tedavi edilmiş olarak- denilebiliyordu.

Molière

Sanki salgın hastalıkların verdiği ceza yetmezmiş gibi, hastalanma korkusu yeni bir hastalık türüne dönüştü.

İngiltere'de doktorlar kendilerini toprak bir kap kadar kırılgan zanneden ve bu yüzden de onlarla çarpışıp kırılmamak için diğer insanlardan uzaklaşan hastaları kabul ediyorlardı. Bu sırada Fransa'da, Molière, yazdığı, yönettiği ve oynadığı son oyununu hastalık hastasına adadı.

Molière, bizzat kendi saplantı ve aşırılıklarını alaya alarak, kendi kendisiyle dalga geçiyordu. O başkarakteri temsil ediyordu: koltuğun yastıklarına gömülü, kürklere sarılı, kukuletası kulaklarına kadar çekili bir halde kendisine brodipepsi, dispepsi, apepsi, lienteri, dizanteri, hidropesi, hipokondri, hipokrasi teşhisi koyan doktorların talimatıyla sürekli kanamalara, müshil ilaçlarına ve lavmanlara maruz kalıyordu...

Bir akşam bütün ekip temsilin iptal edilmesi için ona yalvardığında, oyunun çok başarılı geçen açılışının üzerinden henüz çok az zaman geçmişti. Molière çok hastaydı ve bu hastalık gerçekti, yoksa hayali bir ateş bastırması değildi söz konusu olan. Çok az nefes alıyordu, çok fazla öksürüyordu ve zorlukla konuşup zorlukla yürüyordu.

Temsili iptal etmek mi? Buna cevap vermeye bile tenezzül etmedi. Arkadaşları onu içinde doğduğu ve gerçek kimliğinden vazgeçip iyi insanları eğlendirmek için Molière'e dönüştüğü krallığa ihanete davet etmekteydiler.

Ve hastalık hastası o gece, seyircileri hiçbir zaman güldürmediği kadar çok güldürdü. Ve Molière tarafından yazılıp oynanan kahkaha, onu bütün yoksullukların ve ölüm korkusunun üzerine taşıdı ve her şeyle dalga geçerken attığı kahkahalar sayesinde o gece hayatının en güzel işini çıkardı. Göğsü parçalanacakmış gibi öksürdü, ama uzun konuşmalarının bir tek kelimesini bile unutmadı. Ve kan kusup yere devrilince, seyirciler ölümü oyunun bir parçası sandılar (ya da öyle olduğunu anladılar) ve onunla birlikte perde de inerken elleri patlayana kadar alkışladılar.

Anestezinin icadı

Venedik Festivali kısa sürdüğü zaman dört ay sürerdi.

Her taraftan hokkabazlar, müzisyenler, tiyatrocular, kuklacılar, fahişeler, sihirbazlar, kâhinlerin yanı sıra aşk filtresi, talih şurubu ve uzun yaşam iksiri satan tüccarlar oraya gelirdi.

Ve yine her taraftan diş çekiciler ve Azize Apolonia'nın bile iyileştiremediği diş ağrısı çekenler gelirdi. Bu hastalar feryat figan Aziz Marcos kapılarına ulaşırlardı; diş çekiciler, ellerinde kerpetenleri, yanlarında anestezistleri olduğu halde onları orada beklerlerdi.

Anestezistler hastaları uyutmuyor, onları eğlendiriyorlardı. Onlara haşhaş, kankurutan otu ya da afyon değil, şakalar ve danslar sunarlardı. Neşeleri o kadar mucizevîydi ki, ağrı bile ağrımayı unuturdu.

Anestezistler karnaval kıyafetleri giymiş maymunlardan ve cücelerden oluşuyordu.

Aşının icadı

On sekizinci yüzyılın başlarında, çiçek hastalığı yılda yarım milyon Avrupalıyı öldürüyordu.

O günlerde, İngiltere'nin İstanbul büyükelçisinin eşi Lady Mary Montagu, Türkiye'de eskiden beri uygulanan bir önleyici yöntemi Avrupa'ya yaymaya çalıştı: bir parça çiçek hastalığı iltihabı katil salgına karşı organizmaya bağışıklık kazandırıyordu. Ancak insanlar kendisini bilim kadını zanneden ve pagan topraklardan sahtekârlık taşıyan bu kadınla alay ettiler.

Yetmiş yıl sonra bir İngiliz doktor, Edward Jenner, bahçıvanının sekiz yaşındaki oğluna ilk önce, ineklerde görülen ve ahırları kırıp geçirirken insanlara çok az zarar veren bir tür çiçek hastalığının mikrobunu, bir süre sonra da öldürücü çiçek hastalığının mikrobunu bulaştırdı. Çocuğa hiçbir şey olmadı.

Böylece varlığını bir hizmetçinin laboratuar faresine dönüşmüş çocuğuna borçlu olan ve ismini de Latince *vacca*– sözcüğünden alan aşı doğmuş oldu.

Ayin alaylarının icadı

1576 yılındaki bir salgın hastalık, günahkârlıktan azizliğe geçiş halindeki Başpiskopos Carlo Borromeo'yla Milano Valisi arasında bir çatışmaya sebep oldu.

Başpiskopos bütün inananların kiliselerde toplanmasını ve veba salgınını getiren günahların affedilmesi için hep birlikte Tanrı'ya yakarmasını buyuruyordu. Ama vali hastalığın bulaşmasını engellemek için kapalı yerlerdeki her türlü toplantıyı yasakladı.

Bunun üzerine Başpiskopos Borromeo ayin alaylarını icat etti. Azizlerin ve onların kutsal emanetlerinin kiliselerden çıkarılmasını ve kalabalığın omuzları üzerinde şehrin bütün sokaklarında dolaştırılmasını emretti.

O süsen, mum ve melek kanatları denizi, Hıristiyanlığın erdemlilerini öven ilahiler söylemek ve hayatlarından sahnelerin yanı sıra yaptıkları mucizeleri canlandırmak için her kilisenin kapısının önünde duruyordu.

Tiyatrolar kıskançlıktan çatlıyorlardı.

Maskeler

Milano'da, Başpiskopos Borromeo ilan ediyordu ki, *bu zina yapan, nankör, Tanrı düşmanı, kör, deli, çirkin ve hastalıklı dünya,* maske takarak şehvetli pagan eğlencelerine teslim olmuştu.

Ve maskelere karşı hükmünü ilan etmişti:

-Maskeler insan suratını deforme ediyor ve bu yüzden de Tanrı'yla olan ilahi benzerliğimizi lekeliyorlar.

Tanrı adına, Kilise maskeleri yasakladı. Bir süre sonra, bu kez özgürlük adına, Napolyon da onları yasaklayacaktı.

Commedia dell'Arte–'nin maskeleri kurtuluşu kuklaların arasına sığınmakta buldular.

Kuklacılar tiyatrolarını dört tane sopa ve bir parça kumaşla, hokkabazlarla, gezginlerle, göçebe müzisyenlerle, öykü anlatıcılarla ve festival kâhinleriyle paylaştıkları şehir meydanlarında kuruveriyorlardı.

Ve maskeli kuklaların konuşmaları ne zaman efendilerin aleyhine doğru kaysa, polisler hemen gelip kuklacılara birkaç tane sopa indirir, sonra da onları kodese tıkarlardı. Kuklalar orada, boş meydanın gecesinde, içinde el olmayan eldivenler gibi terk edilmiş bir halde kalırlardı.

Başka maskeler

Afrikalı maskeler seni görünmez yapmaz. Gizlemez, değiştirmez, maskelemez.

Bizim Afrika'daki karasal hayatımızı kuran tanrılar maskeleri, evlatlarına enerji aktarmak için gönderirler. Boğa boynuzu maskesi güç verir; antilop boynuzlarından oluşan maske onu takana sürat kazandırır; fil hortumundan yapılanı dayanmasını öğretir; kanatlı olanı uçurur.

Bir maske kırıldığında maske sanatçısı hemen yenisini yapar; o maskenin ruhu evsiz, insanlar da yardımsız kalmasın diye.

Duvar yazıları

Eleştirel ve küfürlü duvar yazısı anlamına gelen İspanyolca *pasquin* sözcüğünün kökeni Roma'daki bir heykeldir. Anonim eller, Pasquino adındaki bu mermer karakterin göğsüne ve sırtına Papalara yönelik övgüler yazıyorlardı.

*VI. Aleksander hakkında:

Alexander çivileri ve çarmıha gerili İsa'yı satıyor.
Buna hakkı var: onları daha önceden satın almıştı.

*X. Leon hakkında:

Öldü onuncu Leon,
daima şefkat sunan,
ayak takımına ve seyyar satıcıya,
kirli, namussuz, iğrenç tiran.

*Engizisyoncu IV. Paolo hakkında:

Evlatlar, daha az akıl
ve daha çok iman, buyurur Kutsal Engizisyon.
İşte bu yüzden hiç düşünmemek yeğdir,
aklın karşısına çıkan odun ateşidir.

Aman iyi muhafaza edin dilinizi,
zira Papa çok sever kızarmış dili.

*Ve Pasquino heykeli, bu tür yazılar yazdığından kuşkulanılan birçok kişiyi diri diri yakan Papa V.Pío hakkında şöyle demişti:

Ne darağacı ne ağır yanan ateş
ne de diğer işkencelerin
korkutamaz beni Pío.
Yakılmamı emredebilirsin
ama sesimi kesemezsin.
Mermerdenim ben, gülerim
ve meydan okurum sana.

Şeytan'ın itiraflarının belgeleri

Çocukluğundan itibaren yaşlı oldu.

İspanya'nın ve Amerika'nın kralı II. Carlos otuz yaşından büyüktü, ama yemeğini ağzına vermek gerekiyordu ve düşmeden yürüyemiyordu.

Ne hekimlerin başına koyduğu ölü güvercinler, ne hizmetçilerinin yedirdiği engerek yılanı etiyle beslenmiş horozlar, ne içirilen inek idrarları, ne de uykusuna refakat eden keşişlerin yastığının altına soktukları tırnak ve yumurta kabuğuyla doldurulmuş muskalar fayda ediyordu.

Onu iki kez evlendirmişlerdi ve kraliçelerinden, eşek sütü ve kav mantarı özüyle kahvaltı etmelerine rağmen hiçbir prens doğmamıştı.

O günlerde Şeytan Asturias'ta, Cangas Manastırı'ndaki rahibelerden birinin bedeninde ikamet ediyordu. Şeytan çıkarıcı Peder Antonio Álvarez Argüelles itirafı koparmıştı:

-Gerçekten de krala büyü yapılmış- dedi Şeytan'ın bunu söylediğini söyleyen rahibenin söylediğini söyleyen şeytan çıkarıcı rahip. Ve büyünün ceset artıklarıyla yapıldığını söyledi:

- Yönetmesini engellemek için beyinlerle. Sağlığını bozmak için bağırsaklarla. Üremesini engellemek için böbreklerle.

Ve şeytan çıkarıcı, Şeytan'ın büyüyü yaptıranın kadın olduğunu söylediğini söyleyen rahibenin söylediğini söyledi. Daha net söylemek gerekirse bu kişi kralın annesiydi.

Teresa

Avila'lı Teresa manastıra evlilik cehenneminden kurtulmak için girmişti. Erkeğin hizmetçisi olmaktansa Tanrı'nın kölesi olmak daha iyiydi.

Öte yandan Aziz Pol kadınlara üç hak bahşetmişti: *itaat etmek, hizmet etmek ve susmak*. Ve Kutsal Papa'nın temsilcisi Teresa'yı *sinirli ve yerinde duramayan, başına buyruk ve dik kafalı bir kadın olmaktan ve ibadet adı altında, kadınların öğretmemesini buyurmuş olan Aziz Pol aleyhine kötü öğretiler icat etmekten ötürü mahkûm etti.*

Teresa İspanya'da rahibelerin ders verdiği ve yetki sahibi olduğu birçok manastır kurmuştu. Erdeme çok önem veriyor, ama kişilerin soyunu sopunu hiç önemsemiyordu ve hiçbir rahibenin temiz kanlı olmasını şart koşmuyordu.

1576'da Engizisyon'un önüne çıkarıldı, çünkü eskiden beri Hıristiyan olduğunu söyleyen dedesi Yahudi dönmesi çıkmıştı ve sergilediği mistik trans halleri kadın suretine girmiş olan Şeytan'ın eseriydi.

Dört asır sonra Francisco Franco, ölüm döşeğinde Şeytan'dan korunmak için Teresa'nın sağ kolundan medet umdu. Kaderin cilvesi olsa gerek, o dönemde Teresa artık azize ve İber yarımadası kadının sembolüydü. Roma'ya gönderilen bir ayağı dışında vücudunun diğer parçaları İspanya'nın değişik kiliselerine dağılmıştı.

Juana

Avila'lı Teresa gibi Juana Inés de la Cruz da evlilik kafesinden kurtulmak için rahibe oldu.

Ancak çok akıllı oluşu manastıra da pek uygun düşmüyordu. Bu kadın kafası erkek beynine mi sahipti? Neden bir erkek gibi yazıyordu? Bu kadar iyi yemek hazırladığına göre neden düşünmek istiyordu ki? Ve şakacı Juana hemen cevabı yapıştırıyordu:

-Biz kadınlar mutfak felsefesi dışında ne bilebiliriz ki?

Rahip Gaspar de Astete *Hıristiyan kadının yazmayı bilmesi gerekmez, bu ona zarar verebilir* diye uyarmasına rağmen, Teresa gibi Juana da yazıyordu.

Teresa gibi Juana da, sanki yazmayı bilmesi yetmezmiş gibi bir de kesinlikle iyi yazıyordu.

Farklı yüzyıllarda ve aynı denizin farklı kıyılarında, Meksikalı Juana ve İspanyol Teresa konuşmayla ve yazıyla dünyanın hor görülen yarısını savunuyorlardı.

Teresa gibi Juana da Engizisyon tehdidini yaşadı. Ve Kilise, kendi kilisesi, ilahi güçten ziyade insanlara hitap ettiği için ve az itaat edip fazla sorguladığı için onu suçlu buldu.

Juana pişmanlık beyanını mürekkeple değil kanıyla imzaladı ve sonsuza kadar sessiz kalacağına yemin etti. Ve sessizce öldü.

Hoşçakal

Katalanya'nın Giotto'su sayılan Ferrer Bassa'nın en güzel resimleri Barselona'nın yukarısında, beyaz taşlardan inşa edilmiş olan Pedralbes manastırının duvarlarında bulunur.

İnzivaya çekilen rahibeler orada dünyadan kopuk bir biçimde yaşarlardı.

Geriye dönüşü olmayan bir yolculuktu bu: kapılar onlar içeri girdikten sonra bir daha açılmamak üzere kapanırdı. Onlar sonsuza kadar İsa'nın karısı olma şerefini hak etsinler diye, aileleri yüksek miktarlarda çeyiz parası öderlerdi.

Manastırın içinde, Aziz Miguel şapelinde, Ferrer Bassa'nın bir freskinin altında asırlardan beri orada gizlice duran bir cümle var.

Onu kimin yazdığı bilinmiyor.

Ancak ne zaman yazıldığı biliniyor. Roma rakamlarıyla 1426 tarihi atılmış.

Cümle çok zorlukla fark ediliyor. Gotik harfleriyle, Katalan dilinde istiyordu ve hâlâ istemeye devam ediyor:

Söyle Juan'a
beni unutmasın(–).

Tituba

Güney Amerika'da daha çocuk yaşta avlandıktan sonra birçok kez alınıp satılmış ve Kuzey Amerika'nın Salem kentindeki bir villaya gelene dek birçok sahip değiştirmişti.

Köle Tituba orada, o püriten hac yerinde, Peder Samuel Parris'in evinde hizmet ediyordu. Pederin kızları ona bayılıyorlardı. Tituba onlara hayalet hikâyeleri anlatınca ya da bir yumurta akında onların falına bakınca, kızlar uyanıkken rüya görmeye başlarlardı. Ve 1692 kışında, kızlar Şeytan tarafından ele geçirildiğinde, yerlerde yuvarlanıp çığlık atmaya başladıklarında onları bir tek Tituba sakinleştirebiliyordu; kucağında uyuyakalana kadar onları başını okşuyor ve kulaklarına hikâyeler fısıldıyordu.

Onu mahkûm eden bu oldu: Tanrı tarafından seçilmişlerin erdemli krallığına cehennemi sokan o olmuştu. Ve hikâyeler anlatan kâhin kadın kasaba meydanında direğe bağlandı ve suçunu itiraf etti.

Onu şeytani tariflerle pastalar yapmakla suçladılar ve suçunu kabul edene kadar kırbaçladılar.

Onu cadı toplantılarında çırılçıplak dans etmekle suçladılar ve suçunu kabul edene kadar kırbaçladılar.

Onu İblis'le yatmakla suçladılar ve suçunu kabul edene kadar kırbaçladılar.

Ve suç ortaklarının asla kiliseye gitmeyen iki yaşlı kadın olduğunu ona söylediklerinde, suçlanan kadın bir anda suçlayana dönüştü ve parmağıyla o iki şeytani kadını işaret edince artık kamçılanmadı.

Ve daha sonra başka suçlananlar da suçladılar.

Ve darağacı bir an bile boş kalmadı.

İçine şeytan girenler

Teolog papaz Martín de Castañega açıkça ortaya koymuştu ki, erkeklerden ziyade kadınlar Şeytan'ın hoşuna gidiyordu, *çünkü onlar ürkektiler, yürekleri hiç dayanamıyordu ve beyinleri daha suluydu.*

İblis keçi bacağıyla ya da tahtadan pençeleriyle okşayarak ya da kral kıyafeti giymiş kurbağa şekline bürünerek onları cezp ediyordu.

Şeytan tarafından ele geçirilenlerin içinden Şeytanı çıkarma seanslarına şahit olmak isteyen insanlar kiliselere sığmıyorlardı.

Kutsanmış tuz, mukaddes sedefotu, azizlerin saç ve tırnaklarıyla doldurulan göğüslük şeytan çıkarıcının göğsünü koruyordu. Çarmıha gerilmiş İsa figürünü havaya kaldırarak büyücülüğe karşı savaşa girişiyordu. Şeytan tarafından ele geçirilenler lanetler yağdırıyor, uluyor, havlıyor, ısırıyor, cehennemin diliyle küfrediyor ve bir yandan da elleriyle elbiselerini parçalıyor ve kahkahalarla gülerek mahrem yerlerini gösteriyorlardı. Şeytan'ın kendisine mekân yaptığı bedenlerden birini kucaklayan Şeytan çıkarıcının çırpınmalar ve haykırışlar dinene kadar onunla birlikte yerlerde yuvarlandığı sırada heyecan zirveye yükseliyordu.

Ayrıca Şeytan tarafından ele geçirilenin kustuğu çivileri ve camları yerlerde arayanlar olurdu.

Hendrickje

1654 yılında, hamile olduğu herkesçe bilinen Hendrickje Stoffels adındaki genç kız, Amsterdam Protestan Kiliseler Konseyi tarafından yargılandı ve mahkûm edildi.

Genç kız *Ressam Rembrandt'la cinsel ilişkide bulunduğunu* itiraf etti ve *tam bir orospu gibi ya da*, daha güzel bir deyişle, *orospuluk yaparak*, evlenmeden onun yatağını paylaştığını kabul etti.

Konsey onu İsa Efendimizin masasından sonsuza kadar dışladı ve pişman olduğunu söyletip tövbekârlığa zorlayarak cezalandırdı.

Rembrandt mahkûm edilmedi; belki de jüri o meşhur Havva ve elma hikâyesini göz önünde bulunduruyordu. Ancak bu skandal tablolarının değerini alaşağı etti ve Rembrandt iflasını açıklamak zorunda kaldı.

Işığın karanlıktan doğduğunu ortaya çıkarmış olan ışık-gölge üstadı son yıllarını karanlıkta geçirdi. Evini ve tablolarını kaybetti. Kiralık bir mezarda toprağa verildi.

Vermeer'in dirilmesi

Öldüğünde tabloları hiç para etmiyordu. 1676'da dul eşi iki tablosunu vererek fırıncıya olan borcunu ödedi.

Sonra da, Vermeer van Delft unutulma cezasına mahkûm oldu.

Tekrar dünyaya dönmesi için iki asır gerekti. Işığın avcıları olan izlenimciler onu unutulmuşluktan çekip çıkardılar. Renoir onun dantel ören kadın tablosunun gördüğü en güzel eser olduğunu söyledi. Olağanlığın vakanüvisi Vermeer, evinden ve onun civarından başka hiçbir şeyin resmini yapmadı. Karısı ve kızları onun modelleriydiler, ele aldığı konularda gündelik ev işleriydi. Her zaman aynı şey, ama asla aynı şey değil: o rutin içinde yaşayan evde, o da Rembrandt gibi, Kuzey'in karanlık güneşinin gizlediği şeyleri keşfetmesini bildi.

Onun tablolarında hiyerarşi yoktur. Hiçbir şey ya da hiç kimse ne daha az ne de daha çok ışıltılıdır. Evrenin ışığı şarap kadehinde olduğu kadar onu tutan elde de, mektupta olduğu kadar onu okuyan gözlerde de, eskimiş bir duvar halısında olduğu kadar sana bakan şu genç kızın yıpranmamış yüzünde de gizlice titreşir.

Arcimboldo'nun dirilişi

Her kişi bir tatlar, kokular ve renkler çeşmesiydi:
kulak, bir lale;
kaşlar, iki tane kerevides;
gözler, iki tane üzüm;
gözkapakları, ördek gagaları;
burun, bir armut;
yanak, bir elma;
çene, bir nar;
ve saçlar, bir çiçek ormanı.

Saray ressamı Giuseppe Arcimboldo, üç tane imparatoru güldürdü.

Onu alkışladılar, çünkü anlamadılar. Eserleri eğlence parklarına benziyordu. Bu pagan sanatçı bu sayede hayatta kalabildi ve güzel bir yaşam sürdü.

Arcimboldo, insanla coşkun ve çılgın doğanın birlikteliğini yücelterek ölümcül putperestlik günahlarını işleme lüksünü yaşadı ve zararsız oyunlar gibi gözüken ama gerçekte çok gaddar bir alay içeren tablolar yaptı.

Ölünce, sanatın belleği, o sanki bir kâbusmuş gibi onu hemencecik unutuverdi.

Dört asır sonra, geç dönem evlatları olan gerçeküstücüler tarafından tekrar diriltildi.

Thomas More

Oysaki Thomas More'u anladılar ve bu onun hayatına mal oldu. 1535 yılında, obur kral VIII. Henry onun kesik başını Thames Nehri'ne dikilen bir sopada sergiledi.

Kellesi uçurulan adam yirmi yıl önce Ütopya adındaki, ortak mülkiyetin geçerli olduğu, paranın bulunmadığı, yoksulluk ya da zenginlik gibi kavramların bilinmediği bir adanın geleneklerini anlattığı bir kitap yazmıştı.

Thomas More, Amerika'dan dönen bir gezgin olan kahramanının ağzından, bizzat kendisinin, tehlikeli fikirlerini dile getiriyordu:

*Savaşlar hakkında: *Hırsızlar bazen çapkın askerlerdir, askerlerin cesur hırsızlar oldukları sıklıkla görülen bir şeydir. İki mesleğin birçok ortak noktası mevcuttur.*

*Hırsızlık hakkında: *Eğer bir kişinin yegâne yiyecek bulma yolu çalmaksa, ne kadar ağır olursa olsun hiçbir ceza, onun bunu yapmasını engellemeyecektir.*

*Ölüm cezası hakkında: *Bir miktar para çaldı diye bir insanın hayatını çalmak bence çok adaletsiz bir şey. Dünyadaki hiçbir şey insan hayatı kadar değerli değildir. Orantısız adalet aşırı bir haksızlıktır. Siz hırsızları üretiyorsunuz, sonra da onları cezalandırıyorsunuz.*

*Para hakkında: *Eğer, sözde o gereksinimler için icat edilmiş ama aslında onların karşılanmasını engelleyen yegâne unsur olan para adındaki şu kutsal şey hiç olmasaydı, herkesin gereksinimlerini karşılamak o kadar kolay olurdu ki.*

*Özel mülkiyet hakkında: *Mülkiyet kavramı ortadan kalkana dek, ne ihtiyaç duyulan şeylerin adaletli ve eşit dağılımı mümkün olacak, ne de dünya mutlu bir biçimde yönetilebilecektir.*

Erasmus

Rotterdamlı Erasmus *"Deliliğe Övgü"* adlı kitabını dostu Thomas More'a ithaf etti.

Bu eserde, Delilik birinci tekil kişi ağzından konuşuyordu. Ondan kaynaklanmayan herhangi bir sevinç ya da mutluluğun olmadığını söylüyordu. Kaş çatmayı bırakma konusunda uyarmasının yanı sıra çocukların ve yaşlıların birlik olmasını öneriyor ve *kibirli filozoflarla, kardinal krallarla, dindar rahiplerle, üç kat aziz piskoposlarla ve bütün o tanrı kalabalığıyla alay ediyordu.*

Bu can sıkıcı, saygısız adam İncil Hıristiyanlığıyla pagan geleneğin birliğini önerdi:

-Aziz Sokrates, bizim için dua et.

Küstahlıkları Engizisyon tarafından sansürlendi, Katolik Kilisesi'nin yasaklı eserler listesine girdi ve yeni Protestan Kilisesi tarafından da hoş karşılanmadı.

Asansörün icadı

İngiliz kral VIII. Henry'nin altı kraliçesi oldu.

Kolayca dul kalıyordu.

Kadınları ve ziyafet sofralarını yiyip bitiriyordu.

Altı yüz uşak ziyafet masalarına doldurulmuş kekliklikler, muhteşem tüyleriyle birlikte tavus kuşları ve bıçağı elindeyken, dişlemeden önce soyluluk sıfatları verdiği dana ya da süt domuzlarının etlerini servis ediyorlardı.

Son kraliçesine sıra geldiğinde Henry o kadar şişmandı ki, yemek odasını evlilik yatağından ayıran basamağı dahi çıkamıyordu.

Kralın, karmaşık bir makara mekanizmasının yardımıyla kendisini oturur vaziyette sofradan yatağa kadar çıkaran bir koltuk icat etmekten başka çaresi kalmamıştı.

Kapitalizmin habercisi

İngiltere, Hollanda, Fransa ve diğer ülkeler ona bir heykel borçlular.

Kudretlilerin kudretinin önemli bir kısmı onun ateşe verdiği şehirlerden, yağmaladığı kalyonlardan çaldığı altınla gümüşten ve avladığı kölelerden geliyor.

Herhangi bir becerikli heykeltıraşın, doğmakta olan kapitalizmin bu silahlı memurunun suretini yontması gerekiyordu: dişlerinin arasında bir bıçak, altın bir göz bandı, tahtadan bir bacak, kancadan bir el ve omuzda bir papağan.

Karayiplerin tehlikeli köşeleri

Korsanlar Amerika'yı kasıp kavuruyorlardı. Adalarda ve Karayip Denizi'nin kıyılarında kasırgalardan daha çok korku saçıyorlardı.

Tanrı her yerdeyken ortada dişin kovuğunu dolduracak kadar bile altın olmamasına rağmen Kolomb, Keşif Günlüğü'nde Tanrı'nın adını 51 kez anarken, altından 139 kez bahsediyordu.

Ama o günler geride kalmıştı ve Amerika'nın bereketli topraklarından artık altın, gümüş, şeker, pamuk ve diğer harikalar fışkırıyordu. Korsanlar bu zenginlikleri gasp etme konusunda uzmanlaşmışlardı. Ve çalışkanlıklarının bir ödülü olarak, bu sermaye birikim enstrümanları sayesinde Britanya soylularıyla bir araya geliyorlardı.

İngiltere kraliçesi Elisabeth, yatırımlarına yüzde dört bin altı yüz kazandıran korkunç Francis Drake'in ortağı oldu. Elisabeth ona sör unvanı verdi. Ayrıca Francis Drake'in amcası John Hawkins'i de sör yaptı ve Hawkins'in Sierra Leone'den üç yüz köle alarak kurduğu işine ortak oldu. Köleleri Santo Domingo'da satan Hawkins üç gemisini ağzına kadar şeker, deri ve zencefille doldurarak Londra'ya döndü.

O andan itibaren siyah köle ticareti, İngiltere'nin daha önce sahip olmadığı bir altın madenine dönüştü.

Raleigh

Amerika'nın güneyinde El Dorado'yu aradı. Kuzeyde tütünü buldu. Denizcilik, savaşçılık, kâşiflik ve şairlik yaptı. Ve de korsanlık.

Sör Walter Raleigh:

tütünü pipoyla içen bu adam İngiliz soylularına tütün zevkini tanıttı;

sarayda elmaslarla bezeli ceket giyen bu adam savaşlarda gümüş süslemeli üniformayla dolaşırdı;

Bakire Kraliçe lakaplı Kraliçe Elisabeth'in gözdesiydi;

bugün de aynı isimle anılan Virginia'ya kraliçeden ötürü bu ismi veren oydu;

kraliçe için İspanya'nın limanlarını ve kalyonlarını kuşatan ve yine kraliçe için, omzuna değen kılıçla soylu şövalyeliğe geçiş yapan oydu;

yıllar sonra yine aynı nedenlerle, Londra kulesinde bir balta darbesiyle kellesi uçurulan yine o olacaktı.

Elizabeth ölmüştü ve İngiltere kralı James İspanyol bir kraliçeyle evlenmek istediği için filmin kötü adamı Korsan Raleigh vatana ihanetten suçlu bulundu.

Âdet olduğu üzere, tahnit edilmiş kafası dul eşine teslim edildi.

İngiltere'de aile fotoğrafı

Eğer William Shakespeare'in kalemine konu olmasaydı, York ve Lancaster aileleri arasındaki kavga belki de sadece basit bir komşu çekişmesi olarak kalacaktı.

Şair, kırmızı gülle beyaz gül arasındaki bu hanedanlar savaşının kendi ustalığı sayesinde evrensel bir boyut kazanacağını muhtemelen tahmin etmemiştir.

İngiliz tarihinde ve Shakespeare'in eserinde, seri katillerin şahı Kral III. Richard, tahta yürüdüğü yolu bir kan gölüne dönüştürmüştür. Kral VI. Henry'yi ve Prens Edward'ı öldürdü. Kardeşi Clarence'ı bir şarap fıçısında boğdu; eli değmişken yeğenlerini de ortadan kaldırdı. Yine daha çocuk yaştaki yeğenlerinden ikisini Londra kulesine hapsettikten sonra onları kendi yastıklarıyla boğdu ve gizlice

bir merdiven altına gömdü. Ayrıca Lord Hastings'i astırdı ve bir şeyler çevirmesinden korkarak, diğer yarısı gibi olan, en yakın arkadaşı Buckingham Dükü'nün de kellesini uçurdu.

III. Richard savaşta ölen son İngiliz kralı oldu.

Shakespeare'in kendisine armağan ettiği cümle sayesinde ölümsüzlük kazandı.

-Bir ata karşılık krallığımı veriyorum!

Mare Nostrum–

İngiliz hukukçu John Selden 1635 yılında "*Mare Clausum–*" adlı eserini yayınladığında, Papa'nın dünyanın yarısını İspanya'yla Portekiz arasında paylaştırmasının üzerinden bir asırdan fazla bir süre geçmişti.

Bu kitap açıkça gösteriyordu ki, sadece karaların değil denizlerin de sahibi vardı ve Majesteleri İngiltere Kralı, doğal bir hak olarak, genişlemekte olan imparatorluğunun karalarının ve denizlerinin yasal sahibiydi.

Britanya'nın mülkiyet hakkı ta Tanrı Neptün'e, Nuh peygamberе ve onun üç oğluna, Genesis'e, Tevrat'a, Zebur'a, Yeşaya ve Ezekiel'e dayanmaktadır.

Üç yüz yetmiş yıl sonra bugün, Birleşik Devletler uzay boşluğu ve gök cisimleri üzerinde hak iddia etti, ancak diğeri kadar saygın kaynaklar ortaya koyamadı.

Şükranlar

Her yıl, kasım ayının son günlerinde, Birleşik Devletler'de Şükran Günü kutlanır. Bu vesileyle bütün ulus Tanrı'ya ve konkistadorların selameti için Tanrı'yla işbirliği yapmış olan yerlilere minnetlerini sunarlar.

1620 kışı Mayflower gemisiyle gelen Avrupalıların yarısını telef etmişti. Ertesi yıl, Tanrı hayatta kalanları kurtarmaya karar verdi. Yerliler onlara barınak verdiler; onlar için avlanıp onlar için balık tuttular; onlara mısır yetiştirmeyi, zehirli bitkileri ayırt etmeyi, şifalı bitkileri keşfetmeyi ve cevizleri, yabanmersinlerini, yabani meyveleri bulmayı öğrettiler.

Kurtarılanlar, kendilerini kurtaranlara bir Şükran Eğlencesi armağan ettiler. Bu kutlama Plymouth adındaki İngiliz köyünde düzenlendi. Bu köyün adı kısa bir süre öncesine kadar Patuxet'ti ve çiçek hastalığı, difteri, sarıhumma ve Avrupa'dan taşınan diğer yenilikler yüzünden tamamen telef olana dek bir yerli köyüydü.

Bu, sömürgecilik döneminde kutlanan ilk ve son Şükran Günü oldu.

Avrupalılar yerlilerin topraklarını istila etmeye başlayınca gerçeklerle yüzleşme vakti geldi. Kendilerini *azizler* ve *seçilmişler* diye adlandıran bu istilacılar, o andan itibaren bu toprakların yerlilerine *orada doğanlar* demeyi bırakıp *vahşiler* demeye başladılar.

"Bu lanetli kana susamışlar çetesi"

On sekizinci yüzyılın başlarında Jonathan Swift *"Gulliver'in Seyahatleri"* adlı eserinin son bölümünde sömürge maceralarını anlattı.

Korsanlar soymak ve yağmalamak için demir alırlar; kendilerini iyi karşılayan savunmasız insanlar bulurlar; bu ülkeye yeni bir isim verir ve krallarının adına oraya el koyarlar; bu eylemin teyidini de oradaki çürümüş bir kalasa ya da bir taşa işaretlerler.

İlahi hakka dayanarak el koyulmuş bu topraklarda şimdi yeni bir saltanat başlıyor. Bu topraklarda doğmuş olanlar ya sürülüyor ya da öldürülüyor; altının nerede olduğunu öğrenmek için prenslerine işkence yapıyorlar; her türlü insanlık dışı davranış ve aşırılık için özel izinleri var; toprak kan kokuyor; ve kendilerini öylesine kutsal bir göreve adayan bu lanetli kana susamışlar çetesi, put perest ve barbar bir halkı medenileştirmek üzere gönderilmiş modern bir koloni oluyor.

Gulliver'in babası

*"Gulliver'in Seyahatleri"*nin ilk baskısı başka bir isimle ve yazar adı belirtilmeden yapıldı.

Yol üstündeki engeller çok dikkatli bir biçimde yürümeyi gerektiriyordu. İrlanda'daki St.Patrick Katedrali bünyesinde bulunan

manastırın başkanlığını yürüten Jonathan Swift'in daha önceki eserleri ayaklanma kışkırtıcılığı iddiasıyla birçok kez suçlanmış ve editörün hapsi boylamasına neden olmuştu.

*"Gulliver'"*in büyük ses getiren başarısı daha sonraki baskıların Swift'in adıyla yapılmasını mümkün kıldı. Ve bu arada yeni eserine de imza attı. *"İrlandalı yoksul çocukların ailelerine ya da ülkelerine yük olmasını engellemek ve kamuya faydalı insanlar olmalarını sağlamak için mütevazı bir öneri,"* o güne kadar bilinen en sert politik hiciv kitapçığının çok uzun ismi oldu.

Yazar, ekonomi bilimi uzmanlarının buz gibi donmuş lisanını kullanarak, yoksul çocuklarını mezbahaya göndermenin ne kadar uygun bir davranış olacağını nesnel bir biçimde, bütün açıklığıyla ortaya koyuyordu. Bu çocuklar, *kısık ateşte pişirilerek, kızartılarak, fırınlanarak ya da kaynatılarak en lezzetli, en besleyici ve en komple besinlere dönüşebilirlerdi* ve üstelik bayanlara eldiven üretmek için derilerinden de faydalanılabilirdi.

Bu kitap 1729'da, hayaletlerin bile Dublin sokaklarında yiyecek aradıkları bir dönemde yayınlandı. Ve zamanlama çok iyi olmadı.

Swift tahammül edilemez sorular sorma konusunda uzmanlaşmıştı:

İrlanda İngiltere tarafından yenirken hiç kimsenin kılı bile kıpırdamazken, onun yamyamlık projesi neden bu kadar korku uyandırıyordu?

İrlandalıların açlıktan ölmesinde suçlu olan iklim miydi, yoksa sömürgeci baskı mı?

O İngiltere'deyken özgür bir adam olup, neden İrlanda'ya ayak basar basmaz köleye dönüşüyordu?

İrlandalılar, İngiliz kıyafetlerine ve İngiliz mobilyalarına boykot uygulayacakları yerde, neden vatanlarını sevmeyi öğreniyorlardı?

İnsanlar hariç, İngiltere'den her şeyi neden yakmıyorlardı?

Onu deli ilan ettiler.

Birikimlerini Dublin'in ilk kamusal akıl hastanesinin inşaatını finanse etmek için kullandı. Ancak onu oraya kapatamadılar, zira inşaat henüz bitmemişti.

Gökler ve yerler

On sekizinci yüzyıl İngiltere'si: her şey yükseliyor.

Fabrika bacalarından duman yükseliyordu,

Zafer toplarından duman yükseliyordu,

İngiliz Kralı'nın yüz bin denizcisinin hükmettiği yedi denizden dalgalar yükseliyordu,

İngiltere'nin sattığı her şey için piyasalardaki faiz yükseliyordu ve İngiltere'nin borç verdiği paranın faizi yükseliyordu.

Ne kadar cahil olursa olsun her İngiliz, dünya, güneş ve yıldızların İngiltere'nin etrafında döndüklerini biliyordu.

Ancak o yüzyılın İngiliz sanatçısı William Hogarth, Londra'nın muhteşemliklerini yukarıdan hayranlıkla seyrederek kendinden geçmemişti. Onun resimlerinde ve baskılarında her şey düşüyordu:

Sarhoşlar ve şişeler,
kırık maskeler,
kırık kılıçlar,
yırtılmış anlaşmalar,
peruklar,
korseler,
kadınların iç çamaşırları,
şövalyelerin onuru,
politikacılar tarafından satın alman oylar,
burjuvalar tarafından satın alınan soyluluk unvanları,
servetler kaybettiren oyun kartları,
yalan söyleyen aşk falları
ve şehrin çöpleri yerlerde sürünüyordu.

Özgürlüğün filozofu

Aradan asırlar geçmesine rağmen İngiliz filozof John Locke'un evrensel düşünce üzerindeki etkisi artmaya devam ediyor.

Buna da şükretmek lazım, zira daha kötüsü olabilirdi. Locke sayesinde biliyoruz ki Tanrı dünyayı yasal maliklerine yani *girişimci ve akılcı insanlara* verdi ve Locke de, insan özgürlüğünün felsefi temelini bütün değişkenleriyle oluşturan kişi oldu: girişim özgürlüğü, ticaret özgürlüğü, rekabet özgürlüğü, istihdam özgürlüğü.

Ve yatırım özgürlüğü. Filozof, *"İnsanın anlama yetisi üzerine bir deneme"* adlı eserini kaleme aldığı sıralarda, birikimlerini Royal Africa Company'nin bir miktar hisse senedine yatırarak insanın anlama yetisine katkıda bulundu.

Britanya kraliyet ailesinin yanı sıra *girişimci ve akılcı insanlara* ait olan bu şirketin faaliyeti Afrika'da köle yakalayıp Amerika'da satma üzerineydi.

Royal Afrika Company'ye göre onların çabaları *istikrarlı ve yeterli bir zenci tedarikinin makul fiyatlarla oluşmasını* garanti altına alıyordu.

Kontratlar

On sekizinci yüzyıl doğmak üzereyken, Burbon hanedanından bir kral ilk kez Madrid'deki tahta oturdu.

V. Felipe daha tahta oturur oturmaz zenci ticaretine bulaştı.

Fransız şirketi Compagnie de Guinée'yle ve kuzeni Fransa kralıyla kontrat imzaladı.

Bu kontrat, gelecek on yıl içinde Amerika'daki İspanyol sömürgelerinde gerçekleşecek olan kırk sekiz bin kölenin satışından elde edilecek gelirden her iki krala da yüzde yirmi beşerlik bir pay veriyor ve köle trafiğinin Katolik gemilerinde, Katolik kaptan ve Katolik mürettebatla yapılması gerektiği yönünde bir düzenleme getiriyordu.

On iki yıl sonra, Kral Felipe İngiliz şirketi South Sea Company ve İngiltre kraliçesiyle kontrat imzaladı.

Kontrat, gelecek otuz yıl içinde Amerika'daki İspanyol sömürgelerinde gerçekleşecek olan yüz kırk dört bin kölenin satışından elde edilecek gelirden her iki hükümdara da yüzde yirmi beşerlik bir pay veriyor ve zencilerin yaşlı ya da sakat olamayacağını, bütün dişlerinin sağlam olması ve kölelerin görünür bir yerlerinde İspanyol kraliyetiyle İngiliz şirketinin kızgın demirle vurulmuş damgasını taşımaları gerektiğini hükme bağlıyordu.

Sahipler ürünlerinin kalitesine kefil oluyorlardı.

Afrika'yla Avrupa arasındaki karşılıklı değişimin kısa tarihi

Kalıtsal kölelik yeni bir şey değildi, Eski Yunan ve Roma döneminden beri devam ediyordu. Ancak Avrupa, Rönesans'tan itibaren bu konuya bazı yenilikler getirdi: o güne kadar kölelik hiçbir zaman teninin rengine göre belirlenmemişti ve canlı insan ticareti daha önce hiçbir zaman en kârlı uluslararası ticaret olmamıştı.

On altıncı, on yedinci ve on sekizinci yüzyıllar boyunca, Afrika köle satıp silah satın alıyordu: kol gücünü şiddetle değiş tokuş ediyordu.

Daha sonra, on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllar boyunca, Afrika altın, elmas, bakır, fildişi, kauçuk ve kahve verip İncilleri alıyordu: toprağın zenginliklerini Göklerin vaatleriyle takas ediyorlardı.

Kutsanmış su

1761 yılında Paris'te basılan bir harita, Afrika korkusunun nereden kaynaklandığını açıkça ortaya koydu. Vahşi hayvanlar çölde çok nadiren bulunan su kaynaklarında kalabalık gruplar halinde toplanıyorlardı. Çeşitli türlere mensup bir sürü hayvan zor bulunan su için kavga ediyorlardı. Sıcak ve susuzluktan ötürü heyecanlanan hayvanlar, altlarındakinin hangi türden hangi hayvan olduğuna dikkat etmeden birbirlerinin üzerine çıkıyorlardı. Ve çok farklı türlerin birbiriyle çiftleşmesi dünyanın en korkunç yaratıklarının ortaya çıkmasına neden oluyordu.

Köle tüccarları sayesinde köleler bu cehennemden kurtulma şansını yakalıyorlardı. Vaftiz töreniyse kendilerine Cennet'in kapılarını açıyordu.

Vatikan bunu öngörmüştü. 1454 yılında, Papa V.Nicholas Portekiz kralına, zencileri Hıristiyanlaştırdığı sürece sonsuza kadar kölecilik faaliyeti yapma iznini vermişti. Ve birkaç yıl sonra, Papa III. Calixto'nun çıkardığı başka bir emirname, Afrika'da köle avlamanın Hıristiyanlığın Haçlı Seferlerinden biri olduğunu belirtiyordu.

O günlerde, o kıyıların büyük bir bölümü korku tarafından hâlâ yasaklanmış bir haldeydi: sular kaynıyordu, gemilere saldıran yılanlar denizlerde pusu kuruyordu ve beyaz denizciler Afrika toprağına ayak basar basmaz zenciye dönüşüyorlardı.

Ancak daha sonraki asırlarda, Avrupa kraliyetlerinin hepsi ya da neredeyse hepsi, kötü üne sahip bu kıyılarda küçük tabyalar ve fabrikalar kurdular. Bütün ticaretler arasında en kârlısı olan bu işi oralardan idare ediyorlardı ve ilahi arzuyu yerine getirmek için de kölelerin üzerine kutsanmış su serpiştiriyorlardı.

Vaftiz töreni bu boş bedenlerin içine ruh yerleştirse de, kontratlarda ve muhasebe defterlerinde kölelerden, *parçalar* ya da *mallar* şeklinde bahsediliyordu.

Yamyam Avrupa

Köleler gemilere tir tir titreyerek biniyorlardı, zira orada beyazlar tarafından yenileceklerini zannediyorlardı. Aslında çok yanılıyor sayılmazlardı. Eninde sonunda, zenci ticareti Afrika'yı yutan bir ağız oldu.

Eskiden beri Afrika krallarının köleleri vardı ve kendi aralarında savaşırlardı, ancak insan avı ve ticaretinin ekonominin yanı sıra diğer her şeyin merkezine oturması Avrupalı kralların onu keşfetmesiyle başladı. O andan itibaren, gençlerin alınıp götürülmesiyle, Afrika giderek boşaldı ve bu onun kaderi üzerinde belirleyici oldu.

Mali bugün dünyanın en yoksul ülkelerinden biri. On altıncı yüzyılda çok zengin ve ileri bir ülkeydi. Timbuktu Üniversitesi yirmi beş bin öğrenciye eğitim veriyordu. Fas sultanı Mali'yi işgal edince aradığı altını bulamadı, çünkü geride çok az sarı altın kalmıştı. Ama siyah altını Avrupalı köle tacirlerine satarak çok daha fazlasını kazandı: aralarında hekimler, hukukçular, müzisyenler ve heykeltıraşların da bulunduğu savaş esirleri köleleştirilerek Amerika'daki tarım çiftliklerine gönderildiler.

Köle makinesinin kol gücüne ihtiyacı vardı, kol güçlerinin avlanması içinde savaşlar gerekiyordu. Afrika krallarının savaş ekonomisi gün geçtikçe dışarıdan gelen her şeye daha çok bağımlı oldu. 1655 yılında Hollanda'da yayınlanan bir ticaret kılavuzu Afri-

ka kıyılarında en çok talep gören silahları ve oralardaki kralların kalbini kazanmak için verilmesi gereken armağanların bir listesini veriyordu. Cin çok değerli bir içkiydi ve bir avuç Murano kristali yedi köleye eşdeğerdi.

Moda

Kölelerin satışı Afrika'nın üzerine bir ithal mallar yağmurunun boşalmasına neden oldu.

Afrika çok iyi kalitede demir ve çelik üretmesine rağmen beyaz şirketlere zenci satan birçok krallıktaki saray efradı için Avrupa kılıçları bir gösteriş unsuruydu.

Aynı şey pamuktan ağaç kabuğuna kadar çok değişik liflerle üretilen Afrika kumaşları için de geçerliydi. On altı yüzyılın başlarında, Portekizli denizci Duarte Pacheco, palmiyeden yapılan Kongo elbiselerinin *kadife kadar yumuşak ve İtalya'dakilerden bile çok daha güzel olduklarını* yazmıştı. Ama iki katı fiyata satılan ithal kıyafetler giyenlere saygınlık kazandırıyordu. Fiyat değeri belirliyordu. Ne kadar pahalıysa o kadar değerli. Ucuz ve bol olanlar kölelerdi, bu yüzden de pek değerleri yoktu. Pahalı ve nadir olduğu ölçüde bir şeyin değeri artıyordu; üstelik ona ne kadar az gereksinim duyulursa o kadar iyiydi. Dışarıdan gelen her şeye karşı duyulan arzu gereksiz yenilik tercihlerinin yerleşmesine, sürekli değişen modalara yol açıyordu; bugün böyle, yarın öyle, öbür gün kim bilir nasıl?

Bu uçucu parıltılar, güç sembolleri yönetilenleri yönetenlerden ayırt etmeye yarıyordu.

Bugün olduğu gibi.

Yüzen kafesler

Özgürlüğü en çok seven köle taciri en iyi gemilerine *Voltaire* ve *Rousseau* adlarını vermişti.

Diğer bazı kölecilerse gemilerine dini isim vermişlerdi: *Ruhlar, Merhamet, Davut Peygamber, İsa, Aziz Antuan, Aziz Michel, Aziz Tiago, Aziz Filip, Azize Ana ve Meryem Anamız.*

Gemilerine insan, doğa ve kadın sevgisini betimleyen isimler verenler de vardı: *Umut, Eşitlik, Dostluk, Kahraman, Gökkuşağı,*

Güvercin, Bülbül, Sinekkuşu, Arzu, Muhteşem Betty, Küçük Polly, Sevecen Cecilia, Tedbirli Hannah.

En samimi gemilerin isimleri *Boyun Eğdiren* ve *Gözleyen* idi.

Bu iş gücü taşımacıları limanlara varışlarını sirenlerle ya da fişeklerle haber vermezlerdi. Buna hiç gerek yoktu. Onların geldiği kokularından ötürü çok uzaktan belli olurdu.

Gemilerin ambarlarında pis kokulu mallarını istiflerlerdi. En küçük bir boşluğu bile değerlendirecek şekilde demir borulara ve ayrıca boyunlarından, el ve ayak bileklerinden birbirlerine zincirlenen köleler, bulundukları yere işeyerek, bulundukları yere sıçarak, hiç kımıldamadan, gece gündüz yatarak yolculuk ederlerdi.

Birçoğu okyanusu geçerken ölürdü.

Nöbetçiler her sabah ölenlerin cesetlerini denize atarlardı.

Aynı yolun yolcuları

Bugün denizin yuttuğu o derme çatma tekneler o günkü köle gemilerinin torunları oluyor.

Bugün artık o şekilde adlandırılmayan günümüzün köleleri, kamçı darbeleriyle Amerika'daki tarım arazilerine gönderilen büyükbabalarıyla aynı özgürlüğe sahipler.

Onlar isteyerek gitmiyorlar, onları gitmeye zorluyorlar. Hiç kimse isteyerek göç etmez.

Çaresiz insanlar, Afrika'dan ve diğer birçok yerden, savaşlardan, kuraklıklardan, verimsizleşen topraklardan, zehir akan nehirlerden ve açlıktan ötürü kaçıyorlar.

İnsan eti satışı bugün için de dünyanın güneyindeki en kârlı ticaret alanı.

Amerika'daki ilk köle isyanı

On altıncı yüzyılın başlarında olur.

Noel'den birkaç gün sonra, siyah köleler Santo Domingo'daki Kristof Kolomb'un oğluna ait bir şeker üretim tesisinde ayaklanırlar.

İlahi Takdir'in ve Aziz Jacob'un zaferinin bütün yol kenarları asılan zencilerle doldu.

Dik kafalı özgürlük

On altıncı yüzyılın ortalarında olur.

İlk kaçış denemelerinde başarısız olan köleler kulak, tendon, ayak ya da ellerini kesmeyi kapsayan sakat bırakma cezalarına maruz kalmışlardı ve İspanya kralının *adlarını zikredemeyeceği yerlerin kesilmesini* yasaklaması da bir işe yaramamıştı.

Bu sefer, daha önceden sabıkalı olanların geri kalan yerleri kesilir ve en sonunda da kendilerini darağacında, odun ateşinde ya da baltanın altında bulurlar. Sopalara geçirilen kesik başları köy meydanlarında sergilenir.

Ancak buna rağmen, Amerika'nın her tarafında, selvanın normal toprağı andıran kum bataklıklarıyla çevrili derinliklerinde ya da dağların sivri kazıklardan oluşan tuzaklarla kaplı sarp kısımlarında özgür siyahların oluşturdukları tabyaların sayısı artar.

Ortak noktaları her türlü aşağılanmaya maruz kalmak olan değişik Afrika uluslarına mensup köleler buralarda toplanırlar.

Özgürler krallığı

Bütün on yedinci yüzyıl boyunca görülen bir durumdur.

Kaçak kölelerin sığınma yerleri mantar gibi çoğalır. Brezilya'da bunlara *quilombos* adı verilir. Irkçılık onu kargaşa, çekişme ya da genelev olarak çevirse de, Afrika kökenli bu sözcük aslında topluluk anlamına gelir.

Palmares'deki *quilombo*'da, daha önce köle olanlar hem efendilerinden hem de hiçbir şeyin yetiştirilmesine izin vermeyen şeker tiranlığından özgür olarak yaşarlar. Her şeyi yetiştirirler ve her şeyi yerler. Efendilerinin yedikleri gemilerden gelirken, onlarınki topraktan gelmektedir. Afrika tarzında kurdukları demirhanelerinde toprağı işlemek için çapalar, kazmalar ve kürekler, kendilerini savunmak içinse bıçaklar, baltalar ve mızraklar imal ederler.

Özgürlerin kraliçesi

Bu on sekizinci yüzyılın ilk yarısında olur.

Emeğin uluslararası bölünme planı Jamaika'nın Avrupa masalarını tatlandırma işini üstlenmesine karar verir. Toprak sadece şeker, şeker ve şeker üretir.

Brezilya'da olduğu gibi Jamaika'da da, mönü zenginliği sadece kaçak kölelerin sahip olduğu bir ayrıcalıktır. Yüksek tepelerin üzerinde verimli topraklar pek bol olmasa da, kaçaklar oralarda, domuz ve tavuk dahil olmak üzere, her şeyi yetiştirmenin bir yolunu bulurlar.

Tepelerde yaşayan bu kaçaklar hiç görünmeden aşağıya inerler, vururlar ve kaçarlar.

Barlovento'nun o mavi dağlarında Nanny'nin tapınağı ve tahtı vardır. O özgürlerin kraliçesidir. Eskiden bir köle doğurma makinesiyken şimdi İngiliz askerlerinin dişlerinden yapılma kolyeler taşımaktadır.

Özgürlerin sanatı

Bu on sekizinci yüzyılın ortalarında olur.

Surinam'ın özgür din adamları yer değiştirerek direnirler. Hollanda birlikleri, büyük uğraşların ardından onların yerini keşfettiklerinde daha önce orada olduğu anlaşılan bir köyün küllerinden başka bir şey bulamazlar.

Öncelikli ihtiyaç ürünleri nelerdir? Dikiş iğneleri ve renkli iplikler. Kaçak köleler, kazara ya da çılgınlıklarından ötürü yolları nadiren oralara düşen satıcılardan bunları isterler. Parça kumaşların çok ustaca biçimde bir araya getirilmesiyle dikilen bu rengârenk kıyafetler olmasaydı hayatları nasıl olurdu acaba?

Tarlaların yakınındaki değirmenlerin kırılıp parçalanan kanatlarından yüzükler, bilezikler ve savaşçılıklarını simgeleyen takıları yaparlar. Ormanın kendilerine sunduklarıyla da, kendilerini dans etmeye zorlayan bedenlerine ritim vermek için müzik aletleri icat ederler.

Özgürlerin kralı

Bu on sekizinci yüzyılın sonlarında olur.

Sömürgeci güç, Domingo Bioho'yu birçok sefer asar, ancak o hüküm sürmeye devam eder.

Burada, Cartagena de Indias limanından çok uzak olmayan Palenque'de, kaçak köleler bir kraldan diğer krala geçen bu isme en

çok layık olacak en cesur kişiyi kendi aralarından seçerler. Domingo Bioho'ların sayısı çok fazladır.

Kaçak mülklerin peşinde

Bu on dokuzuncu yüzyılın başlarında olur.

Aristokratlar, yemeklerin ardından yaptıkları sohbetlerde düğünlerden, miraslardan ve zenci köpeklerinden konuşurlar.

Mississippi, Tennessee ya da Güney Carolina gazeteleri günlüğü beş dolar civarı bir paraya hizmet veren *nigger dogs* ilanlarıyla doludur. İlanlar kaçak kölelerin izini bulan, onları yakalayan ve sağ salim efendilerine geri getiren bu köpeklerin özelliklerini göklere çıkarmaktadır.

Burada koku alma duyusu temel teşkil etmektedir. İyi bir av köpeği takip ettiği kişinin geçtiği yerleri aradan saatler geçse bile bulabilir. Ayrıca sürat ve inatçılık da bu konuda çok önem taşıyan diğer niteliklerdir, zira köleler kokularının izini silmek için nehirlerde ve derelerde yüzmekte ya da geçtikleri yerlere acı toz biber serpmektedirler. Ancak kemiği kazanmasını bilen hayvan asla vazgeçmez ve kaybettiği izi tekrar bulana kadar araştırmayı bırakmaz.

Ama en önemlisi köpeğin siyah ete dişlerini geçirmemeyi öğrenmesi için verilen uzun süreli eğitimdir. Hayvanların kötü davranışlarını cezalandırma hakkı sadece yasal sahibine aittir.

Harriet

Bu on dokuzuncu yüzyılın ortalarında olur.

Kaçar. Harriet Tubman giderken sırtındaki yara izlerini ve kafatasındaki çatlağı hatıra olarak yanında götürür.

Kocası onunla birlikte gitmez. O köle ve köle babası olarak kalmayı tercih eder.

-*Sen delisin*- der ona-. *Kaçabileceksin, ama onu anlatamayacaksın.*

O kaçar, bunu anlatır, geri döner, anne babasını yanında götürür, tekrar geri döner ve kardeşlerini yanında götürür. Ve bu şekilde, güneydeki tarım arazilerinden kuzeydeki topraklara, sadece geceleri olmak üzere, on dokuz yolculuk yapar ve üç yüzden fazla zenciyi kurtarır.

Onun kurtardığı kaçaklardan hiçbiri yakalanmaz. Dediklerine göre yolun yarısında yaşanan bitkinlikleri ve pişmanlıkları bir kurşunla çözermiş. Ve şöyle dediğini anlatırlar:

-Benim hiçbir yolcum kaybolmaz.

Döneminin en çok para eden kellesidir. Başına kırk bin dolar ödül konur.

Kimse bu parayı alamaz.

Giydiği tiyatrocu kostümleri onu tanınmaz kılar ve hiçbir insan avcısı onun izleri silme ve yeni yollar icat etme becerisiyle başa çıkamaz.

Aman kaçırmayın!

Hiçbir avukat onların savunmasını üstlenmez. Kendi kendilerini de savunamazlar, çünkü yasa zencilerin yeminine inanmaz.

Yargıç onları kaşla göz arasında mahkûm eder.

1741 yılı boyunca New York şehrinde çıkan bazı yangınlar, aşırı özgürlük nedeniyle yozlaşmış olan kölelere karşı sert önlemler almayı gerektirmektedir. Eğer mahkûm edilenler bu yangınlardan ötürü suçluysalar adalet yerini bulmuş olacaktır. Eğer onların suçu yoksa bu verilen ceza bir uyarı görevi görecektir.

On üç zenci direklere bağlanıp diri diri yakılırlar; on yedi zenci darağacını boylar ve cesetleri çürüyene dek orada asılı kalır. Onların yanı sıra ayrıca dört beyaz da (yoksul ama beyaz) ölüme yollanır, zira bu cehennem komplosunu tasarlayacak bir akıl gerekmektedir ve o da ancak bir beyazda bulunur.

Gösterinin tamamlanması bir haftayı bulur ve kalabalık içinde en güzel yeri kapmak için sürekli kavgalar çıkar.

Rosa María'nın yaşları

1725 yılında, altı yaşındayken bir köle gemisi onu Afrika'dan getirdi ve Rio de Janeiro'da satıldı.

On dört yaşındayken, efendisi bacaklarını açtı ve ona yeni bir iş öğretti.

On beş yaşındayken Ouro Preto'lu bir aile tarafından satın alındı ve ondan itibaren bedenini altın madencilerine kiraladı.

Otuz yaşındayken bu aile onu bir papaza sattı. Yeni sahibi onun üzerinde şeytan çıkarma yöntemlerini ve diğer gece egzersizlerini uyguluyordu.

Otuz iki yaşındayken, onun bedenine kendisine mesken tutan şeytanlardan biri pipo içti, onun ağzından uludu ve onu yere devirdi. O bu yüzden Mariana şehir meydanında yüz kırbaç cezasına çarptırıldı ve cezanın infazından sonra bir koluna ölene dek felç indi.

Otuz beş yaşındayken oruç tuttu, dua etti, üzerine giydiği kıl gömlekle bedenine işkence yaptı ve Meryem Ana ona okumayı öğretti. Dediklerine göre, Rosa María Egipcíaca da Vera Cruz Brezilya'da okuma yazma öğrenen ilk zenci oldu.

Otuz yedi yaşındayken sokağa atılmış kadın köleler ve miadını doldurmuş fahişeler için bir sığınma evi kurdu. Bunun için gereken parayı tükürüğüyle çiğnediği ekmek parçalarını her türlü hastalığa karşı etkili bir ilaç olarak satarak elde etti.

Kırk yaşındayken birçok inanan onun trans halinde yönettiği ayinlere iştirak ediyordu; tütün dumanları içindeki bir melekler korosunun müziğine göre dans ederken, bir yandan da memeleriyle bebek İsa'yı emziriyordu.

Kırk iki yaşındayken cadılıkla suçlandı ve Rio de Janeiro hapishanesine kapatıldı.

Kırk üç yaşındayken teologlar onun cadı olduğunu teyit ettiler, çünkü uzun bir süre boyunca hiç şikâyet etmeden dilinin altında yanan bir muma dayanabilmişti.

Kırk dört yaşındayken Lizbon'a, Kutsal Engizisyon'un hapishanesine gönderildi. Sorgulanmak üzere işkence odalarından geçti ve daha sonra ondan haber alınamadı.

Brezilya altın yatağın üstünde uyuyordu

Sanki otmuş gibi topraktan bitiyordu.
Sanki mıknatısmış gibi insanları kendine çekiyordu.
Sanki altınmış gibi parlıyordu.
Ve altındı.

İngiliz bankacılar her yeni keşfi, sanki altını bulan kendileriymiş gibi sevinçle karşılıyorlardı.

Ve onlarındı.

Hiçbir şey üretmeyen Lizbon, Brezilya altınını yeni borçlar, lüks kıyafetler ve asalak yaşamın bütün tüketimlerine karşılık olarak Londra'ya yolluyordu.

Ouro Preto, *Siyah Altın,* altının harikalar merkezi böyle adlandırılıyordu, çünkü içinde altın bulunan kayaların rengi siyahtı; içlerinde güneş barındıran geceler gibi. Aslında, altını dağlardan ve nehir kıyılarından toplayan kollar siyah olduğu için de pekâlâ böyle anılabilirdi.

Bu kollar her geçen gün daha pahalı oluyordu. Köleler maden bölgesindeki büyük çoğunluğu oluşturuyorlardı ve tek çalışan onlardı.

Yiyecek maddeleriyse çok daha pahalıydı. Hiç kimse hiçbir şey yetiştirmiyordu. Altın madeni furyasının ilk yıllarında bir kedinin fiyatı bir kölenin iki günlük uğraşla topladığı altın miktarına eşitti. Tavuk eti daha ucuzdu; bir günlük emekle toplanan altın satın almaya yetiyordu.

Bir asırdan biraz fazla bir sürenin ardından, yiyecek fiyatları astronomiklik ve sürekli bir bayram havasında yaşayan zengin madencilerin eğlencelerindeki israf aynı şekilde devam ediyordu. Öte yandan, bitmez tükenmez görünen altın pınarı her geçen gün daha az kol gücüyle altını veriyordu. Ve İngiliz bankerlerin hizmetinde çok fazla dinlenmekten yorulmuş Portekiz kraliyetinin can sıkıntılarını finanse etmek için madenlerin istedikleri vergilerin toplanması her geçen gün daha güç oluyordu.

1750 yılında Portekiz kralı öldüğünde sarayın hazinesi tamtakırdı. Cenaze masraflarını ödeyen onlar, İngiliz bankerler oldular.

Sindirimler

Potosi, Guanajuato ve Zacatecas yerlileri yutuyordu, Ouro Preto ise zencileri.

Amerika'daki yerlilerin zorla çalıştırılmasıyla elde edilen gümüş İspanyol toprağından sıçrayıp gidiyordu. Sevilla gümüşün ge-

çiş noktasıydı. Son durağıysa, İspanyol kraliyetinin ve onun bütün gelirlerinin üzerine ipotek koymuş olan Flaman, Alman ve Cenovalı bankerlerle, Floransalı, İngiliz ve Fransız tüccarların mideleri oluyordu.

Bolivya ve Meksika'nın gümüşü ve okyanusu geçen gümüş köprüsü olmasaydı, Avrupa bugünkü Avrupa olabilir miydi acaba?

Brezilya'daki kölelerin çalışmasıyla elde edilen altın Portekiz toprağından sıçrayıp gidiyordu. Lizbon altının geçiş noktasıydı. Son durağıysa, Portekiz kraliyetinin ve onun bütün gelirlerinin üzerine ipotek koymuş olan krallığın borç vereni konumundaki Britanyalı banker ve tüccarların midesi oluyordu.

Brezilya'nın altını ve okyanusu geçen altın köprüsü olmasaydı, İngiltere'deki Sanayi Devrimi mümkün olabilir miydi?

Peki, zencilerin alım satımı olmasaydı, Liverpool dünyanın en büyük limanı ve Lloyd's firması da sigorta acentelerinin en önde geleni olabilir miydi?

Zenci ticaretiyle elde edilen sermayeler olmasaydı, James Watt'ın buhar makinesini kim finanse edecekti? Bu durumda, George Washington'un topları hangi fırınlarda imal edilecekti?

Kuklaların babası

Antonio José da Silva, Brezilya'da doğar Lizbon'da yaşar. Kuklaları Portekiz sahnelerine kahkahalar getirir.

Kutsal Engizisyon'un işkence odalarında ezilmiş parmaklarını dokuz yıldan beri kullanamaz, ancak onun tahtadan kişiliklerini teşkil eden maçolar, hayalperestler, kararsızlar onlardan hoşlanan insanları güldürmeye ve onlara teselli vermeye devam ederler.

Yaşamı çok erken sona erer. Odun ateşinde bulur kendisini; suçu Yahudi olmak ve çok konuşmaktır. Zira kuklaları, Kraliyet ailesine, Kiliseye ve kendilerini sahnede takip ederken komik duruma düşen başları kapüşonlu cellâtlara göstermeleri gereken saygıyı göstermemişlerdir.

Asil Ruhlu diye anılan Portekiz kralı V. João, kuklalar kralının odun yığınının üzerinde yanıp kül olmasını şeref tribününden izler.

Ve bu Antonio dünyaya elveda derken, 1730 yılının aynı günü, denizin öbür tarafından başka bir Antonio dünyaya merhaba der.

Antonio Francisco Lisboa, Ouro Preto'da doğar. Sakat Aleijadinho diye tanınacaktır. O da parmaklarını kaybetmiştir, ama işkence yüzünden değil, gizemli bir lanet yüzünden.

Aleijadinho

Brezilya'nın en çirkin adamı Sömürge Amerika'sının en güzel sanatını yaratır.

Aleijadinho, altın madeni Ouro Preto'nun ihtişamını ve can çekişmesini taşa yontar.

Afrikalı bir kölenin oğlu olan bu melezin kendisini taşıyan, yıkayan, yemeğini veren ve keskiyi uzuvlarından geriye kalan kısımlara bağlayan köleleri vardır.

Cüzam, frengi ya da kim bilir hangi hastalığı geçirmiş olan Aleijadinho, bir gözünü, dişlerini ve parmaklarını kaybetmiştir, ama bedeninden geriye alan kısım kendisinin olmayan ellerle taşları yontmaktadır.

Gece ve gündüz intikam alır gibi çalışır ve altın madeni zenginlikler sunma konusunda her geçen gün daha cimrileşip mutsuzluk ve çekişme konusunda cömertleşirken, onun İsaları, Meryemleri, azizleri, peygamberleri altından daha çok parlarlar.

Ouro Preto ve bölgenin tümü, bir dönem oranın valiliğini yapmış olan Assumar kontunun erken yargısını doğrulamak ister gibidir:

Sanki toprak ayaklanma, su ise isyan kokuyor; bulutlar nobranlık kusuyor, yıldızlarsa kargaşa; iklim, barışın mezarı ve başkaldırıların beşiği.

Brezilya'da resmi sanat

Epik tarzda resimler yapan sanatçı Pedro Américo de Figueiredo e Melo ölümsüzlüğe ulaşmak için kutsal anın portresini yaptı.

Tablosunda, Muhafız Alayının Ejderhaları silahlarını indirip mola verdikleri ve savaş kasklarının tüyleriyle atların yeleleri rüzgârda uçuştuğu sırada zarif bir süvari kılıcını kınından çekiyor ve

brezilya vatanının doğuşunu müjdeleyen titrek bir nara atıyor.

O döneme ait anlatılanlar buradaki fırça darbeleriyle tam olarak örtüşmüyor.

Anlatılanlara göre, Portekiz prensi Kahraman Pedro İpiranga deresinin kıyısına eğildi. Akşam yemeğinde yedikleri midesini bozmuştu ve haberci Lizbon'dan bir mektup getirdiği sırada -kroniklerden birinin deyimiyle- *doğanın çağrısına uymak için vücudunu bükmüş* bir haldeydi. İşine hiç ara vermeden kraliyet ailesinden bazı akrabalarının, karın ağrısı yüzünden ona belki de olduklarından çok daha kırıcı gelen küstahlıklarını içeren mektubun okunmasını emretti. Ve mektubun okunması daha bitmeden doğruldu ve uzun bir küfür savurdu; lakin resmi tarih bunu o meşhur haykırışa kısalttı:

-Ya bağımsızlık ya ölüm!

Böylece, o 1822 yılı sabahında, prens üzerinden Portekiz'e özgü armaları söktü ve kendisini Brezilya İmparatoru ilan etti.

Yıllar önce, başka bağımsızlıklar var olmak istemişlerdi. Ouro Preto'da ve Salvador de Bahia'da. Var olmak istemişlerdi, ama olmamıştı.

Pedro'nun yaşları

Dokuz yaş ve on dokuz isimle, Portekiz tahtının varisi Pedro de Alcântara Francisco Antônio João Carlos Xavier de Paula Miguel Rafael Joaquim José Gonzaga Pasqual Sipriano Serafim de Bragança y Burbon, Brezilya'ya ayakbastı. Napolyon'un saldırılarından korumak için, onu buraya, bütün sarayıyla birlikte İngilizler getirmişlerdi. O dönemde Brezilya Portekiz'in sömürgesiydi, Portekiz de İngiltere'nin, ama bu ikincisi açıkça dile getirilmiyordu.

Pedro, on dokuz yaşında, Avusturya arşidüşesi Leopolda'yla evlendi. Ama o bunun farkında bile değildi. Sonraki dönemlerde birçok turistin yapacağı gibi, Rio de Janeiro'nun yakıcı gecelerinde melez kadınların peşinde koşarak geçiriyordu zamanını.

Yirmi dört yaşında Brezilya'nın bağımsızlığını ilan etti ve İmparator I.Pedro oldu. Bundan sonraki adımı Britanya bankasıyla ilk borç anlaşmasını imzalamak oldu. Yeni ulus ve dış borç birlikte

doğdular. Bugün de ayrılmaz bir ikili olarak yaşamaya devam ediyorlar.

Otuz üç yaşında, köleliğe son vermek gibi çok çılgın bir fikir belirdi kafasında. Tüy kalemi mürekkep hokkasına daldırdı, ama kararnameyi imzalamaya fırsat bulamadı. Zira bir yönetim darbesi onu tahttan indirip orta yerde bıraktı.

Otuz dört yaşında Lizbon'a döndü ve Portekiz kralı IV. Pedro oldu.

Otuz altı yaşında, iki tahtı olan bu kral Lizbon'da öldü. Anavatanı ve düşmanı olan bu topraklar en sonunda onun mezarı oldu.

Özgürlük ihanet ediyor

Ulusal bağımsızlık için yapılan ilk başkaldırıları, Brezilya resmi tarihi hâlâ *komplo*, nankörlük diye adlandırmaya devam ediyor.

Portekiz prensinin Brezilya imparatoruna dönüşmesinden önce de çeşitli vatanseverlik teşebbüsleri olmuştu. Bunların en önemlileri 1789 yılındaki, daha doğmadan ölen Ouro Preto *Madenci Komplosu* ve 1794'te Salvador de Bahia'da patlayan ve dört yıl süren *Körfez Komplosu*'ydu.

Madenci Komplosu'nun asılan ve vücudu parçalara ayrılan tek aktörü Tiradentes (diş çeken) adındaki düşük rütbeli bir askerdi. Sömürge vergisi ödemekten bıkmış yüksek sosyeteye mensup senyörlerden oluşan diğer komplocular affedildiler.

Körfez Komplosu daha uzun sürdü ve kapsamı daha geniş oldu. Sadece bağımsız bir cumhuriyet için değil, ırk ayrımının olmadığı, eşit haklara sahip olunacak bir dünya için de savaştılar.

Çok kan aktıktan ve ayaklanma bastırıldıktan sonra, sömürge güçleri dört kişi hariç diğer sorumluları affettiler. Manoel Lira, João do Nascimento, Luis Gonzaga ve Lucas Dantas asıldıktan sonra vücutları parçalara ayrıldı. Bu dördü zenci ve köle çocuğu ya da torunuydular.

Túpac Amaru başkaldırısı

Túpac Amaru İnkaların son kralıydı ve Peru'nun dağlarında kırk yıl boyunca savaşmıştı. 1572 yılında cellâdın kılıcı kellesini uçurduğunda, yerlilerin peygamberleri günün birinde bu kafanın bedeniyle buluşacağını ilan ettiler.

Ve buluştu. İki asır sonra, José Gabriel Condorcanqui aradığı ismi buldu. Túpac Amaru'ya dönüşerek Amerikalar tarihinin en kalabalık ve en tehlikeli ayaklanmasının başına geçti.

İsyan ateşi And Dağları'nı tamamen sardı. Sıradağlardan denize kadar madenlerde, çiftliklerde ve atölyelerde zorla çalıştırılan kurbanların hepsi ayaklandılar. Zaferden zafere koşarak, nehirleri aşarak, dağları tırmanarak, vadileri geçerek, köyden köye durdurulamaz bir şekilde ilerleyen asiler sömürge mönüsünü tehdit ediyorlardı. Cuzco'yu fethetme noktasına kadar geldiler.

Kutsal şehir, kudretin kalbi işte oradaydı; dağların zirvesinden o kadar yakında görünüyordu ki.

Aradan on sekiz buçuk asır geçmiş olmasına rağmen, Roma'ya elini uzatsa değecek kadar yaklaşmış olan Spartaküs'ün hikâyesi tekrar yaşanıyordu. Túpac Amaru da, Spartaküs gibi, saldırmamaya karar verdi. Kuşatılmış şehir Cuzco'yu satılmış bir yerli reisin komutası altındaki yerliler koruyorlardı. Ve o yerlileri öldürmüyordu; hayır, bunu asla yapmayacaktı. Evet, bunun gerekli olduğunu, yapacak başka bir şey olmadığını biliyordu, ama...

O, saldırsam mı, saldırmasam mı diye kararsızlık yaşayadursun, bu arada günler ve geceler geçmiş, çok sayıda, iyi silahlanmış İspanyol askeri Lima'dan yola çıkmıştı bile.

Artçı birliklere kumanda eden karısı Micaela Bastidas, çaresizlik içinde, boş yere mesaj yollayıp duruyordu:

-Artık bu sıkıntılarıma bir son vermelisin...

-Artık bütün bunlara dayanacak sabrım kalmadı...

-Yeterince uyarıda bulundun...

-Eğer her şeyimizi kaybetmemizi istiyorsan, gidip uyuyabilirsin.

1781 yılında başkaldırının lideri Cuzco'ya girdi. Ama zincire vurulmuş bir halde, atılan taşlara ve savrulan küfürlere maruz kalarak.

Yağmur

İşkence odasında onu kralın temsilcisi sorguladı.

-Suç ortakların kim?- diye sordu, ona.

Ve Túpac Amaru yanıtladı:

-Burada senden ve benden başka suç ortağı yok; sen zalimin, bense kurtarıcının suç ortaklarıyız ve her ikimiz de ölümü hak ediyoruz.

Parçalanarak ölüme mahkûm oldu. Kollarını ve bacaklarını haç şeklinde açarak dört tane ata bağladılar, ama parçalamayı başaramadılar. Mahmuzlar, ilerlemeye çalışan atların karınlarını yırtıyordu, ama nafile; onu yine parçalayamadılar.

Bunun üzerine cellâdın baltasına başvurmak zorunda kalındı.

Yakıcı güneşin tepede olduğu bir öğle vaktiydi ve Cuzco vadisinde o uzun süren kuraklıklardan biri yaşanıyordu. Ama birden gökyüzü karardı, sonra birden yırtıldı ve o dünyayı boğan yağmurlardan biri boşaldı.

Micaela Bastidas, Túpac Catari, Bartolina Sisa, Gregoria Apaza gibi başkaldırı liderleri de parçalanarak öldürüldüler... Ve vücutlarının parçaları ayaklanmaya katılmış olan köylerde dolaştırıldıktan sonra yakıldı ve *onlardan geriye hiçbir hatıra kalmasın diye* külleri havaya atıldı.

Azınlıkta olanlar ve geri kalan herkes

Birleşik Devletler'in 1776'da bağımsızlığını ilan etmesi, daha sonra Meksika'dan başlayıp güneye doğru başka Amerika uluslarının bağımsızlıklarını kazanmalarıyla devam edecek olan bir süreci başlattı.

Yerlilerin işleviyle ilgili olarak kafalarda herhangi bir şüphe kalmaması için, George Washington bütün yerli yerleşimlerinin ortadan kaldırılmasını teklif etti; Thomas Jefferson bu talihsiz ırkın kendi yok oluşunu doğruladığı yönünde bir fikir beyan etti; Benjamin Franklin de bu vahşilerin kökünü kurutmak için romun uygun bir araç olduğunu söyledi.

Kadınların işleviyle ilgili olarak kafalarda herhangi bir şüphe kalmaması için New York Eyalet Anayasası seçme hakkına sahip olanları belirttiği bölümün başına *erkek* sıfatını iliştiriverdi.

Yoksul beyazların işleviyle ilgili olarak kafalarda herhangi bir şüphe kalmaması için Bağımsızlık Bildirgesi'ni imzalayanların hepsi zengin beyazlardı.

Ve zencilerin işleviyle ilgili olarak kafalarda herhangi bir şüphe kalmaması için, yeni doğan ulusun içinde de köle kalmayı sürdüren tam altı yüz elli bin köle vardı. Kara kolgücü Beyaz Saray'ı inşa etti.

Ortada olmayan baba

Bağımsızlık Bildirgesi bütün insanların eşit yaratıldığını beyan etti.

Kısa bir süre sonra, Birleşik Devletler'in ilk ulusal anayasası bu kavrama açıklık getirdi: her köle normal bir insanın beşte üçü kadar bir değerdeydi.

Anayasayı kaleme alanlardan biri olan Guvernör Morris bu maddenin yasada yer almasını boş yere engellemeye çalıştı. Kısa bir süre önce de, New York eyaletinin köleliği kaldırması için boş yere çabalayıp durmuş, ama en azından şu anayasal vaadi koparmayı başarmıştı: Gelecekte, bu eyaletin havasını soluyan herkes özgür bir insanın sahip olduğu ayrıcalıklardan istifade edecektir.

Birleşik Devletler'e bir yüz ve bir ruh kazandırma anında çok önemli işler yapmış olan Morris tarihin unuttuğu kurucu babalardan biri oldu.

2006 yılında, İspanyol gazeteci Vicente Romero onun mezarını aradı. Bronx'un güneyinde, bir kilisenin arkasında buldu. Yediği yağmurlar ve güneş ışınları yüzünden üzerindeki yazılar silinmiş olan mezar taşı, iki kocaman çöp tenekesine dayanak görevi görüyordu.

Ortada olmayan diğer bir baba

Robert Carter bahçeye gömüldü.

Vasiyetinde, *bir ağaç gölgesinin altında huzur ve karanlık içinde uyuyarak dinlenmek* istemişti. *Ne bir mezar taşı istiyordu, ne de herhangi bir yazı.*

Bu Virginia vatancığı, İngiltere'den bağımsızlığını kazanan bereketli toprakların en zenginlerden biri, belki de en zenginiydi.

Bazı kurucu babalar kölelik hakkında kötü düşüncelere sahip olsalar da, hiçbiri kölelerine özgürlüklerini vermedi. *İstedikleri gibi yaşamaları ve kendi arzularına göre çalışıp çalışmamaya karar vermeleri için* dört yüz elli kölesinin prangalarını çözen Carter bu konudaki tek örnekti. Hiçbirisinin terk edilmişlik duygusu yaşamamasına büyük özen göstererek, Abraham Lincoln'ün köleliği kaldırmaya karar vermesinden yetmiş sene önce, onları kademeli olarak serbest bıraktı.

Bu çılgınlık onu yalnızlığa ve unutulmaya mahkûm etti.

Özgür zencilerin kamu güvenliğini ve ulusal güvenliği tehdit ettiğini düşünen komşuları, dostları ve akrabaları onu tek başına bıraktılar.

Daha sonraki kolektif hafıza kaybı onların tutumunu ödüllendiren bir davranış oldu.

Sally

Jefferson dul kalınca, karısının bütün mal varlığı onun üzerine geçti. Diğer şeylerin yanı sıra Sally de ona miras kaldı.

Gençlik yıllarında çok güzel olduğuna dair şahadetler var.

Sonrası, meçhul.

Sally hiçbir zaman konuşmadı, eğer konuştuysa da dinleyen olmadı ya da hiç kimse dediklerini kaydetme işini üstlenmedi.

Oysaki elimizde Başkan Jefferson'dan kalan bir sürü portre ve söylediği bir sürü söz var. Mesela, *bedenin ve zihnin doğa vergisi özellikleri konusunda zencilerin beyazlara nazaran daha alt düzeyde olduklarına* dair derin şüpheleri olduğunu ve ahlaksal açıdan iğrenç bulduğu beyaz kanla siyah kanın karışması olayının onda uyandırdığı *büyük tiksintiyi* her zaman dile getirdiğini biliyoruz. O, eğer köleler günün birinde özgür olacaklarsa, *onları her türlü karışma riskinden uzakta tutarak* söz konusu tehlikenin bertaraf edilmesi gerektiğine inanıyordu.

1802 yılında, James Callender adındaki gazeteci Richmond'daki *Recorder* gazetesinde yayınlanan bir makalesinde erkesin bildiğini tekrarladı: Başkan Jefferson, kölesi olan Sally'nin çocuklarının babasıydı.

Çaya ölüm, yaşasın kahve

Britanya kraliyeti, sömürgelerinden ödenmesi mümkün olmayan bir vergiyi ödemelerini talep etmişti. 1773 yılında, öfkeye kapılan Kuzey Amerika kolonları Londra'dan gelen kırk ton çayı limandaki gemiden körfezin sularına döktüler. Bu eylem komik bir şekilde *Boston Tea Party* diye adlandırıldı. Ve bu olay bağımsızlık savaşını başlattı.

Kahve, o topraklarda üretilen bir ürün olmamasına rağmen bir vatanseverlik amblemine dönüştü. Bu ürün kim bilir ne zaman, Etiyopya'nın bir dağında yetişen bir bitkinin kırmızı meyvelerini yiyen keçilerin bütün gece dans etmeleriyle keşfedilmiş ve asırlar süren bir yolculuğun ardından Karayip Denizi adalarına ulaşmıştı.

1776'da Boston kafeleri Britanya kraliyetine karşı komplo kurma merkezlerine dönüşmüşlerdi. Bağımsızlığın yeni ilan edildiği dönemde Başkan Washington bu görevini bir kafede yürütüyordu ve orada kölelerin yanı sıra Karayip Adaları'nda köleler tarafından üretilmiş kahve satılıyordu.

Bir asır sonra, *Far West* fatihleri çay değil, kamp ateşinde pişirdikleri kahvelerini içiyorlardı.

Tanrı'ya güveniyor muyuz?

Birleşik Devletler'in başkanları Tanrı adına konuşmayı alışkanlık haline getirmişlerdir, ancak bugüne kadar hiçbirisi onunla mektupla mı, faksla mı, telefonla mı ya da telepatiyle mi iletişim kurduğunu açıklamamıştır. Onun onayıyla veya onayı olmadan, 2006 yılında Tanrı, Teksas'ta Cumhuriyetçi Parti'nin başkanlığına seçildi.

Diğer taraftan, bugün dolarların üzerinde bile yer alan Her Şeye Kadir Yüce Tanrı, Bağımsızlık döneminde yokluğuyla dikkat çekiyordu. Birinci Anayasa onun adını anmıyordu bile. Birisi bunun nedenini sorduğunda Alexander Hamilton şöyle bir yanıt vermişti:

-Dış yardıma ihtiyaç duymuyoruz.

George Washington ölüm döşeğindeyken herhangi bir dua, papaz, pastor ya da başka bir şey istemedi.

Benjamin Franklin ilahi mucizelerin batıl bir düşünceden başka bir şey olmadığını söylüyordu.

Benim kilisem bizzat zihnimin kendisidir, diyordu Thomas Paine ve Başkan John Adams *eğer din olmasaydı, dünyamızın mümkün olanlar içindeki en mükemmel dünya olacağına* inanıyordu.

Thomas Jefferson, Katolik papazların ve Protestan pastorların insanlığı, aptallar ve ikiyüzlüler olmak üzere, ikiye bölen *kâhinler ve büyücüler* olduklarını düşünüyordu.

Fransız Devrimi'nin hemen öncesi

Ayin alayı Abbeville'in ana caddesinden geçti.

Haçlar ve aziz heykellerinin üzerinde yükselen İsa önlerinden geçerken, kaldırımlarda bulunan herkes şapkasını çıkarıyordu. Daha doğrusu, gözlerini etraftaki kadınlara dikmiş olan üç delikanlı hariç herkes, zira onlar alayın geçtiğinin farkına bile varmamışlardı.

Ve ihbar edildiler. Onlar sadece İsa'nın beyaz etinin önünde başlarını açmamakla kalmamış, ayrıca yüzlerinde ona karşı alaycı bir tebessüm belirmişti. Ve şahitler başka ciddi olaylardan bahsettiler: İsa'nın heykeli kanını akıtmak amacıyla kesilmiş ve bir hendeğin içinde de kırık bir haç bulunmuştu.

Mahkeme heyeti öfkesini üç delikanlı arasından Jean François La Barre'ın üzerinde yoğunlaştırmıştı. Daha yeni yirmi yaşını doldurmuş olmasına rağmen, bu küstah genç Voltaire'i okumuş olmakla övünüyor ve yargıçlara aptalca bir kibirle meydan okuyordu.

Bir 1766 yılı sabahına denk gelen infaz günü pazar meydanında hiç kimse eksik kalmadı. İdam platformunun üzerine çıkan Jean François'nın boynunda bir pankart asılıydı:

Dinsiz, Tanrı'ya söven, kutsal düşmanı, lanetli, iğrenç.

Ve cellât mahkûmun dilini kopardı, kafasını kesti ve bütün vücudunu parçalayıp odun ateşine attı. Ve onun beden parçalarının yanı sıra ateşin içine Voltaire'in bazı kitapları da atıldı; yazarla okur birlikte yansınlar diye.

Yirmi yedi cilt.

Ondan birkaç yıl önce yayınlanan yedi yüz kırk beş ciltlik Çin ansiklopedisi düşünüldüğünde çok heyecan veren bir sayı değil bu kuşkusuz.

Ne var ki Fransız ansiklopedisi, *l'encyclopédie*, bir biçimde ismini borçlu olduğu Aydınlanma Çağı'na damgasını vuracaktı. Roma'daki Papa onun yakılmasını emretti ve dine böylesine küfreden bir eserin kopyasını bulunduran herkesi aforoz etti. Yazarlar, Diderot, D'Alembert, Jaucourt, Rousseau, Voltaire ve diğerleri, bu büyük kolektif çalışmaları Avrupa uluslarının gelecekteki tarihleri üzerinde etkili olabilsin diye hapsi ve sürgünü göze aldılar ya da bunlara maruz kaldılar.

İki buçuk asır sonra bugün, düşünmeye yönelik bu davet insanın hayranlığını uyandırmaya devam ediyor. Sayfaları arasından alınmış bazı tanımlamalar şöyle:

Otorite: *Hiç kimse diğerleri üzerinde tahakküm kurma hakkını doğadan almamıştır.*

Sansür: *İnanç açısından, onu bir insan düşüncesine bağımlı kılmak kadar tehlikeli bir şey yoktur.*

Klitoris: *Kadının cinsel zevkinin merkez noktası.*

Saray erkânı: *Gerçeğin krallara ulaşmasını engellemek amacıyla, krallarla gerçekler arasına yerleştirilmiş insanlar.*

İnsan: *Toprak olmadan insan bir hiçtir. Aynen insansız bir toprağın bir hiç olması gibi.*

Engizisyon: *Montezuma– tutsaklarını tanrılarına kurban ettiği için mahkûm edildi. Eğer odun ateşinde yakılarak cezalandırılan insanları görse ne derdi acaba?*

Kölelik: *Bazı insanların diğer insanları sanki hayvanmışlar gibi alıp sattığı, doğa yasasına aykırı tiksindirici ticaret.*

Orgazm: *Ulaşılmayı bu kadar hak eden başka bir şey var mıdır, acaba?*

Tefecilik: *Yahudiler eskiden tefecilik yapmazlardı. Yahudileri borç vericilere dönüşmeye zorlayan Hıristiyan baskısı oldu.*

Mozart

Bütün dünyası müzik olan adam, sanki ölüme karşı koşarmış gibi, sanki ölümün onu almak için fazla beklemeyeceğini bilirmiş gibi, bütün gün, bütün gece ve gündüzle gecenin ötesinde de müzik yaratıyordu.

Eserlerini birbiri ardına coşkun bir ritimle besteler ve piyano başındaki özgürlük maceralarının doğaçlaması için yer kalsın diye partisyonların arasında çıplak satırlar bırakırdı.

O kadar zamanı nereden bulduğu bilinmiyor, ama kısa yaşamı içinde geniş kütüphanesinin kitaplarını okumaya ya da işkenceyi Avrupa'da ilk kez Viyana'da yasaklatmayı başaran hukukçu Joseph von Sonnenfels gibi imparatorluk polisinin iyi gözle bakmadığı kişilerle canlı sohbetler yapmaya uzun saatlerini ayırdı. Dostları despotluğun ve aptallığın düşmanlarıydı. Aydınlanma Çağı'nın çocuğu, Fransız ansiklopedisinin okuru Mozart yaşadığı dönemi silkeleyen fikirleri paylaştı.

Kralın müzikçisi olan Mozart yirmi beş yaşında bu işini kaybetti ve bir daha asla saraya dönmedi. O günden itibaren konserlerinden kazandıklarının yanı sıra sayıları ve değerleri çok fazla olan ama az para eden eserlerinin getirisiyle yaşadı.

Bağımsızlığın ender rastlanan bir şey olduğu bir çağda bağımsız bir sanatçı oldu ve bu ona çok pahalıya mal oldu. Özgürlüğünün bedeli olarak, gırtlağına kadar borca batmış bir şekilde öldü: dünya ona bir sürü müzik borçluydu ve o borçlanarak öldü.

Peruklar

Versalles Sarayı'nda, Fransız modasını Britanya yüksek soylularına dayatan İngiltere Kralı'nın, York Dükü'nün ve diğer köle tacirlerinin kafataslarına konmak için bir sıçrayışta Manş Denizi'ni aşmış olan bu iğreti aksesuarları hazırlamakla uğraşan yüzden fazla *perruquiers* vardı.

Kelliği gizlemeye değil, sınıf ayrıcalığını sergilemeye yarayan erkek perukları Fransa'da doğmuştu. Doğal saçtan yapılıp talk pudrasına bulananlar en pahalılarıydı ve bunların hazırlanması her sabah uzun bir emeği gerektiriyordu.

Yüksek sınıf, yüksek kuleler: bayanlar, bir sürü tüy ve çiçekle süslenmiş kafalarını günümüzde postiş adı verilen ekleme saçların yardımıyla sıralı katmanlar halinde yükselten metal tellerden karmaşık yapıları tepelerinde taşıyorlardı. Saçın teras kısmı ayrıca yelkenli gemiciklerle ya da içinde hayvanları ve diğer şeyleri olan çiftliklerle dekore edilebiliyordu. Bütün bunları inşa etmek kolay iş değildi; başın üzerinde taşımak ise başlı başına bir marifetti. Bu kadarla kalsa iyi; ayrıca, kendilerini çarpışarak yürümeye zorlayan kocaman çember eteklerin içinde hareket etmenin bir yolunu bulmak zorundaydılar.

Saçlar ve kıyafetler aristokrasinin neredeyse bütün vaktini ve enerjisini alıyordu. Geriye kalan zamansa ziyafetlere adanıyordu. Bu kadar fedakârlık hanımefendileri ve beyefendileri tüketmişti. Fransız Devrimi ziyafetlerini boğazlarına tıkıp perukları ve çember etekleri kaldırdığında çok az bir direnişle karşılaştı.

İnsanın değersiz eli

İspanya Kralı 1783 yılında el işçiliği yapmanın onursuz bir şey olmadığına hükmetti.

O güne dek, ne ellerinin emeğiyle yaşamış olanlar ne de babası, anası veya dedeleri alt tabaka ve bayağı işlerle uğraşmış olanlar *don* unvanını kullanmaya layık görülüyorlardı.

Şu işleri yapanlar alt tabaka ve bayağı bir işle meşgul olmuş sayılıyorlardı:

Toprağı işleyenler,
taşı işleyenler,
tahtayı işleyenler,
perakende satanlar,
terziler,
berberler,
baharatçılar

ve ayakkabıcılar.
Bu düşük seviye insanlar vergi ödüyorlardı.
Buna karşılık,
askerler,
soylular
ve rahipler,
vergiden muaf kesimi oluşturuyorlardı.

İnsanın devrimci eli

1789'da, öfkeli halk kitlesi Bastille Zindanları'na saldırdı ve orayı ele geçirdi.

Ve tüm Fransa'da üreticiler asalaklara karşı ayaklandılar. Halk, neye yaradıklarını hiç kimsenin bulamadığı saygıdeğer kurumlar, Monarşi, Aristokrasi ve Kiliseyi semirtmiş olan haraçlar ve onda bir vergilerini ödemeyi reddetti.

Kral ve kraliçe tüydüler. Atlı araba kuzeye, sınıra doğru yola koyuldu. Küçük prensler kız kıyafetleri giymişlerdi. Barones kılığına girmiş olan mürebbiyeleri bir Rus pasaportu taşıyordu. Kral XVI. Louis onun kâhyası rolündeydi, Kraliçe Marie Antoinette ise onun hizmetçisi.

Varennes'e vardıklarında gece olmuştu.

Birden karanlığın içinden çıkan kalabalık arabanın etrafını sardı, kralla kraliçeyi yakaladı ve onları gerisin geriye Paris'e yolladı.

Marie Antoinette

Kral fazla önem teşkil etmiyordu. Esas nefret edilen Marie Antoinette idi. Yabancılar ondan nefret ediyorlardı, çünkü kraliyet törenlerinde esniyordu, çünkü korse takmıyordu, çünkü sevgilileri vardı. Ve diğer bir neden ölçüsüz para harcamasıydı. Ona *Madame Hesap Açığı* diyorlardı.

Gösteriye rağbet büyük oldu. Marie Antoinette'in kafası cellâdın ayaklarının dibine yuvarlanınca kalabalıktan büyük bir alkış koptu.

Sadece çıplak bir baş. Kolye falan yoktu.

Kraliçenin, üzerinde altı yüz kırk yedi elmas bulunan, Avru-

pa'nın en pahalı mücevherini satın aldığından tüm Fransa o kadar emindi ki. Ayrıca herkes onun, halk ekmek yiyemiyorsa pasta yesin, dediğine inanıyordu.

La Marseillaise–

Dünyanın en meşhur marşı evrensel tarihin meşhur bir anından doğdu. Ama aynı zamanda da onu yazan elden ve ilk kez mırıldanan ağızdan doğdu: meşhur biri olmayıp onu bir gecede besteleyen yaratıcısının, Yüzbaşı Rouget de Lisle'in elinden ve ağzından.

Sözlerini sokakların sesi dikte ettirdi; müziğiyse, sanki her zaman yüzbaşının içindeymiş ve çıkmayı beklermişler gibi, birden doğuverdi.

1792 yılıydı ve çalkantılı saatler yaşanıyordu: Prusya Ordusu Fransız Devrimi'nin üzerine doğru yürüyordu. Strasbourg sokaklarını nutuklar ve çağrılar dolduruyordu:

- *Vatandaşlar, herkes silaha sarılsın!*

Yeni kurulmuş olan Rhin Birliği, tehdit altındaki devrimi savunmak üzere cepheye hareket etti. Rouget'nin marşı birliklere cesaret verdi. Coşku ve heyecanla yinelendi. Ve bundan birkaç ay sonra, kim bilir nasıl, Fransa'nın öbür ucunda tekrar ortaya çıktı. Marsilyalı gönüllüler savaşa, artık Marsilyalı diye anılan bu güçlü şarkıyı haykırarak yürüdüler ve tüm Fransa koro halinde onlara katıldı. Ve halk Tuileries Sarayı'na bu marşı söyleyerek saldırdı.

Marşın bestecisi bu yüzden hapse atıldı. Yüzbaşı Rouget vatana ihanet şüphelisiydi, çünkü Devrim'in en büyük keskin ideologu olan Madame Giyotin'le farklı düşünme aptallığında bulunmuştu.

En sonunda hapisten çıktı. Ama artık ne bir üniforması vardı ne de bir maaşı.

Ondan sonraki yaşamı bitler tarafından yenerek, polis tarafından kovalanarak çok zorlu koşullarda geçti. Ne zaman bu devrim marşının babası olduğunu söylese insanlar yüzüne karşı kahkahalarla gülüyorlardı.

Marşlar

Bir haber içeren ve babaları bilinmeyen ilk ulusal marş İngiltere'de 1745'te doğdu. İçindeki dizeler, *bu alçakların saçmalıklarına* bir son vermek için, krallığın İskoç asileri darmadağın edeceğini haber veriyordu.

Yarım asır sonra *La Marseillaise, Fransa topraklarının devrim tarafından istilacıların pis kanlarıyla sulanacağı* konusunda uyarıda bulunuyordu.

On dokuzuncu asrın başlarında, Birleşik Deletler'in ulusal marşı Tanrı tarafından kutsanmış emperyal arzularını önceden haber veriyordu: *Davamız haklı olduğunda, fethetmemiz gerekir.* Ve aynı asrın sonlarında Almanlar gecikmeli ulusal birliklerini sağlamlaştırmak için İmparator Wilhelm'in üç yüz yirmi yedi, Prens Bismarck'ınsa dört yüz yetmiş heykelini dikerken, aynı anda da Almanya'yı *über alles,* her şeyin üzerine koyan marşlarını söylüyorlardı.

Marşlar, genel bir kural olarak, tehditler, küfürler, kendi kendini övmeler, savaşın yüceltilmesi aracılığıyla ve öldürmenin ya da ölmenin ne kadar onurlu bir görev olduğunun dile getirilmesi suretiyle ulusların kimliklerini teyit ederler.

Latin Amerika'da kahramanların zaferlerine adanan bu kolektif dualar insanın üzerinde, bunlar sanki cenaze işleriyle uğraşan işletmelerin eseriymiş gibi bir izlenim uyandırıyorlar:

Uruguay marşı bizi vatanla mezar arasında bir seçim yapmaya davet ederken, Paraguay marşının seçim daveti cumhuriyetle ölüm arasında,

Arjantin'inki, ölmeye yemin etme konusunda bizi yüreklendiriyor,

Şili'ninki, topraklarının özgürlerin mezarı olacağını ilan ediyor,

Guatemala'nmki, zafere ya da ölüme çağırıyor,

Küba'nınki, vatan için ölmenin aslında yaşamak olduğu konusunda garanti veriyor,

Ekvator'unki, kahramanların fedakârlığının bereketli bir tohum olduğunu kanıtlıyor,

Peru'nunki, toplarının yaydığı korkuyu yüceltiyor,

Meksika'nınki, düşmanları kan gölünde boğmayı tavsiye ediyor ve coğrafi coşkuya kapılarak Termofil'de savaşan Kolombiya ulusal marşı kahramanların kanında yıkanıyor.

Olympia

Fransız Devrimi'nin sembolleri dişidir: mermerden ya da bronzdan kadınlar, kudretli çıplak memeler, frigya başlıkları, rüzgârda dalgalanan bayraklar.

Ama Devrim, İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi'ni ilan etti; oysaki devrimci militan Olympia de Gouges, Kadın ve Kadın Vatandaş Hakları Bildirgesi'ni teklif etti. Hapse atıldı, Devrim Mahkemesi onu yargılayıp hakkında hüküm verdi ve giyotin kafasını kesti.

İdam sehpasının dibinde Olympia sordu:

-Eğer biz kadınlar giyotin sehpasına çıkma kapasitesine sahipsek, neden halka hitap edilen kürsülere çıkamıyoruz?

Çıkamıyorlardı. Konuşamıyordular, oy kullanamıyordular. Konvansiyon, yani Devrimci Parlamento, bütün politik kadın derneklerini kapatmış ve kadınların erkeklerle eşit biçimde tartışmalarını yasaklamıştı.

Olympia de Gouges'un mücadele yoldaşları akıl hastanesine kapatıldılar. Ve onun infazının hemen ardından sıra Manon Roland'a geldi. Manon, İçişleri Bakanının karısıydı, ama bu bile onu kurtaramadı. Onu *politika eylemine olan doğa karşıtı eğiliminden* ötürü mahkûm ettiler. O, ev işlerini yapmak ve cesur evlatlar yetiştirmek için yaratılmış olan kadın doğasına ihanet etmiş ve burnunu erkeklere ait olan devlet işlerine sokarak ölümcül bir küstahlık sergilemişti.

Ve giyotin bir kez daha indi.

Giyotin

İçinde kapı olmayan yüksek bir kapının boş çerçevesi. Yukarıda asılı duran öldürücü bıçak.

Çok farklı isimler takıldı ona: Makine, Dul Kadın, Tıraş Bıçağı. Kral Louis'nin kafasını kestikten sonra *Louisette* diye anılmaya başlandı. En sonunda da, bir daha değişmemek üzere Giyotin adını aldı.

Joseph Guillotin boş yere protesto etti. Korku saçan ve kalabalıkları etrafına toplayan bu cellâdın kendi kızı olmadığını bin kere söyledi. Hiç kimse azılı bir ölüm cezası karşıtı olan bu hekimin gerekçelerini dinlemiyordu: o ne derse desin, herkes hâlâ onun Paris meydanlarının en popüler aktrisinin babası olduğunu zannediyordu.

Ve insanlar Bay Guillotin'in giyotin sehpasında öldüğünü sandılar, hâlâ da öyle sanıyorlar. Gerçekte, o son nefesini huzurlu yatağında, kafası bedenine iyice yapışık olarak verdi.

Giyotin, elektrikle kumanda edilen aşırı hızlı bir modelinin Paris hapishanesinin avlusunda bir Arap göçmenin cezasını infaz ettiği 1977 yılına kadar çalıştı.

Devrim başını kaybetti

Devrimi sabote etmek için toprak sahipleri kendi hasatlarını yakıyorlardı. Açlık korkusu kentleri kuşatıyordu. Avusturya, Prusya, İngiltere, İspanya ve Hollanda krallıkları, geleneklere saldıran ve taç, peruk ve cübbenin kutsal üçlemesini tehdit eden bulaşıcı Fransız Devrimi'ne karşı savaş hazırlıkları yapıyorlardı.

İçerden ve dışarıdan sıkıştırılan Devrim kaynamaktaydı. Halk kendi adına yapılanları seyreden bir seyirciydi. Oturumlara çok fazla insan katılamıyordu. Buna zaman yetmiyordu. Yemek yemek için sıraya girmek gerekiyordu.

Farklı düşünceler insanları idam sehpasına götürüyordu. Zira Fransız Devrimi'nin bütün önde gelenleri monarşiye düşmandılar, ama bazılarının içinde gizli bir kral yatıyordu ve devrimci hakkına, yani yeni ilahi hakka dayanarak mutlak gerçeğin sahibiydiler ve mutlak gücü talep ediyorlardı. Ve onlardan farklı düşünmeye cüret eden herkes hemen karşıdevrimci, düşmanın müttefiki, yabancı ajan ve davaya ihanet eden kişi damgası yiyordu.

Marat giyotinden kurtuldu, çünkü deli bir genç bayan onu banyo yaparken bıçakladı.

Robespierre'in kışkırttığı Saint Just, Danton'u suçladı.

Ölüme mahkûm edilen Danton, halkın merakını gidermek için kafasını sergilemeyi unutmamalarını istedi ve iki yumurtasını miras olarak Robespierre'e bıraktı. Onlara ihtiyacı olacağını söyledi.

Üç ay sonra Saint Just ve Robespierre'in de kelleleri uçuruldu.

Kaotik ve umudunu yitirmiş cumhuriyet hiç istemeden ve hiç farkında olmadan monarşik düzenin tekrar kurulmasına zemin hazırlıyordu. Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik sloganıyla yola çıkan Devrim, o gün geldiği nokta itibarıyla, kendi hanedanını kuran Napolyon Bonapart despotizminin önünü açıyordu.

Büchner

1835 yılında Alman gazeteleri yetkili kurumların verdiği şu ilanı yayınladılar.

Toplumsal kışkırtıcı, yoksul köylülerin örgütleyicisi, kendi sınıfına ihanet eden Büchner polisten kaçıyordu.

Kısa bir süre sonra yirmi üç yaşında öldü.

Yüksek ateşten öldü: o kadar kısa bir süreye o kadar çok yaşam sığdırdı ki. Kaçak yaşantısının yer değiştirmeleri arasında Büchner modern tiyatroyu kuracak olan yapıtları bir asır öncesinden kaleme aldı: "*Woyzeck*," "*Leonce ve Lena*," "*Danton'un ölümü*."

Bu devrimci Alman, *Danton'un Ölümü*'nde, içi kan ağlayarak da olsa, özgürlüğün despotizmi diye başlayıp giyotinin despotizmi diyerek bitirmiş Fransız Devrimi'nin trajik kaderini sahneye koyma cesaretini gösterdi.

Beyaz lanet

Haiti'nin siyah köleleri Napolyon Bonapart'ın ordusuna esaslı bir şamar indirdiler. Ve 1804 yılında özgürlerin bayrağı yıkıntılar üzerinde yükseldi.

Zaten Haiti daha en başından beri hep acılar çeken bir ülke olmuştu. Fransız şeker üretim sahalarının sunaklarına yıllarca topraklar ve kölelerin kol gücü kurban edildi. Ardından da savaş felaketi nüfusun üçte birinin telef olmasına yol açacaktı.

Bağımsızlığın doğuşu ve köleliğin ölümü, siyahların kahramanlıkları, dünyanın beyaz sahiplerine yönelik affedilmez aşağılamalar oldular.

Napolyon'un on sekiz generali isyancı adaya gömülmüşlerdi. Kan gölünde dünyaya gelen yeni ulus ablukaya ve yalnızlığa mahkûm bir şekilde doğdu: hiç kimse ondan bir şey satın almıyor, hiç kimse ona bir şey satmıyor, hiç kimse onları tanımıyordu. Haiti, sömürgeci efendisine karşı sadakatsiz davrandığı için Fransa'ya devasa bir tazminat ödemek zorunda kaldı. Yaklaşık bir buçuk asır boyunca ödediği bu saygınlık günahının kefareti, diplomatik tanınmaya karşılık olarak Fransa'nın ona dayattığı bedeldi.

Onu resmen tanıyan başka ülke olmadı. Her şeyini ona borçlu olmasına rağmen Simón Bolivar'ın Büyük Kolombiya'sı bile onu resmen tanımadı. Oysaki Haiti Bolivar'a gemi, silah ve asker verirken, öne sürdüğü yegâne koşul onun kölelere özgürlüklerini vermesiydi, ama böyle bir düşünce Kurtarıcı'nın kafasından geçmemişti bile. Bolívar bağımsızlık savaşını kazandı, ama bir süre sonra düzenlenen yeni Amerikan ulusları kongresine Haiti'yi davet etmeye karşı çıktı.

Haiti Amerikaların cüzamlısı olarak kalmayı sürdürdü.

Thomas Jefferson daha başından beri hastalığı o adada hapsetmek gerektiği konusunda uyarıda bulunmuştu, zira orası kötü bir örnek teşkil ediyordu.

Hastalık, kötü örnek: itaatsizlik, kargaşa, şiddet. Güney Carolina'da yasalar, bütün Amerika kıtasını tehdit eden kölecilik karşıtı coşkunun bulaşma riskine karşı herhangi bir zenci denizciyi, gemisi limanda bulunduğu sürece, hapse atmaya olanak sağlıyordu.

Bu coşkuya Brezilya'da verilen isim *Haiticilik* idi.

Toussaint

Anne babası köle olduğu için o da köle olarak doğdu.

Raşitik ve çirkindi.

Çocukluğu atlarla ve bitkilerle konuşarak geçti.

Yıllar geçer, efendisinin arabacısı ve bahçelerinin doktoru olur.

Savaşın gerekleri onu bulunduğu noktaya taşıyana dek bir sineği bile öldürmemiştir. Artık ona Toussaint L'Ouverture– derler, çünkü düşman savunmasını kılıç darbeleriyle açar. Bu doğaçlama general, çocukken öğrendiği ya da icat ettiği öyküler aracılığıyla, hepsi okuma yazma bilmeyen kölelerden oluşan askerlerine, devrimin neden ve nasılını açıklar.

1803'te Fransız Ordusu bozgunun eşiğine gelmiştir.

Napolyon'un kaynı olan General Leclerc ona teklifte bulunur:

-Oturup konuşalım.

Toussaint teklifi kabul eder.

Onu yakalar, zincire vurur ve gemiye bindirirler.

Tutsak olarak kapatıldığı Fransa'nın en soğuk kalesinde soğuktan ölür.

Kölelik birçok kez öldü

Herhangi bir ansiklopediyi aç. Köleliği ilk kaldıran ülkenin hangisi olduğuna bak. Ansiklopedinin vereceği yanıt bellidir: İngiltere.

Gerçekten de, dünya köle ticareti şampiyonluğunu kimseye bırakmayan Britanya İmparatorluğu günün birinde, insan eti satışının artık eskisi kadar getirimli olmadığını anlayınca fikir değiştirir. Londra köleliğin kötü bir şey olduğunu 1807'de keşfetmiştir, ancak kararı yeterince ikna edici bulunmamış olsa gerek, otuz yıl sonra bunu iki kez yinelemek zorunda kalır.

Fransız Devrimi'nin sömürgelerdeki kölelere özgürlüklerini verdiği de bir gerçektir, ancak *ölümsüz* diye adlandırılan özgürleştirici karar kısa bir süre sonra Napolyon Bonapart tarafından katledilerek öldürülmüştür.

İlk özgür ülke, gerçek anlamda özgür ülke Haiti olmuştur. Köleliği İngiltere'den üç yıl önce, yeni kazandığı bağımsızlığını kutlarken ve unutulmuş yerli ismini tekrar elde ederken, şenlik ateşlerinin güneşinin aydınlattığı bir gecede kaldırmıştır.

Konuşan ölüm

Köleliğin kaldırılması da, on dokuzuncu asır boyunca, yeni Latin Amerika ülkelerinde birbiri ardına yinelenen bir olay oldu.

Yinelenmesi onun önemini kanıtlayan bir unsurdu. Simón Bolivar 1821'de köleliğin ölümünü ilan etti. Otuz yıl sonra mevta hâlâ çok sağlıklı bir şekilde hayatta olduğu için Kolombiya ve Venezuella'da köleliği kaldırmaya yönelik yeni yasalar çıkarıldı.

1830 Anayasası'nın resmi olarak yayımlandığı günlerde, Uruguay gazetelerinde şu tür ilanlara rastlanıyordu:

Çok ucuza bir ayakkabıcı köle satılıyor.

Ev işlerinde çok becerikli olan, yeni doğurmuş bir hizmetçi satılıyor.

17 yaşında, hiçbir kusuru olmayan zenci bir genç kız satılıyor.

Tüm ev işlerinde çok başarılı bir zenci kız ve büyük bir kazan satılıyor.

Beş yıl önce, 1825'te, insan satışını yasaklayan ilk kanun Uruguay'da yasalaşmıştı. Bunun 1842'de, 1846'da ve 1853'te yinelenmesi gerekecekti.

Brezilya Amerika kıtasında köleliği yasaklayan son, dünyada ise sondan bir önceki ülke oldu. Orada kölelik on dokuzuncu yüzyılın sonlarına dek sürdü. Gerçi daha sonraları da varlığı devam etti, ama illegal olarak; bugün de olduğu gibi. 1888'de Brezilya Hükümeti bu konuyla ilgili tüm belgelerin yakılmasını emretti. Böylece ülke tarihinden köle emeği resmi olarak silinmiş oldu. Hiç var olmadan öldü ve ölmüş olsa da varlığını sürdürüyor.

İkbal'in yaşları

Diğer ülkelerde olduğu gibi Pakistan'da da kölelik devam ediyor.

Yoksul çocuklar orada kullan-at nesneler gibidir.

İkbal Masih dört yaşındayken ailesi onu on beş dolara sattı.

Onu satın alan bir halı dokuma atölyesi sahibiydi. Halı tezgâhına zincirlenmiş bir vaziyette günde on dört saat çalışıyordu. On yaşına geldiğinde İkbal'in sırtının kamburu çıkmış, akciğerleriyse bir yaşlınınkilere dönüşmüştü.

Sonra kaçtı, yollara düştü ve Pakistan'daki köle çocukların sözcüsü oldu.

1995'te bir kurşun onu bisikletinin üzerinden yere devirdiğinde on iki yaşındaydı.

Kadın olmak yasak

1804'te Napolyon Bonapart kendisini imparator ilan etti ve Napolyon Yasası diye anılan ve bugün bütün dünyada hâlâ bir hukuksal model olarak görülen bir Medeni Kanun hazırlattı.

İktidardaki burjuvazinin bu şaheseri, hukuka çifte standardı getirdi ve mülkiyet hakkını diğer bütün yasaların en üstüne yerleştirdi.

Çocukların, suçluların ve kıt akıllıların olduğu gibi kadınlar da birçok haktan mahrumdular. Onlar kocalarına itaat etmekle yükümlüydüler. Koca nereye giderse gitsin onun peşinden gitmek zorundaydılar ve nefes almak hariç yapacakları her şey için onun iznini almaları gerekiyordu.

Fransız Devrimi'nin basit bir formaliteye indirgediği boşanma, Napolyon tarafından çok ağır kusur işleme şartına bağlandı. Koca karısının zina yapması halinde ondan boşanabiliyordu. Kadının boşanabilmesiyse ancak kocanın metresini aile yatağına atması durumunda mümkün oluyordu.

Zinacı koca en kötü ihtimalle bir ceza ödüyordu. Zinacı kadın her halükarda cezaevini boyluyordu.

Yasa, o fiili işlerken suçüstü yakalanan sadakatsiz kadını öldürme iznini vermiyordu. Ancak ihanete uğrayan koca bu infazı gerçekleştirirse, her zaman erkek olan yargıçlar ıslık çalarak başka tarafa doğru bakıyorlardı.

Bu uygulamalar, bu gelenekler Fransa'da bir buçuk asırdan fazla sürdü.

Fransa'da resmi sanat

Tüm Avrupa'yı fethetmek üzere yola çıkan Napolyon, muazzam ordusunun başında Alp Dağları'nı aştı.

Onun tablosunu Jacques Louis David yaptı.

Napolyon resimde Fransız Ordusu Başkomutanı üniformasıyla görülüyor. Yaldızlı pelerini rüzgârda ölçülü bir zarafetle dalgalanıyor. O elini kaldırarak göğü işaret ediyor. Dalgalı yeleleri ve kuyruğu kuaförden çıkmış hissi veren enerjik beyaz atı, arka ayakları üzerinde şaha kalkarak sahneyi tamamlıyor. Yerdeki kayalara Bonapart ve onun meslektaşları olan Hannibal ve Şarlmayn'ın isimleri kazınmış.

Gerçekte Napolyon askeri üniforma giymezdi. O karlı zirveleri, gözlerini bile kapatan gri renkli kalın bir kürke sarınmış halde, isimsiz kaygan kayaların üzerinde düşmeden ilerlemesini mümkün kılan kahverengi bir katırın sırtında, soğuktan titreyerek geçti.

Beethoven

Çocukluğunda bir tutsak hayatı yaşadı ve özgürlüğe sanki bir dinmiş gibi inandı.

İşte bu yüzden üçüncü senfonisini Napolyon'a ithaf etti ve sonra da ithaf notunu sildi,

insanların ne diyeceğine bakmadan müzik yaptı,

prenslerle dalga geçti,

bütün herkesle sürekli bir uyumsuzluk içinde yaşadı,

yalnız ve yoksul bir yaşam sürdü, yetmiş defadan fazla ev taşımak zorunda kaldı.

Ve sansürden nefret etti.

Sansür kurulu Şair Friedrich von Schiller'in "*Özgürlüğe Övgü*" adlı eserinin adını "*Sevince Övgü*" olarak değiştirdi. Beethoven onu alıp *Dokuzuncu Senfoni*'nin içine yerleştirdi.

Dokuzuncu Senfoni'nin Viyana'daki galasında Beethoven intikamını aldı. Orkestrayı ve koroyu o kadar frenlenemez bir enerjiyle yönetti ki, sansürlenen "*Övgü*" özgürlük sevincinin marşına dönüştü.

Eserin icrası sona ermişti ve o hâlâ salondakilere sırtı dönük olarak duruyordu. Ne zaman ki biri gelip onu salona döndürdü, ancak o zaman duyamadığı alkışları görebildi.

Haber ajanslarını ortaya çıkışı

Brüksel'in güneyindeki Waterloo'da, İngilizler Napolyon'u tam bir bozguna uğrattılar.

Wellington Dükü Mareşal Arthur Wellesley zaferini ilan etti, ama savaşın esas kazananı tek bir kurşun bile sıkmayan ve oradan çok uzakta bulunan banker Nathan Rothschild oldu.

Rothschild bir grup haber güvercininin taşıdığı bilgilere göre hareket etti. Süratli ve iyi eğitimli güvercinler haberi hemen Londra'ya ulaştırdılar. Napolyon'un bozguna uğradığını o herkesten önce öğrendi, ama ortalığa Fransızların büyük bir zafer kazandıkları söylentisini yaydı ve bono, hisse senedi ya da para, artık elinde Britanya'yla ilgili ne varsa hemen onları satmaya başladı. Bir anda herkes onu taklit etti, çünkü o her zaman ne yaptığını bilirdi. Yenildiğini sandıkları ulusun değerlerini yok pahasına elden çıkardılar. Ve Rothschild o andan itibaren alıma başladı. Her şeyi yok pahasına satın aldı.

Böylece İngiltere savaş alanında kazandı, ama Menkul Kıymetler Borsası'nda bozguna uğradı.

Banker Rothschild servetini yirmiye katladı ve dünyanın en zengin adamı oldu.

Birkaç yıl sonra, on dokuzuncu yüzyılın ortalarında, ilk uluslararası haber ajansları doğdular: bugün adı France Presse olan Havas, Reuter, Associated Press...

Hepsi haber güvercinleri kullanıyorlardı.

Kruasanın icadı

Fransa'nın sembolü Napolyon Korsika'da doğdu. Fransa düşmanı babası onun adını Napoleone koydu.

Fransa'nın diğer bir sembolü *croissant* Viyana'da doğdu. Adının ve şeklinin hilâlden gelmesinin bir sebebi var. Hilâl, bugün olduğu gibi o zaman da bir Müslüman sembolüydü. Türk birlikleri Viyana'yı kuşatmışlardı. Şehir 1683 yılının bir günü kuşatmayı yardı ve aynı gece, Peter Wender bir pastanenin fırınında *croissant* çöreğini icat etti: mağlupları ağza atıp yemek için.

Ve Franz Georg Koltschitzky adında Viyana için çarpışmış olan bir Kazak ödül olarak Türklerin geri çekilirken arkalarında bıraktıkları kahve tohumu çuvallarını istedi ve şehrin ilk kahvehanesini açtı: mağlupları içmek için.

Fransız masasının icadı

Düş kırıklığına uğramış devrimci Jean Anthelme Brillat-Savarin ve nostaljik kralcı Grimod de la Reynière bugüne bugün Fransa'nın sembolü olan masayı icat ettiler.

Devrim artık geride kalmıştı, hizmetkârlar artık efendilerini değiştirmişlerdi. Yeni bir düzen doğuyordu, yeni bir sınıf hükmediyordu ve onlar kendilerini muzaffer burjuvazinin damaklarını eğitmeye adadılar.

Şu cümle, ilk gastronomi kitapçığının yazarı Brillat-Savarin'e atfedilir: *Bana ne yediğini söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim*, - o kadar çok yinelendi ki işitmeyen kalmadı- diğer bir sözü de şu: *Yeni bir yemek insan mutluluğuna yeni keşfedilen bir yıldızdan daha çok katkı sağlar*. Onun bilgeliği, doksan dokuz yaşında yemek masasında ölmüş bir uzman olan annesi Aurora'dan geliyordu: kendisini kötü hissedince kadehindeki şarabını bitirip tatlıyı çok acele getirmelerini istemişti.

Grimod de la Reynière gastronomi gazeteciliğini kuran kişi oldu. Gazetelerde ve almanaklarda yayınlanan makaleleri, iyi yemek yeme sanatını soyluların salonlarına özgü bir lüks olmaktan çıkaran restoranların mutfaklarını yönlendirdi. En çok eli olanın aslında hiç eli yoktu: Kalemin ve kepçenin büyük ustası Reynière elsiz doğmuştu ve kancalarla yazıyordu, yemek yapıyordu ve yiyordu.

Goya

1814'te VII. Fernando, Francisco de Goya'ya poz verdi. Bunda hiçbir gariplik yoktu. İspanyol kraliyetinin resmi sanatçısı Goya yeni kralın portresini yapıyordu. Ancak sanatçı ve kral birbirlerinden nefret ediyorlardı.

Kral çok haklı olarak bu saray resminin kasten çok güzel yapılmadığından kuşkulanıyordu. Sanatçının, karnını doyurmasını sağlayan ve Kutsal Engizisyon'un şiddetine karşı ona güzel bir zırh sağlayan görevini yerine getirmekten başka çaresi yoktu. *Çıplak Maya* adlı tablonun yanı sıra savaşçıların cesareti ve keşişlerin erdemiyle alay eden sayısız eserin yaratıcısını diri diri yakma arzusu Tanrı'nın Mahkemesi'nde hiç eksik olmuyordu.

Kralın gücü vardı ve sanatçının hiçbir şeyi yoktu. Engizisyon'u ve asillerin ayrıcalıklarını geri getirmek isteyen Fernando'yu tahtırevanla tahta taşıyan kalabalık bir yandan da bağırıyordu:

-Yaşasın zincirler!

Goya'nın kral ressamlığı görevini kaybetmesi çok sürmedi; onun yerine, fırçanın itaatkâr bürokratı Vicente López geldi.

Bunun üzerine işsiz ressam Manzanares Nehri kıyısındaki bir kır evine sığındı ve o duvarların arasında *kara resim* diye adlandırılan şaheserler doğdular.

Goya onları kendisi için yaptı; yalnızlık ve umutsuzluk gecelerinde, başının üzerindeki şapkada taşıdığı mumların ışığında, sadece kendi zevki ya da zevksizliği için.

Ve böylece mutlak sağırlıktan muzdarip bu sağır adam döneminin en aykırı seslerini işiterek onlara şekil ve renk verdi.

Mariana

Kral Fernando 1814'te Pepa'yı öldürdü.

Pepa, iki yıl önce Engizisyon'u kaldırıp basın özgürlüğünü, oy kullanma hakkını ve diğer küstahlıkları getirmiş olan Cadiz Anayasası'na halkın taktığı isimdi.

Kral, Pepa'nın hiçbir zaman var olmadığına karar verdi. Onu, *sanki bütün o olaylar hiç yaşanmamış gibi, tarihten silinmesi gere-*

ken, bomboş ve herhangi bir değeri ya da etkisi olmayan bir şey olarak ilan etti.

Ve bunun ardından, monarşik despotluğun düşmanlarını tarihten silmek için bütün İspanya'da darağaçları kuruldu.

Bir 1831 yılı sabahı, çok erken saatlerde, Granada şehrinin kapılarından birinin önünde, demirden kolye Mariana Pineda'nın boynunu kırana dek, cellât manivelanın kolunu çevirdi.

O suçlu bulunmuştu; bir bayrak işlemekten, özgürlük entrikacılarını ele vermemekten ve âşıklarının yaptıkları iyilikleri kendisini mahkûm eden yargıca söylememekten ötürü.

Mariana'nın kısa bir yaşamı oldu. Yasak fikirleri, yasak erkekleri, siyah başörtülerini, çikolatayı ve romantik şarkıları seviyordu.

Yelpazeler

Cadiz polisinin deyimiyle *Liberaller* entrikalarını şifreli bir biçimde kuruyorlardı.

Endülüslü büyükannelerinden yelpazelerin gizli lisanını öğrenmişlerdi. Eskiden kocalara sadakatsizlikte kullanılan bu lisan şimdi krala sadakatsizliğin hizmetindeydi: o yavaşça açmalar ve bir anda katlamalar, o dalgalanmalar, o çırpmalar.

Eğer hanımefendiler önlerine düşen saçı kapalı yelpazeyle arkaya atarlarsa bu şu anlama geliyordu: *Beni unutma.*

Eğer gözlerini açık yelpazenin arkasına gizlerlerse: *Seni seviyorum.*

Eğer yelpazeyi dudaklarının üzerinde açarlarsa: *Öp beni.*

Eğer dudaklarını kapalı yelpazeye bastırırlarsa: *Güvenmiyorum.*

Eğer parmaklarını yelpazenin çubuklarına sürterlerse: *Konuşmamız gerekiyor.*

Eğer yelpazeyi sallarken balkona çıkarlarsa: *Dışarıda görüşelim.*

Eğer içeri girerken yelpazeyi kapatırlarsa: *Bugün dışarı çıkamam.*

Eğer yelpazeyi sol elle sallarlarsa: *Ona inanma.*

Arjantin'de resmi sanat

25 Mayıs 1810: Buenos Aires'te yağmur yağıyor. Şemsiyelerin altında bir sürü silindir şapka var. Mavi-beyaz rozetler dağıtılıyor. Bugün Mayıs Meydanı diye bilinen yerde toplanmış olan redingotlu beyler "yaşasın vatan" diye bağırıyor ve genel valinin gitmesini talep ediyorlar.

Okul taş baskılarıyla makyajlanmamış gerçeklikteyse ne silindir şapkalar vardı, ne rozetler, ne redingotlar ve görünüşe göre ne yağmur ne de şemsiyeler. Sadece şehir meclisinde bağımsızlığı tartışmak için toplanan az kişiyi desteklemek üzere dışarıdan getirilmiş bir insan korosu vardı.

Bu az sayıdaki işyeri sahipleri, kaçakçılar, bilgili hekimler ve üst rütbeli askerler caddelere ve başlıca sokaklara isimlerini veren itibarlı adamlar oldular.

Bağımsızlığı ilan eder etmez serbest ticareti getirdiler.

Böylece, Buenos Aires Limanı, Córdoba'nın, Catamarca'nın, Tucumán'ın, Santiago del Estero'nun, Corrientes'in, Salta'nın, Mendoza'nın, San Juan'ın... iplik fabrikalarında, dokuma atölyelerinde, damıtma evlerinde, saraçhanelerinde ve diğer bilumum üretim tesislerinde doğmakta olan ulusal sanayiyi daha embriyo haldeyken katletti.

Birkaç yıl sonra, Britanya Dışişleri Bakanı George Canning, Amerika'daki İspanyol sömürgelerinin özgürlüklerini kutluyordu:

-*Hispanoamerika İngilizdir* -diye teyit etti, kadehini kaldırırken.

Zira yollardaki parke taşlara varasıya her şey İngilizdi.

Hiç olmayan bağımsızlık

Latin Amerika özgürlük kahramanlarının yaşamları şu şekilde sona erdi.

Kurşuna dizilenler: Miguel Hidalgo, José María Morelos, José Miguel Carrera ve Francisco Morazán.

Katledilen: Antonio José de Sucre.

Asılıp parçalanan: Tiradentes.

Sürgün edilenler: José Artigas, José de San Martín, Andrés de Santa Cruz ve Ramón Betances.

Zindana atılanlar:

Toussaint L'Ouverture ve Juan José Castelli.

José Martí çarpışmada öldü.

Simón Bolívar yalnızlık içinde öldü.

10 Ağustos 1809'da Quito bağımsızlığını kutlarken anonim bir el bir duvara şöyle yazmıştı:

Despotizmin son günü
ve despotizmin ilk günü.

Antonio Nariño iki yıl sonra Bogota'da kabul etti.

-Sadece efendilerimizi değiştirdik.

Kaybeden

İnsanlara boş yere bir şeyler anlatmaya çalıştı ve yalnızlık içinde öldü.

Simón Bolívar'a hocalık yapmış olan Simón Rodríguez, yarım asır boyunca katır sırtında Amerika'nın yollarında dolaşarak okullar kurdu ve hiç kimsenin duymak istemediği şeyleri anlattı.

Neredeyse bütün notları bir yangında kül oldu. Bunlar, bize ulaşabilen sözlerinden bazıları:

*Bağımsızlık üzerine: *Biz bağımsızız ama özgür değiliz. Eskisine göre daha az özgür olan şu yoksul halklar için bir şeyler yapın. Eskiden, onları ancak ölünce yiyen çoban bir kralları vardı. Şimdi her önüne gelen onları canlı canlı yiyor.*

*Zihinsel sömürgecilik üzerine: *Amerika kıtasında özgür düşüncenin iki düşmanı Avrupa'nın bilgeliği ve Birleşik Devletler'in verimliliğidir. Yeni cumhuriyetler geçiş izni olmayan hiçbir fikri kabul etmek istemiyorlar... Her şeyi taklit etmek istedikleri için, özgünlüğü de taklit ediyorlar.*

*Ticari sömürgecilik üzerine: *Bazıları limanlarının başkalarının gemileriyle dolu olmasını verimlilik zannediyor. Bazılarıysa evlerinin başkalarının mallarının deposuna dönüşmesini bereketlilik olarak algılıyor. Her gün, içinde yerliler için şapkaların bile olduğu, bir parti hazır giyim teslimatı yapılıyor. Yakın zamanda, toprak yemeye alışmış delikanlılar için, içlerinde "yeni bir tarifle" hazırlanmış çamur bulunan yaldızlı paketlerin kraliyetin silahları eşliğinde getirildiğine şahit olacağız.*

*Popüler eğitim üzerine: *Anlamadıkları bir şeyi ezbere tekrarlamalarını istemek, papağanlar yaratmaktır. Akla itaat etmeye alışmaları için çocuklara sorgulayıcı olmayı öğretin: ne kıt zekâların otoritesine ne de ahmakların geleneklerine itaat etsinler. Bilgisiz birini her önüne gelen kandırır. Hiçbir şeyi olmayan insanı her önüne gelen satın alır.*

Artigas

Ölüm mimarisi bir askeri uzmanlık alanıdır.

1977'de Uruguay'daki diktatörlük José Artigas'ın anısına bir anıtkabir inşa ettirdi.

İnsanın göz zevkini bozan bu yapı lüks bir hapishane oldu: Ölümünden bir buçuk asır sonra kahramanın oradan kaçabileceğine yönelik ciddi kuşkular vardı.

Diktatörlük, mozoleyi dekore etmek -ve esas niyetlerini gizlemek- için duvarlara ölünün sarf ettiği bazı sözleri asmak istedi. Ancak Amerika kıtasının ilk tarım reformunu yapmış olan kişisi, kendisine *Vatandaş Artigas* dedirten general, en çok ayrıcalığa halkın en mutsuz kesiminin sahip olması gerektiğini söylemişti; ataları-mızdan kalan zengin mirasımızı ihtiyaçtan dolayı asla yok pahasına satmayacağını ifade etmişti; yetkisinin kaynağının halk olduğunu ve halkın karşısında bir anlam taşımadığını defalarca tekrarlamıştı.

Askerler tehlike arz etmeyen hiçbir cümlesini bulamadılar.

Bunun üzerine Artigas'ın dilsiz olduğuna karar verdiler.

Siyah mermerden duvarlarda, tarihlerden ve isimlerden başka hiçbir şey yok.

İki hain

Domingo Faustino Sarmiento, José Artigas'tan nefret etti. Başka hiç kimseden o denli nefret etmedi.

Onu *kendi ırkına ihanet eden* olarak adlandırdı ki, bu doğruydu. Beyaz tenli ve açık renk gözlü olan Artigas, melez *gaucho*larla–, siyahlarla ve yerlilerle omuz omuza savaştı. Savaşı kaybetti, sürgüne gitti ve unutulmuş olarak yalnızlık içinde öldü.

Sarmiento da kendi ırkına ihanet etmiş bir adamdı. Bunu anlamak için onun portrelerine bakmak yeterli. Aynaya karşı açtığı savaşta, koyu renkli Arjantinlilerin yok edilmesini, onların yerineyse açık renk gözlü beyaz Avrupalıların yerleştirilmesi fikrini savundu ve bunu uyguladı. Ülkesinin devlet başkanı ve itibarlı, ihtişamlı, övülen, ölümsüz kahraman oldu.

Anayasalar

Montevideo'nun en önemli caddesinin ismi Uruguay Anayasası'nın doğuşuna duyulan saygıyı göstermek için 18 Temmuz konmuş ve ilk dünya futbol şampiyonasının oynandığı stat bu kurucu yasanın yüzüncü yaşını kutlamak için inşa edilmiştir.

Arjantin Anayasa projesinden alınan görkemli 1830 metni kadınları, okuma yazma bilmeyenleri, köleleri ve *maaş karşılığı hizmet edenleri, gündelikçileri ya da sıradan askerleri* vatandaş saymıyordu. Uruguaylıların sadece onda biri yeni ülkenin vatandaşı olma hakkını kazandı ve halkın yüzde doksan beşi ilk seçimlerde oy kullanmadı.

Kuzeyden güneye bütün Amerika'da aynı şey yaşandı. Bizim bütün uluslarımız yalanlarla doğdular. Bağımsızlık, kendisi için savaşırken hayatını ortaya koyanlardan esirgendi; kadınlar, yoksullar, yerliler ve siyahlarsa kutlamaya davet bile edilmediler. Anayasalar da bu sakatlıklara yasal itibar kazandıran metinler oldular.

Halkın ezici çoğunluğunu yerlilerin oluşturduğunu öğrenmesi için Bolivya'nın yüz seksen bir yıl beklemesi gerekti. Aymara yerlisi Evo Morales 2006 yılında büyük bir oy patlamasıyla devlet başkanı seçilince gerçek ortaya çıktı.

Aynı yıl, Şili Şilililerin yarısını Şilili kadınların oluşturduğunu öğrendi ve Michelle Bachelet devlet başkanı seçildi.

Humboldt'a göre Amerika

On dokuzuncu asır ilk adımlarını atarken Alexander von Humboldt Amerika kıtasına giriş yaptı ve onun iç yüzünü keşfetti. Yıllar sonra, şöyle yazdı:

*Toplumsal sınıflar üzerine: *Meksika eşitsizliğin ülkesi. Haklar ve servetler arasındaki devasa eşitsizlik hemen göze çarpıyor. Derinin az ya da çok beyaz olması insanın toplum içinde işgal edeceği yeri belirliyor.*

*Köleler üzerine: *Fransız, İngiliz, Danimarka ya da İspanyol Antilleri, hangisi olduğu hiç fark etmez, insanın dünya üzerinde Avrupalı olmaktan böylesine utanacağı başka yer yoktur. Siyahlara hangi ulusun daha iyi davrandığını tartışmak, bıçaklanarak ölmekle kelle uçurularak ölmek arasında tercih yapmaya benziyor.*

*Yerliler üzerine: *Bütün dinler arasında, Hıristiyanlık kadar insan mutsuzluğunu maskeleyen başka bir din yok. Keşişlerin kamçısına bağımlı talihsiz Amerikan halklarını ziyaret eden bir kimse, bir daha hayatı boyunca Avrupalılar ve onların teokrasisi hakkında bir şey bilmek istemez.*

*Birleşik Devletler'in yayılmacılığı üzerine: *Kuzey Amerikalıların istilaları beni çok rahatsız ediyor. Tropikal Meksika'da onlar için en kötüsünü diliyorum. Ve onlar için dileyebileceğim en güzel şey o delice köleliklerini yaymak yerine evlerinde kalmaları.*

Ekolojinin icadı

Bu meraklı ve cesur Alman, daha bu isimle anılmasından çok önce sürdürülebilir büyüme konusunda endişeleniyordu. Doğal kaynakların çeşitliliği her tarafta onu kendisine hayran bırakıyor, insanların buna gösterdikleri saygının azlığıysa onu ürkütüyordu.

Humboldt, Uruana Adası'ndaki Orinoco Nehri'nde yerlilerin, üreme devam etsin diye kaplumbağaların plaja bıraktıkları yumurtaların önemli bir kısmına dokunmadıklarını söylüyordu. Ama oraya gelen Avrupalılar bu güzel geleneği devam ettirmemiş ve açgözlülükleri doğanın insanlara sunduğu bir zenginliği hızla yok etmeye başlamıştı.

Venezuella'daki Valensiya Gölü'nün su seviyesi neden azalıyordu? Çünkü sömürgeci tarım arazileri orada eskiden beri bulunan ormanları yok etmişti. Humboldt, yaşlı ağaçların yağmur suyunun buharlaşmasını durdurduğunu, topraktaki erozyonu önlediğini ve nehirlerle yağmurlar arasındaki uyumlu dengeyi garanti altına

aldığını söylüyordu. Onların yok edilmesi korkunç kuraklıklara ve durdurulamaz su baskınlarına neden oluyordu:

-Sadece Valensiya Gölü değil- diyordu-. *Bölgedeki bütün nehirlerin debisi giderek azalıyor. Sıradağlar bütün ormanlarını yitirmiş durumda. Avrupalı göçmenler ormanları yok ediyorlar. Nehirler yılın önemli bir döneminde kuruyorlar ve sıradağlarda yağmurlar başladığında oluşan seller ekili arazileri mahvediyor.*

Bolivya'yı haritadan sildiler

Bir 1867 yılı gecesi, Brezilya büyükelçisi, Bolivya diktatörü Mariano Melgarejo'nun göğsüne Büyük Haç İmparatorluk Nişanını taktı. Melgarejo'nun nişanlara ve atlara karşılık ülke topraklarından parçalar verme alışkanlığı vardı. O gece gözlerinden yaşlar boşandı ve büyükelçiye kauçuk açısından zengin Bolivya selvasından altmış beş bin kilometreden fazlasını vermedi. Bu hediyenin yanı sıra savaşla ele geçirilen iki yüz bin metre kareyle birlikte Brezilya dünya pazarı için zamk ağlayan ağaçların sahibi oldu.

Bolivya 1884 yılında bu kez Şili'ye karşı bir savaş kaybetti. Bu savaşa Pasifik Savaşı dediler, ama aslında Güherçile Savaşıydı. Uçsuz bucaksız parlak beyaz bir halı şeklinde olan güherçile, Avrupa tarımının en rağbet gören gübresi ve askeri sanayinin önemli bir bileşeniydi. Eğlencelerde VIII. Henry kılığına giren İngiliz işadamı John Thomas, Peru ve Bolivya'nın olan bütün güherçileyi eline geçirmişti. Şili savaşı kazandı ve o ganimeti ele geçirdi. Peru çok şey kaybetti, aynı şekilde Bolivya da: denize çıkışı kalmadı, dört yüz kilometre kıyı şeridi gitti, dört tanesi büyük olmak üzere on bir limanını ve güherçile açısından zengin yüz yirmi bin kilometre kare çölünü kaybetti.

Ama defalarca sakat bırakılan bu ülke, La Paz şehrindeki diplomatik olay vuku bulana değin resmi olarak haritadan hiç silinmedi.

Belki doğrudur, belki de değil. Bunu bana birçok sefer anlattılar, ben de şimdi size anlatıyorum: Ayyaş diktatör Melgarejo İngiltere temsilcisini, fermente edilen mısırdan üretilen ve ülkenin ulusal içkisi olan bir kadeh *chicha* (çiça okunur ç.n.) ikram ederek karşıladı. Diplomat teşekkür etti ve *chicha*nın niteliklerine övgüler

düzdü, ama kendisinin çikolatayı tercih ettiğini eklemeden de geçmedi. Bunun üzerine Devlet Başkanı, konuğuna çok sevecen bir biçimde, bir küp dolusu çikolata ikram etti. Büyükelçi bütün geceyi orada tutsak bir halde geçirdi ve o cezanın son damlasına kadar içmeye mecbur kaldı. Ertesi sabah gün ağarırken de, bir eşeğe tersten oturtularak şehrin sokaklarında dolaştırıldı.

Kraliçe Victoria, Buckingham Sarayı'nda bu olayı öğrenince hemen kendisine bir dünya haritası getirilmesini emretti. Bolivya'nın hangi Allahın cezası yerde bulunduğunu sordu, ülkenin üzerine bir çarpı çekti ve hükmünü verdi:

-Artık Bolivya diye bir ülke yok.

Meksika'nın haritasından kemirdiler

Antonio López de Santa Anna, 1833 ve 1855 yılları arasında tam on bir kez Meksika devlet başkanı oldu.

O dönemde Meksika Teksas'ı, Kaliforniya'yı, New Mexico'yu, Arizona'yı, Nevada'yı, Utah'yı ve Colorado'yla Wyoming'in önemli bölümünü kaybetti.

Meksika on beş milyon dolarlık mütevazı bir fiyat ve gerçek sayısı hiç bilinmeyen miktarda yerli ve melez asker ölüsü karşılığında topraklarının yarısını kaybetti.

Budama o zamanlar adı Tejas olan Teksas'tan başladı. Orada kölelik yasaklanmıştı. Zenci köle sahipleri olan Sam Houston ve Stephen Austin köleliği geri getiren istilaya liderlik ettiler.

Başkalarının toprağını çalan bu hırsızlar şimdi özgürlük kahramanı ve vatanın itibarlı kişileri. Sağlık ve kültür hizmetleri onların isimlerini taşıyor. Houston ağır hastalara şifa ve teselli dağıtırken, Austin entelektüellere ışık saçıyor.

Orta Amerika'nın haritasını yırttılar

Francisco Morazán ilk ateşte ölmedi. Elinden geldiğince doğrulup ikinci kez nişan alma ve ateş emrini bizzat kendisi verdi.

Acılarına son veren kurşun kafasını parçaladı.

Onunla birlikte Orta Amerika da parçalandı. O zaman beşe bölünmüştü, şimdi altı oldu. Birbirlerini yok varsayan ve birbirlerin-

den hazetmeyen bu altı ülke Morazán zamanında tek bir cumhuriyetti.

O, Orta Amerika'yı 1830'dan 1838'e kadar yönetmişti. Onun bir bütün olarak kalmasını istedi ve bu uğurda savaştı.

Son çarpışmasında beş bin kişilik bir kuvvetin karşısına topladığı seksen kişiyle çıktı.

Kosta Rika'nın başkenti San Jose'ye bir ata bağlanmış olarak girerken kalabalık onu sessiz bakışlarla izledi.

Yargılanması fazla uzun sürmedi, hemen hüküm verildi ve kurşuna dizildi. Ve uzun saatler boyunca yağmur onu delik deşik etti.

Morazán doğduğunda Honduras'ta ne bir devlet okulu ne de yoksulların mezarlığa gitmeden önce uğrayabilecekleri bir hastane vardı.

Morazán, Honduras'ta ve bütün Orta Amerika'daki manastırları okula ve hastaneye dönüştürdü. Üst düzey ruhban sınıfı çiçek hastalığının, kuraklığın ve Kilise'nin ona açtığı savaşın suçlusunun Cennetten kovulmuş bu İblis olduğunu ilan etti.

Onun ölümünden on üç yıl sonra William Walker bu toprakları istila etti.

Seçilmiş insan

William Walker 1856'da kendisini Nikaragua devlet başkanı ilan etti.

Tören kapsamında konuşmalar, askeri geçit, ayin ve Avrupa şaraplarıyla elli üç kez kadeh kaldırma yer aldı.

Bir hafta sonra, Birleşik Devletler büyükelçisi John H.Wheeler yeni devlet başkanını resmi olarak tanır ve yaptığı konuşmada onu Kristof Kolomb'la kıyaslar.

Walker Nikaragua'ya Louisiana Anayasası'm dayatır ve otuz yıl önce bütün Orta Amerika'da kaldırılan köleliği geri getirir. Bunu siyahların iyiliği için yapar, zira *alt düzey ırklar, eğer onların enerjilerini yönlendiren beyaz bir efendileri yoksa beyaz ırkla rekabet edemezler.*

Seçilmiş İnsan olduğunu iddia eden bu Tennessee şövalyesi emirleri doğrudan Tanrı'dan alır. Altın Çember Şövalyeleri olduk-

larını söyleyen ve kendilerini alçakgönüllü bir biçimde Ölümsüzler Ordusu diye adlandıran, hepsi limanlardan toplanmış paralı askerlerden oluşan bir çeteye liderlik eden Walker sürekli yas kıyafetiyle dolaşırdı.

Bütün Orta Amerika'nın fethine soyunan Walker, *beşi birden ya da hiçbirisi,* diyerek amacını açığa vurur.

Bunun üzerine, birbirlerinden ayrılmış, birbirleriyle savaşmış, karşılıklı kin gütmüş beş Orta Amerika ülkesi kaybettikleri birlikteliği en azından kısa bir süreliğine tekrar inşa edip ona karşı birleşirler.

1860'da onu kurşuna dizerler.

Haritada değişiklik

1821'de American Colonization Society bir parça Afrika toprağı satın aldı.

Washington'da yeni ülkeyi vaftiz edip adını Liberya olarak koydular. Ülkenin başkentinin ismi de, o dönemde Birleşik Devletler başkanı olan James Monroe'ya atfen Monrovia kondu. Kendilerininkinin aynısı olan ama üzerinde sadece bir yıldız bulunan ülke bayrağı da Washington'da tasarlandı ve yetkililerce onaylandı. Ülke anayasası Harvard'da hazırlandı.

Bu yeni doğmuş ülkenin vatandaşları Birleşik Devletler'in güneyindeki tarım arazilerinden serbest bırakılmış, daha güzel bir deyimle kovulmuş kölelerdi.

Eskiden kölelik yapmış olanlar Afrika topraklarına ayak basar basmaz efendilere dönüştüler. *Selvanın vahşi zencileri* olan oranın yerlileri bu yeni gelenlere saygı göstermek zorundaydılar; en son gelenler sıranın en önüne geçmişlerdi.

Topçu bataryalarının desteğinde en verimli topraklara el koydular ve en önemlisi de oy kullanma hakkını kendi tekellerine aldılar.

Daha sonra, geçen yıllarla birlikte, ülkenin kauçuğunu Firestone ve Goodrich adlı şirketlere, petrol, demir ve elmaslarmıysa diğer Kuzey Amerikalı şirketlere verdiler.

Ülke nüfusunun yüzde beşini oluşturan onların mirasçıları Afrika'daki bu yabancı askeri üssü yönetmeye devam ediyorlar. Arada

sırada yoksul halk kitleleri bir kargaşa çıkarınca, düzeni sağlamaları için hemen *deniz piyadeleri* çağırılıyor.

İsim değişikliği

Okumayı sayıları okuyarak öğrendi. Onu en çok eğlendiren sayılarla oynamaktı ve geceleri rüyalarına Arşimet giriyordu.

Babası yasaklıyordu:

-Bunlar bir kadının uğraşacağı şeyler değil- diyordu.

Fransız Devrimi Politeknik Okulu'nu kurduğunda Sophie Germain on sekiz yaşındaydı. Okula girmek istedi. Kapıyı yüzüne kapadılar:

-Bunlar bir kadının uğraşacağı şeyler değil- dediler.

Kendi başına öğrendi, araştırdı, icat etti.

Çalışmalarını postayla Profesör Lagrange'a gönderiyordu. Mektuplarını Mösyö Antoine-August Le Blanc olarak imzalıyor ve böylece ünlü hocanın şu şekilde yanıt vermesinden kurtuluyordu:

-Bunlar bir kadının uğraşacağı şeyler değil.

Profesör onun o olduğunu öğrendiğinde, bir matematikçiden bir matematikçiye olarak, on yıldan beri mektuplaşıyorlardı.

O günden itibaren Sophie, Avrupa biliminin erkeklere ait Olimpos'una kabul edilen yegâne kadın oldu. Önce matematik alanında teoremleri derinleştirerek başladığı çalışmalarını daha sonra fizik alanında sürdürüp elastik yüzeyler konusunda devrim yarattı.

Onun bilim dünyasına yaptığı katkılar, diğer birçok şeyin yanı sıra, bir asır sonra Eyfel Kulesi'nin yapılmasını da mümkün kıldı.

Kulenin üzerinde değişik bilim adamlarının isimleri bulunuyor.

Onların arasında Sophie'ninki yok.

1831 yılında hazırlanan ölüm raporunda bilimci olarak değil rantiye olarak görünüyor:

-Bunlar bir kadının uğraşacağı şeyler değil- diye düşünmüş olsa gerek görevli memur.

Ada'nın yaşları

On sekiz yaşındayken öğretmeninin kollarında kaçar.

Yirmisinde, ev işlerine karşı meşhur beceriksizliğine rağmen evlenir, ya da evlendirilir.

Yirmi birinde, kendi inisiyatifiyle matematik mantığı öğrenmeye koyulur. Bunlar bir hanımefendiye uygun işler olmasa da ailesi onun bu kaprisini kabullenir; bu şekilde aklı belki de yerine gelecek ve mahkûm olduğu baba mirası delilikten kurtulacaktır.

Yirmi beşinde, at yarışlarında para kazanmak için olasılık teorileri üzerine kurulu yanılmaz bir sistem icat eder. Ailenin bütün mücevherlerini bahse yatırır. Hepsini kaybeder.

Yirmi yedisinde devrimci bir çalışma yayınlar. Kendi ismiyle imzalamaz, zira bir kadının bilimsel bir esere imza atması olacak şey midir? Bu eser onu tarihin ilk devrimcisi yapar: Tekstil işçilerine zamandan müthiş tasarruf kazandıran bir makineye komutlar yüklemek için yeni bir sistem geliştirmiştir.

Otuz beşinde hastalanır. Doktorlar histeri teşhisi koyarlar. Aslında kanserdir.

1852'de, otuz altısındayken ölür. Yüzünü hiç görmediği babası, şair Lord Byron da bu yaşta ölmüştü.

Bir buçuk asır sonra, ona duyulan saygıyı göstermek için, bilgisayar program dillerinden biri Ada diye adlandırır.

O erkekler aslında kadındır

1847 yılında yayınlanan üç roman İngiliz okurlarını derinden etkiledi.

Ellis Bell'in *"Uğultulu Tepeler"* adlı romanı tutkulu bir aşk ve intikam romanıdır. Acton Bell'in *"Agnes Grey"* adlı romanı aile kurumunun ikiyüzlülüğünü gözler önüne serer. Currer Bell'in *"Jane Eyre"* adlı romanıysa, bağımsız bir kadının cesaretini göklere çıkarır.

Bu yazarların aslında kadın olduklarını hiç kimse bilmez. Bell erkek kardeşler, aslında Brontë kız kardeşlerdir.

Emily, Anne, Charlotte adındaki bu kırılgan bakireler yalnızlıklarını, Yorkshire bozkırlarındaki yitik bir köyde şiirler ve romanlar

yazarak hafifletmektedirler. Edebiyatın erkek egemen hükümdarlığına izinsiz giren bu kız kardeşler, eleştirmenler cüretlerini affetsinler diye erkek maskesi takmışlardı, ancak eleştirmenler onların *kaba, ham, terbiyesiz, vahşi, hayvani, ahlaksız* eserlerini yerden yere vurdular...

Flora

Paul Gauguin'in büyükannesi, gezgin militan, devrim hacısı çalkantılı yaşamını kocanın karısı, patronun işçisi ve efendinin kölesi üzerindeki mülkiyet hakkına karşı savaşmaya adadı.

1833'te Peru'ya gitti. Lima'nın dışındaki bir şeker üretim tesisini ziyaret etti. Orada şekerkamışını ufalayan değirmenleri, içinde melasın kaynadığı kazanları ve şekeri yapan rafineriyi tanıdı. Dört bir yanda sessizlik içinde çalışarak gidip gelen zenci köleler gördü. Onun varlığının farkına bile varmamışlardı.

Tesisin sahibi ona dokuz yüz kölesi olduğunu söyledi. Daha iyi zamanlarda kölelerinin sayısının bunun iki katı kadar olduğunu eklemeyi de ihmal etmedi:

-*Buranın bitik hali bu*- diye şikâyet etti.

Ve söyleyeceği öngörülmüş olan her şeyi söyledi: zencilerin de yerliler gibi tembel olduklarını, sadece kırbaçlanınca çalıştıklarını falan...

Artık oradan ayrılmak üzereyken, Flora şekerkamışı tarlasının hemen yanında bir hapishane olduğunu fark etti.

Hiç izin istemeden oraya yaklaştı.

Orada, bir zindanın karanlık kısmında, bir köşeye kıvrılmış çıplak vaziyetteki iki zenci kadını fark edebildi.

-*Hayvan bile değil bunlar*- diye, bekçi onları aşağıladı-. *Hayvanlar yavrularını öldürmezler.*

Bu köle kadınlar yavrularını öldürmüşlerdi.

Her ikisi de, kendilerine dünyanın öbür tarafından bakan bu kadına baktılar.

Concepción

Bütün yaşamını cezaevleri cehennemine karşı canla başla mücadele ederek ve ev kılığına girmiş cezaevlerinde tutsak olan kadınların itibarı için çalışarak geçirdi.

Genelleyerek aklama alışkanlığına karşı o, ekmeğe ekmek, şaraba da şarap diyordu:

-Suç herkesin olduğu zaman, aslında hiç kimsenindir- diyordu.

Bu şekilde bir sürü düşman kazandı.

Uzun vadede tartışmasız bir saygınlık kazanacak olsa da, ülkesinde bunu elde etmesi hiç de kolay olmadı. Ve sadece ülkesinde değil, aynı zamanda yaşadığı dönemde de.

Concepción Arenal, 1840'larda Hukuk Fakültesindeki derslere, göğüslerini çift korseyle gizleyip erkek kılığına girerek devam etmişti.

1850'lerde, uygunsuz saatlerde uygunsuz konuların tartışıldığı Madrid toplantılarına katılabilmek için erkek kılığına girmeye devam ediyordu.

Ve 1870'lerde, saygın bir İngiliz örgütü olan Cezaevi Reformu İçin Howard Topluluğu onu İspanya temsilcisi olarak atadı. Atama belgesi *Sör Concepción Arenal* adına düzenlendi.

Kırk yıl sonra bir başka Galiçyalı kadın, Emilia Pardo Bazán, bir İspanyol üniversitesindeki ilk kadın öğretim üyesi oldu. Hiçbir öğrenci onu dinlemeye layık bulmuyordu. Derslerini boş sınıflara veriyordu.

Venüs

Güney Afrika'da yakalandı ve Londra'da satıldı.

Ve alaycı bir tavırla Hottentot– Venüsü diye adlandırıldı.

Çıplak olarak bir kafese kapatılmıştı ve iki şilin karşılığında görülebiliyordu. Göğüsleri o kadar uzundu ki sırtı dönük halde bile emzirebiliyordu. Ve ücretin iki katı ödenirse dünyanın en büyük poposuna dokunulabiliyordu.

Kafesin üzerinde asılı duran bir levha, bu vahşinin yarı insan yarı hayvan olduğunu, *yani bütün medeni İngilizlerin -ne mutlu ki-*

olmadığı türden bir yaratık olduğunu açıklıyordu.

Londra'dan Paris'e geçti. Doğa Tarihi Müzesi uzmanları, Venüs'ün insanla orangutan arası bir türe mensup olup olmadığını araştırmak istiyorlardı.

Öldüğünde yirmi yaşın biraz üzerindeydi. Meşhur Doğa bilimci Georges Cuvier vücudunu parçaladı. Bir maymun kafatasına sahip olduğunu, beyninin çok küçük, poposununsa bir mandril poposu olduğunu raporuna yazdı.

Cuvier, kocaman bir et parçası olan vajinanın iç dudağını kesti ve bir kavanozun içine koydu.

İki asır sonra bu kavanoz Paris'teki İnsan Müzesi'nde, diğer bir Afrikalı kadınla, Perulu bir yerli kadının cinsel organlarının yanında sergilenmeye devam ediyordu.

Bazı Avrupalı bilim adamlarının beyinlerinin bulunduğu bir dizi kavanozun çok yakınında bulunuyorlardı.

Derin Amerika

Kraliçe Victoria onları Buckingham Sarayı'nda kabul etti, diğer Avrupa saraylarında dolaştırıldılar, Washington'da Beyaz Saray'a kabul edildiler.

Bartola ve Máximo daha önce hiç görülmediği kadar ufacıktılar. Onları satın almış olan John Henry Anderson avuçlarının içinde dans ettirerek gösteri yapıyordu.

Anderson'a göre, horozların toprağın altında öttükleri, yerlilerin kafalarına türban taktıkları ve insan eti yedikleri Yucatan'daki selvanın içinde yer alan gizli bir Maya şehrinden gelseler de, sirk afişleri onların Aztek olduğunu söylüyordu.

Tuhaf kafataslarını inceleyen bilim adamları, ahlaki ilkelerin onların o küçük beyinlerine sığmayacağı ve Bartola'yla Máximo'nun konuşma ve düşünme yetisinden yoksun Amerikalı atalardan geldikleri yönünde görüş beyan ettiler. İşte bu yüzden, aynen bir papağan gibi, sadece birkaç kelime tekrarlayabiliyor ve efendilerinin komutlarından başka bir şeyi anlayamıyorlardı.

Hava diyeti

On dokuzuncu asrın ortalarında, Bernard Cavanagh İngiltere'de büyük bir seyirci kitlesi toplamayı başardı. Yedi gün yedi gece boyunca ne bir lokma yiyeceğini ne de bir yudum su içeceğini ilan etti. Hepsi bu kadar olsa iyi, ayrıca beş buçuk yıldır bu mönüyle yaşadığını ekledi.

Cavanagh seyircilerden giriş parası almıyor, ama doğrudan doğruya Kutsal Ruh'un ve Azizler azizi Meryem'in eline geçen bağışları kabul ediyordu.

Bu heyecan verici gösterisini Londra'dan sonra, sürekli kafeslere kapatılmış halde, sürekli doktor kontrolü ve polis gözetimi altında ve etrafı sürekli heyecanlı kalabalıklarla çevrili olarak, oruç tuta tuta, diğer şehirlerde de sundu.

Öldükten sonra cesedi ortadan kayboldu ve hiçbir zaman bulunamadı. Birçok insan Cavanagh'ın kendi kendisini yediğine inandılar. O bir İrlandalıydı ve o yıllarda bunda hiçbir tuhaflık yoktu.

Aşırı kalabalık bir sömürge

Bacalardan dumanlar tütmüyordu. 1850'de, dört yıl süren açlık ve salgın hastalıkların neticesinde, İrlanda'nın tarlaları insansız kalmış, içlerinde kimsenin oturmadığı evler yavaş yavaş yıkılmaya başlamıştı. İnsanlar ya mezarlığa gitmişlerdi ya da Kuzey Amerika limanlarına.

Toprak ne patates veriyordu ne de başka bir şey. Sadece delilerin üretimi giderek artıyordu. Jonathan Swift'in parasıyla yapılan akıl hastanesi açıldığında doksan hastası vardı. Bir yıl sonra bu sayı üç bini geçecekti.

Açlığın tam ortasında Londra bazı acil yardımlar gönderdi, ancak merhamet birkaç ay sonra bitti. İmparatorluk bu rahat durmayan sömürgeye daha fazla yardım etmek istemedi. Başbakan Lord Russell'ın açıkladığına göre nankör İrlanda halkı kendisine yapılan cömertliklere isyanlar ve hakaretlerle karşılık veriyor ve bu durum da İngiliz kamuoyunu derinden yaralıyordu.

Ve İrlanda krizinden sorumlu üst düzey devlet görevlisi Charles Trevelyan açlığı Takdir-i İlahi'ye bağladı. İrlanda bütün Avrupa'da

nüfus yoğunluğu en fazla olan ülkeydi ve aşırı nüfus insanların çözebilecekleri bir sorun değildi. Tanrı şu anda, *öngörülemez ve beklenmedik bir şekilde, ama büyük bir beceriyle ve bütün bilgeliğini kullanarak* bu sorunu çözmekteydi.

Peri masallarının ortaya çıkışı

On yedinci yüzyılın ilk yarısında İngiltere kralları I.James ve I.Charles'ın yanı sıra, İskoçya ve İrlanda, doğmakta olan Britanya sanayisini korumaya yönelik bazı tedbirler aldılar. İşlenmemiş yün ihracatını yasakladılar, yas kıyafetine varasıya kadar ulusal tekstil malzemelerinin kullanımını mecbur kıldılar ve Fransa'yla Hollanda'dan gelen manifaturaların büyük kısmına limanlarını kapattılar.

On sekizinci yüzyılın başlarında, Robinson Crusoe'nin yaratıcısı Daniel Defoe, ekonomi ve ticaret konuları üzerine bazı denemeler yazdı. Defoe, en çok bilinen çalışmalarından birinde, Britanya tekstil sanayisinin gelişmesinde devlet korumacılığının katkısını göklere çıkarıyor: gümrük duvarları ve vergileriyle fabrikaların serpilmesine böylesine yardım eden o krallar olmasaydı, İngiltere yabancı sanayilerin saf yün tedarikçisi olmaya devam ederdi. İngiltere'nin sınaî büyümesinden yola çıkan Defoe geleceğin dünyasını onların ürünlerine bağımlı devasa bir sömürge olarak hayal ediyordu.

Daha sonraları, Defoe'nin düşü gerçekleştiği ölçüde, emperyal güç onun izlediği yolu izlemek isteyen diğer ülkeleri bazen sıkıştırarak bazen de bombalayarak engelledi.

-*Yukarı çıktıktan sonra merdiveni tekmeledi* -demişti Alman ekonomist Friedrich List.

Bunun ardından İngiltere ticaret serbestliğini icat etti; günümüzde, zengin ülkeler uyku tutmayan gecelerde yoksul ülkelere aynı masalı anlatmaya devam ediyorlar.

Dik kafalı sömürge

Hindistan İngiltere'ye pamuktan ve ipekten kaliteli kumaşlarını satıyordu ve İngiliz Hükümeti de bu istiladan kurtulmanın yolları-

nı arıyordu. 1685'ten itibaren Hint kumaşları yüksek gümrük tarifeleriyle cezalandırıldılar. Ardından yükümlülükler giderek daha da arttı ve çok yüksek seviyelere ulaştı; bazı dönemlerde limanların bu mallara kapatıldığı da oldu.

Ne var ki bu şekilde geçen süre zarfında gümrük duvarlarının ve kısıtlamaların rekabeti İngiliz malları lehine bitirmekte etkili olamadıkları görüldü. Buhar makinelerinden ve İngiliz sanayi devriminden elli yıl sonra bile Hindistan alt etmesi zor bir rakip olma özelliğini koruyordu. İlkel teknik donanımlarına rağmen yüksek kalite ve düşük fiyattaki kumaşları müşteri bulmaya devam ediyordu.

En sonunda, on dokuzuncu yüzyılın başlarında, Britanya İmparatorluğu -neredeyse bütün Hindistan topraklarını kana bulayarak- askeri istilasını en üst noktasına çıkarana ve dokumacıları astronomik vergiler ödemeye mecbur bırakana dek bu inatçı rakipler yok edilemediler.

Bunun ardından İngiltere, insan kıyımından hayatta kalmayı başaranları giydirme nezaketini gösterdi. On dokuzuncu yüzyılın ortalarına gelindiğinde, Hindistan'ın dokuma tezgâhları artık Thames Nehri'nin dibinde yatıyordu ve Hintliler Manchester Tekstil Sanayisi'nin en iyi müşterileri olmuşlardı.

Efsanevi asker Hindistanlı Clive'in Londra ve Manchester'la kıyasladığı Dakka artık bomboştu. Şehirde yaşayan beş kişiden dördü oradan gitmişti. Dakka o güne kadar Bengal'in sanayi merkeziydi; Bengal ise artık kumaş değil afyon üretiyordu. Oranın fatihi Clive aşırı dozdan ölmüştü, ama haşhaş yetiştiriciliği genel yıkımın ortasında gayet sağlıklı bir ticarete dönüşmüştü.

Dakka bugün fakirler arasında bile fakir bir ülke olan Bangladeş'in başkenti.

Taç Mahal

On yedinci yüzyılın ortalarında Hintli ve Çinli atölyeler üst üste konulduğunda bütün dünyadaki el işçiliğinin yarısından fazlasını üretiyorlardı.

O ihtişamlı dönemde, Hükümdar Şah Cihan Taç Mahal'i ölen karısının (diğerlerinin yanında en gözdesi olanın) evi olarak, Yamuna Nehri'nin kıyısına inşa ettirdi.

Dul hükümdar karısının ve evin birbirlerine çok benzediklerini söylüyordu, çünkü günün ve gecenin her saatinde o nasıl değişiyorsa, tapınak da öyle değişiyordu.

Taç Mahal'in İranlı mimar ve astrolog ve daha birçok sıfatı olan Üstad Ahmet tarafından tasarlandığı söyleniyor.

Yirmi bin işçi tarafından yirmi yılda inşa edildiği söyleniyor.

Bin filin uzaklardan taşıdığı beyaz mermer, kızıl kum, yeşim taşı ve türkuazla yapıldığı söyleniyor.

Böyle söyleniyor. Ama onun hafif güzelliğini, dalgalanan beyazlığını görenler, Taç Mahal havadan yapılmış olamaz mı diye kendi kendilerine soruyorlar.

2000 yılının sonlarında, Hindistan'ın en meşhur sihirbazı, ağzı açık bakan bir kalabalığın karşısında onu iki dakikalığına ortadan kaybetti.

Bunun, sihrinin eseri olduğunu söyledi:

-Onu yok ettim -dedi.

Acaba yok mu etti, yoksa havaya mı dönüştürdü?

Yaşam saatleri için müzik

Taç Mahal gibi ragalar–da değişiyor. Herhangi bir zamanda duyulmazlar. Zamana ve kimin için olduğuna göre değişim gösterirler.

İki bin yıldan fazla bir süredir, Hindistan'ın ragaları günün doğuşuna ve geceye doğru attığı her adımına müzik sunarlar ve zamanın ya da ruhun mevsimine göre bir tını yayarlar.

Dünyanın renkleri ve ruhun halleri nasıl değişiyorlarsa, onlar gibi sürekli değişerek, özgürce inip çıkan melodiler tekrarlanan bir notanın üzerinde dinlenirler.

İki aynı raga yoktur.

Doğarlar, ölürler ve her duyuldukları seferde yeniden doğarlar.

Ragalar yazılmayı sevmezler. Onları tanımlamaya, kodlamaya ve sınıflandırmaya çalışan uzmanlar hep başarısız olmuşlardır.

İçinden geldikleri sessizlik gibi onlar da yalancıdırlar.

Hokusai

Tüm Japon tarihinin en ünlü sanatçısı olan Hokusai, ülkesinin su üzerinde yüzen bir toprak olduğunu söylüyordu. Özlü bir zarafetle bunu görmesini ve insanlara göstermesini bildi.

Kawamura Tokitaro olarak doğmuştu, Fujiwara İitsu olarak öldü. Yol boyunca, sanatta ve yaşamda otuz kez yeniden doğuşu için otuz kez adını ve soyadını değiştirdi ve doksan üç kez ev taşıdı.

Şafağın doğuşundan gece yarısına kadar çalışıp en az otuz bin resim ve baskı yaratmasına rağmen hiçbir zaman fakirlikten kurtulamadı.

Kendi sanatı için şöyle dedi:

Yetmiş yaşından önce resmini yaptığım bütün o şeyler arasında sözünü etmeye değecek bir tek şey yok. Yetmiş iki yaşında kuşların, hayvanların, böceklerin ve balıkların gerçek nitelikleri ve otlarla ağaçların canlı doğaları üzerine nihayet bir şeyler öğrendim. Yüz yaşma gelince mükemmel olacağım.

Doksanları geçemedi.

Modern Japonya'nın kuruluşu

On dokuzuncu yüzyılın ortalarında, kıyılarına doğru yönelen savaş gemileri tarafından tehdit edilen Japonya kabul edilemez anlaşmalara imza attı.

Batılı güçler tarafından bu aşağılamalara bir tepki olarak modern Japonya doğdu.

Yeni bir imparator Meiji dönemini başlattı ve kendi kutsal figüründe cisimleşen Japon devleti,

sanayi faaliyetinde altmış sektör yaratan kamu fabrikalarını kurdu ve korudu,

Japon teknisyenleri yetiştiren ve onlara en son teknolojileri öğreten Avrupalı teknisyenleri ülkeye getirdi,

kamuya ait bir tren ve telgraf şebekesi kurdu,

feodal senyörlerin topraklarını millileştirdi,

samurayları bozguna uğratan ve başka bir iş aramaya iten yeni bir ordu kurdu,

parasız ve mecburi bir eğitim sistemi getirdi,

ve tersanelerle bankaların sayısını arttırdı.

Meiji döneminin en önemli üniversitesini kurmuş olan Fukuzama Yukichi hükümetin bu programını şu şekilde özetledi:

-Bir ülke özgürlüğünü her türlü parazite karşı korumaktan asla korkmamalıdır, bütün dünya kendisine düşman olsa bile.

Böylece Japonya kendisine dayatılmış olan bütün kötü niyetli anlaşmalardan kurtulabildi ve o güne kadar aşağılanmaya maruz kalan ülke başkalarını aşağılayan bir güce dönüştü. Çin, Kore ve diğer komşuların bunu öğrenmek için fazla beklemeleri gerekmedi.

Ticaret serbestliği mi? Aman kalsın!

Meiji dönemi daha ilk adımlarını atarken, Birleşik Devletler başkanı Ulysses Grant, Japonya hükümdarını ziyaret etti.

Grant ona Britanya bankasının tuzağına düşmemesi konusunda tavsiyelerde bulundu, zira bazı ülkelere borç vermekten çok hoşlanması onun cömertliğinden kaynaklanmıyordu. Ve onu korumacı politikalarından ötürü kutladı.

Kendisini başkanlığa taşıyan seçimlerden önce Grant, sanayileşmiş kuzeyin büyük tarım üreticilerinin güneyine karşı kazandığı savaşta muzaffer bir general olmuştu ve kölelik kadar gümrük tarifelerinin de bu savaşın önemli nedenlerinden biri olduğunu çok iyi biliyordu. Birleşik Devletler'in İngiltere'ye karşı tüm sömürgecilik bağlarını kopardığını Güney'in anlaması dört yıl sürmüş ve altı yüz bin insanın hayatına mal olmuştu.

Grant başkanlık koltuğuna oturunca sürekli devam eden Britanya baskılarını şu şekilde yanıtlamıştı:

-İki yüz yıl içinde, korumacılığın bize kazandırabileceği her şeyi elde ettikten sonra, biz de ticaret serbestliğini benimseyeceğiz.

Bu şekilde, 2075 yılına gelindiğinde, dünyanın en korumacı ulusu ticaret serbestliğini benimseyecek.

Döve döve öğretmek

Birleşik Devletler ve Japonya bağımsızlıklarını daha ileriye taşıyadursunlar, diğer bir ülke, Paraguay, aynı şeyi yaptığı için yok edildi.

Paraguay, İngiliz tüccarlarından ve bankerlerinden kurşun cankurtaran yelekleri satın almaya direnen yegâne ülkeydi. Üç komşusu, Arjantin, Brezilya ve Uruguay her ne pahasına olursa olsun ona, Buenos Aires'te yayınlanan İngiliz gazetesi *Standard*'ın deyimiyle *medeni ulusların kullanımları* üzerine bir ders vermek zorunda kaldılar.

Sonuç hepsi için kötü oldu.

Öğrenciler tamamen bittiler.

Öğretmenler iflas ettiler.

Paraguay'ın hak ettiği dersi üç ayda alacağı ilan edilmişti, ama dersler beş yıl sürdü.

Britanya bankası bu pedagojik misyonu finanse etti ve daha sonra çok fazlasıyla tahsil etti. Galip gelen ülkeler savaş bittiğinde beş yıl önce olduklarının iki katı kadar borçluydular. Beş yıl önce hiç kimseye bir kuruş bile borcu olmayan mağlup ülkeyse dış borç almaya mecbur bırakıldı: Paraguay bir milyon sterlin borç aldı. Borç alman para, galip gelen ülkelere savaş tazminatı ödemesinde kullanıldı. Katledilen ülke, onları çok uğraştırdığı için, katillerine ödeme yapıyordu.

Ulusal sanayiyi koruyan gümrük tarifeleri Paraguay'da tamamen ortadan kalktılar;

devlet işletmeleri, kamuya ait araziler, demir çelik fırınları, Güney Amerika'dakilerin en eskilerinden biri olan demiryolları ortadan kalktılar;

üç asırlık tarihiyle birlikte yanan ulusal arşiv tamamen yok oldu;

ve insanlar yok oldular.

Arjantin devlet başkanı, eğitilmiş eğitimci, Domingo Faustino Sarmiento 1870'te teyit etti:

-Savaş bitti. Şu anda on yaşından büyük hiçbir Paraguaylı erkek kalmadı.

Ve ekledi:

-Toprağı bütün bu insan fazlalıklarından temizlemek gerekiyordu.

Tipik kıyafetler

Güney Amerika daima evet diyen bir pazardı.

Burada İngiltere'den gelen her şeye hoş geldin deniyordu.

Brezilya buz patenleri satın alıyordu, Bolivya ise kalot şapkaları ve bugün yerli kadınlarının tipik kıyafeti olan melon şapkaları.

Geleneksel bayramların olmazsa olmazı, Arjantin ve Uruguay'ın atlı çobanlarının tipik kıyafetiyse Britanya tekstil sanayisi tarafından aslında Türk ordusu için üretilmişti. Kırım Savaşı sona erince, İngiliz tüccarlar ellerinde kalan binlerce asker pantolonunu Plata Nehri'ne gönderdiler ve bunlar sığır çobanlarının tipik pantolonuna dönüştü.

On yıl sonra, İngiltere bu Türk askeri üniformalarıyla Paraguay'ı yok etme görevini üstlenen Brezilya, Arjantin ve Uruguay birliklerini giydirdi.

Burası Paraguay oldu

Brezilya İmparatorluğu'nda bir buçuk milyon kölenin yanı sıra bir avuç dük, marki, kont, vikont ve baron yaşıyordu.

Bu köleci imparatorluk, Paraguay'ın özgürlüğüne son vermek için gönderdiği birliklerin komutasını Fransa Kralı'nın torunu ve tahtın varisinin kocası olan Eu– Kontu'na verdi.

Küçük çeneli, kalkık burunlu, göğsü madalyalarla dolu, Victoria Mareşali denilen bu adam, poz verdiği tablolarda bu tatsız savaş konularına karşı duyduğu tiksintiyi gizlemeyi başaramıyordu.

O, kahraman askerlerinin takma sakallar takılıp sopalarla silahlandırılmış Paraguaylı korkunç çocuklarla çarpıştığı savaş meydanlarına her zaman temkinli bir mesafede durmasını bildi. Ve yine

belli bir mesafeden son kahramanlığını yaptı: Piribuey halkı teslim olmayı reddedince içi yaralılarla dolu hastanenin kapı ve pencerelerinin kapatılmasını isteyip içindekilerle birlikte yakılması emrini verdi.

Savaşta bir yıldan biraz fazla bir zaman geçirmesine rağmen döndüğünde bazı itiraflarda bulundu:

-Paraguay Savaşı benim üzerimde fazla uzayan işlere karşı önlenemez bir tiksinti yarattı.

Dilin ortaya çıkışı

Yerle bir edilen Paraguay'dan geriye o ilk şey kaldı: o kadar ölümün içinde hayatta kalan doğum oldu.

Orijinal dilleri guarani hayatta kaldı ve onunla birlikte de, sözün kutsal olduğuna dair kesinlik.

Geleneklerin en eskisi, bu topraklarda renkli ağustosböceğinin, yeşilçekirgenin, kekliğin ve en sonunda da sedirin şarkı söylediğini anlatıyor: sedirin ruhundan ilk Paraguaylıları guarani diliyle oraya çağıran şarkı yükseldi.

Onlar o ana dek yoktular.

Adlarını anan sözden doğdular.

Baskı özgürlüğünün orta çıkışı

Afyon Çin'de yasaktı.

Britanyalı tüccarlar, Hindistan'dan kaçak olarak getirdikleri afyonu el altından satıyorlardı. Gayretleri sayesinde, eroinin ve morfinin anası olan ve kullananlara sahte bir mutluluk yaşatırken aynı zamanda hayatlarını da mahveden bu uyuşturucuya bağımlı Çinlilerin sayısı gün geçtikçe arttı.

Kaçakçılar Çinli otoritelerin kendilerine verdikleri rahatsızlıklardan bıkmışlardı. Pazarın gelişimi ticaret serbestliğini zaruri kılıyordu, ticaret serbestliği de savaşı.

İyi yürekli William Jardine uyuşturucu kaçakçılarının en kudretlisiydi ve Çin'de, kendi sattığı afyonun kurbanlarına tedavi sunan, Misyoner Tıp Topluluğu'nu yönetiyordu.

Jardine, savaş çıkarmaya uygun bir ortam yaratsınlar diye Londra'da bazı etkili yazar ve gazetecileri satın alma işiyle meşgul oldu. *Best-seller* yazarı Samuel Warren ve diğer iletişim profesyonelleri özgürlük liderlerini göklere çıkardılar. İfade özgürlüğü ticaret özgürlüğünün hizmetinde: o zulüm krallığında hapis yatmayı, işkence görmeyi ve ölümü göze alarak Çin despotizmine meydan okumakta olan namuslu vatandaşların fedakârlığını yücelten kitap ve makale yağmuru Britanya kamuoyunun üzerine döküldü.

Ortam yaratıldıktan sonra fırtınanın kopması kaçınılmazdı. Afyon savaşı, arada birkaç yıllık kesintilere uğrasa da 1839'dan 1860'a kadar sürdü.

Denizlerin hanımefendisi, uyuşturucu kaçakçılığının kraliçesi

İnsan satışı uzun süre boyunca Britanya İmparatorluğu'nun en kazançlı işkolu olmuştu; ama hiçbir mutluluğun sonsuza kadar sürmediği bilinen bir gerçektir. Çok bereketli geçen üç asrın ardından Kraliyet Ailesi köle ticaretinden çekilmek zorunda kaldı ve uyuşturucu satışı emperyal ihtişamın en kazançlı faaliyet alanı oldu.

Kraliçe Victoria'nın Çin'in kapalı kapılarını yerle bir etmekten başka çaresi kalmadı. Royal Navy'nin gemilerinde ticaret serbestliği savaşçılarına İsa'nın misyonerleri eşlik ediyorlardı. Onların peşinden, eskiden zencileri taşımış olan ve şimdi zehir taşıyan gemiler gelmekteydi.

Afyon savaşının ilk aşamasında, Britanya İmparatorluğu Hong Kong adasını gasp etti. Adanın yeni atanan valisi Sör John Bowring ilan etti:

-Serbest ticaret İsa'dır ve İsa serbest ticarettir.

Burası Çin oldu

Çinliler sınırlarının dışındakilerle çok az ticaret yapıyorlardı ve savaş yapma alışkanlıkları yoktu.

Onlar tüccarları ve savaşçıları hor görürler ve İngilizlerin yanı sıra tanıdıkları diğer az sayıdaki Avrupalıyı *barbarlar* diye adlandırırlardı.

Bütün bunlardan ötürü savaşın sonucu başından belliydi. Dünya denizlerinin en ölümcül savaş gücü ve tek bir atışta artarda sıralanmış on iki düşmanı delip geçebilen obüsler karşısında Çin'in mağlup olması gerekiyordu.

1860'da, Britanyalılar birçok limanı ve şehri yerle bir ettikten sonra Fransızların eşliğinde Pekin'e girdiler. Hemen Yaz Sarayı'nı yağmalamaya koyuldular ve ganimetin küçük bir kısmını da Hindistan ve Senegal'deki sömürgelerinden getirdikleri askerlere bıraktılar.

Mançu Hanedanının kudretinin merkezi konumundaki saray, gerçekte birçok saraydan ve cenneti andıran göller ve bahçeler arasına yerleştirilmiş iki yüzden fazla konutla tapınaktan oluşuyordu. Savaşın galipleri mobilyaları ve perdeleri, yeşim taşından yontuları, ipek kıyafetleri, inci kolyeleri, altın saatleri, elmas broşları, küçük büyük bulabildikleri her şeyi çalıp götürdüler. Yağmadan sadece kütüphane, bir teleskop ve İngiliz Kralın Çin'e altmış yıl önce armağan ettiği bir tüfek kurtuldu.

Daha sonra boşaltılmış binaları ateşe verdiler. Alevler yüzünden yer ve gök, günler ve geceler boyunca kızıl bir renge büründü. Ve onca şeyden geriye sadece külleri kaldı.

Ganimetçik

İmparatorluk sarayının yakılması emrini veren Lord Elgin Pekin'e kırmızı renkli üniformalar giymiş sekiz taşıyıcının omuzlarında ve dört yüz süvarinin koruması altında girdi. Partenon'un heykellerini British Museum'a satmış olan Lord Elgin'in oğlu olan bu Lord Elgin, yağmadan ve yangından zaten bu amaçla kurtarılmış olan bütün saray kütüphanesini British Museum'a bağışladı. Ve kısa bir süre sonra diğer bir sarayda, Buckingham Palace'ta, Kraliçe Victoria'ya mağlup kralın altın ve yeşimden asasını ve Avrupa'ya yolculuk etmiş olan ilk Pekin köpeğini armağan etti. Köpek yavrusu da ganimetin bir parçasıydı. Adını da ganimetçik anlamına gelen *Lootie* koymuşlardı.

Çin cellâtlarına muazzam bir tazminat ödemeye mecbur kaldı, zira medeni uluslar topluluğuna katılma işi bayağı masraflı olmuştu. Ve kısa bir süre içinde en önemli afyon pazarına ve Lancashire'da üretilen İngiliz kumaşlarının en büyük alıcısına dönüştü.

On dokuzuncu yüzyılın başlarında, Çin atölyeleri dünya sanayi üretiminin üçte birini tek başlarına gerçekleştiriyorlardı. On dokuzuncu yüzyılın sonlarına gelindiğinde bu oran altıda bire düşmüştü.

Çin daha sonra Japonya tarafından istila edildi. Bu çok zor olmadı. Zira artık uyuşturulmuş, aşağılanmış ve her şeyi alınmış bir ulustu.

Doğal felaketler

Adımların ve seslerin olmadığı bir çöl; sadece rüzgâr tarafından dövülen toz.

Açlık yüzünden öldürmeden önce ya da açlık onları öldürmeden önce birçok Çinli kendini asıyor.

Afyon savaşından zaferle çıkmış olan Britanyalı tüccarlar Londra'da, Çin'deki Açlık için Yardım Fonu'nu kurdular.

Bu hayır kurumu pagan ülkeyi sindirim yoluyla Hıristiyanlaştıracağına söz verdi: Gökten, İsa tarafından gönderilen yiyecekler yağacak.

1879'da, yağmursuz geçen üç kışın sonunda, Çinliler on beş milyon azaldılar.

Diğer doğal felaketler

1879'da, yağmursuz geçen üç kışın sonunda, Hintliler dokuz milyon kişi azaldılar.

Bu doğanın suçu:

-*Bunlar doğal felaketler* -diyorlar konuya vakıf olanlar.

Ama Hindistan'da, bu korkunç yıllarda, kuraklıktan ziyade piyasa cezalandırıyor.

Piyasa kanunu gereği serbestlik zulmediyor. Satmaya mecbur eden ticaret serbestliği, yemeyi yasaklıyor.

Hindistan bir sömürge ekim sahası, bir hayır evi değil. Orada piyasa hükmediyor. Onun yapan ve bozan görünmez eli bilgelik yüklüdür; onun yaptığını düzeltmek kimseye düşmez.

Britanya Hükümeti, Yardım Kampları denilen çalışma kamplarında bir sürü can çekişen insanın ölmesine yardım etmekle ve köylülere asla ödeyemeyecekleri vergiler koymakla yetinir. Köylüler yok pahasına sattıkları topraklarını kaybederler; kıtlık, işadamlarının stokladıkları tahıl fiyatlarını bulutlara taşırken, toprakları işleyen kol gücü yok pahasına satılır.

İhracatçılar her zamankinden daha çok satıyorlar. Londra ve Liverpool limanlarına buğday ve pirinç dağları dökülüyor. Açlık çeken sömürge Hindistan yemiyor ama yediriyor. Britanyalılar Hintlilerin açlığını yiyorlar.

Yatırım imkânlarını arttıran, üretim maliyetlerini düşüren ve ürün fiyatlarını yukarı çeken açlık adındaki bu mal piyasa tarafından iyi fiyatlandırılır.

Doğal ihtişamlar

Kraliçe Victoria, Hindistan'daki genel vali Lord Lytton'un dizelerinin en coşkulu hayranı ve yegâne okuruydu.

Edebi minnettarlığın ya da vatan aşkının harekete geçirdiği şair vali onun onuruna muazzam bir ziyafet düzenledi. Victoria imparatoriçe ilan edilince, Lord Lytton Delhi'deki sarayında yedi gün ve yedi gece boyunca yetmiş bin konuğu ağırladı.

The Times gazetesinin çalım satmasına göre, *evrensel tarihin en pahalı ve en kalabalık yemeği* oldu bu.

Kuraklığın tam ortasında, güneş tarlaları kavururken ve gece onları dondururken, Genel Vali ziyafet sırasında, Hintli tebaasına *mutluluk, bereket ve refah* dileyen İmparatoriçe Victoria'nın teşvik edici mesajını okudu.

Oralarda dolaşan İngiliz gazeteci William Digby, yedi gün ve yedi gece süren büyük ziyafet esnasında yaklaşık yüz bin Hintlinin açlıktan öldüğünü hesapladı.

Üst katlar ve alt katlar

Birbirini izleyen konuşmalar, armaların takdimi, karşılıklı armağan değişimleriyle yavaş ilerleyen ve birçok ayrıntının yer aldığı törenle Hintli prensler İngiliz şövalyelerine dönüşüyor ve Kraliçe Victoria'ya bağlılık yemini ediyorlardı. Majestelerinin bir büyükelçisine göre feodal prenslerle yapılan armağan takası, *rüşvetlere karşılık haraçların değişimiydi.*

En tepede çok sayıdaki prens bulunuyordu. Sömürgeci güç kastlar sisteminin piramidini, mükemmelleştirilmiş bir biçimde, yeniden üretiyordu.

İmparatorluğun yönetmek için bölmesine gerek yoktu. Eskiden beri süregelen toplumsal, ırksal ve kültürel sınırlar tarih tarafından armağan ediliyor ve kalıtım yoluyla kutsallaştırılıyordu.

Britanya nüfus sayımları 1872'den itibaren Hindistan halkını kast sistemine göre sınıflandırdılar. Bu şekilde yabancı düzen sadece bu ulusal geleneğin meşrutiyetini teyit etmekle kalmadı, aynı zamanda da onu, daha da katmanlaşmış ve katılaşmış bir toplumu organize etmek için kullandı. Hiçbir polis, her bireyin işlevini ve kaderini kontrol etmek için bundan iyisini hayal dahi edemezdi. İmparatorluk bu hiyerarşilerle kölelikleri derledi ve hiç kimsenin kendine ait olan yerin dışına çıkmasına izin vermedi.

Nasırlı eller

Britanya kraliyetinin hizmetindeki prensler, selvadaki kaplanların azlığına ve haremlerinde kargaşaya sebep olan kıskançlık krizlerine kederlenerek yaşıyorlardı.

Yirminci yüzyılın tam ortasında, becerebildikleri şekilde kendilerini teselli ediyorlardı:

Bharatpur mihracesi Londra'da bulabildiği bütün Rolls-Royce'ları satın almış, onları mülklerindeki çöplerin toplanmasında kullanıyordu;

Junagadh'ınkininse, kendine ait bir evi, telefonu ve hizmetçisi olan bir sürü köpeği vardı;

Alwar'ınki, pony atı bir yarışı kaybedince, hipodromu yaktı;

Kapurthala'nınki Versailles Sarayı'nın birebir aynısını inşa ettirdi;

Mysore'ninkiyse Windsor Sarayı'nın birebir aynısını inşa ettirdi;

Gwalior'unki, sarayın yemek odasını dolaşarak konuklara tuz ve baharat götüren, altın ve gümüşten bir trencik satın aldı;

Baroda mihracesinin kalemleri som altındandı ve Haydarabad'ınki, çalışma masasındaki kağıtlar uçmasın diye üstlerine yüz seksen dört kıratlık bir elmas koyuyordu.

Florence

Dünyanın en ünlü hemşiresi Florence Nightingale, çok sevdiği bu ülkeye hiç seyahat edememiş olsa da, doksan yıllık ömrünün büyük bir kısmını Hindistan'a adadı.

Florence hasta bir hemşireydi. Kırım Savaşı'nda tedavisi mümkün olmayan bir hastalık kapmıştı. Ancak Londra'daki odasından Britanya kamuoyuna Hindistan gerçekliğini anlatmak isteyen sonsuz sayıda makale ve mektup kaleme aldı.

*Açlık çekenlere karşı emperyal kayıtsızlık üzerine: *Fransa-Prusya Savaşı'ndakinden beş misli fazla ölüm. Hiç kimse olayın ciddiyetinin farkında değil. Nüfusunun üçte birinin tarlaları kemikleriyle beyazlatmasına kasten izin verildiğinde, Orissa'da çekilen açlıkla ilgili hiçbir şey söylemedik.*

*Kırsal mülkiyet üzerine: *Tambur kendisine vurulması için para öder. Yoksul köylüyse kendi yaptığı her şey için ödediği gibi bir de, büyük toprak sahibinin yapmadığı veya yoksul köylünün onun yerine yapması için yaptığı her şey için para öder.*

*Hindistan'daki İngiliz adaleti üzerine: *Bize diyorlar ki, yoksul köylünün kendisini savunmak için İngiliz adaletine sahip olduğu söyleniyor. Gerçek böyle değil. Hiç kimse kullanamadığı bir şeye sahip değildir.*

*Yoksulların sabrı üzerine: *Tarımsal isyanlar Hindistan'ın tamamında gündelik, sıradan olaylara dönüşebilir. Bu milyonlarca sessiz ve sabırlı Hintlinin sonsuza kadar sessizlik ve sabır içinde yaşayacağına dair elimizde hiçbir garantimiz yok. Dilsizler konuşacak ve sağırlar işitecekler.*

Darwin'in yolculuğu

Genç Charles Darwin'in hayatta ne yapacağına dair hiçbir fikri yoktu. Babası onu sürekli iğnelerdi:

-Kendin ve ailen için hayırsız biri olup çıkacaksın.

1831 yılı sonlarında çekip gitti.

Amerika'nın güneyi, Galapagos Adaları ve diğer yerleri kapsayan beş yıllık deniz yolculuğundan sonra Londra'ya döndü. Yanında üç dev deniz kaplumbağası getirdi ve bunlardan biri daha yeni, 2007 yılında Avustralya'daki bir hayvanat bahçesinde öldü.

Döndüğünde çok değişmişti. Bunu babası bile fark etti:

-Kafatasının şekli değişmiş! -dedi.

Yanında sadece kaplumbağaları getirmedi, sorular da getirdi. Kafasının içi sorularla doluydu.

Darwin'in soruları

Mamutların vücudu neden yoğun kıllarla kaplıydı? Mamut, buz devri başlayınca posta bürünmüş bir fil olamaz mı?

Zürafanın boynu neden bu kadar uzun? Ağaçların daha yüksek kısımlarında bulunan meyvelere ulaşmak için uzanmaya çalışırken zaman içinde uzamış olamaz mı?

Karların üzerinde koşturan tavşanlar hep böyle beyaz mıydılar, yoksa tilkileri kandırmak için mi yavaş yavaş beyazlaştılar?

İspinoz kuşlarının gagaları yaşadıkları yere göre neden değişiklik gösteriyor? Bu gagalar, uzun evrim süreci boyunca meyveleri delmek, kurtçukları yakalamak ya da nektarı emmek için bulundukları ortama uyum sağlamış olamazlar mı?

Şu orkidenin upuzun karpeli, kendilerini bekleyen bu karpelin boyutunda upuzun dili olan kelebeklerin o civarda uçuştuğunu kanıtlamaz mı?

Türlerin kökeni ve dünyada yaşamın evrimi üzerine yazdığı bomba kitabın sayfalarına, yılların, şüphelerin ve çelişkilerin süzgecinden geçip giren belki de bunların benzeri bin bir soru oldu.

Dine küfreden bir düşünce, dayanılmaz alçakgönüllülük dersi: Darwin, Tanrı'nın dünyayı bir haftada yaratmadığını ve bizi kendi suretinin bir benzeri olarak yaratmadığını açıkça ortaya koydu.

Bu kötü haber iyi karşılanmadı. İncil'i düzeltmeye kalkan şu bey kendisini ne sanıyordu?

Oxford piskoposu Darwin'in okurlarına soruyordu:

-Siz büyükbaba tarafından mı, yoksa büyükanne tarafından mı maymunsunuz?

Sana dünyayı gösteriyorum

Darwin genellikle James Colman'ın gezi notlarından alıntılar yapıyordu.

Hint Okyanusu'nun faunasını,
Vezüv'ün alevler içindeki gökyüzünü,
Arabistan gecelerinin ışıltısını,
Zanzibar sıcağının rengini,
Seylan'ın tarçın kokan havasını,
Edinburgh kışının karanlığını
ve Rus hapishanelerinin kasvetini onun kadar iyi betimleyen olmadı.

Colman, beyaz bastonunun peşinden giderek dünyayı bir ucundan diğer ucuna turladı.

Görmemize o kadar çok yardım eden bu gezgin kördü.

-Ben ayaklarımla görüyorum -derdi.

İnsancıklar

Darwin meleklerin değil, maymunların kuzeni olduğumuz konusunda bizi aydınlattı. Daha sonra Afrika selvasından geldiğimizi ve hiçbir leyleğin bizi Paris'ten falan getirmediğini öğrendik. Ve kısa bir süre önce de genlerimizin, farelerin genleriyle neredeyse birebir aynı olduğunun farkına vardık.

Tanrı'nın şaheserleri mi yoksa Şeytan'ın kötü bir şakası mı olduğumuzu artık bilmiyoruz. Biz, insancıklar:

Her şeyin yok edicisiyiz,
hemcinslerimizin avcısıyız,

atom bombasının, hidrojen bombasının ve insanları öldürürken nesnelere hiç zarar vermediği için bunların arasında en faydalısı olan nötron bombasının yaratıcılarıyız,
makineler icat eden,
icat ettiği makinelerin hizmetinde yaşayan,
içinde yaşadığı evi yiyip bitiren,
kendisine içecek olan suyu ve yiyecek veren toprağı zehirleyen,
kendisini kiralayabilen ya da satabilen ve kendi benzerlerini kiralayabilen ya da satabilen,
zevk için öldüren,
işkence eden,
tecavüz eden yegane hayvanlarız.
Ama aynı zamanda da,
gülen,
uyanıkken düş kuran,
ipekböceğinin salyasından ipek yapan,
çöplüğü güzelliğe dönüştüren,
gökkuşağının tanımadığı renkleri keşfeden,
dünyanın seslerine yeni müzikler katan
ve gerçeklikle hafıza dilsiz olmasın diye
yeni sözcükler yaratan yegane hayvanlarız.

Özgürlük deliliği

1840'da Washington'da yaşandı.

Resmi bir nüfus sayımı Birleşik Devletler'deki siyahların delilik oranlarını ölçtü.

Buna göre, özgür siyahlar arasında köle siyahlara nazaran dokuz kat daha çok deli vardı.

Ülkenin kuzeyi büyük bir tımarhaneydi. Ve kuzeye ne kadar çok çıkılırsa durum o kadar kötüleşiyordu. Buna karşın, kuzeyden güneye doğru inildikçe kaçıklık yerini yavaş yavaş akıllılığa bırakıyordu. Bereketli pamuk, tütün ve pirinç tarlalarında çalışan köleler arasında delilik ya hiç yoktu ya da çok nadirdi.

Nüfus sayımı efendilerin olumluluğunu teyit ediyordu. İyi bir ilaç olan kölelik manevi dengeyi ve sağduyuyu geliştiriyordu. Bu-

na karşılık özgürlük kaçıklığa neden oluyordu.

Kuzeydeki yirmi beş şehirde bir bile aklı başında siyah bulunamamıştı. Ohio eyaletinin otuz dokuz ve New York eyaletinin yirmi şehrindeki deli siyahların toplamı bütün siyahların sayısından fazlaydı.

Nüfus sayımının fazla ciddiye alınacak bir tarafı yoktu, ama çeyrek asır boyunca resmi gerçek olarak kalmayı sürdürdü; ta ki, Abraham Lincoln köleleri azat edene ve savaşı kazanıp hayatını kaybedene dek.

Altın kasırgası

1880'de Washington'da yaşandı.

John Sutter yıllardan beri, yamalı albay üniforması sırtında ve çantası tıka basa belgelerle dolu bir halde, Kongre binasının ve Beyaz Saray'ın etrafında ayaklarını sürükleyerek dolaşıp duruyordu. Bir mucize kabilinden kendisini dinleyecek birini bulduğunda San Fracisco şehri ve civarındaki geniş araziler üzerinde bulunan mülkiyet hakkına dair evrakları çıkarıp gösteriyor ve altın kasırgasının çırılçıplak bıraktığı adamın hikâyesini anlatıyordu.

İmparatorluğunu Sacramento Vadisi'nde kurmuş ve çok sayıda yerli kölenin yanı sıra bir albay rütbesi ve bir de Playel piano satın almıştı. Altın yerden buğday gibi fışkırınca toprakları, evleri istila edildi, inekleri, koyunları mideye indirildi ve ekili-dikili arazileri dümdüz edildi.

Her şeyini kaybetti ve o andan itibaren yaşamım hakkını aramaya adadı. Bir yargıç onu haklı bulunca, büyük bir kalabalık Adalet Sarayı'nı ateşe verdi.

Washington'a taşındı.

Orada, umut ederek yaşadı ve umut ederek öldü.

Bugün San Francisco şehrindeki bir sokağın adı Sutter.

Teselli oldukça geç geldi.

Whitman

1882'de Boston'da yaşandı.

Kötü Alışkanlıkları Yok Etmek için New England Topluluğu *Çimen Yaprakları*'nın yeni baskısının dağıtımını durdurmayı başardı.

Birkaç yıl önce, ilk baskı yayınlandığında kitabın yazarı Walt Whitman işini kaybetmişti.

Gece zevklerini göklere çıkarması kamu ahlakı açısından kabul edilemez bulunuyordu.

Ve bütün bunlar Whitman'm en yasak olanı gayet güzel bir biçimde gizlemesine rağmen yaşanıyordu. *Çimen Yaprakları*'nın bir yerinde onu ima etme noktasına geldi, ama geri kalan şiirlerinde, hatta özel günlüklerinde *his* diye geçen kısımları *her* olarak düzeltti, bir *erkeği* düşündüğünde onu *kadın* olarak kaleme aldı.

Işıltılı çıplaklığa şarkılar söyleyen büyük şairin hayatta kalabilmek için kendisini gizlemekten başka çaresi yoktu. Hiç olmadığı halde altı çocuğu varmış gibi yaptı, kadınlarla aslında hiçbir zaman yaşamadığı maceralar uydurdu ve kendisini, kusursuz genç kızlarla bakire çayırlardan bahsederek Amerika'nın erkekliğini cisimleştiren, sakallı sert adam olarak gösterdi.

Emily

1886'da Amherst'te yaşandı.

Emily Dickinson ölünce ailesi onun odasında bin sekiz yüz saklanmış şiir buldu.

Ayakuçlarına basarak yaşamıştı ve ayakuçlarına basarak şiir yazdı. Bütün hayatı boyunca sadece on bir tane şiiri yayınlandı ve bunların neredeyse hepsi ya imzasızdı ya da başka bir isimle imzalanmışlardı.

Irkının ve sınıfının ayırt edici özelliği olan sıkıntı püriten atalarından ona miras kaldı: birbirine dokunmak yasak, konuşmak yasak.

Beyler politika ve ticaret yapıyor, kadınlarsa türün devamını garanti altına alıyor ve hasta bir halde yaşıyorlardı.

Emily yalnızlık ve sessizlik içinde yaşadı. Kendi odasına kapanarak dilbilgisi yasalarını ve kendi içine kapanıklığının yasalarını ihlal eden şiirler yaratıyordu. Ve yine odasından yengesi Susan'a her gün mektup yazıyor ve onun hemen yandaki evde oturmasına rağmen mektuplarını postayla yolluyordu.

Bu şiirler ve mektuplar, onun gizli acılarının ve yasak arzularının içinde serbest kalmak istedikleri gizli tapınağı oluşturdular.

Evrensel tarantula

1886'da Chicago'da yaşandı.

Mayıs ayının birinci günü, işçi grevi Chicago ve diğer kentleri felç edince *Philadelphia Tribune* gazetesi teşhisini koydu: *Çalışma dünyası bir tür evrensel tarantula tarafından ısırıldı ve tamamen delirdi.*

Zır deliler günlük sekiz saat çalışma ve sendikal örgütlenme için mücadele eden emekçilerdi.

Ertesi yıl cinayetle suçlanan dört emekçi lideri, haklarında açılan düzmece bir davada hiç kanıt olmadan ölüm cezasına çarptırıldılar. Georg Engel, Adolf Fischer, Albert Parsons ve Auguste Spies darağacına gönderildiler. Beşinci zanlı Louis Linng hücresinde intihar etmişti.

Her bir mayıs günü bütün dünya onları hatırlıyor.

Zaman içinde uluslararası anlaşmalar, anayasalar ve yasalar onlara hak verdiler.

Ne var ki, en önde gelen şirketler bunu anlamamakta ısrar ediyorlar. İşçi sendikalarını yasaklıyorlar ve günlük çalışmayı Salvador Dali'nin tablolarındaki o durmuş saatlerle ölçüyorlar.

Bay Şirket

1886'da Washington'da yaşandı.

Devasa şirketler, sıradan ve kaba vatandaşlarla aynı yasal haklara kavuştular.

Yüksek Mahkeme, işletme faaliyetlerini düzenleyen ve sınırlandıran iki yüzden fazla yasayı iptal etti ve insan haklarını özel şirketleri de içine alacak şekilde genişletti. Yasa büyük işletmeleri ne-

fes alıp veren canlılarmış gibi farz edip onlara da kişilerle aynı hakları tanıdı: yaşama hakkı, ifade özgürlüğü hakkı, mahremiyet hakkı...

Yirmi birinci yüzyılın başlarında bu anlayış hâlâ devam ediyor.

Çiçeklerime basmayın

1871'deki bir devrimle Paris bir kez daha komüncülerin eline geçti.

Charles Baudelaire, polisi Tanrı Jüpiter ile kıyasladı ve aristokrasi olmadığında güzellik kültünün ortadan kalktığı konusunda uyardı.

Théophile Gautier şehadet getirdi:

-Pis kokan hayvanlar, vahşi ulumalarıyla, bizi istila ediyorlar.

Çok kısa ömürlü Komün iktidarı giyotini yaktı, kışlaları işgal etti, Kilise'yle Devlet'i birbirinden ayırdı, patronlar tarafından kapatılmış fabrikaları işçilere verdi, gece mesaisini yasakladı ve laik, parasız, mecburi eğitimi getirdi.

-Laik, parasız ve mecburi eğitim aptalların sayısını arttırmaktan başka bir işe yaramaz -diye buyurdu Gustave Flaubert.

Komün çok kısa sürdü. İki aydan biraz fazla. Versailles'a kaçan birlikler yeniden saldırdılar ve günler süren çarpışmaların ardından işçi barikatlarını yarıp zaferlerini kurşuna dizerek kutladılar. Bir hafta boyunca gece gündüz kurşuna dizdiler. Makineli tüfeklerin yaylım ateşleri insanları yirmişerlik gruplar halinde yere seriyordu. Bu arada Flaubert, *kudurmuş köpeklere* merhamet edilmemesini tavsiye etti ve ilk önlem olarak *insan maneviyatının bir ayıbı olan herkese oy kullanma hakkı veren uygulamanın* son erdirilmesini önerdi.

Bu can pazarını alkışlayanlardan bir diğeri de Anatole France'tı.

-Komüncüler bir katiller topluluğudur, bir serseriler partisidir. Suç ve çılgınlık iktidarı kurşuna dizme mangalarının önünde nihayet ortadan kalkıyor.

Emile Zola ilan etti:

-

Paris halkı heyecanlarını sakinleştirecek ve bilgeliğiyle, görkemiyle yeniden yükselecektir.

Galipler elde ettikleri zaferden ötürü Tanrı'ya şükranlarını sunmak için Montmartre tepesine Sacré-Cœur kilisesini diktiler.

Bu kocaman kremalı pasta turistlerin çok ilgisini çekmektedir.

Komüncü kadınlar

Bütün iktidar mahallelere verildi. Her mahalle bir meclisti.

Ve her tarafta kadınlar vardı: işçi kadınlar, terzi kadınlar, fırıncı kadınlar, aşçı kadınlar, çiçekçi kadınlar, bakıcı kadınlar, temizlikçi kadınlar, ütücü kadınlar, büfeci kadınlar. Düşman, kendilerine bir sürü görev yüklemiş olan toplumdan kendilerine vermediği hakları talep eden bu ateşli kadınlara yangın çıkarıcılar anlamına gelen *pétroleuses* adını takmıştı.

Kadınların oy kullanması talep ettikleri haklardan biriydi. Bir önceki 1848 Devrimi'nde, Komün Hükümeti bire karşı sekiz yüz doksan dokuz oyla (bir oy hariç oybirliğiyle) bunu reddetmişti.

Bu ikinci Komün de kadınların taleplerine kulaklarını tıkamaya devam ediyordu, ama komünün iktidarda kaldığı kısa süre boyunca kadınlar, boyunlarına bağladıkları taburlarının simgesi kırmızı eşarpla, her tartışmada fikirlerini beyan ettiler, barikatlar kurdular, yaralıları tedavi ettiler, askerlere yemek verdiler, ölenlerin silahlarını alıp onların yerlerini doldurdular ve savaşırken öldüler.

Daha sonra bozguna uğradıklarında, karşısında savaştıkları iktidarın intikam saati gelince, binden fazla kadın askeri mahkemelerde yargılandı.

Sürgüne mahkûm edilen kadınlardan biri Louise Michel'di. Bu anarşist öğretmen mücadeleye eski bir karabinayla katılmış ve çarpışmada yeni bir Remington tüfek almaya hak kazanmıştı. Nihai karar anında ölümden kurtuldu ama onu çok uzaklara gönderdiler. Sürgün cezasını çekmek üzere Yeni Kaledonya'ya gitti.

Louise

-Ben onların bildiklerini bilmek istiyorum -demişti.

Sürgün arkadaşları bu vahşilerin insan eti yemekten başka bir şey bilmedikleri konusunda onu uyardılar:

-Ordan sağ çıkamazsın.

Ancak Louise Michel Yeni Kaledonya yerlilerinin dilini öğrendi, selvaya daldı ve oradan sağ çıktı.

Yerliler ona üzüntülerini aktardıktan sonra oraya niye gönderildiğini sordular:

- Yoksa kocanı mı öldürdün?

Onlara Komün'le ilgili her şeyi anlattı:

-Ah! Şimdi tamam -dediler-. *Demek sen de bir mağlupsun. Aynen bizim gibi.*

Victor Hugo

O, döneminin sesi oldu. O, ulusunun sesi oldu.

Monarşi taraftarı da oldu, cumhuriyetçi de.

Fransız Devrimi'nin ideallerini cisimleştirdi ve kaleminin gücüyle yeri geldi açlıktan ötürü çalan sefile ya da Notre Dame'ın kamburuna dönüştü, ama Fransız silahlarının dünyadaki kurtarıcı misyonuna da inandı.

1871'de, komüncülere uygulanan şiddeti tek başına lanetledi.

Daha önce birçok kişiyle birlikte sömürgeci fetihlere alkış tutmuştu:

-Bu, barbarlığın üzerine yürüyen medeniyettir. Bu, karanlıktaki bir halkla buluşacak olan aydınlanmış bir halktır. Biz dünyanın Yunanlılarıyız ve dünyayı aydınlatmak bizim görevimiz.

Sömürge kültürü dersi

Fransız Hükümeti, 1856 yılında Cezayir'i aydınlatması için sihirbazlar sihirbazı Robert Houdin'i görevlendirdi.

Şu Cezayirli büyücülere bir ders vermek gerekiyordu. Cam yutan, sadece bir dokunuşla yaraları iyileştiren bu düzenbazlar sömürgeci güce karşı isyan tohumlarını ekiyorlardı.

Houdin hünerlerini gösterdi. Önde gelen şeyhler ve en popüler yerel büyücüler bu doğaüstü güçler karşısında şaşkına döndüler.

Gösterinin en can alıcı kısmında, Avrupa'nın temsilcisi küçük bir kutuyu yere bıraktı ve Cezayir'in en güçlü kuvvetli adamından onu yerden kaldırmasını istedi. Adale yığını kutuyu kaldırmayı denedi, ama başaramadı. Bir daha, sonra bir daha, ama nafile, bütün çabaları boşunaydı. Ve en son denemesinde kıç üstü yere çakıldı ve şiddetli yuhalamalara maruz kalıp aşağılanmış bir şekilde oradan sıvıştı.

Aşağılama sona erince Houdin çadırda tek başına kalmıştı. Kutuyu yerden kaldırdıktan sonra yerdeki tahtalardan birinin altına gizlenmiş çok güçlü elektro-mıknatısını ve elektrik şoklarını boşaltan manivelayı topladı.

Burası Hindistan oldu

Fransız halkına Asya'nın egzotizmini satan yazar Pierre Loti 1899'da Hindistan'ı ziyaret etti.

Yolculuğunu trenle yaptı.

Her istasyonda onu açlar korosu bekliyordu.

Oradaki çocukların, daha güzel bir deyişle, oradaki mor dudaklı, kaymış bakışlı, sinek ısırıkları yüzünden delik deşik çocuk iskeletlerinin sadaka dilenirkenki yakarışları lokomotifin gürültüsünü bastırıyordu. İki ya da üç yıl önce, bir kız ya da erkek çocuğu bir rupiye satılıyordu, ama şimdi bedava versen alan yoktu.

Tren sadece yolcu taşımıyordu. Arkadan, ihraç edilecek olan pirinç ve darıyla dolu vagonlar geliyordu. Muhafızlar elleri tetikte bekliyorlardı. O tarafa hiç kimse yaklaşmıyordu. Çuvalları gagalayıp sonra uçarak uzaklaşan güvercinler dışında.

Avrupa'nın masasına servis edilen Çin

Çin, asla bitmeyecekmiş gibi duran, açlık, salgın hastalık ve kuraklık üretiyordu.

Başlangıçta gizli bir topluluk olarak doğan *boxers* adındaki örgüt mensupları, yabancıları ve Hıristiyan kiliselerini sınır dışı ederek zedelenmiş durumdaki ulusal saygınlığı tamir etmek istiyorlardı.

- *Yağmur yağmıyorsa* -diyorlardı-, *bunun bir nedeni olmalı. Kiliseler göğü tıkamaya muktedirler.*

Yüzyılın sonunda, kuzeyden başlattıkları ayaklanma Çin'in tarlalarını yakarak Pekin'e kadar ulaştı.

Bunun üzerine sekiz ülke -Büyük Britanya, Almanya, Fransa, İtalya, Avusturya, Rusya, Japonya ve Birleşik Devletler-, üzerinde kafa bulunan her şeyin kellesini uçurarak yeniden düzeni sağlayacak olan askerlerle dolu gemilerini oraya yolladılar.

Ve bir sonraki sahnede Çin'i aynen bir *pizza* gibi parçaladılar ve Çin'in hayali hanedanlığının doksan dokuz yıla varan imtiyazlarla kendilerine verdiği limanları, toprakları ve şehirleri bölüştüler.

Avrupa'nın masasına servis edilen Afrika

Günün birinde Avrupa, İngiltere'nin adımlarını izleyerek, köleliğin Tanrı katında iyi gözle bakılan bir şey olmadığını keşfetti.

Bunun üzerine Avrupa, Afrika'nın içlerine doğru sömürgeci istilayı başlattı. Soğuk toprakların insanları daha önceleri zencileri satın aldıkları limanların ötesine geçmemişlerdi, ama o yıllarda kâşifler sıcak topraklarda yol açtılar; onların açtıkları yoldan savaşçılar topçu bataryalarıyla birlikte geldiler; onların ardından haçlarıyla silahlanmış misyonerler geldiler; onların ardından da tüccarlar. En olağanüstü çağlayanlar ve Afrika'nın en büyük gölü, pek de Afrikalı olmayan bir kraliçenin şerefine, Victoria diye adlandırıldı. Ve istilacılar, gördükleri her şeyi ilk kez kendilerinin keşfettiğini sanarak ırmaklara ve dağlara isimler verdiler. Ve köle gibi çalıştırdıkları zencileri artık köle diye adlandırmadılar.

İstilacılar bir yıl süren sert tartışmaların ardından 1885 yılında Berlin'de bölüşüm konusunda anlaşabildiler.

Bundan otuz yıl sonra Almanya Birinci Dünya Savaşı'nın yanı sıra bu bölüşümde kendisine düşen Afrikalı sömürgelerini de kaybetti: Britanyalılar ve Fransızlar Togo'yla Kamerun'u paylaştılar, bugünkü Tanzanya Britanyalıların eline geçti ve Belçika'da Ruanda ve Burundi'yi aldı.

O günlere gelmeden çok önce Friedrich Hegel Afrika'nın bir tarihinin olmadığını ve sadece *barbarlık ve vahşilik üzerine yapılacak bir araştırmanın* ilgi alanına gireceğini açıklamıştı. Diğer bir düşünür, Herbert Spencer ise, Medeniyet'in daha aşağı ırkları haritadan silmesi gerektiği yönünde hüküm vermişti, *zira insan ya da hayvan, bütün engellerin ortadan kaldırılması gerekiyordu.*

1914'te başlayan savaşla noktalanacak otuz yıllık dönemi *dünya barışı çağı* diye adlandırdılar. Bu tatlı yıllarda gezegenin dörtte biri, yarım düzine ulusun midesini boyladı.

Karanlığın yüzbaşısı

Belçika kralı Leopold, Afrika bölüşülürken Kongo'yu şahsi mülkiyeti olarak aldı.

Kral, filleri kurşunlatarak sömürgesini en verimli fildişi kaynağına dönüştürdü; zencileri kırbaçlatarak ve sakat bırakarak, dünya yollarında yeni dönmeye başlayan otomobil tekerlekleri için bol ve ucuz kauçuk elde etti.

O, sivrisinekler yüzünden Kongo'ya hiçbir zaman gitmedi. Buna karşılık Joseph Conrad oraya gitti. En ünlü romanı olan *Karanlığın Yüreği'nin* başkişisi olan Kurtz sömürge birliğinin seçkin subayı Yüzbaşı Leon Rom'un edebi karşılığıydı. Yerliler onun buyruklarını dört ayak üzerinde dinliyorlardı ve Yüzbaşı onlara *sersem hayvanlar* diyordu. Evinin girişinde, bahçe çiçeklerinin arasında dikili duran yirmi sopa dekoru tamamlıyordu. Bu sopaların her birinin tepesine asi bir zencinin kafası geçirilmişti. Bürosunun girişinde, diğer bahçesinin çiçeklerinin arasındaysa rüzgâr estikçe ipi sallanan bir darağacı yükseliyordu.

İş dışında, zenci ya da fil avlamadığı zamanlarda, Yüzbaşı yağlıboya manzara resimleri yapıyor, şiir yazıyor ve kelebek koleksiyonu yapıyordu.

İki kraliçe

Kraliçe Victoria, ölümünden kısa bir süre önce, kalabalık tacına yeni bir inci ekleme mutluluğuna erişti. Altın madenleri açısından zengin Aşanti Krallığı Britanya'nın sömürgesi oldu.

Bu fethi bir asır boyunca yapılan birçok savaşa mal olmuştu.

İngilizler Aşantilerden ulusun ruhunun oturduğu kutsal tahtı talep edince nihai çarpışma başladı.

Aşantiler çok savaşçı insanlardı ve onları kaybetmek bulmaktan daha tercih edilir bir durumdu. Ancak nihai çarpışmada ordunun başına geçen bir kadın oldu. Ana kraliçe Yaa Asantewaa, savaşçı komutanları saklandıkları deliklerden çıkardı:

-*Cesaret nerede? Sizde olmadığı belli.*

Çarpışmalar çok şiddetli geçti. Üçüncü ayın sonunda İngiliz topları güçlerini kabul ettirdiler.

Galip kraliçe Victoria, Londra'da öldü.

Mağlup kraliçe Ya Asanewaa toprağından uzaklarda öldü.

Savaşın galipleri kutsal tahtı hiçbir zaman bulamadılar.

Yıllar sonra Aşanti Krallığı, Gana adını alarak siyah Afrika'da bağımsızlığını kazanan ilk sömürge oldu.

Wilde

Britanya Krallığı'nın Chamberlain lordu normal bir Avam Kamarası mensubunun oldukça üzerinde yetkiyle donatılmıştı. Diğer birçok sorumluluğun yanı sıra tiyatro eserlerinin sansürlenmesine de o bakıyordu. Halkı ahlaksızlık riskine karşı korumak amacıyla, hangi eserlerin kesileceğine ya da yasaklanacağına, uzmanlarının yardımıyla, o karar veriyordu.

1892 yılında Sarah Bernhardt, Oscar Wilde'm yeni oyunu *Salome*'nin Londra'da sahnelenmesinin başlayacağını ilan etti. Perdenin açılmasına iki hafta kala oyun yasaklandı.

Yazarın dışında bu kararı protesto eden olmadı. Wilde kendisinin sahtekârlar ülkesinde yaşayan bir İrlandalı olduğunu hatırlattı, ama bu espri İngilizlerin çok hoşuna gitti. Düğme deliğinde beyaz bir çiçek taşıyan ve zehirli bir dili olan bu parlak zekâlı koca göbek, Londra tiyatrolarının ve salonlarının en hürmet edilen kişiliğiydi.

Wilde her şeyle alay ediyordu, hatta kendisiyle bile:

-*Ben her şeye dayanabilirim, ama baştan çıkarılmaya asla* -diyordu.

Ve bir gece yatağını Queensberry Markisi'nin oğluyla paylaştı; onun gizemli bir şekilde genç ve aynı zamanda da uyuklar gibi duran bitkin güzelliği karşısında büyülenmişti. Ve o gece daha sonraki gecelerin ilki oldu. Bu durum Marki'nin kulağına gitti ve Wilde'a savaş açtı. Ve kazandı.

Basına bolca gündelik malzeme sunan ve bu gelenek çürütücüsüne karşı vatandaşların öfkesini tetikleyen üç küçük düşürücü oturumun ardından jüri onu, genç çocuklarla uygunsuz davranışlarda bulunmaktan ötürü mahkûm etti. Birlikte olduğu gençler onu ihbar etmişlerdi.

İki yıl boyunca kaldığı cezaevinde çok ağır şartlarda çalıştı. Alacaklıları varına yoğuna el koydular. Dışarı çıktığında, kitapları kitapçı raflarından, oyunlarıysa sahnelerden çoktan indirilmişti. Hiç kimse onu alkışlamıyor, hiç kimse onu davet etmiyordu.

Frijit ahlak anlayışı

Doktor Watson hiçbir şey söylemiyordu, ama Sherlock Holmes ona yanıt veriyordu. Aklından geçen düşünceleri birbiri ardına okuyarak onun sessizliğini yanıtlıyordu.

Bu parlak dedüksiyon festivalleri, İngiliz dedektifin maceralarından ikisini başlattı. İkisinde de kelimesi kelimesine yinelendi ve bütün bunlar yazarın dikkatsizliğinden ötürü olmadı.

Karton kutu adındaki orijinal öykü, karısıyla onun aşığını öldüren bir denizcinin hikâyesini anlatıyordu. Dergilerde yayınlanmış öyküleri birleştirme esnasında yazar, Arthur Conan Doyle, okurlarının hassasiyetini yaralamamayı ve Kraliçe'yi gücendirmemeyi tercih etti.

Good manners– dönemi kibarlık ve sessizlik gerektiriyordu. Zinanın adını anmak gerekmiyordu, çünkü zina diye bir şey yoktu. Conan Doyle otosansür uygulayarak günahkâr öyküsünü imha etti, ama oradaki başlangıç monologunu alıp meşhur dedektifinin bir başka hikâyesine monte etti.

Öte yandan Sherlock Holmes sıkıntılı günlerinde, Londra'nın ona üstün zekâsını kullanmasını gerektirecek herhangi bir gizem içermeyen sıradan cesetlerden başka bir şey sunmadığı zamanlar-

da, kokain çekiyordu. Ve Conan Doyle, dünyanın en ünlü dedektifinin birçok macerasında onun bu alışkanlığını dile getirmekten hiçbir rahatsızlık duymadı.

Uyuşturucularla ilgili herhangi bir sorun yoktu. Victoria dönemi ahlak anlayışı bu konuya hiç karışmıyordu. Kraliçe yemek yediği yere tükürmüyordu. Onun adını taşıyan dönem tutkuları yasaklıyor ama onların tesellisini satıyordu.

Boy Scouts–'larm babası

Arthur Conan Doyle *Sör* unvanı aldı ve bunu Sherlock Holmes'e borçlu değildi. Yazarın soyluluk unvanı almasının sebebi emperyal davaya hizmet etmek için kaleme aldığı propaganda eserleriydi.

Kahramanlarından birisi Boy Scouts'ların yaratıcısı olan Albay Baden-Powell'dı. Onu Afrikalı vahşilere karşı savaşırken tanımıştı:

-Onun keskin savaş değerlendirmesinde hep sportmence bir taraf vardı -diyordu Sör Arthur.

Başkalarının izini sürmekte ve kendi izlerini silmekte çok marifetli olan Baden-Powell aslan, yaban domuzu, geyik, zulu, aşanti ve ndebele avcılığı sporlarını çok başarılı bir biçimde yapmıştı.

Güney Afrika'da, Ndebele kabilesine karşı çok sert geçen çarpışmada bulunmuştu.

İki yüz dokuz zenci ve bir İngiliz öldü.

Albay düşmanın alarm vermek için üflediği boynuzu hatıra olarak yanında götürdü. Ve kudu antilobuna ait olan bu spiral şeklindeki boynuz, Boy Scouts gelenekleri içindeki yerini aldı ve sağlıklı yaşamı seven çocukların bir sembolüne dönüştü.

Kızıl Haç'ın babası

Kızıl Haç Cenevre'de doğdu. Savaşların muharebe meydanlarında terk ettiği yaralılara yardım etmek isteyen kimi İsviçreli bankacıların inisiyatiflerinin meyvesi oldu.

Kurumun ilk başkanı Gustave Moynier kırk yıldan fazla bir süre Uluslararası Komite'nin başında bulundu. O, İncil ahlakından il-

ham alan bir kurum olan Kızıl Haç'ın medeni ülkelerde çok iyi karşılandığını, ama sömürge ülkelerinde nankörce bir tutumla karşılaştığını söylüyordu.

-Merhamet -diye yazdı- *yamyamlık yapan bu vahşi kabileler tarafından hiç bilinmeyen bir olgu. Merhamet duygusu onlara o kadar yabancı geliyor ki, dillerinde onu karşılayacak herhangi bir terim yok.*

Churchill

Mambru denilen Marlborough lordu mirasçılarının ülke yönetimindeki etkisi her şeyin üzerindeydi. Genç Winston Churchill de, ailesi sayesinde, Sudan'a savaşmaya gidecek olan mızraklılar taburuna katılmayı başardı.

1898'de, Nil Nehri kıyısındaki Hartum yakınlarında gerçekleşen Omdurman muharebesinde asker ve kronikçi olarak bulundu.

Britanya Kraliyeti, kuzeyde Kahire'den başlayıp en güneyde Cape Town'a kadar bütün Afrika'yı boydan boya kat eden bir sömürge koridoru oluşturmaya çalışıyordu. Emperyal genişleme projesi açısından Sudan'ın ele geçirilmesi hayati önem taşıyordu. Londra bu projeyi şu sözlerle açıklıyordu:

-Ticaret aracılığıyla Afrika'yı medenileştiriyoruz,

Aslında şunu itiraf etmeleri gerekirdi:

-Medeniyet aracılığıyla Afrika'yı ticarileştiriyoruz.

Her ne pahasına olursa olsun bu kurtarıcı misyon gerçekleştirilecekti. Afrikalı raşitik beyinlerin bunu anlaması zaten beklenmediği için, hiç kimse onların bu konuda ne düşündüğünü sorma zahmetine katlanmadı.

Churchill, Omduman şehrine düzenlenen bombardıman sırasında, bir asır sonra *yanlışlıkla vurulan hedef* olarak anılmaya başlayacak olan bu saldırının kurbanı *birçok talihsiz sivilin de öldüğünü* kabul etti. Ama emperyal güçler en sonunda, -onun sözleriyle- *barbarlığın silahlarına karşı Bilim'in silahları tarafından o güne kadar kazanılmış en anlamlı zafere* ulaştılar ve *modern bir Avrupa gücüne karşı bugüne kadar oluşturulanlar içindeki en güçlü ve en iyi silahlanmış vahşiler ordusunu bozguna uğrattılar.*

Galiplerin resmi verilerine göre Omdurman muharebesinin bilançosu şöyleydi:

Medeniyet birliklerinde ölenlerin oranı yüzde iki;

vahşilerin birliklerinde ölenlerin oranı yüzde doksan.

Rodos heykeli

Çok alçakgönüllü bir yaşam projesi vardı:

-Eğer yapabilseydim, diğer gezegenleri fethederdim.

Enerjisi daha beşikten geliyordu:

-Biz dünyanın ilk ırkıyız. Ne kadar çok dünyayı iskâna açarsak, bu insan ırkı için faydalı olacaktır.

Afrika'nın en zengin adamı, elmaslar kralı ve altın madenlerine giden yegâne demiryolunun sahibi Cecil Rhodes çok açık konuşuyordu:

-Yeni toprakları ele geçirmemiz gerekiyor -diye açıklıyordu. *Böylece aşırı nüfusumuzu oraya gönderecek ve oralarda fabrikalarımızın ve madenlerimizin ürünleri için yeni pazarlar bulacağız. İmparatorluk, her zaman söylediğim gibi, bir mide kaldırma olayıdır.*

Rhodes, eğlenmek için pazar günleri havuza bozuk para atar, zenci hizmetçilerin onları dişleriyle çıkarmasını seyrederdi. Ancak hafta içindeki günlerini başkalarının topraklarını yutmaya adardı. Bu doymak bilmez adam, doğal bir hak olarak zencilerin ellerindeki topraklara el koyarak ve sömürgecilik rekabeti içinde *boers* adı verilen diğer beyazları kovarak, İngiltere'nin haritasını beş misline çıkardı. Üstlenilen görevi daha ileriye taşımak için derme çatma biçimde toplama kampları icat etmek gerekti. Almanlar bunları önce Namibya'da, sonra da Avrupa'da daha mükemmel bir hale getireceklerdi.

İngiliz konkistadorun kahramanlıklarına duyulan saygının bir göstergesi olarak iki Afrika ülkesinin ado Rhodesia (Rodezya) oldu.

Her zaman emre amade Rudyard Kipling onun mezar taşı metnini yazdı.

Altın taht

Frigya kralı Midas, Cecil Rhodes'tan bir miktar yıl önce dünyayı elinin sihriyle altına dönüştürmek istemişti.

Dokunduğu her şeyin altın olmasını istiyordu ve Tanrı Dionysos'tan bu gücü kendisine vermesini istedi. Altına değil şaraba inanan Dionysos da bu gücü ona verdi.

Bunun üzerine Midas bir dişbudak dalını tutup kopardı ve dal anında altından bir asaya dönüştü. Bir tuğlaya dokundu ve onu altın külçesi yaptı. Ellerini yıkadığında etrafa bir altın yağmuru saçıldı. Yemek yemeye oturduğundaysa ağzına aldığı lokmalar dişlerini kırdı ve hiçbir içecek gırtlağından geçemedi. Kızını kucakladı ve kızı altından bir heykele dönüştü.

Midas açlıktan, susuzluktan ve yalnızlıktan ölecek hale geldi.

Dionysos onun haline acıdı ve onu Sart Çayı'nda yıkadı.

O günden beri bu çayın altın kumları ve sihrini kaybedip hayatını kurtaran Midas'ınsa bir şapkanın altında boş yere gizlenmeye çalışılan eşekkulakları oldu.

Toplama kamplarının ortaya çıkışı

Namibya 1990 yılında bağımsızlığını kazanınca, başkentin en önemli caddesi Göring diye anılmaya devam etti. Caddenin adı meşhur Nazi lideri Hermann'a değil, yirminci yüzyılın ilk soykırımının mimarlarından biri olan babası Heinrich Göring'e duyulan saygıdan ötürü böyle konulmuştu.

Bu Afrika ülkesinde Alman İmparatorluğu'nu temsil eden o Göring, 1904'te, General Lothar von Trotta tarafından verilen yok etme emrini teyit etme iyiliğini göstermişti.

Zenci çobanlar olan *Hererolar*, ayaklanmışlardı. Sömürgeci güç onların hepsini kovdu ve Namibya sınırları içinde yakalayacağı erkek, kadın ya da çocuk, silahlı ya da silahsız her *Herero*yu öldüreceği konusunda uyarıda bulundu.

Her dört *Herero*dan üçü öldü. Onları ya top mermileri ya da kovuldukları çölün güneşi vurdu.

Can pazarından kurtulanlar, Göring'in tasarladığı toplama kamplarına konuldular. Bunun üzerine Alman Başbakanı Von Bü-

low *Konzentrationslager* sözcüğünü ilk kez dile getiren kişi olma onuruna erişti.

Güney Afrika'daki İngiliz öncülünden esinlenen kamplar mahpusluk, zorla çalıştırma ve bilimsel deneyler kombinasyonunu oluşturuyordu.

Yaşamlarını altın ya da elmas madenlerinde tüketen mahpuslar aynı zamanda, aşağı ırklarla ilgili olarak yapılan araştırmalarda kobay olarak kullanılıyorlardı. Oradaki laboratuvarlarda, Joseph Mengele'nin hocaları olan Theodor Mollison ve Eugen Fischer çalışıyorlardı.

Menegele öğrendiklerini geliştirme imkânını ancak 1933'ten itibaren bulacaktı. O yıl, Oğul Göring babasının Afrika'da denediği modeli devam ettirerek Almanya'nın ilk toplama kampını kurdu.

Far West'in ortaya çıkışı

Her tabancanın bir makineli tüfekten fazla mermi sıktığı Vahşi Batı filmlerinin setleri küçük köy bozuntularıydı ve oralarda duyulan yegâne ses esnemeler olurdu ve bu esnemeler eğlencelerden çok daha uzun sürerdi.

Cowboys'lar denilen ve sözde hayatları genç kızları kurtararak geçen o asık suratlı, gururlu süvariler aslında açlıktan nefesi kokan yayalardı ve çöl boyunca sefil bir ücret karşılığında hayatlarını riske atarak güttükleri ineklerin dışında herhangi bir dişi olmazdı etraflarında. Ve ne Gary Cooper'a, ne John Wayne'e, ne de Alan Ladd'e birazcık olsun benzemezlerdi, çünkü ya zenciydiler, ya Meksikalı, ya da bir makyajcının elinin asla değmediği dişleri dökük beyazlar.

Ve kötülerin kötüsü rolünde fazla mesaiye mahkûm yerlilerinse, konuşmayı beceremeyip oklarla delik deşik olmuş posta arabasının çevresinde çığlıklar atan o kıt akıllı, tüylerle süslü ve bedenleri boyalılarla hiçbir alakaları yoktu.

Far West destanı Doğu Avrupa kökenli bir avuç işadamının uydurmasıydı. Hollywood stüdyolarında yirminci yüzyılın en başarılı evrensel mitini üreten Laemmle, Fox, Warner, Mayer ve Zukor adındaki bu göçmenlerin müthiş bir ticari zekâları vardı.

Buffalo Bill

On sekizinci yüzyılda, Massachusetts kolonisi kendisine getirilen her Kızılderili kafa derisine yüz sterlin ödüyordu.

Birleşik Devletler bağımsızlığını kazandıktan sonra *scalps* denen kafa derilerinin değeri dolarla belirlenmeye başladı.

On dokuzuncu yüzyılda, Buffalo Bill en büyük yerli kafa derisi yüzücüsü ve kendisine ün ve isim kazandıran bufaloların en büyük yok edicisi olarak tanındı.

Bir zamanlar sayıları altmış milyonu bulan bufaloların sayısı binin altına inince ve başkaldırmış olan son yerliler de açlık yüzünden teslim olunca, Buffalo Bill büyük gösterisi Wild West Circus ile dünyayı dolaşmaya başladı. Günaşırı farklı bir şehirde temsil temposuyla, vahşiler tarafından tehdit edilen posta arabalarını kurtarıyor, henüz evcilleştirilmemiş atlara biniyor ve bir sineği ikiye bölecek şekilde nişan alıyordu.

Kahraman, yirminci yüzyılın ilk Noel'ini ailesiyle birlikte geçirmek için, *show*'una ara verdi.

Yuvanın sıcaklığında, etrafı aile fertleriyle çevrili bir halde kadehi eline aldı, şerefe dedi, içti ve küt diye yere yuvarlandı.

Açtığı boşanma davasında karısı Lulu'yu, kendisini zehirlemek istemekle itham etti.

Karısı onun içkisinin içine bir şey karıştırdığını itiraf etti, ama bunun Çingenenin birinden satın alınmış, Ejderha Kanı markalı bir aşk iksiri olduğunu söyledi.

Oturan Boğa'nın yaşları

Otuz iki yaşında, ilk silahlı çatışmasını yaşar. Oturan Boğa yakınlarını bir düşman saldırısından korur.

Otuz yedi yaşında, Kızılderili ulusu onu şefleri olarak seçer.

Kırk bir yaşında, Oturan Boğa oturur. Yellowstone nehrinin kıyılarında, savaşın tam ortasında ateş eden askerlere doğru yürür ve yere oturur. Piposunu yakar. Mermiler eşekarıları gibi vızıldayarak gelip geçmektedir. O, hiç istifini bozmadan piposunu tüttürür.

Kırk üç yaşında, beyazların Black Hills'de, Kızılderililere verilen topraklarda, altın bulduklarını ve istilaya başladıklarını öğrenir.

Kırk dört yaşında, uzun bir tören dansı esnasında, gözünün önünde bir görüntü belirir: binlerce asker bir çekirge sürüsü gibi gökten düşmektedir. O gece gördüğü bir rüya ona gelecekten haber getirir: *Halkın düşmanı bozguna uğratacak.*

Kırk beş yaşında, halkı düşmanı bozguna uğratır. Siyular ve Çeyenler birleşerek, bütün askerleriyle birlikte General George Custer'a esaslı bir şamar indirirler.

Elli iki yaşında, birkaç yıllık bir sürgün ve hapis hayatının ardından raylarının döşenmesi bitmiş olan Kuzey Pasifik trenine bir övgü konuşması yapmayı kabul eder. Konuşmayı bitirince kâğıtları bir kenara bırakır ve oradakilerin yüzlerine bakarak şöyle der:

-Beyazların hepsi hırsız ve yalancıdır.

Tercüman çevirir:

-Medeniyete şükranlarımızı sunuyoruz.

Topluluk alkışlar.

Elli dört yaşında, Buffalo Bill'in şovunda çalışır. Sirkin arenasında, Oturan Boğa, Oturan Boğa'yı canlandırır. Hollywood henüz Hollywood olmamıştır, ancak trajedi gösteri olarak sahnede yinelenmektedir.

Elli beş yaşında, bir rüya ona haber verir: *Halkın seni öldürecek.*

Elli dokuz yaşında halkı onu öldürür. Polis üniforması giymiş yerliler onu tutuklama emrini getiriler. Girdiği çatışmada, can verir.

Kayıpların ortaya çıkışı

Binlerce mezarsız ölü Arjantin pampasında cirit atıyor. Bunlar son askeri diktatörlüğün ortadan kaybettikleridir.

General Videla'nın diktatörlüğü insanları kaybetmeyi asla görülmemiş bir ölçekte savaş silahı olarak uyguladı. O uyguladı ama bunu icat eden o değildi. Bir asır önce General Roca, her ölüyü defalarca ölmeye zorlayan ve sevenlerini onun kaçak gölgesinin peşinde koşarken delirmeye mahkûm eden bu gaddarlık şaheserini yerlilere karşı kullanmıştı.

Amerika kıtasının her tarafında olduğu gibi Arjantin'de de, ilk ortadan kaybolanlar yerliler oldular. Daha ortaya çıkmadan kayboldular. General Roca, yerli topraklarına yönelik istilasını *issızlığın*

fethi diye adlandırdı. Patagonya *bomboş bir alan*, hiç kimsenin yaşamadığı bir hiçlik krallığıydı.

Yerliler daha sonra da ortadan kaybolmaya devam ettiler. Ve boyun eğip, topraklar ve diğer şeyler üzerindeki haklarından feragat edenler *yerli azınlıklar* diye adlandırıldılar: yok olacak denli azalanlar. Boyun eğmeyenlerse kılıçlarla ve kurşunlarla alt edildiler ve askeri raporlardaki sayılara, yani isimsiz ölülere, dönüşerek ortadan kayboldular. Ve onların çocukları da ortadan kayboldu: babalarının katillerinin küçük kölecikleri olarak, bellekleri silinip başka isimler verilerek savaş ganimeti olarak paylaşıldılar.

Heykellerin en yükseği

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında Arjantin Patagonya'sım boşaltma işlemi Remington marka tüfeklerin desteğiyle zirveye ulaştı.

Katliamdan kurtulmayı başaran az sayıdaki yerli, giderken şarkı söylüyorlardı:

Toprağım benim: Uzaklaşma benden,

Ne kadar uzaklara gidersem gideyim ben.

Charles Darwin bölgeye yaptığı yolculuk sırasında, yerlilerin *doğal seçilim* nedeniyle değil, hükümet politikaları neticesinde yok oldukları konusunda, çok önceden uyarmıştı. Domingo Faustino Sarmiento vahşi kabilelerin *toplum için bir tehlike* teşkil ettiklerini düşünürken, nihai safarinin mimarı General Julio Argentino Roca, kurbanlarını *vahşi hayvanlar* diye adlandırıyordu.

Ordu, kamu güvenliği adına insan avını daha da ileriye götürdü. Yerliler bir tehdit oluştururken, toprakları da iştah kabartıyordu. Taşra Topluluğu yerine getirdiği görevden ötürü onu kutlarken General Roca şöyle dedi:

- Yerli hâkimiyetinden sonsuza dek kurtarılmış olan bu uçsuz bucaksız topraklar artık göçmenlere ve yabancı sermayeye heyecan verici vaatler sunmaktadır.

Altı milyon hektar altmış yedi kişinin mülkiyetine geçti. Roca 1914'te öldüğünde, varislerine yerlilerden gasp edilmiş altmış beş bin hektar toprak bıraktı.

Arjantinlilerin tümü bu vatan savaşçısının yaptığı fedakârlıklarının değerini o yaşadığı süre içinde bilemedi, ama ölünce işler değişti: Bugün ülkenin en yüksek heykeli onunki ve bunun dışında anısına dikilen otuz beş tane daha anıt var; yüzü en büyük banknotları süslüyor ve bir şehrin yanı sıra çok sayıdaki cadde, park ve okul da onun adını taşıyor.

Caddelerin en uzunu

Bir yerli katliamı Uruguay'ın bağımsızlığını başlatan olay oldu.

1830 Temmuzunda, Ulusal Anayasa kabul edildi ve bir yıl sonra da yeni ülke kanla tanıştı.

Asırlardır süren istilaya rağmen hayatta kalmayı başarmış yaklaşık beş yüz kadar Charrua yerlisi kendi topraklarında kovalanmış, rahatsız edilmiş ve sürülmüş olarak Negro Nehri'nin kuzeyinde yaşıyorlardı.

Yeni oluşan otoriteler onları bir toplantıya davet ettiler. Onlara barış, iş, itibar vaat ettiler. Kabile reisleri peşlerinde halklarıyla birlikte oraya gittiler.

Yediler, içtiler ve tekrar içip sızdılar. Neticede hepsi süngü ve kılıç darbeleriyle katledildiler.

Bu ihanete savaş adı verildi. Bu olayın kıyısında vuku bulduğu dereye o günden itibaren Salsipuedes (kaç kaçabilirsen ç.n.) dendi. Erkeklerin pek azı kaçabildi. Kadınlar ve çocuklar savaş ganimeti olarak bölüşüldü. Kadınlar kışlanın orta malına dönüşürken, çocuklar küçük kölecikler olarak Montevideo'daki soylu ailelerin hizmetine verildi.

Uruguay'ın ilk başkanı Fructuoso Rivera, *vahşi çapulcuların yer değiştirmelerine son vermek için bu medenileştirme harekâtını* planladı ve uyguladı.

Katliamı önceden haber verirken şöyle demişti: *Çok güzel ve çok büyük bir şey olacak.*

Montevideo şehrini baştanbaşa geçen ülkenin en uzun caddesi onun ismini taşıyor.

Martí

Sanki bir yere geç kalmış gibi hızlı adımlarla yürüyen zayıf ve kel bir beye rastladıklarında, baba oğul Havana'nın çiçekli sokaklarında dolaşmaktaydılar.

Baba oğlunu uyardı:

-Şuna dikkat et. O dışından beyazdır, ama içinden siyah.

Oğul Fernando Ortiz o sırada on dört yaşındaydı.

Yıllar geçip Fernando büyüyünce, asırlar süren ırkçı inkâr politikasına karşı Küba'nın gizlenmiş siyah köklerini ortaya çıkarmasını bilen kişi olacaktı.

O zayıf, kel ve sanki bir yere geç kalmış gibi yürüyen adamın adıysa José Martí'ydi. İspanyol kökenli olmasına rağmen Kübalıların hepsinden daha Kübalıydı ve şöyle demişti:

-İngiltere'den gelen pantolonumuz, Paris'ten gelen yeleğimiz, Kuzey Amerika'dan gelen ceketimiz ve İspanya'dan gelen beremizle tebdili kıyafet dolaşan insanlardık.

Ve Medeniyet adı verilen sahte bilgeliği reddedip olması gerekeni ortaya koydu:

-Cüppe ve apolet olmasın artık!

Ve teyit etti:

-Dünyanın bütün şanı, şöhreti bir mısır tanesinin içine sığar.

Havana'daki o karşılaşmadan kısa bir süre sonra Martí dağa çıktı. Tam çarpışmanın orta yerinde, bir İspanyol kurşunu onu atının üzerinden alaşağı ettiğinde, Küba için mücadele etmekteydi.

Adaleler

José Martí onu ilan ve ihbar etmişti: Kuzey Amerika'nın genç ulusu obur bir imparatorluğa dönüşmekteydi ve onun dünyaya karşı açgözlülüğü doyacak gibi değildi. O ana dek bütün yerli topraklarını yutmuş ve Meksika'nın yarısını ele geçirmişti, ama bir türlü duramıyordu.

-Hiçbir barış zaferi, savaşın üstün zaferi kadar büyük değildir - demişti Nobel Barış Ödülü sahibi Teddy Roosevelt.

Bay Teddy 1909'a kadar başkan kaldı. Ülkeleri istila etmeyi bırakınca Afrika'nın su aygırlarına karşı savaşmaya gitti.

Onun ardından göreve gelen William Taft, doğa düzenine başvuracaktı:

-Bizim ırksal üstünlüğümüzün bir sonucu olarak, bütün yarıküre manen nasıl bize aitse, gerçek anlamda da öyle olacaktır.

Mark Twain

Başkan George W.Bush Irak'ı işgal ettiğinde Filipin Adaları'nı kurtarma savaşını kendisine örnek aldığını açıkladı.

Her iki savaş da Gök'ten ilham almıştı.

Bush yaptığı şeyi kendisine Tanrı'nın emrettiğini açıkladı. Bir asır önce, Başkan William McKinley de Tanrı'nın sesini duymuştu.

-Tanrı bana Filipinlileri kendi kaderleriyle başbaşa bırakamayacağımızı söyledi, çünkü onlar kendi kendilerini yönetmekten acizler. Bizim tek yapabileceğimiz onların sorumluluğunu üzerimize almak, onları eğitmek, medenileştirmek ve Hıristiyanlaştırmak.

Böylece Filipinler ülkesi Filipinlilerden gelebilecek tehlikelerden kurtarıldı. Birleşik Devletler daha sonra aynı şekilde Küba'yı, Porto Riko'yu, Honduras'ı, Kolombiya'yı, Panama'yı, Dominik Cumhuriyeti'ni, Hawai'yi, Guam'ı, Samoa'yı... vb. de kurtaracaktı.

O günlerde, Yazar Ambrose Bierce gerçeği ortaya koydu:

-Savaş, Tanrı'nın bize Coğrafya öğretmek için seçtiği yöntemdir.

Antiemperyalist Cephe'nin lideri olan meslektaşı Mark Twain ise o sıralarda, yıldızların yerini kurukafaların aldığı yeni bir ulusal bayrak tasarlayacaktı.

General Frederick Funston, vatana ihanetten ötürü bu beyin asılmayı hak ettiğini ileri sürdü.

Tom Sawyer ve Huck Finn babalarını savundular.

Kipling

Öte yandan, bu tür istila savaşları Rudyard Kipling'i çok heyecanlandırıyordu. Londra'da imal edilmiş ama Bombay'da doğmuş olan bu yazar, o günlerde ünlü şiiri *Beyaz adamın görevi*'ni yayınladı.

Kipling dizelerinde, medenileştirme misyonunu tamamlayana kadar işgal ettikleri topraklardan çıkmamaları konusunda işgalci uluslara uyarılarda bulunuyordu:

Beyaz Adamın yükünü sahiplen.
En iyi evlatlarını gönder,
mecbur et onları sürgüne
tutsaklarının gereksinimlerini gidermeye,
yeni tutsak ettiğin,
vahşi, kindar, yarı şeytan yarı çocuk
halklarca sana dayatılan
ağır boyunduruğu kabullenerek.

Hintli şair, kölelerin kendi ihtiyaçlarının dahi farkında olmayacak kadar cahil ve efendilerinin onlar için yaptıkları fedakârlıkların değerini asla bilmeyecek kadar nankör oldukları konusunda uyarıda bulunuyordu:

Beyaz Adamın yükünü sahiplen,
ve o alışıldık ödülü kazan:
en iyi davranılanların laneti,
el üstünde tutulanların nefreti,
(Ah, yavaş da olsa) aydınlığa
taşınanların şikayeti...

İmparatorluğun kılıcı

General Nelson Miles, Wounded Knee'deki yerli sorununu kadınlarla çocukları delik deşik ederek çözdü.

General Nelson Miles, Chicago'daki işçi sorununu Pullman şirketindeki grevin elebaşılarını mezara göndererek çözdü.

General Nelson Miles, Porto Riko'nun San Juan şehrindeki sömürge sorununu İspanya bayrağını indirip yerine şeritli ve yıldızlı bayrağı göndere çekerek çözdü. Ve bunu bilmeyenler olabilir diye,

her tarafa üzerinde *English spoken here* yazılı uyarıların yer aldığı afişler astı. Ve kendisini vali ilan etti. Ve istilaya maruz kalanlara, istilacıların oraya savaş yapmaya değil, *onları ve aynı zamanda da mülklerini korumaya ve refahlarını arttırmaya vs...* geldiklerini açıkladı.

Medeni pirinç

Filipin Adalarının kurtarılışı, daha en başından itibaren, yürekleri merhamet dolu hanımefendilerin paha biçilemez katkıları sayesinde mümkün oldu.

İşgalci kuvvetlere mensup üst düzey görevlilerin ve yüksek rütbeli subayların bu iyi yürekli eşleri ilk önce Manila Hapishanesini ziyaret ettiler. Orada tutukluların oldukça zayıf olduklarını görüp uyarılarda bulundular. Ardından mutfağa girip bu zavallıların ne yediklerini görünce tam bir hayal kırıklığı yaşadılar. Tek yiyecekleri ilkel halkların tipik yemeği olan yabani pirinçti: koyu renkli, mat, kabuğu, filizi ve diğer her şeyiyle değişik büyüklükte taneler.

Yalvararak kocalarından yardım istediler, onlar da bu iyi niyetli talebi karşılıksız bırakmadılar. Birleşik Devletler'den gelen ilk geminin yükü, her biri aynı büyüklükte tanelerden oluşan, kabukları soyulmuş, beyazlatılmış ve parlatılmış medeni pirinçti.

1901 yılının sonlarından itibaren Filipinli mahkûmlar bundan yediler. İlk on ay boyunca, 4825'i bir salgın hastalığa yakalandılar ve 216'sı hayatını kaybetti.

Kuzey Amerikalı doktorlar bu felaketi, geri kalmış ülkelerdeki yetersiz hijyen koşullarında ortaya çıkan bir mikroba bağladılar; ancak bir şeylerden kuşkulandıkları için hapishanelerin eski yemek rejimine dönmeleri yönünde talimat verdiler.

Mahkûmlar tekrar yabani pirinci yemeye başlayınca ortada salgın falan kalmadı.

Demokrasinin ortaya çıkışı

1889'da Brezilya'da monarşi öldü.

Monarşik düzenin politikacıları o sabah uyandıklarında artık cumhuriyetçiydiler.

Birkaç yıl sonra, herkese oy kullanma hakkı getiren Anayasa onaylandı. Okuma yazma bilmeyenler ve kadınlar hariç herkes artık oy kullanabilecekti.

Brezilyalıların neredeyse hepsi ya kadın ya da okuma yazma bilmeyen olduğu için de, neredeyse hiç kimse oy kullanamadı.

Bu ilk demokratik seçimde, her yüz Brezilyalıdan doksan sekizi seçim sandığının çağrısına uyamadı.

Çok geniş kahve tarlalarının sahibi olan Prudente de Moraes ulusun başkanlığına seçildi. Sao Paolo'dan Río'ya geldi, ama hiç kimse bunun farkına varmadı. Kimse onu karşılamaya gitmedi, kimse onu tanımadı.

Bugünse, çok şık İpanema plajının sokağı adını taşıdığı için, belli bir ünün tadını çıkarmaktadır.

Üniversitenin ortaya çıkışı

Sömürge döneminde, bu imkâna sahip olan Brezilyalı aileler çocuklarını Portekiz'deki Coimbra Üniversitesine gönderirlerdi.

Daha sonraları, Brezilya'da hukuk ve tıp alanında doktora eğitimi veren bazı kurumlar oldu. Doktor sayısı çok azdı, çünkü birçok kişinin hiçbir hakka sahip olmadığı, tek ilaçlarının ölüm olduğu bir ülkedeki olası müşteri sayısı çok azdı.

Üniversite yoktu.

Ancak 1922'de Belçika kralı III. Leopold bu ülkeyi ziyaret edeceğini duyurdu. Böylesine saygıdeğer bir ziyaret bir fahri doktora unvanı verilmesini gerektiriyordu ve böyle bir unvanı ancak bir üniversite kurumu verebilirdi.

İlk üniversite işte bu nedenle doğdu. Acele bir biçimde, İmparatorluk Körler Enstitüsü'nün işgal ettiği binada kuruldu. Körleri dışarı atmaktan başka bir çare maalesef bulunamadı.

Ve böylece, en güzel müziğini, futbolunu, yemeğini ve neşesini zencilere borçlu olan Brezilya, Kongo'daki zencileri yok etme konusunda uzmanlaşmış bir ailenin varisi olmak dışında hiçbir hüneri olmayan bir krala doktora verebildi.

Kederin ortaya çıkışı

Montevideo ilk başta böyle gri değildi. Daha sonra grileşti.

1890'larda Uruguay'ın başkentini ziyaret eden yolculardan biri *canlı renklerin hâkim olduğu şehre* övgüler düzebilmişti. O dönemde evlerin cepheleri hâlâ kırmızı, sarı, maviydi...

Kısa bir süre sonra, bilge şahıslar bu kaba geleneğin bir Avrupa halkına yakışmadığını söylediler. Harita ne derse desin, Avrupalı olmak için medeni olmak gerekiyordu.

1911 ve 1913'te çıkarılan belediye yönetmeliklerine göre sokak kaldırımlarının gri renkte olması gerekiyordu. Ayrıca evlerin cepheleriyle ilgili olarak da zorlayıcı normlar belirlediler: *Evlerin cephelerinde artık sadece kum, tuğla ve genel olarak taş gibi inşaat malzemelerini andıran renklere izin verilecekti.*

Ressam Pedro Figari bu sömürge aptallığıyla dalga geçiyordu:

-Moda, kapılara, pencerelere ve panjurlara varasıya her şeyin griye boyanmasını emrediyor. Bizim şehirlerimiz birer Paris olmak istiyorlar... Işıltılı şehir Montevideo'yı lekeliyorlar, perişan ediyorlar ve hadım ediyorlar...

Ve Montevideo kopyacılık karşısında yenik düştü.

Oysaki Uruguay o yıllarda aşırı serbestliğin Latin Amerika'daki merkeziydi ve yaratıcı enerjisini somut olgular üzerinde deniyordu. Ülke, laik ve parasız eğitime İngiltere'den önce, kadınların oy kullanma hakkına Fransa'dan önce, günde sekiz saat çalışmaya Birleşik Devletler'den önce ve boşanma yasasına da İspanya'dan tam yetmiş sene önce ulaştı. Devlet Başkanı José Battle, nam-ı diğer don Pepe, kamu hizmetlerini ulusallaştırdı, Kilise'yi Devlet'ten ayırdı ve takvimdeki özel günlerin isimlerini değiştirdi. Kutsal Hafta Uruguay'da hâlâ -böyle bir tarihte işkence görmek ve öldürülmek sanki İsa'nın kötü şansının bir eseriymiş gibi- Turizm Haftası olarak adlandırılır.

Mekânın dışında

Edouard Manet'yi üne kavuşturan tablo tipik bir pazar günü sahnesidir: Paris'in dışında iki erkek ve iki kadın çimenlerin üzerinde piknik yapmaktadır.

Bir ayrıntı dışında, ortada hiçbir tuhaflık yoktur. Erkekler giyinik haldeki kusursuz beyefendilerdir; kadınlarsa tamamen çırılçıplaktır. Erkekler kendi aralarında, sadece erkekleri ilgilendiren ciddi bir konu hakkında sohbet etmektedirler; kadınların ise peyzajdaki ağaçlar kadar bile önem taşımamaktadır.

Birinci planda görülen kadın bize bakmaktadır. Ötekiliğinin içinden sanki bize *ben neredeyim, ben burada ne yapıyorum*, diye sormaktadır.

Kadınlar orada fazlalıktır. Ve bu durum sadece tablo için geçerli değildir.

Vicdansızlar

Aristoteles ne dediğini biliyordu:

-Kadın deforme olmuş bir erkektir. Onda en temel unsur eksiktir: ruh.

Plastik sanatlar, ruhsuz varlıkların girmesi yasak olan krallıklardı.

On yedinci yüzyılda Bolonya'da, beş yüz yirmi dört erkek ressama karşılık sadece bir tek kadın ressam vardı.

On yedinci yüzyılda Paris Akademisinde, dört yüz otuz beş erkek ressama karşılık hepsi de ressamların karıları ya da kızları olan on beş ressam kadın bulunuyordu.

On dokuzuncu yüzyılda, Suzanne Valadon utanmaz bir kadın, sirk akrobatı ve Toulouse-Lautrec'in modeli oldu. Havuçtan yapılmış korseler giyiyor ve stüdyosunu bir keçiyle paylaşıyordu. Onun, erkekleri çıplak çizmeye cüret eden ilk sanatçı olması hiç kimseyi şaşırtmadı. O herhalde kaçığın tekiydi.

Rotterdamlı Erasmus ne dediğini biliyordu:

-Bir kadın her zaman bir kadındır, yani bir deli.

Camille'in dirilişi

Ailesi onu deli ilan edip bir akıl hastanesine kapattı.

Camille Claudel hayatının son otuz yılını tutsak olarak orada geçirdi.

Bunun, onun iyiliğine olduğunu söylediler.

Buz gibi soğuk bir hapishane olan akıl hastanesinde resim yapmayı ve heykel yontmayı reddetti.

Annesi ve kız kardeşi onu bir kere bile ziyaret etmediler.

Ara sıra şair kardeşi Paul onu görmeye geldi.

Günahkâr Camille ölünce hiç kimse ölüsünü almaya gelmedi.

Camille'in sadece Auguste Rodin'in terk edilmiş sevgilisi olmadığının anlaşılması için yıllar geçmesi gerekti.

Ölümünden neredeyse yarım asır sonra eserleri yeniden doğdular, dünyayı dolaştılar ve insanları şaşırttılar: Dans eden bronz, ağlayan mermer, seven taş. Tokyo'da körler heykellerine dokunmak için izin istediler. Ve dokunabildiler. Heykellerin nefes aldığını söylediler.

Van Gogh

Dört amcası ve bir erkek kardeşi sanat eseri ticaretiyle uğraşıyordu, ama o hayatı boyunca sadece bir tablo satmayı başardı. Beğendiğinden ya da acıdığından ötürü bir arkadaşının kız kardeşi, Arles'te yapılmış *Kırmızı Üzüm Bağı* adlı yağlıboya tabloyu dört yüz frank ödeyerek satın aldı.

Bir asırdan fazla bir süre sonra resimleri, yaşarken hiç okumadığı gazetelerin finans sayfalarında haber oluyor,

asla adımını atmadığı sanat galerilerinde en yüksek fiyattan değer biçiliyor,

onun varlığını görmezden gelmiş müzelerde en görülen eserler oluyor ve ona başka bir işle ilgilenmesini tavsiye eden akademilerde en büyük hayranlığı uyandırıyor.

Bugün Van Gogh, ona yemek vermeyecek restoranların duvarlarını, onu akıl hastanesine kapatacak doktorların muayenehanelerini ve onu hapse tıktıracak avukatların yazıhanelerini süslüyor.

O çığlık

Edvard Munch gökyüzünün çığlık attığını işitti.

Gökyüzü çığlık attığında, alacakaranlık başlayalı bayağı olmuştu ama güneş ufuktan yükselen ateş dillerinde hâlâ direniyordu.

Munch bu çığlığın resmini yaptı.

Bugün tablosunu gören herkes kulaklarını tıkıyor.
Yeni yüzyıl çığlık atarak doğuyordu.

Yirminci yüzyılın peygamberleri

Karl Marks ve Freidrich Engels *Komünist Manifesto*'yu on dokuzuncu yüzyılın ortalarında yazdılar. Onu dünyayı yorumlamak için değil, değiştirmeye yardım etmek için yazmışlardı. Bir asır sonra, insanlığın üçte biri alt tarafı yirmi üç sayfalık bu kitaptan esinlenen toplumlarda yaşıyorlardı.

Manifesto çok isabetli bir kehanet oldu. Yazarlar kapitalizm için, zincirini çözdüğü güçleri kontrol etmekten aciz bir cadıdır demişlerdi ve bugün suratında gözleri olan herhangi biri bu sözlerin doğru olduğunu ilk bakışta görebilir.

Ancak, cadının bir kediden bile çok fazla canlı olabileceği,

büyük fabrikaların üretim maliyetlerini ve başkaldırı tehditlerini azaltmak için el emeğini dağıtabilecekleri,

toplumsal devrimlerin *medeniler* diye adlandırılan uluslardan ziyade *barbarlar* diye adlandırılan uluslarda görüleceği,

bütün dünya proleterlerinin birliğinden ziyade bölünmüşlüğüyle karşılaşılacağı,

proletarya diktatörlüğünün bürokrasi diktatörlüğüne verilen artistik bir isim olabileceği yazarların aklından geçmedi.

Öyle ya da böyle, *Manifesto,* yazarlarının haklılığını net bir biçimde teyit etti: gerçeklik, yorumlarına nazaran çok daha güçlü ve şaşırtıcıdır. *Kuram gri, hayat ağacı yeşildir,* demişti Şeytan'ın ağzından Goethe. Ve Marks ikide bir Marksist olmadığı konusunda uyarırdı; sanki kendisinden sonra Marksizm'i yanılmaz bir bilim ya da tartışılmaz bir din haline getirecek olanları önceden görmüştü.

Reklamın ortaya çıkışı

Rus doktor İvan Pavlov şartlı refleksleri keşfetti.
Bu uyarı ve tepki sürecine *öğrenme* adını verdi:
Zil çalar, köpek yemeğini alır, köpek salya salgılar;

saatler sonra, zil çalar, köpek yemeğini alır, köpek salya salgılar;

ertesi gün, zil çalar, köpek yemeğini alır, köpek salya salgılar;

ve eylem bu şekilde yinelenir, saat saat, günbegün; ta ki bir an gelir, zil çalar, köpek yemeğini almaz, salya salgılar.

Saatler sonra, günler sonra, zil çalınca, köpek boş tabağın önünde salya salgılamaya devam eder.

Kocakarı ilaçları

Postum gevrekleri insanı Mutluluk Yolu'ndan Refah Şehri'ne ve Güneşin Işığı'na götürüyorlardı. Üzerinde yüzen kaymağın dini özellikleri vardı ve *İlyas* (peygamber)*'ın Helvası* diye adlandırılması da boşuna değildi. İçindeki cevizlerse apandiste, tüberküloza, sıtmaya ve dişlerin dökülmesine iyi geliyordu.

1883 yılında Profesör Holloway, sabun ve aloe vera bazlı, tanıtım kâğıdında alt alta sıralanan elli çeşit hastalığa karşı kesin şifa sağlayan bir ürünün reklamına tam elli bin sterlin harcadı.

Dr.Gregory'nin mide tozları, içindeki Türk ravendi, tavlanmış magnezya ve Jamaika zencefili sayesinde insanın karnını rahatlatıyordu. *Kraliyet Tıp Akademisi üyelerince etkisi kabul edilen* Dr.Veron'un ovma ilacıysa nezleyi, astımı ve kızamığı yok ediyordu.

Dr.Stanley'in yılanlarla hiçbir alakası bulunmayan yılan yağının içinde gazyağı, kâfur, terebentin vardı ve romatizmayı öldürüyordu. Bazen, romatizmalıları da öldürdüğü oluyordu ama bu bilgi ilanlarda yer almıyordu.

Bayan Winslow'un sinirleri yatıştıran şurubunun içindeki morfinden reklamda bahsedilmiyordu, çünkü onu üreten ailenin saygıdeğer gelenekleri vardı. Aynı şekilde, Dr.Pemberton'un sattığı *beyin için ideal tonik* Coca-Cola'nın isminde yer alan koka sözcüğünün neyi ifade ettiğine de reklamda hiç değinilmiyordu.

Marketing

Yirmili yılların sonlarında bir reklam şu haberi davul çalarak duyurdu: *Siz uçabilirsiniz!* Kurşunlu benzinle daha süratli gidilebi-

liyordu ve hayatta diğerlerinden daha hızlı gidenler kazanıyordu. Afişlerde kaplumbağa hızında giden bir arabanın içindeki utanç duyan çocuk görülüyordu: *Hadi baba, herkes seni geçiyor!*

Kurşun katkılı benzin Birleşik Devletler'de icat edildi ve reklam bombardımanıyla birlikte bütün dünyaya Birleşik Devletler tarafından dayatıldı. 1986'da, bu ülkenin hükümeti onu nihayet yasaklamaya karar verdiğinde, o güne kadar gezegen üzerinde zehirlenmeye maruz kalan kurbanların sayısını hesaplamak imkânsızdı. Şurası bir gerçek ki, kurşunlu benzinin yılda beş bin Birleşik Devletler vatandaşını öldürdüğü ve altmış yıl boyunca milyonlarca çocuğun sinir sistemine ve akıl düzeyine zarar verdiği herkesçe biliniyordu.

Bu durumun baş suçluları General Motors'un üst düzey yöneticileri Charles Kettering ve Alfred Sloan'dı. Ancak bu beyler tarihe hayırsever insanlar olarak geçtiler, çünkü büyük bir hastane yaptırdılar.

Marie

Nobel ödülünü kazanan ilk kadın oldu ve bu ödülü iki kez kazandı.

Sorbonne'un ilk ve uzun yıllar boyunca da tek kadın profesörü oldu.

Ve daha sonra, bu dünyayı terk ettiğinde, erkek olmamasına ve Polonya'da doğup büyümüş olmasına rağmen *Fransa'nın büyük adamlarına ayrılan* olağanüstü mozole Pantheon'a kabul edilen ilk kadın oldu.

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında, Marie Sklodowska ve kocası Pierre Curie uranyumdan dört yüz kez fazla radyasyon yayan bir element keşfettiler. Marie'nin ülkesine atfen ona *polonyum* adını verdiler. Kısa bir süre sonra *radyoaktivite* sözcüğünü icat ettiler ve uranyumdan üç bin kez daha güçlü bir element olan radyumla deneylerine başladılar. Ve birlikte Nobel ödülünü kazandılar.

Pierre'in daha o zamandan şüpheleri vardı: Onlar acaba cennetten mi yoksa cehennemden mi bir armağan getirmişlerdi? Stockholm'deki konuşmasında, bizzat dinamitin mucidi Alfred Nobel'in davranışının bir örnek teşkil ettiği konusunda uyarıda bulundu:

-Güçlü patlayıcılar insanlığın hayranlık uyandıran projeleri gerçekleştirmesini sağladılar. Ama bunlar halkları savaşa sürükleyen büyük canilerin ellerine geçtiklerinde korkunç yıkım araçlarına dönüşmektedirler.

Kısa bir süre sonra, Pierre dört ton askeri malzeme taşıyan bir at arabasının altında kalarak öldü.

Marie yaşamaya devam etti ve bedeni bilimsel alanda elde ettiği başarıların bedelini ödedi. En sonunda kan kanserinden ölene dek, maruz kaldığı radyasyon bedeninde yanıklara, yaralara ve şiddetli ağrılara neden oldu.

Yeni radyoaktivite krallığındaki buluşlarıyla yine Nobel ödülü kazanan kızı İrene'i ise lösemi öldürdü.

Ampullerin babası

Trenlerde gazete satıyordu. Sekiz yaşında okula başladı. Eğitimi üç ay sürdü. Öğretmen onu eve gönderdi: *Bu çocuk tam bir mankafa,* diye açıkladı davranışının nedenini.

Thomas Alva Edison büyüyünce bin yüz buluşun patentini aldı: akkor haline gelen ampul, elektrikli lokomotif, gramofon, sinema projektörü...

1880 yılında General Electric şirketini kurdu ve ilk elektrik enerjisi merkez santralini gerçekleştirdi.

Otuz yıl sonra, bu modern yaşamın aydınlatıcısı gazeteci Elbert Hubbard'la görüştü.

Şöyle dedi:

-Günün birinde, birisi çıkıp bu eski, saçma, Promete'ye özgü ateş yakmanın yerine güneş ışığını yoğunlaştırmanın ve depolamanın bir yolunu bulacak.

Ve şunları söyledi:

-Güneş ışığı bir enerji biçimi ve rüzgârlarla gelgitler de enerjinin ortaya çıkış şekilleri. Peki, onları kullanıyor muyuz? Maalesef hayır! Evin kapısını penceresini yakarak ısınan kiracılar gibi hâlâ odun ve kömür yakıyoruz.

Tesla

Nikolay Tesla her yerde radyoyu kendisinin icat ettiğini anlattı, ama Nobel'i götüren Guglielmo Marconi oldu. Yıllar süren bir davanın ardından 1943 yılında Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesi Tesla'nın patenti daha önce aldığını kabul etti, ama onun bundan haberi olmadı, zira beş aydan beri mezarında uyumaktaydı.

Tesla sürekli olarak kendisinin -bugün dünyanın şehirlerini aydınlatan- alternatif akım jeneratörünü icat ettiğini ama buluşunun ilk başta mahkûmları elektrikli sandalyede kavurmak için kullanıldığını ve bu yüzden de kötü bir üne sahip olduğunu söyledi.

Tesla sürekli olarak hiç kablo kullanmadan bir ampulü kırk kilometre mesafeden yakabileceğini söyledi, ama bunu başardığında Colorado Springs enerji tesislerini havaya uçurdu ve halk onu sopayla kovaladı.

Tesla sürekli olarak uzaktan kumanda edilen çelikten adamcıklar ve vücudun içinin fotoğrafını çeken ışınlar icat ettiğini söyledi, ama ölmüş arkadaşı Mark Twain'le sohbet eden ve Mars'tan mesajlar alan bu sirk büyücüsünü çok az kişi ciddiye alırdı.

Tesla New York'taki bir otelde öldüğünde cepleri, kendisini altmış yıl önce Hırvatistan'dan getiren gemiden indiğindeki kadar bomboştu. Manyetik akı ölçüm birimi ve bir milyon volttan fazlasını üreten bobin, onun anısına, bugün Tesla diye adlandırılıyor.

Hava bombardımanlarının ortaya çıkışı

1911 yılında İtalyan uçakları Libya çölündeki bazı yerleşimlerin üzerine el bombaları attılar.

Bu deneme gösterdi ki, gökyüzünden yapılan saldırılar, karadan yapılanlara nazaran daha yıkıcı, daha hızlı ve daha ucuzdu. Hava kuvvetleri komutanlığı açıklama yaptı:

-Bombardıman, düşmanın moralini bozma açısından olağanüstü bir etki yarattı.

Daha sonraki deneyimler yine Arap sivillere karşı Avrupalıların katliamları oldu. 1912'de, Fransız uçakları Fas'a saldırdılar ve hedeflerini ıskalamamak için özellikle en kalabalık yerleri seçtiler.

Ve ertesi yıl, Almanya'dan henüz gelmiş olan icadın açılışını yapmak için İspanyol havacılığının seçeceği yer de Fas olacaktı: bunlar dört bir yana öldürücü çelik parçaları fırlatan çok etkili, parça tesirli bombalardı.

Sonra...

Santos Dumont'un yaşları

Otuz iki yaşında, birçok uçuş kazasından açıklanamaz bir biçimde sağ kurtulan Brezilyalı havacı Alberto Santos Dumont'a, Fransız Legion d'Honneur nişanının Şövalye mertebesi verilir. Basın onu Paris'in en zarif erkeği olarak takdis eder.

Otuz üç yaşında, modern uçağın babasıdır. Mancınık yardımı olmadan havalanan, yükselen ve yerden altı metre yükseklikte uçan motorlu bir kuş icat eder. Yere inince, haykırır:

-Uçağın geleceğine artık çok daha fazla güvenim var.

Kırk dokuz yaşında, Birinci Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre sonra, Milletler Cemiyeti'nde uyarır:

-Hava makinelerinin sergiledikleri kahramanlıklar, onların ölüm saçıcılar olarak sadece savaşan güçler arasında değil maalesef savunmasız insanlara karşı da gelecekte ulaşabilecekleri büyük yıkıcı gücü bütün korkunçluğuyla görmemizi sağlıyor.

Elli üç yaşında:

-Suya zehir atmak yasaklanırken, insanların üzerine bombalar yağdıran uçakların hangi nedenle yasaklanamayacağını anlamıyorum.

Elli dokuz yaşında kendi kendine sorar:

-Aşka yardım etmek varken, lanet bir savaş silahına dönüşen bu mereti neden icat ettim ki?

Ve kendini asar. Neredeyse hiç kilosu yoktur, boyu yok gibi bir şeydir, o kadar ufak tefektir ki, bir kravat işini görür.

Fotoğraflar: Birçoğunun içinde bir tanesi

Münih, Odeonplatz, Ağustos 1914.

İmparatorluk bayrağı yükseklerde dalgalanıyor.

Onun himayesi altında, Cermenlik esrimesi büyük bir kalabalığı bir araya geliyor.

Almanya savaş ilan etti. *Savaş, savaş* diye haykırıyor, sevinçten kendinden geçmiş ve savaş meydanlarına bir an önce gitmek için sabırsızlanan insanlar.

Fotoğrafın alt köşesinde, kalabalığın içinde kaybolmuş, gözleri göğe çevrili, ağzı açık, çok masum görünüşlü bir adam göze çarpıyor. Onu tanıyanlar Avusturyalı ve çirkin birisi olan bu adamın adının Adolf olduğunu, cırtlak bir sesle konuştuğunu, sürekli olarak sinir krizinin kıyısında dolaştığını, bir tavan arasında yaşadığını ve takvim sayfalarına bakarak yaptığı suluboya resimleri barlarda masa masa dolaşarak satmak suretiyle yaşamını zorlukla sürdürdüğünü söyleyeceklerdir.

Fotoğrafçı Heinrich Hoffmann onu tanımıyor. Bu kafalar denizinde Mesih'in, yani Nibelungen ve Valkür ırkının kurtarıcısının, yani akıl hastanesinden mezbahaya şarkı söyleyerek yürüyen bu Büyük Almanya'nın aşağılanmasının ve uğranılacak bozgunun intikamını alacak olan Siegfried'in oradaki varlığının objektifine takıldığının farkında bile değil.

Kafka

Dünyanın ilk can pazarını haber veren davulların sesi giderek yaklaşırken, Franz Kafka *Metamorfoz* adlı romanını yazdı. Ve kısa bir süre sonra, başlayan savaşla birlikte *Dava* doğdu.

Bunlar iki kolektif kâbustur:

Bir adam kocaman bir bokböceğine dönüşmüş olarak doğar ve en sonunda bir süpürgeyle süpürülene kadar bunun nedenini anlayamaz;

ve tutuklanan, suçlanan, yargılanan ve mahkûm edilen başka bir adam en sonunda cellatlar tarafından hançerlenene kadar bütün bunların nedenini anlayamaz.

Bir biçimde bu hikâyeler, bu eserler savaş makinesinin tıkır tıkır işleyişinin haberini veren gazete sayfalarında her gün devam ediyorlardı.

Ateşli gözlerin hayaleti, bedensiz bir gölge olan yazar ıstırabın en son sınırından yazıyordu.

Çok az şey yayınladı, neredeyse hiç kimse onu okumadı.

Yaşadığı gibi sessizce gitti. Acı içinde can çekişirken sadece doktordan bir şey istemek için konuştu:

-Eğer katil değilseniz, beni öldürün.

Nijinsky

1919 yılında İsviçre'de, Suvrette de Saint Moritz otelinin bir salonunda, Vaciac Nijinsky son kez dans etti.

Dünyanın en ünlü dansçısı, bir milyonerler topluluğunun önünde, savaşın dansını yapacağını ilan etti. Ve büyük şamdanların ışığı önünde dansını gerçekleştirdi.

Nijinsky öfkeli bir biçimde etrafında dönüyor, yerden havalanıyor, havada ikiye ayrılıyor ve ardından ateş püskürerek tekrar yere düşüyor ve zemin mermer değil de sanki çamurdanmış gibi yerde yuvarlanıyor ve ayağa fırlayıp tekrar dönmeye başlıyor, havaya yükselirken hareketini yarıda kesiyor, sonra bir kez daha, bir kez daha aynı hareketi tekrarlıyordu; ta ki kendinden geriye kalan o kısım, o sessiz çığlık pencereye çarpıp karların içinde kaybolana dek.

Nijinsky orada delilik krallığına, kendi sürgün topraklarına adımını attı. Ve bir daha da geri dönmedi.

Jazz'ın ortaya çıkışı

1906 yılı yaşanıyordu. İnsanlar New Orleans'ın fakir bir mahallesinde yer alan Perdido Caddesi boyunca, her gün olduğu gibi, gidip geliyorlardı. Pencereye çıkan beş yaşında bir çocuk, gözlerini ve kulaklarını tam açmış, sanki bir şey olmasını bekler gibi o tekdüzeliği seyrediyordu.

Ve o şey oldu. Köşeden bir müzik yükseldi ve sonra bütün caddeyi kapladı. Bir adam göğe doğru diktiği kornetini çalarken etrafına biriken kalabalık elleriyle tempo tutuyor, şarkı söylüyor ve dans ediyordu. Ve pencereden bakan Louis Armstrong adındaki çocuk o kadar çok sallandı ki, aşağıya düşmesine ramak kaldı.

Birkaç gün sonra, kornetli adam akıl hastanesine kapatıldı. Onu siyahlara ayrılan bölüme koydular.

Buddy Bolden olan ismi bu vesileyle ilk ve son kez gazetelerde yer aldı. Çeyrek asır sonra bu akıl hastanesinde öldüğünde gazeteler bunun farkına bile varmadılar. Ama hiçbir zaman kâğıda dökülmemiş ve kaydedilmemiş olan müziği eğlencelerde ya da cenazelerde onun tadına varmış olanların kulaklarında çınlamaya devam etti.

Konunun uzmanlarının söylediğine göre o hayalet *jazz*'ın yaratıcısı oldu.

Django'nun dirilişi

Bir Çingene kervanında dünyaya geldi. İlk yılları Belçika yollarında, bir ayıyla bir keçinin danslarına bançoyla eşlik ederek geçti.

On sekiz yaşındayken içinde yaşadığı at arabası yandı. Diriden çok ölü olarak kurtuldu bu olaydan. Bir bacağını kaybetti. Bir elini kaybetti. Elveda yollar, elveda müzik dediler doktorlar. Ama neredeyse kesmek üzerelerken bacağını kurtardı. Kaybettiği elinden de iki parmağı kurtarmayı başardı. Ve bütün *jazz* tarihinin en iyi gitaristlerinden biri olmaya bu kadarı yetti.

Django Reinhardt'la gitarı arasında gizli bir anlaşma vardı. Kendisini çalması için ona, eksik olan parmakları veriyordu.

Tangonun ortaya çıkışı

Plata Nehri'nde, kenar mahallelerin genelevlerinde doğmuştu. Kadınlar yataklarında diğer müşterilerini ağırlarken, sıralarını bekleyen erkekler, zaman geçirmek için kendi aralarında dans ediyorlardı. Yavaş ve kesik kesik çıkan müziği bıçak ve hüznün hüküm sürdüğü sokaklarda kayboluyordu.

Tango kökeninin işaretini alnında taşıyordu; ayaktakımı, kötü bir yaşam ve işte bu yüzden de doğduğu yerden dışarı çıkması yasaktı.

Ancak, toplum içine çıkması uygun görülmeyen tarz dışarıya adımını attı. 1917'de Carlos Gardel'in elinden tuttuğu tango Bu-

enos Aires'in merkezine daldı, Esmeralda tiyatrosunun sahnesine çıktı ve kendi adıyla takdim edildi. Gardel *Hüzünlü gecem* adlı şarkıyı seslendirdi ve alkışlandı. Ve tangonun sürgün yaşamı sona erdi. Gözyaşlarına boğulan kendi halindeki orta sınıf sımsıcak bir hoş geldin dedi ve ona geçer notunu verdi.

Bu Gardel'in plağa kaydettiği ilk tango oldu. Hâlâ dinleniyor ve sanki her geçen gün güzelleşiyor. Gardel'e Büyücü diyorlar. Biraz olsun abartmıyorlar.

Sambanın ortaya çıkışı

Tango gibi sambanın da saygıdeğer bir kimliği yoktu: *ucuz müzik, zenci işi.*

1917'de, tangoyu içeri almak için Gardel'in kapıyı ardına kadar açtığıyla aynı yılda, Rio de Janeiro karnavalında ilk samba patlaması yaşandı. Yıllar gibi uzun süren o gece dilsizler şarkı söylediler, köşelerdeki sokak lambaları dans ettiler.

Bundan kısa bir süre sonra samba Paris'e seyahat etti. Ve Paris çıldırdı. İnanılmaz derecede müzisyen olan bir ulusun bütün müziklerinin bir arada bulunduğu bu müzik dayanılmaz bir şeydi.

Ancak, Avrupalıların bu kutsaması, o günlerde siyah futbolcuları milli takıma kabul etmeyen Brezilya Hükümeti'nin hiç hoşuna gitmedi. En ünlü müzisyenler hep siyahtı ve bu yüzden de Avrupalıların kafasında Brezilya'nın Afrika'da bulunduğuna dair bir fikir oluşma tehlikesi bulunuyordu.

Bu müzisyenlerin en ünlüsü olan, flüt ve saksafon üstadı Pixinguinha çok özel bir tarz geliştirmişti. Fransızlar böyle bir şeyi ilk kez dinliyorlardı. Çalmaktan ziyade, oynuyordu. Ve oynarken, insanları da oynamaya davet ediyordu.

Hollywood'un ortaya çıkışı

Beyaz uzun tunikler giymiş, yüzleri maskeli, ellerinde beyaz haçlar ve meşaleler taşıyan adamlar at üstünde gidiyorlar: beyaz genç kadınlara aç zenciler, kadınların namusunun ve erkeklerin onurunun intikamını alan bu süvariler karşısında korkudan titrerler.

Linç olaylarının zirveye çıktığı bir dönemde, D.W.Griffith'in *Bir Ulusun Doğuşu* adlı filmi, onun Ku Klux Klan'a düzdüğü bir methiye niteliğindeydi.

Bu film Hollywood'un ilk büyük yapımıydı ve sessiz sinema döneminin en yüksek gişe hâsılatını elde etti. Ayrıca Beyaz Saray'da gösterilen ilk film olma özelliğini de taşıyordu. Başkan Woodrow Wilson onu ayakta alkışlar. Onu alkışlar ve kendisini alkışlar: bu özgürlük bayraktarı epik görüntülere eşlik eden başlıca metinlerin yazarıdır.

Başkanın sözlerinden anlaşıldığı kadarıyla, kölelerin azat edilmesi *Medeniyetin Güney'den gerçek anlamda kovulması* oldu; *Beyaz Güney siyah Güney'in topukları altında.*

O günden beri kaos hüküm sürer, zira siyahlar, *sergiledikleri küstahlıklar hariç, otoritenin ne işe yaradığını bilmezler.*

Ancak Başkan umut ateşini tutuşturur: *Nihayet büyük bir Ku Klux Klan* doğdu.

Filmin sonunda, bizzat İsa'nın kendisi bile onu kutsamak için gökten inecektir.

Modern sanatın ortaya çıkışı

Eskiden beri Afrikalı heykeltıraşlar şarkı söyleyerek yontarlar. Müzik eserlerinin içine sinsin ve orada tınlamaya devam etsin diye onları tamamlayana kadar şarkı söylemeyi kesmezler.

1910'da, Köleler Sahili'nde bulduğu eski heykeller karşısında Leo Frobenius'un gözleri yuvalarından fırlar.

Güzellikleri o kadar üst düzeydir ki, Alman kâşif onların Atina'dan getirilmiş Yunan eserleri ya da kayıp Atlantis'e ait yaratımlar olduklarını düşünür. Meslektaşları da onunla aynı fikirdedir: Hor görünün kızı, kölelerin anası Afrika bu harikaların yaratıcısı olamaz.

Ama bunları yaratan Afrika'dır. Müzikle dolu bu heykeller, birkaç asır önce, Yoruba tanrılarının kadınları ve erkekleri doğurduğu kutsal yer olan dünyanın ortasındaki İfe'de yaratılmışlardır.

Ve Afrika'da övgüye (aynı zamanda da çalmaya) değer sonsuz bir sanat kaynağı doğmaya devam etmişti.

Göründüğü kadarıyla oldukça dalgın bir adam olan Paul Gauguin, Kongo'dan bazı heykellere imzasını attı. Sonra bu yanlışlık bir salgına dönüştü. O günden itibaren Picasso, Modigliani, Lee, Giacometti, Ernst, Moore ve diğer birçok Avrupalı sanatçı sık sık aynı hataya düştüler.

Sömürge olmasından ötürü hiç çekinmeden yağmalanan Afrika, yirminci yüzyıl Avrupa'sındaki en göz alıcı resim ve heykellerin ortaya çıkmasında kendisine ne kadar çok borçlu olunduğunun farkına bile varmadı.

Modern romanın ortaya çıkışı

Bin yıl önce iki Japon kadın sanki bugünmüş gibi yazdılar.

Jorge Luis Borges ve Marguerite Yourcenar'a göre hiç kimse asla Murasaki Shikibu'nun *Genji'nin Hikâyesi* adlı, erkek maceralarının ve kadınların aşağılanmasının usta işi bir yorumu olan eserinden daha iyi bir roman yazmadı.

Diğer Japon, Sei Shônagon da, bin yıl sonra övülmenin tuhaf onurunu Murasaki'yle paylaştı. *Yastıkname* adlı eseri, sözcük anlamı *fırçanın akışına göre* demek olan *zuihitsu* tarzının doğmasına yol açtı. Küçük hikâyelerden, notlardan, düşüncelerden, haberlerden, şiirlerden oluşan çok renkli bir mozaikti bu tarz: darmadağınık gözüken ama çok çeşitli olan bu parçacıklar bizi oraya ve o döneme girmeye davet ediyorlar.

Meçhul asker

Fransa Birinci Dünya Savaşı'nda bir buçuk milyon asker kaybetti.

Bunun neredeyse üçte biri, yani dört yüz bin asker isimsiz ölüler oldular.

Bu anonim şehitlerin anısına hükümet bir Meçhul Asker mezarı yaptırmaya karar verdi.

Rastgele yapılan seçimde, Verdun çarpışmasında ölenlerden biri çıktı.

Ölü bedeni görenlerden biri onun Fransız sömürgesi Senegal'den zenci bir asker olduğu konusunda yetkilileri uyardı.

Yanlış tam zamanında düzeltildi.

Diğer bir anonim ölü, ama bu kez beyaz tenli birisi,11 Kasım 1920'de, Zafer Takı'nın altına gömüldü. Vatan bayrağına sarılı olarak atılan nutukları ve askeri onurları kabul etti.

Fakir olmak yasak

Cani olunmaz, cani doğulur, diyordu bir suçluyu sadece yüz hatlarına bakarak tanımakla övünen İtalyan doktor Cesare Lombroso.

Brezilyalı doktor Sebastião Leão, *Homo criminalis*–'in kötülüğe yazgılı doğduğunu doğrulamak için, Porto Alegre hapishanesindeki mahkûmları ölçüp inceledi. Ama araştırmaları ortaya koydu ki,

suçun kaynağı biyoloji değil fakirlikti;

aşağı kabul edilen bir ırka mensup siyah mahkûmlar da diğerleri kadar ya da onlardan daha akıllıydılar;

dayanıksız ve aşağı kabul edilen bir ırka mensup melezler de şen şakrak yaşlılığa ulaşmışlardı;

suçluların ahmak kişiler olmadıklarını kanıtlamak için duvarlara karaladıkları dizeleri okumak yeterliydi;

Lombroso'nun bıçağın dostlarına atfettiği fiziksel işaretler olan sivri bir çene, kepçe kulaklar, çıkıntılı köpek dişlere hapishanelerde sokaklara nazaran daha az raslanıyordu;

sakalın çıkmaması Lombroso'nun belirttiği gibi kamu düzeni düşmanlarının bir özelliği olamazdı, çünkü Porto Alegre'de yatan çok sayıdaki mahkûm arasında köselerin sayısı onu geçmiyordu;

çok sıcak iklim suç işlemeyi özendirmiyordu, çünkü suç oranları yaz aylarıyla birlikte artmıyordu.

Görünmez adamlar

1869'da tamamlanan Süveyş Kanalı gemilerin bir denizden diğerine geçişini mümkün kıldı.

Ferdinand de Lesseps'in bu projenin yaratıcısı olduğunu ve Said Paşa'yla varislerinin kanalı çok küçük bir bedel ya da bir hiç karşılığında Fransızlara ve İngilizlere sattığını,

Guiseppe Verdi'nin *Aida* operasını kanalın açılışında sahnelensin diye bestelediğini,

ve doksan yıl sonra Cemal Abdül Nasır'ın uzun ve sancılı bir kavga neticesinde kanalı Mısır'ın malı yaptığını biliyoruz.

Kanalı inşa ederken açlıktan, yorgunluktan ve koleradan ölen zorla çalışmaya mahkûm edilmiş yirmi bin mahpusu ve köylüyü kim hatırlıyor?

Panama Kanalı 1914 yılında iki okyanus arasında bir geçit açtı.

Ferdinand de Lesseps'in bu projenin yaratıcısı olduğunu,

kanalı inşa eden firmanın Fransa tarihindeki en ünlü skandallardan birisine imza atarak battığını,

Birleşik Devletler başkanı Teddy Roosevelt'in kanalı, Panama'yı ve yolu üzerinde bulduğu her şeyi ele geçirdiğini,

ve altmış yıl sonra, Başkan Omar Torrijos'un uzun ve sancılı bir kavga neticesinde kanalı Panama'nın malı yaptığını biliyoruz.

Kanalı inşa ederken ölen Antilli, Hintli ve Çinli işçileri kim hatırlıyor? Her kilometrede açlık, yorgunluk, sarıhumma ve sıtmanın katlettiği yedi yüz işçi ölmüştü.

Görünmez kadınlar

Gelenek, kadının yerinin neresi olduğunu ve oradan çıkılmayacağını bir an önce öğrenmeleri için, yeni doğan kız bebeklerin göbek bağlarının mutfak külünün altına gömülmesini emrediyordu.

Meksika Devrimi başladığında birçoğu oradan dışarı çıktılar, ama mutfaklarını da yanlarında taşıyarak. Seve seve ya da zorla, kaçırılarak ya da gönüllü olarak, bir çarpışmadan diğerine erkeklerin peşi sıra gittiler. Memelerine yapışmış bebeklerini kucaklarında, tencere ve tavalarmıysa sırtlarında taşıyorlardı. Cephanelere gelince: ağızlardan tortilla, tüfeklerden mermi eksik kalmasın diye ellerinden geleni yaparlardı. Ve erkek vurulup öldüğünde hemen silahı kavrarlardı.

Trenlerde, erkekler ve atlar vagonları doldururlardı. Kadınlarsa trenlerin çatısında seyahat ederken yağmur yağmasın diye Tanrı'ya dua ederlerdi.

Eğer *soldaderas, cucarachas, adelitas, vivanderas, galletas, juanas, pelonas* ya da *guachas*– adı verilen ve devrimci askerlere re-

fakat eden Meksikalı kadınlar olmasaydı devrim diye bir şey mümkün olmazdı.

Onların hiçbirine maaş bağlanmadı.

Köylü olmak yasak

Neşeli at hırsızı Pancho Villa Meksika'nın kuzeyini ateşe verirken, melankolik katırcı Emiliano Zapata güneydeki devrime liderlik ediyordu.

Ülkenin tümünde köylüler silahlarıyla ayaklanıyordu:

-Adalet göğe çıktı. Artık burada değil -diyorlardı.

Onu yeryüzüne indirmek için savaşıyorlardı.

Başka ne yapabilirlerdi ki?

Güneyde, kalelerinin surları ardında şeker hüküm sürüyordu; mısır ise taşlı arazilerde sürünüyordu. Büyük dünya pazarı küçük yerel pazara boyun eğdiriyordu. Toprağı ve suyu ellerinde bulunduran zorbalar her şeylerini aldıkları insanlara tavsiyelerde bulunuyorlardı:

-Saksılarda yetiştirin.

Başkaldıranlar toprağın insanlarıydı, savaşın değil. Bu yüzden, ekim ya da hasat zamanı devrimi askıya alıyorlardı.

Defne ağaçlarının gölgesinde dövüş horozları ve atlar üzerine sohbet eden komşularının arasında oturan Zapata çok dinliyor ve az konuşuyordu. Ama bu suskun adam, gerçekleştirdiği tarım reformunu duyuran güzel haberle en uzak bölgeleri bile heyecanlandırmayı başardı.

Meksika ulusu hiçbir zaman böylesine değişmedi.

Meksika ulusu değiştiğinden ötürü hiçbir zaman böylesine cezalandırılmadı.

Bir milyon ölü. Bazıları asker üniforması giymiş olsalar da, bunların hepsi, neredeyse hepsi köylü.

Fotoğraflar: Taht

Meksiko şehri, Ulusal Saray, Aralık 1914.

Devrimde ayaklanan kırsal, şehir dünyasını istila eder. Kuzey ve Güney, Pancho Villa ve Emiliano Zapata Meksiko şehrini fethederler.

Sağa sola deli gibi ateş eden askerleri, evlerden yemek isteyerek ve daha önce hiç görmedikleri makinelerden sakınarak sokaklarda dolaşırken, Villa ve Zapata hükümet sarayına girerler.

Ve Villa altın kaplamalı başkanlık koltuğunu Zapata'ya sunar.

Zapata bunu kabul etmez.

-Bunu yakmamız gerek -der-. *Buna büyü yapılmış. İyi bir adam buraya oturduğunda kötü birine dönüşüyor.*

Bunun bir şaka olduğunu düşünen Villa içinden güler, cüsseli bedenini koltuğa bırakır ve Agustín Víctor Casasola'nın objektifine poz verir.

Yanında duran Zapata sanki uzaklarda yitip gitmiş gibidir ve fotoğraf makinesine doğru sanki içinden flaş değil de mermi çıkacakmış gibi bakar ve gözleriyle şöyle der:

-Gitmek için güzel bir yer.

Ve Güneyin lideri çok geçmeden anayurdu ve kutsal sığınağı olan Anenecuilco köyüne geri döner ve çalınmış toprakları geri almaya oradan devam eder.

Villa da onun yaptığını yapmak için fazla beklemez:

-Bu çiftlik bizim için fazla büyük.

Herkesin gözünün olduğu, altın kaplamalarla süslü bu koltuğa daha sonra oturanlar düzeni yeniden sağlayan katliamları yönetirler.

İhanetlerin kurbanı olan Zapata ve Villa katledilirler.

Zapata'nın dirilişi

Göğsünün üzerinde küçük bir el dövmesiyle doğduğu söylenir.

Bedenine saplanan yedi kurşunla öldü.

Katil elli bin pezo ve tugay generali rütbesi aldı.

Katledilene düşense, şapkaları ellerinde ölüsünü ziyaret eden köylü kalabalıkları oldu.

Yerli atalarından onlara kalmış olan miras sükûnetleriydi.

Hiçbir şey söylemediler ya da sadece şöyle dediler:

-Zavallıcık.

Ama daha sonra, köy meydanlarında dilleri yavaş yavaş çözüldü:

-O değildi.
-Ölen başkasıydı.
-Onu çok şişman gördüm.
-Gözünün üstündeki ben yoktu.
-Bir gemiyle gitti, Acapulco'dan yola çıktı.
-Geceleyin beyaz bir atın üstünde kaçtı.
-Arabistan'a gitti.
-Şimdi orada, Arabistan'da.
-Arabistan buraya çok uzak, Oaxaca'dan daha uzak.
-Çok yakında döner.

Lenin

En ünlü cümlesini hiç yazmadı, söyleyip söylemediğini Tanrı bilir:

-Amaç araçları meşrulaştırır.

Ona yükledikleri başka kötülükler de vardır.

Kim ne derse desin, yapacağını yaptığı konusunda hiç kimsenin şüphesi yok, çünkü ne yapmak istediğini biliyordu ve yaşamını bunları yapmaya adadı. Günlerini ve gecelerini örgütleyerek, tartışarak, araştırarak, yazarak, tasarlayarak geçiriyordu. Kendisine sadece nefes almak ve yemek yemek için izin verirdi. Asla uyumazdı.

On yıldır İsviçre'de sürgündeydi ve bu onun ikinci sürgünüydü: sert bir kişiliği vardı, hep eski kıyafetlerle ve boyasız ayakkabılarla dolaşıyordu, bir ayakkabı tamircisinin üst katındaki odada kalıyor ve yandaki kasaptan yükselen sosis kokuları midesini bulandırıyordu. Bütün gününü halk kütüphanesinde geçirirdi. Vatanının ve döneminin işçileriyle köylülerinden ziyade Hegel ve Marks'la ilgileniyordu.

1917'de kendisini San Petersburg'a, daha sonra ismini taşıyacak olan şehre, geri götürecek olan trene bindiğinde, onun kim olduğunu bilen Rusların sayısı çok azdı. Onun kurduğu ve ileride mutlak gücü ele geçirecek olan partinin toplumsal tabanı henüz çok zayıftı ve solculukla da pek alakası olduğu söylenemezdi.

Ama Rus halkının en çok neye ihtiyacı olduğunu -*huzur ve toprak*- Lenin herkesten daha iyi gördü ve ilk istasyonda trenden iner inmez ilk nutkunu attı. Savaştan ve boyun eğmekten bıkmış halk kitlesi onun kişiliğinde duygularının tercümanını ve onları hayata geçirecek unsuru buldu.

Aleksandra

Aşkın, içtiğimiz su gibi, doğal ve temiz olması için özgür ve paylaşılır olması gerekir; ancak erkek boyun eğme talep eder ve zevki yadsır. Yeni bir ahlak anlayışı ve günlük hayatta radikal bir değişim olmadan, tam bir serbestlik yaşanamayacaktır. Eğer toplumsal devrim yalan söylemiyorsa, yasalar ve gelenekler nezdinde, erkeğin kadın üzerindeki mülkiyet hakkını ve yaşamdaki çeşitliliğin düşmanı olan katı normları ortadan kaldırmalıdır.

Bir kelime fazlası bir kelime eksiğiyle, Lenin hükümetindeki tek kadın bakan Aleksandra Kollontay'ın talepleri bunlardı.

Onun sayesinde, homoseksüellik ve kürtaj suç olmaktan, evlilikse ömür boyu çekilmek zorunda kalınan bir ceza olmaktan çıktı; kadınlar oy kullanma hakkı, ücretlerde eşitlik, parasız çocuk bakım evleri, ortak yemekhaneler ve kolektif çamaşırhaneler elde ettiler.

Yıllar sonra, Stalin devrimin kafasını uçurduğunda, Aleksandra kellesini korumayı başardı. Ama bir daha o Aleksandra olmadı.

Stalin

Anavatanı olan Gürcistan dilinde yazmayı öğrendi, ama papaz okulundaki rahipler onu Rusça konuşmaya mecbur ettiler.

Yıllar sonra Moskova'da, Kafkasya'nın güneyine özgü o aksanı fark ediliyordu.

O dönemde Ruslardan daha Rus olmaya karar verdi. Aslen Korsikalı olan Napolyon Fransızlardan daha Fransız olmamış mıydı? Ve aslen Alman olan Rus kraliçesi Katerina Ruslardan daha Rus olmamış mıydı?

Iósif Dzhugashvili kendisine bir Rus ismi seçti. Adı *çelik* anlamına gelen Stalin oldu.

Çelik adamın oğlunun da tabii ki çelikten olması gerekiyordu:

Stalin'in oğlu Yakov, çocukluğundan itibaren ateşe ve buza maruz kaldı ve çekiç darbeleriyle şekillendi.

Ama bütün bunlar bir işe yaramadı. O annesine çekmişti. Ve on dokuz yaşında, artık daha fazla dayanacak gücü kalmamıştı.

Tetiği çekti.

Mermi onu öldürmedi.

Hastanede gözlerini açtı.

Yatağın ayakucunda duran babası, yaptığını yorumladı:

-Bunu bile beceremiyorsun.

Mazeretler

Bu eskiden de söylendi, bugün de söyleniyor: içerden kudretlilerin, dışarıdansa emperyalistlerin sürekli saldırılarına maruz kalan toplumsal devrimlerin özgürlük sunma gibi bir lüksleri olamaz.

Ne var ki, Rus Devrimi'nin ilk zamanlarında, üstelik düşman saldırganlığının iç savaş ve yabancı istilasıyla doruk noktasına ulaştığı dönemde, yaratıcı enerjisinin çok daha özgürce tezahür ettiği görüldü.

Daha sonra, artık komünistlerin tüm ülkeyi kontrol ettikleri çok daha iyi zamanlarda, bürokrasi diktatörlüğü kendi tartışmasız gerçeğini dayattı ve çeşitliliği affedilmez sapkınlık olarak görüp lanetledi.

Marc Chagall ve Wassily Kandinsky gibi ressamlar ülkeyi terk ettiler ve bir daha da geri dönmediler.

Şair Vladimir Mayakovski kalbine bir kurşun sıktı.

Diğer bir şair, Sergei Esenin, kendisini astı.

Öykü yazarı İsaac Babel kurşuna dizildi.

Çıplak tiyatro sahneleriyle devrim yapmış olan Vsevolod Meyerhold da kurşuna dizildi.

Ve ilk baştaki devrim liderlerinden Nikolay Buharin, Grigori Zinoviev ve Lev Kamenev kurşuna dizilirken, Kızıl Ordu'nun kurucusu Lev Troçki sürgünde katledildi.

İlk baştaki devrimcilerden hiçbiri kalmadı. Hepsi ortadan kaldırıldı: gömüldüler, kapatıldılar ya da sürgün edildiler. Kahramanlık fotoğraflarından silindiler ve tarih kitaplarından çıkarıldılar.

Devrim liderleri içinden en kötüsünü tahta çıkardı.

Stalin kendisine gölge edenleri, hayır diyenleri, evet demeyenleri, bugün tehlike arz edenleri, yarın tehlike arz edecek olanları, bazılarını yaptıklarından ötürü, bazılarını yapacakları için, cezalandırmak için ya da şüphelerden ötürü kurban etti.

Fotoğraflar: Halk düşmanları

Moskova, Bolşoy Tiyatrosu Meydanı, Mayıs 1920.

Lenin, Polonya ordusuna karşı savaşmak üzere Ukrayna cephesine hareket eden Sovyet askerlerine nutuk atar.

Kalabalığın üzerinde yükselen podyumda, Lenin'in yanında, günün diğer konuşmacısı Lev Troçki ve Lev Kamenev bulunmaktadır.

G. P. Goldshtein'ın fotoğrafı, komünist devrimin uluslararası bir sembolüne dönüşür.

Ancak birkaç yıl sonra, Troçki'yle Kamenev hem fotoğraftan hem de hayattan silineceklerdir.

Onları fotoğraftan silip yerlerine dört tahta basamak koyanlar rötuşçulardır; hayattan silenlerse cellâtlar.

Stalin döneminde Engizisyon

İsaac Babel yasaklı bir yazardı. Şöyle diyordu:

-Ben yeni bir tarz icat ettim: sessizlik.

1939'da tutuklandı.

Ertesi yıl yargılandı.

Duruşması yirmi dakika sürdü.

Devrimci gerçekliği çarpıtan küçük burjuva bakışının hâkim olduğu kitaplar yazdığını itiraf etti.

Sovyet Devleti'ne karşı suçlar işlediğini itiraf etti.

Yabancı casuslarla konuştuğunu itiraf etti.

Yurtdışı seyahatlerinde Troçkistlerle görüştüğünü itiraf etti.

Yoldaş Stalin'i öldürmek için hazırlanan bir komplodan haberdar olduğunu ama bunu ihbar etmediğini itiraf etti.

Ülke düşmanlarının etkisi altında kaldığını itiraf etti.

İtiraf ettiği her şeyin uydurma olduğunu itiraf etti.

Aynı günün gecesi onu kurşuna dizdiler.
Karısı bunu on beş yıl sonra öğrendi.

Rosa

Polonya'da doğdu, Almanya'da yaşadı. Öldürülene kadar bütün yaşamını toplumsal devrime adadı. 1919 yılının başlarında, Alman kapitalizminin koruyucu melekleri tüfek dipçikleriyle kafatasını parçaladılar.

Rosa Luxembourg bundan kısa bir süre önce Rus Devrimi'nin ilk adımlarının üzerine bir makale kaleme almıştı. Tutuklu bulunduğu Alman hapishanesinde doğan makale, sosyalizmle demokrasinin birbirinden ayrılmasına karşı çıkıyordu.

*Yeni demokrasi üzerine: *Sosyalist demokrasi, vaat edilen topraklarda, ancak sosyalist ekonominin temelleri oturduktan sonra başlayacak bir şey değildir. Bir avuç sosyalist diktatöre belli bir dönem boyunca katlanarak onu hak eden insanlara bir tür Noel armağanı gibi gelmez. Sosyalist demokrasi, egemen sınıfın yıkılışı ve sosyalizmin kuruluşuyla eşzamanlı olarak başlar.*

*Halkın enerjisi üzerine: *Troçki ve Lenin'in, demokrasinin ortadan kaldırılmasını bir çare olarak görmeleri, tedavi etmeye kalkıştıkları hastalıktan daha tehlikelidir, zira bu durum toplumsal kurumlarm tüm kısıtlamalarını düzeltmeye yönelik biricik kaynağın tıkanmasına yol açar. Bu kaynak, geniş halk kitlelerinin aktif, sınırsız, enerjik politik yaşamıdır.*

*Halk denetimi üzerine: *Halk denetimi mutlak surette gereklidir. Bu denetim olmadığı takdirde, karşılıklı deneyim alışverişinin yerini yeni rejim yöneticilerinin kapalı çevrim düzeni alır. Bu durumda da yolsuzluk kaçınılmaz olur.*

*Özgürlük üzerine: *Bunların sayısı ne kadar çok olursa olsun, sadece hükümet taraftarları için, sadece bir parti üyeleri için var olan bir özgürlük, özgürlük değildir. Özgürlük, ancak ve daima, farklı düşünenleri de kapsadığı zaman özgürlüktür.*

*Bürokratik diktatörlük üzerine: *Genel seçimler, sınırsız basın ve toplantı özgürlüğü, fikirlerin serbestçe tartışılması olmadığı zaman halkın kurumlarmdaki yaşam sona erer ve bürokrasinin yegâ-*

ne aktif unsur olarak kaldığı bir yaşam karikatürüne dönüşür. Kamusal yaşam kademeli olarak uyku haline geçer ve partinin bitmez tükenmez bir enerjiyle ve sınırsız bir deneyimle donanmış az sayıdaki ileri geleni yönetir ve hükmeder. Bunların arasında gerçekten yönetenlerin sayısı bir düzineyi geçmez ve emekçi sınıfa mensup seçkin bir azınlık zaman zaman, liderlerin konuşmalarını alkışlayacakları ve kararları oybirliğiyle onaylayacakları toplantılara davet edilirler.

İki ülkenin ortaya çıkışı

Churchill'in şöyle dediği anlatılır:

-Ürdün fikri kafamda ilk kez ilkbaharda, bir öğleden sonra saat dört buçuk sularında oluştu.

Gerçek şu ki, 1921 yılı Mart ayında, sadece üç gün içinde, Sömürgeler Bakanı Winston Churchill ve kırk danışmanı yeni bir Ortadoğu haritası icat ettiler; iki ülke yarattılar, onlara isim verdiler, hükümdarlarını belirlediler ve sınırlarını parmaklarıyla kumun üzerine çizdiler. Dicle ve Fırat nehirleri tarafından kucaklanan ve ilk kitapların çamurunu vermiş olan topraklara Irak dediler. Filistin'den koparılan yeni ülkenin adıysa Ürdün oldu.

Sömürgelerin isim değiştirmeleri ve Arap krallıklarına dönüşmeleri, ya da en azından öyle gözükmeleri, acil bir konuydu. İvedilik arz eden diğer bir konuysa, bu sömürgeleri bölüp parçalamaktı: emperyal hafıza en iyi yöntemin bu olduğunu söylüyordu.

Fransa Lübnan'ı icat ederken, Churchill boşta gezen prens Faysal'a Irak'ın krallık tacını taktı. Ve güvenilirliği tartışılır bir referandumdan çıkan yüzde doksan altılık oranla bu karar onaylandı. Kardeşi, Prens Abdullah ise Ürdün kralı oldu. Her iki hükümdar da, Arabistanlı Lawrence'ın tavsiyesiyle giderleri Britanya bütçesinden karşılanan bir aileye mensuptular.

Yeni ülke yaratıcıları, Irak ve Ürdün'ün doğum evraklarını Kahire'deki Semiramis Otelinde imzaladılar ve piramitlerin arasında bir gezinti yapmaya gittiler.

Churchill deveden düştü ve elini yaraladı.

Çok şükür ki yara hafifti; bu sayede Churchill'in en hayran olduğu sanatçı, manzara resimleri yapmaya devam edebildi.

Nankör kral

İbn-i Saud, Mekke ve Medine'yi ele geçirmek için uzun zamandır sürdüğü savaşı 1932 yılında kazanarak kendisini bu kutsal şehirlerin ve etraflarındaki uçsuz bucaksız çölün kralı ve sultanı ilan etti.

Daha sonra bir punduna getirip krallığını ailesinin ismiyle adlandırdı: Suudi Arabistan. Ardından, hafıza kaybına uğradığı bir sırada, 1917 ve 1924 yılları arasında yemeğini -resmi muhasebe kayıtlarına bakılacak olursa- Britanya İmparatorluğu'nun elinden yediğini unutarak, ülke petrollerini Standard Oil şirketine teslim etti.

Suudi Arabistan Ortadoğu için bir demokrasi modeline dönüştü. Ülkedeki beş bin prensin, ilk seçimleri organize etmeleri yetmiş üç yıl sürdü. Bu yerel seçimlere siyasi partiler katılmadı, çünkü ülkede siyasi parti kurulması yasaktı. Kadınlar da katılmadılar, çünkü onlar da yasaklıydılar.

Josephine'in yaşları

Dokuz yaşında, Mississipi Nehri kıyısında yer alan Saint Louis'de ev temizliğine gitmektedir.

On yaşında, sokaklarda insanlardan para toplamak için dans etmeye başlar.

On üç yaşında, evlenir.

On beş yaşında, ikinci kez evlenir. İlk kocasıyla ilgili hiçbir şey hatırlamaz; kötü bir anı bile. İkincisinden aldığı soyadınıysa muhafaza eder, çünkü kulağına hoş gelir.

On yedisindeyken, Josephine Baker, Broadway'de çarliston dansı yapar.

On sekizinde, Atlantik'i geçer ve Paris'i fetheder. *Siyah Venüs* muzlardan bir kemer dışında sahnede çırılçıplak dans eder.

Yirmi bir yaşında, palyaço ve *femme fatal* karışımı tuhaf tarzı onu bütün Avrupa'nın en çok hayranı olan ve en iyi kazanan sahne yıldızı yapar.

Yirmi dördündeyken gezegenin en çok fotoğrafı çekilen kadınıdır. Pablo Picasso önünde diz çökerek resmini yapar. Paris'in beyaz tenli hanımefendileri ona benzemek için yüzlerine, ten rengini koyulaştıran ceviz kremi sürerler.

Otuzunda, bazı otellerde sorunlar yaşar, çünkü seyahatlerine bir şempanze, bir yılan, bir keçi, iki papağan, bir sürü süs balığı, üç kedi, yedi köpek, boynunda elmas bir kolye taşıyan *Çikita* adında bir leopar ve Worth firmasının ürettiği *Je reviens* adlı parfümle yıkadığı *Albert* adında bir domuz yavrusu da eşlik etmektedir.

Kırk yaşında, Nazi işgali sırasında Fransız direnişine yaptığı hizmetlerden ötürü Legion d'Honneur nişanını alır.

Kırk bir yaşında, dördüncü kocayı aradığı sıralarda, değişik renklerden ve değişik coğrafyalardan on iki tane çocuğu evlat edinir ve onlara *benim gökkuşağı kabilem* adını verir.

Kırk beşinde, Birleşik Devletler'e döner. Gösterilerini beyazların ve siyahların karışık olarak izlemelerini şart koşar. Aksi takdirde, sahneye çıkmaz.

Elli yedi yaşında, kürsüyü Martin Luther King'le paylaşır ve çok sayıda insanın iştirak ettiği Washington'a Yürüyüş öncesi ırk ayrımcılığına karşı bir konuşma yapar.

Altmış sekizinde, çok ses getiren bir iflastan sonra toparlanır ve Paris'teki Bobino tiyatrosunda bu dünyadaki yarım asırlık sanat yaşamını kutlar.

Ve bu dünyadan gider.

Sarah

-Daima rol yapıyorum -diyordu-. *Tiyatroda ve tiyatronun dışında rol yapıyorum. Ben kendimin dublörüyüm.*

Sarah Bernhardt tarihin en büyük aktrisi miydi, dünyanın en büyük yalancısı mıydı yoksa aynı anda bunların her ikisi miydi? Bu bilinmiyordu.

Yirmili yılların başlarında, yarım asırdan fazla süren hükümranlığının ardından, Paris tiyatrolarında hükmetmeye ve hiç bitmeyecek turneler düzenlemeye devam ediyordu. Seksenli yaşlarını yaşıyordu ve o kadar zayıftı ki, gölgesi bile olmuyordu. Cerrahlar bir bacağım kesmişlerdi: Bütün Paris bunu biliyordu, ama bütün Paris, yürek hoplatan bu dayanılmaz genç kızın zavallı yaşlı ve sakat bir kadın rolünü mükemmel bir biçimde oynadığına inanıyordu.

Paris'in teslim oluşu

İsimsiz sokaklarda, paçavralardan yapılmış topları tekmeleyen yalınayak bir çocukken, dizlerini ve ayak bileklerini kertenkele yağıyla ovuyordu. Söylediğine göre bacaklarının sihri oradan geliyordu.

José Leandro Andrade çok az konuşan biriydi. Ne gollerini kutlardı, ne de aşklarını. Ayağına yapışan topu ya da tango yaparken vücuduna yapışan kadını o aynı kibirli adımlarla ve sanki o anda orada değilmiş havasıyla taşırdı.

1924 Olimpiyatlarında Parislilerin gözlerini kamaştırdı. Halk çılgına döndü, basın ona *Siyah Harika* adını taktı. Üne kavuşunca kadınlar peşini bırakmadı. Bacaklarını cömertçe sergileyen ve yaldızlı ağızlıklarından halka şeklinde dumanlar çıkaran kadınların parfümlü kâğıtlara yazdığı ama onun okuyamadığı mektuplar yağıyordu her taraftan.

Uruguay'a dönerken yanında ipek bir kimono, civciv sarısı eldivenler ve bileğini süsleyen bir kol saati götürdü.

Bütün bunlar çok kısa sürdü.

O dönemde futbol şarap, yemek ve eğlence karşılığında oynanırdı.

Sokaklarda gazete sattı.

Madalyalarını sattı.

Uluslararası futbol dünyasının ilk siyah yıldızı oldu.

Harem geceleri

Yazar Fatma Mernissi, Paris müzelerinde, Henri Matisse tarafından yapılmış Türk odalıkların tablolarını gördü.

Onlar harem kadınlarıydı: cinsel zevk verici, duygusuz, itaatkâr.

Fatma tabloların tarihlerine baktı, karşılaştırdı, kanıtladı: Matisse'in onları böyle resmettiği dönemde, yani yirmili ve otuzlu yıllarda, Türk kadınları vatandaşlık haklarına sahiptiler: Üniversiteye ve parlamentoya giriyor, boşanabiliyor ve peçeyi söküp atıyorlardı.

Kadınlar hapishanesi olan harem Türkiye'de yasaklanmıştı, ama Avrupalının hayal gücünde varlığını sürdürüyordu. Gündüzle-

ri tekeşli geceleri rüyalarındaysa çokeşli olan erdemli beyefendilerin, aptal ve dilsiz dişilerin zindancı erkeğe zevk vermekten çok mutlu oldukları bu egzotik cennete serbest giriş kartları vardı. Çok sıradan bir bürokrat gözlerini kapar kapamaz, göbek dansı yaparken sahibi ve efendisiyle bir gece geçirebilmek için ona yalvaran bir sürü çıplak kadının okşadığı kudretli bir halifeye dönüşüyordu.

Fatma bir haremde doğmuş ve orada büyümüştü.

Pessoa'nın kişileri

Bir taneydi, bir sürüydü, hepsiydi, hiçbirisiydi.

Hüzünlü bürokrat, saatin tutsağı, asla göndermediği aşk mektuplarının yalnız yazarı Fernando Pessoa'nm içinde bir akıl hastanesi vardı.

Orada kalanların adlarını, doğum tarihlerini, hatta doğdukları saatleri, burçlarını, kilolarını ve boylarını biliyoruz.

Ve ayrıca eserlerini de, zira onların hepsi şairdi.

Alberto Caeiro: pagan, metafizikle ve yaşamı kavramlara indirgeyen diğer entelektüel akrobatlıklarla dalga geçiyor ve patlamaları yazıyordu;

Ricardo Reis, monarşi yanlısı, Helenist, birçok kez doğan ve değişik burçları olan klasik kültürün çocuğu, yapıları yazıyordu;

Álvaro de Campos, Glasgow'da mühendis çıktı, avangart, bitmek bilmez bir öğrenme tutkusu ve yaşamaktan yorulma korkusu vardı, duyguları yazıyordu;

Bernardo Soares, paradoks üstadı, nesir şairi, zorla bir kütüphanecinin yardımcısı yapıldığını anlatan âlim, çelişkileri yazıyordu;

ve Antonio Mora, psikiyatr ve deli, Cascais'e kapatıldı, uykusuzlukları ve delilikleri yazıyordu.

Pessoa da yazıyordu. Onlar uyurken.

War Street

Yirminci yüzyılın başlarından beri, New York Borsası'nın seans açılış ve kapanışları mekanik zillerle selamlanıyor. Onların sesi, gezegeni kumarhaneye çeviren, nesnelerin ve ulusların değerini

belirleyen, milyonerler ve dilenciler yaratan, herhangi bir savaştan, salgın hastalıktan ya da kuraklıktan daha fazla insanı öldürmeye muktedir spekülatörlerin vefakâr çalışmalarına duyulan saygıyı simgeler.

24 Ekim 1924'te, ziller her zamanki gibi neşeyle çaldılar, ama o gün finans katedralinin tüm tarihindeki en kötü gün oldu. Borsanın düşüşü bankaları ve fabrikaları kapattı, işsizliği zirveye taşıdı, maaşları yerin dibine indirdi ve kesilen hesabı bütün dünya ödedi.

Birleşik Devletler Hazine Bakanı Andrew Mellon kurbanları teselli etti. Krizin olumlu bir tarafının olduğunu, çünkü *bu sayede insanların çok daha sıkı çalışacaklarını ve daha ahlaklı bir hayat yaşayacaklarını* ifade etti.

Seçimleri kazanmak yasak

İnsanlar daha sıkı çalışsınlar ve daha ahlaklı bir hayat sürsünler diye, Wall Street krizi kahve fiyatını ve El Salvador'un sivil iktidarını alaşağı etti.

Çorbadaki zehri ve haritadaki düşmanı ortaya çıkarmak için sihirli bir sarkaç kullanan General Maximiliano Hernández Martínez ülkenin dizginlerini eline aldı.

General demokratik seçim çağrısı yaptı, ama halk kendisine sunulan bu fırsatı kötüye kullandı. Çoğunluk Komünist Parti'ye oy verdi. Generalin seçimleri iptal etmekten başka çaresi kalmadı ve bunun üzerine eşzamanlı olarak halk ayaklanması ve uzun yıllardır uykuda olan İzalco volkanı patladı.

Mitralyözler barışı yeniden sağladılar. Binlerce insan öldü. Tam sayıyı hiç kimse bilmiyor. Ölenler işçilerdi, yoksullardı, yerlilerdi: Ekonomi onları *iş gücü* olarak, ölümse NN– olarak adlandırıyordu.

Yerli şefi José Feliciano Ama'yı bir zeytin ağacına astıklarında zaten daha önce defalarca öldürmüşlerdi. Ve bu vatandaşlık dersine katılmak üzere ülkenin her tarafındaki okullardan getirilen çocuklar onu görsünler diye orada rüzgârda sallanmaya bıraktılar.

Verimli olmak yasak

İnsanların daha sıkı çalışıp daha ahlaklı bir hayat sürmeleri için, Wall Street şeker fiyatlarını da dibe vurdurdu.

Bu felaket, Karayip Denizi adalarını çok sert bir biçimde cezalandırdı ve Brezilya'nın kuzeydoğusunun kafasına acılarına son verecek kurşunu sıktı.

Kuzeydoğu zaten artık dünyanın şeker merkezi filan değil, şekerkamışına dayalı tek ürün tarımının zavallı varisiydi.

Dünya pazarının sunaklarında onu kurban etmelerinden bir süre önce, bugün uçsuz bucaksız bir çöl olan bu bölge yemyeşil bir yerdi. Şeker, ormanları ve verimli toprakları katletti. Kuzeydoğu her geçen gün daha az şeker, ama daha çok sorun ve suç üretmeye başladı.

Bu ıssızlıkta, kuraklık ejderhası ve Lampião adındaki haydut yaşıyordu.

Her seferinde, işe çıkmadan önce hançerini öperdi:

-Sizde cesaret var mı?

-Cesareti bilemem. Alışkanlığım var.

En sonunda alışkanlığım ve kellesini kaybetti. On iki otomobillik bir ödül karşılığında Teğmen João Bezerra onun kellesini uçurdu. Bunun üzerine hükümet, komünist avına çıkması için daha önce Lampião'ya yüzbaşı rütbesini verdiğini unuttu ve çok muzaffer bir edayla, ele geçirdiği ganimetleri sergiledi: üzeri küçük madeni paralarla süslü bir Napolyon şapkası, sahte elmas taşlı beş tane yüzük, bir şişe *White Horse* marka viski, *Fleurs d'Amour* marka bir şişe parfüm, bir yağmurluk ve başka süsler.

Vatan olmak yasak

Kocaman şapkasının altında neredeyse görünmez.

Augusto César Sandino adındaki pire kadar bir adam, 1926'dan beri, istilacı devi deliye döndürür.

Binlerce *deniz piyadesi* yıllarca Nikaragua'da kalırlar, ama Birleşik Devletler'in güçlü askeri makinesi vatansever köylülerin hareketli ordusunu dize getirmeyi başaramaz.

-Tanrı ve dağlar bizim müttefiklerimizdir- der Sandino.

Ayrıca der ki, Nikaragua ve o, ne mutlu ki, ileri düzeyde bir Latin Amerikalı dayanışmasına maruz kalmaktadırlar.

Sandino'nun en güvendiği kişiler, onun sağ kolları olan iki sekreteridir: Bunlardan Salvadorlu olan Agustín Farabundo Martí, Honduraslı olansa José Esteban Pavletich'dir. Guatemalalı General Manuel María Girón Ruano, Chula adını verdikleri ve onun ellerinde uçakları bile düşürmeye muktedir küçük topun dilinden anlayan yegâne kişidir. Salvadorlu José León Díaz, Honduraslı Manuel González, Venezuellalı Carlos Aponte, Meksikalı José de Paredes, Dominikli Gregorio Urbano Gilbert ve iki Kolombiyalı, Alfonso Alexander ile Rubén Ardila Gómez çarpışmalarda gösterdikleri yararlılıklarla komutanlık rütbeleri kazanmışlardır.

İstilacılar Sandino'yu *haydut* diye adlandırırlar.

Sandino bu şakanın altında kalmaz:

-O halde aynı şey için savaşan George Washington da haydut muydu?

Ve yaptıkları bağışlar için onlara minnetlerini sunar: Browning tüfekler, Thompson mitralyözler ve cesurca bir şekilde kaçarken arkalarında bıraktıkları diğer silah ve mühimmat.

Sandino'nun yeniden doğuşu

1933'te, yenilgiyi kabullenen *deniz piyadeleri* Nikaragua'yı terk ederler.

Giderler ama aynı zamanda kalırlar da. Yerlerini Anastasio Somoza ve onun, işgalciler tarafından eğitilmiş askerlerine bırakırlar.

Ve savaşın galibi Sandino ihanete yenik düşer.

1934'te bir pusuya düşürülür. Sırtından vurulması gerekir.

-Ölümü ciddiye almamak gerekir -demeyi severdi-. *Çok kısa süren bir hoşnutsuzluktan başka bir şey değildir.*

Aradan zaman geçer ve hem adı hem de anısı yasaklanmış olmasına rağmen, Sandinista gerillaları kırk beş yıl sonra onun katilini ve katilin çocuklarını devirirler.

Ve küçücük ülke, yalınayak ülke Nikaragua o günlerde dünyanın en büyük askeri gücünün saldırılarına karşı on yıl boyunca direnme küstahlığını gösterebildi. Bu, 1979'dan itibaren, hiçbir anatomi kitabında görünmeyen o gizli adaleler sayesinde oldu.

Amerika kıtasına demokrasi ekmenin kısa tarihi

1915'te Birleşik Devletler Haiti'yi istila etti. Robert Lansing hükümet adına yaptığı açıklamada, *vahşi yaşama yönelik doğuştan gelen eğiliminden ve Medeniyete yönelik fiziki yetersizliğinden ötürü* kendi kendini yönetme kapasitesine sahip olmadığını ifade etti. İşgalciler orada on dokuz yıl kaldılar. Vatanseverlerin lideri Charlemagne Péralte bir kapının üzerine çivilenerek çarmıha gerildi.

Nikaragua'nın, Somoza'nın diktatörlüğüyle son bulan işgali yirmi bir yıl sürerken, Trujillo'nun diktatörlüğüyle neticelenen Dominik Cumhuriyeti işgali dokuz yıl sürdü.

1954 yılında Birleşik Devletler, serbest seçimlere ve diğer kötülüklere son veren bombardımanlar vasıtasıyla, Guatemala'ya demokrasi getirme harekâtını başlattılar. 1964 yılında Brezilya'da serbest seçimlere ve diğer kötülüklere son veren generaller Beyaz Saray'dan para, silah, petrol ve tebrikler aldılar. Ve bunun benzeri bir durum Bolivya'da da yaşanınca oradaki bilge bir kişi şu sonuca varacaktı: Birleşik Devletler'in darbelere sahne olmayan yegâne ülke olmasının sebebi orada Birleşik Devletler büyükelçiliğinin bulunmamasıdır.

Bu çıkarım, General Pinochet'nin Henry Kissinger'ın verdiği alarma uyarak Şili'nin, *kendi halkının sorumsuzluğu yüzünden,* komünizme kaymasını engellemesiyle bir kez daha teyit edilmiş oldu.

Bundan bir süre önce ya da bir süre sonra, Birleşik Devletler kendilerine sadakat göstermeyen bir görevliyi yakalamak için üç bin tane yoksul Panamalının üzerine bombardıman düzenlediler; halk tarafından seçilmiş bir devlet başkanının ülkesine dönüşünü engellemek için Santo Domingo'ya asker çıkardılar; Nikaragua'nın Teksas üzerinden Birleşik Devletleri işgal etmesini önlemek için Nikaragua'ya saldırmaktan başka çareleri kalmadı.

O günlerde Küba onların uçaklarının, gemilerinin, bombalarının, paralı askerlerinin ve Washington'dan pedagojik misyonla yollanan milyonerlerinin sevecen ziyaretlerine çoktan ev sahipliği yapmıştı. Ancak Domuzlar Körfezi'nden öteye gidemediler.

İşçi olmak yasak

Şarlo yere eğilip orada duran bir kırmızı kumaş parçasını eline alır. Bunun ne olabileceğini, kime ait olabileceğini kendi kendine sorarken, nasıl olduğunu anlamadan, neden olduğunu bilmeden, kendisini bir anda polisle karşı karşıya gelen bir işçi gösterisine liderlik ederken bulur.

Modern Zamanlar bu karakterin son filmidir. Bu filmle birlikte onu yaratan baba, Chaplin, sadece bu çok sevilen karaktere değil, sessiz sinemaya da veda etti.

Film hiçbir dalda Oscar ödüllerine aday gösterilmeye değer bulunmaz. Konunun hoş olmayan bir biçimde gündemde tutulması Hollywood'un hoşuna gitmez. Bu film, 29 Krizi'ni izleyen yıllarda, kendisini sanayi çağının dişlilerine kaptıran ufak tefek bir adamın destanıdır.

Güldüren bir trajedi, yaşanmakta olan dönemin acımasız ve içten bir resmidir film: makineler insanları yutar ve onların işini çalar; insanın eli diğer alet edevattan ayırt edilemez; ve makineleri taklit eden insanlar hastalanmazlar: Paslanırlar.

Lord Byron daha on dokuzuncu yüzyılın başlarında bunu doğrulamıştı:

-Günümüzde artık insan üretmek makine üretmekten daha kolay.

Anormal olmak yasak

Birleşik Devletler'in faziletli topraklarına kötü tohumlarını atmak için fırsat kollayan fiziksel, zihinsel ya da ahlaksal açıdan anormaller, caniler, sapıklar, şekli bozuklar, sersemler, deliler, mastürbasyoncular, ayyaşlar, serseriler, dilenciler ve fahişeler sürekli gözetim altındaydılar.

1907 yılında İndiana eyaleti, dünyada yasanın zorunlu kısırlaştırmaya izin verdiği ilk yer oldu.

1942 yılına gelindiğinde, yirmi yedi eyaletteki kamu hastanelerinin kırk bin hastası kısırlaştırmaya mecbur edilmişlerdi. Bunların hepsi yoksul ya da çok yoksuldu; bunların birçoğu zenci, bir kısmı Porto Rikolu ve azımsanmayacak bölümü de yerliydi.

Kendisini insan türünü kurtarmaya adayan örgüt Human Betterment Foundation'ın posta kutularını taşıran mektuplar yardım isteyen insanların yakarışlarıyla doluydu. Bunlardan birinde, üniversiteli bir kız evleneceği gencin normal göründüğünü, ama kulaklarının çok küçük olduğunu ve sanki ters koyulmuş gibi durduklarını anlatıyordu:

-Doktor beni çocuklarımızın anormal olabilecekleri konusunda uyardı.

Bir diğerinde, çok uzun boylu bir çift yardım istiyordu:

-Dünyaya anormal derecede uzun boylu çocuklar getirmek istemiyoruz.

Haziran 1941 tarihli bir mektupta, yine bir üniversiteli kız bir sınıf arkadaşını zekâ özürlü olduğu gerekçesiyle ihbar ediyor çünkü onun aptal çocuklar doğurma riski taşıdığına inanıyor.

Vakfın ideologu Harry Laughlin, ırksal temizlik konusunda Reich–'ın davasına yaptığı katkılardan ötürü, 1936 yılında Heidelberg Üniversitesi'nden fahri doktora unvanı alır.

Laughlin'in sara hastalarına karşı özel bir ilgisi vardı. Onların zihnisel özürlülere benzediklerini ama onlardan daha tehlikeli olduklarını ve normal bir toplumda onlara yer olmadığını iddia ediyordu. Hitler yasası, *zararlı genlerin aktarımının engellenmesi* için, zihinsel özürlülerin, şizofrenlerin, manik-depresiflerin, fiziksel özürlülerin, sağırların, körlerin ve saralıların kısırlaştırılmasını zorunlu kılıyordu.

Laughlin de saralıydı. Ama bunu hiç kimse bilmiyordu.

Yahudi olmak yasak

1935 yılında, Almanya'nın Kanını ve Onurunu Koruma Yasası ve diğer eşzamanlı yasalar ulusal kimliğin biyolojik temelini oluşturdular.

Damarlarında Yahudi kanı dolaşanlar, bu kanın oranı birkaç damla bile olsa, ne Alman vatandaşı olabiliyor ne de bir Alman vatandaşıyla evlenebiliyorlardı.

Yetkililere göre, Yahudiler dinlerinden ya da dillerinden ötürü değil ırklarından ötürü Yahudiydiler. Onları belirlemek çok kolay bir iş değildi. Nazi uzmanlar evrensel ırkçılığın zengin tarihinden ilham aldılar ve IBM şirketinin paha biçilemez yardımından faydalandılar.

IBM'in mühendisleri, her kişinin fiziksel özelliklerini ve genetik tarihini tanımlayan formlar ve delikli kartlar tasarladılar. Sonra da, tam Yahudileri, yarı Yahudileri ve damarlarında dolaşanın onda altıdan fazlası Yahudi kanı olanları saptamayı sağlayan yüksek hızlı, müthiş erişimli otomatik bir sistemi devreye soktular.

Toplumsal hijyen, ırksal saflık

1935 ve 1939 yılları arasında yaklaşık iki yüz elli bin Alman kısırlaştırıldı.

Ardından da, imha hareketi başladı.

Fiziksel ve zihinsel özürlülerle deliler Hitler'in gaz odalarını boyladılar.

1940 ve 1941 yılları arasında yetmiş bin psikiyatrik hasta katledildi.

Sonraki sahne, *nihai çözüm* Yahudilere, kızıllara, Çingenelere ve homoseksüellere karşı uygulandı.

Yoldaki tehlike

Sevilla civarı, 1936 Kışı: İspanyol seçimleri yaklaşmaktadır.

Bir senyör topraklarında dolaşırken pejmürde kılıklı biri karşısına çıkar.

Senyör atından inmeden adamı yanına çağırır ve eline bir madeni parayla bir seçim listesi tutuşturur.

Pejmürde adam her ikisini de, parayı ve listeyi, yere bırakır ve sırtını dönüp giderken şöyle der:

-Açlığımda, ben hükmederim.

Victoria

Madrid, 1936 Kışı: Victoria Kent milletvekili seçilir.

Popülerliğini hapishane reformuna borçludur.

Bu reformu başlattığında, sayıları çok fazla olan düşmanları onu İspanya'yı, silaha gerek kalmadan, suçluların ellerine teslim etmekle suçlarlar. Ancak hapishanelerde çalıştığı için insani dramla ilgili bilgisi kulaktan dolma bilgilere değil bizzat şahitliğe dayanan Victoria programını devam ettirdi:

İçinde yaşanamaz durumda olanları kapattı; ki çoğunluk bu durumdaydı;

çıkış izinlerini başlattı;

yetmiş yaşın üzerindeki bütün mahkumları serbest bıraktı;

spor sahaları ve gönüllü çalışma atölyeleri kurdu;

ceza hücrelerini kaldırdı;

bütün zincirleri, prangaları ve parmaklıkları eritti

ve ortaya çıkan demiri büyük bir Concepción Arenal heykeline dönüştürdü.

Şeytan bir kızıl

Melilla, 1936 Yazı: İspanyol cumhuriyetine karşı bir hükümet darbesi düzenlenir.

Bu darbenin ideolojik arka planını bir süre sonra Enformasyon Bakanı Gabriel Arias Salgado açıklayacaktı:

-Şeytan Bakü'de bir petrol kuyusunda yaşıyor ve oradan komünistlere talimatlar veriyor.

Kükürde karşı tütsü, Kötü'ye karşı İyi, Kabil'in torunlarına karşı Hıristiyanlığın haçlıları. Onlar İspanya'yı yok etmeden önce kızılları yok etmek gerekir: zira cezaevlerindeki mahkûmlar keyif çatıyor, okul müdürleri okullardaki papazları uzaklaştırıyor, kadınlar sanki erkekmiş gibi oy kullanıyor, boşanma evlilik kurumunun kutsallığını zedeliyor, tarım reformu Kilise'nin topraklar üzerindeki hâkimiyetini tehdit ediyor...

Darbe öldürerek doğar ve daha başından beri gayet açık sözlüdür.

Generaller generali Francisco Franco:

-Her ne pahasına olursa olsun İspanya'yı Marksizm'den kurtaracağım.

-Peki bu, İspanya'nın yarısının kurşuna dizilmesi anlamına mı geliyor?

-Ne gerekiyorsa o yapılacak.

General José Millán-Astray:

-Yaşasın ölüm!

General Emilio Mola:

-Halkçı Cephe'yi açıkça ya da gizlice destekleyen herkes kurşuna dizilmelidir.

General Gonzalo Queipo de Llano:

-Mezarları kazmaya başlayın!

İç Savaş, hükümet darbesinin tetiklediği kan gölünün adıdır. Konuşma dili bu şekilde, savunulan demokrasiyle ona saldıran askeri darbeyi, milisle askeri, halkoyuyla seçilmiş olan hükümetle Tanrı'nın tarafından görevlendirileni aynı kefeye koymaktadır.

Son arzu

Coruña, 1936 Yazı: Bebel García kurşuna dizilerek öldürülür.

Bebel oynarken ve düşünürken solaktır.

Statta sahaya Depor– formasıyla çıkar. Stattan dışarı çıkınca Sosyalist Gençlik tişörtünü sırtına geçirir.

Franco'nun darbesinden on gün sonra, yirmi bir yaşını doldurduğu sırada kendisini kurşuna dizme mangasının önünde bulur:

-Durun -diye emreder.

Onun gibi Galiçyalı olan, onun gibi futbolcu olan askerler itaat ederler.

Bunun üzerine Bebel, yavaş yavaş pantolonunun düğmelerini çözer ve mangaya doğru uzun uzun işer.

Ardından pantolonunun düğmelerini tekrar ilikler:

-Şimdi tamam.

Rosario

Villarejo de Salvanés, 1936 Yazı: Rosario Sánchez Mora cepheye gider.

Bazı milisler gönüllü aramaya geldiklerinde Biçki ve Dikiş dersindedir. Malzemelerini yere fırlatıp yeni doldurduğu on yedi yaşı ve yeni moda fırfırlı eteğiyle hemen kamyona atlar. Kollarının arasında yedi kiloluk bir silahı bebeği gibi tutmaktadır.

Cephede bombacı olarak görev yapar. Ve bir çarpışma esnasında, içi çivi dolu bir konserve kutusundan oluşan el yapımı bombanın fitilini ateşlediğinde, bomba daha fırlatmaya fırsat kalmadan elinde patlar. Elini kaybetmesine rağmen oradaki bir arkadaşının ayakkabılarının bağıyla kanı durdurması sayesinde hayatı kurtulur.

Daha sonra Rosario siperlerde kalıp savaşmaya devam etmek ister ama izin vermezler. Cumhuriyetçi milislerin bir orduya dönüşmesi gerekmektedir ve bir orduda da kadınlara yer yoktur. Çok uzun tartışmalardan sonra, çavuş rütbesiyle siperlerde mektup dağıtmasına müsaade edilir.

Savaşın sonunda, köydeki komşuları onu yetkili mercilere ihbar etme iyiliğini yaparlar ve idama mahkûm edilir.

Her şafak vaktinden önce kurşuna dizilmeyi bekler.

Zaman geçer.

Onu kurşuna dizmezler.

Yıllar sonra hapishaneden çıkınca Madrid'de Tanrıça Kibele heykelinin civarında kaçak sigara satmaya başlar.

Guernica

Paris, 1937 İlkbaharı: Pablo Picasso uyanır ve okur.

Atölyesinde kahvaltı ederken gazetesini okur.

Fincanındaki kahvesi soğur.

Alman Hava Kuvvetlerine bağlı uçaklar Guernica şehrini yerle bir etmiştir. Nazi uçakları üç saat boyunca alevler içindeki şehirden kaçanları takip etmiş ve makineli tüfek ateşiyle öldürmüştür.

General Franco, Guernica'nın komünistlerin arasına karışmış olan Asturiaslı bombacılar ve Basklı piromanlar tarafından yakıldığını ifade eder.

İki yıl sonra İspanya'daki Alman birliklerinin komutanı Wolfram von Richthofen Madrid'deki zafer kürsüsünde Franco'ya eşlik eder: Hitler ileriki günlerde girişeceği dünya savaşının provasını İspanyolları öldürerek yapmıştır.

Uzun yıllar sonra, Colin Powell New York'ta, Birleşmiş Milletler'de, Irak'ın muhtemel yok edilişini haber veren bir konuşma yapar. O konuşmasını yaparken, salonun uzak tarafı görünmez; yani Guernica görünmez. Duvarı süsleyen Picasso'nun tablosunun röprodüksiyonunun üzeri kocaman mavi bir kumaşla kapatılmıştır.

Birleşmiş Milletler yetkilileri, yeni bir can pazarını ilan ederken onun en uygun dekor olmadığına karar verdiler.

Uzaklardan gelen komutan

Brunete, 1937 Yazı: Savaşın tam ortasında bir mermi Oliver Law'ın göğsünü parçalar.

Oliver siyahtı, kızıldı ve işçiydi. Lincoln Tugayı'nın saflarında, İspanyol cumhuriyeti için savaşmak üzere Chicago'dan gelmişti.

Tugayda, siyahlar ayrı bir alay oluşturmazlar. Birleşik Devletler tarihinde ilk kez beyazlar ve siyahlar bir aradadırlar. Ve Birleşik Devletler tarihinde yine ilk kez beyaz askerler siyah bir komutanın emirlerini yerine getirmişlerdir.

Bu tuhaf bir komutandır: Oliver Law askerlerine saldırı emri verdiğinde bir dürbünle onları uzaktan seyretmez, onlardan önce ileri doğru atılırdı.

Zaten uluslararası tugayları oluşturan gönüllülerin hepsi, öyle ya da böyle, tuhaf kişilerdir: ne madalya kazanmak için, ne toprak fethetmek için, ne de petrol kuyularını ele geçirmek için savaşırlar.

Oliver bazen kendi kendine sorardı:

-Eğer bu beyazların arasındaki bir savaşsa ve beyazlar bizi asırlardır köle olarak kullanmışlarsa, o halde benim burada ne işim var? Bir siyah olarak benim burada ne işim var?

Ve kendi kendine yanıt verirdi:

-Buraları faşistlerden temizlemek gerekiyor.

Ve sanki bir şaka yaparmış gibi, gülerek eklerdi:

-Bu işi yaparken aramızdan bazılarının ölmesi gerekecek.

Ramón

Akdeniz, 1938 Sonbaharı: Ramón Franco'nun uçağı havada infilak eder.

1926 yılında, Plus Ultra adındaki bir uçakla, Huelva'dan havalanıp okyanusu aşmış ve Buenos Aires'e inmiştir. Bütün dünya onun kahramanlığını alkışlarken, o bu başarıyı âlem gecelerinde kafayı çekerek, Marseillaise söyleyerek ve krallarla papalara küfrederek kutlamıştır.

Aradan fazla bir zaman geçmeden, bir sarhoşluk anında, uçağını Madrid Kraliyet Sarayı'na yönlendirmiş ama bombaları bırakmaktan son anda vazgeçmiştir, çünkü bahçede oynayan çocukları görmüştür.

Defalarca batıp çıkmıştır: Cumhuriyetçi bayrağını taşımış, anarşist bir ayaklanmada yer almış, Katalan milliyetçiliği tarafından milletvekili seçilmiş ve bir kadın ikieşli olduğu gerekçesiyle onu ihbar etmiştir; oysaki gerçekte üç eşli bir yaşam sürmektedir.

Ancak kardeşi Francisco hükümet darbesi yapıp içsavaşı tetikleyince Ramón Franco'nun ailevi damarı kabarmış ve haç-kılıç ittifakının saflarına geçmiştir.

İki yıl savaştıktan sonra uçağının parçaları Akdeniz'in sularında kaybolur. O sırada bomba yüklü olarak Barselona'ya doğru yol almaktadır. Niyeti bir zamanlar arkadaşı olanları ve kendisinin eskilerde kalan çılgın yakışıklı halini öldürmekti.

Machado

Hudut, 1939 Kışı: İspanyol cumhuriyeti yavaş yavaş çökmektedir.

Antonio Machado, Barselona'dan ve bombalardan kurtularak Fransa'ya ulaşmayı başarır.

Gerçekte olduğu yaştan çok daha yaşlıdır.

Öksürür, bastonla yürür.

Deniz kıyısına gelir.

Bir kâğıt parçasına şöyle yazar:

Çocukluktan kalan şu güneş.

Bunlar son yazdıkları olur.

Matilde

Palma de Mallorca Hapishanesi, 1942 Sonbaharı: sürüden ayrılan kuzu.

Her şey hazır. Kadın mahkûmlar askeri disiplin içinde bekliyor. Piskopos ve sivil vali geliyor. Bugün, kızıl ve kızılların lideri, suçlu ve tövbekâr ateist Matilde Landa, Katolik inancı benimseyecek ve kutsal vaftiz törenine katılacak. Daha önceki yaşamından pişmanlık duyan kadın Tanrı'nın sürüsüne katılacak ve İblis kendisininkilerden birini kaybedecek.

Vakit ilerliyor.

Matilde ortalıkta gözükmüyor.

Çatıya çıkmış, hiç kimse onu görmüyor.

Kendisini bir anda boşluğa bırakıyor.

Bedeni bir bomba gibi cezaevinin avlusuna çarpıyor.

Hiç kimse yerinden kıpırdamıyor.

Öngörülen tören tamamlanıyor.

Piskopos istavroz çıkarıyor, İncil'den bir sayfa okuyor, Kötü'yü reddetmesi için Matilde'ye nasihat ediyor, duasını ediyor ve yerdeki bedenin alnını kutsal suyla ıslatıyor.

Dünyanın en ucuz hapishaneleri

Franco ölüm cezası kararlarını her sabah kahvaltı ederken imzalardı.

Kurşuna dizilmeyenler, cezaevlerine kapatıldılar. Kurşuna dizilenler kendi mezarlarını kazıyorlar, mahkûmlar ise kendi hapishanelerini inşa ediyorlardı.

İşçilik maliyeti hiç olmadı. Madrid'te meşhur Carabanchel Hapishanesini ve tüm İspanya'da daha birçoğunu inşa eden cumhuriyetçi mahkûmlar, on iki saatten az olmamak üzere, neredeyse tamamı görünmez, bir avuç bozuk para karşılığında çalışıyorlardı. Ayrıca başka şeyler de elde ediyorlardı: kendi politik yenilenmelerine katkıda bulunmanın zevki ve yaşama cezasında indirim (zira tüberküloz onları erken yaşta götürüyordu).

Askeri darbeye direnmekten ötürü ceza almış binlerce suçlu, yıllar boyunca sadece cezaevleri inşa etmediler. Ayrıca yerle bir ol-

muş köyleri yeniden inşa etmeye ve göletler, sulama kanalları, limanlar, havaalanları, stadyumlar, parklar, köprüler, yollar yapmaya zorlandılar; yeni demiryolları döşediler ve ciğerlerini kömür, cıva, amyant ve kalay madenlerinde bıraktılar.

Ve anıtsal bir yapı olan Şehitler Vadisi'ni cellâtlarının anısına süngülerle dürtüle dürtüle inşa ettiler.

Karnavalın yeniden doğuşu

Güneş geceden çıkıyordu,
ölüler mezarlarından kaçıyorlardı,
herhangi bir soytarı kral oluyordu,
yasaları tımarhane yapıyordu,
dilenciler beyefendiydi
ve hanımefendiler alev saçıyordu.

Ve en sonunda, Küller Çarşambası gelince, insanlar hiç yalan söylemeyen maskelerini çıkarıp atıyor ve bir sonraki yıla kadar kendi yüzlerini takınıyorlardı.

On altıncı yüzyılda, İmparator Carlos, karnaval kutlamanın ve çılgınlıkların cezalarını Madrid'de dikte ettirdi: *Eğer yapan kişi alt tabakadan biriyse, halkın gözü önünde yüz kırbaç; eğer soylu biriyse, altı ay sürgün...*

Dört asır sonra, Generaller generali Francisco Franco, imzaladığı ilk hükümet kararnamelerinden biriyle karnavalı yasakladı.

Alt edilemez pagan bayramı: Onu ne kadar çok yasaklarlarsa, o kadar istekli bir biçimde geri geliyordu.

Siyah olmak yasak

Haiti ve Dominik Cumhuriyeti Masacre– adındaki bir nehirle ayrılan iki ülkedir.

Daha 1937 yılında böyle anılıyordu, ama nehrin adının bir kehanetin eseri olduğu daha sonra anlaşıldı: Dominik Cumhuriyeti tarafındaki şekerkamışı tarlalarında çalışan binlerce Haitili işçi bu nehrin kıyısında pala darbeleriyle katledildiler. Fare suratlı, Napolyon şapkalı Generaller generali Rafael Leónidas Trujillo, ırkı beyazlaştırmak ve hiç de saf olmayan kendi kanındaki şeytanı kovmak için bu siyahların katledilmeleri emrini verdi.

Dominikli gazetelerinin bu olaydan hiç haberi olmadı. Haiti gazetelerinin de öyle. Üç haftalık sessizliğin ardından, bir şeyler yazılıp çizilince Trujillo olayın abartılmaması konusunda uyardı, zira ölenlerin sayısı on sekiz binden fazla değildi.

Uzun tartışmaların ardından ölü başına yirmi dokuz dolar ödeme yapıldı.

Küstahlık

1936 Olimpiyatları'nda, Hitler'in doğduğu ülkenin takımı futbolda Peru takımına mağlup oldu.

Peru'nun üç gölünü iptal eden hakem, Führer'in hoşuna gitmeyecek bir sonuç ortaya çıkmaması için elinden geleni yaptı, ancak Avusturya'nın 4-2 kaybetmesini engelleyemedi.

Ertesi gün olimpiyat ve futbol yetkilileri her şeyi olması gerektiği şekle soktu.

Maç iptal edildi. Ama yetkililere kalırsa bu iptalin nedeni Siyah Silindir namını kazanmış bir hücum gücü karşısında ari ırkın mağlubiyetinin kabul edilmezliği değil, seyircilerin daha maç bitmeden sahaya girmiş olmalarıydı.

Peru Olimpiyatları terk etti ve Hitler'in ülkesi bu sayede turnuvanın ikinciliğine ulaştı.

İtalya, Mussolini'nin İtalya'sı, turnuvada birinci oldu.

Kanatlanan zenci

Irkının üstünlüğünü kanıtlamak için Hitler'in düzenlediği o Olimpiyat oyunlarının yıldızı, Alabama doğumlu, köle torunu bir zenci oldu.

Hitler'in dört mağlubiyeti sineye çekmekten başka çaresi kalmadı: Owens sürat yarışlarında ve uzun atlamada dört tane altın madalya kazandı.

Bütün dünya demokrasinin ırkçılığa karşı zaferlerini kutladı.

Şampiyon ülkesine dönünce ne Başkan'ın kutlamasıyla karşılaştı ne de Beyaz Saray'a davet edildi. Her zamanki yaşamına geri döndü:

Otobüslere arka kapıdan bindi,
Zenciler için olan lokantalarda yemek yedi,
zencilere için olan tuvaletleri kullandı,
zenciler için olan otellerde kaldı.

Yıllar boyunca para için koşarak hayatını kazandı. Olimpiyat şampiyonu, beysbol karşılaşmaları başlamadan önce atlarla, köpeklerle, otomobillerle ya da motosikletlerle yarışarak seyircileri eğlendiriyordu.

Daha sonraları, bacakları eski halini yitirince, Owens konferansçılığa başladı. Vatanın, Dinin ve Ailenin erdemlerini yüceltirken bir hayli başarılı oldu.

Zenci yıldız

Beysbol beyazların oyunuydu.

1947 İlkbaharında, yine bir köle torunu olan Jackie Robinson bu yazılı olmayan yasayı ihlal ederek Büyük Lig'de oynadı ve iyilerin en iyisi oldu.

Ama bu ona çok pahalıya mal oldu. Yanlışları diğerlerinden iki misli ağır cezalandırılıyor, doğrularıysa diğerlerinkinin yarısı kadar ediyordu. Takım arkadaşları onunla konuşmuyordu, seyirciler onu ormanına geri dönmeye davet ediyorlardı ve karısıyla çocukları ölüm tehditleri alıyorlardı.

Ama o, kan kusup kızılcık şerbeti içtim diyordu.

Ve Ku Klux Klan, ikinci yılın sonunda, Jackie'nin takımı Brooklyn'den Dodgers'ın Atlanta'da yapacağı karşılaşmanın oynanmasını yasakladı. Ancak bu yasaklama işe yaramadı. Zenciler ve beyazlar Jackie Robinson'u oyun sahasına girerken alkışladılar; çıkıştaysa büyük bir kalabalık onun peşine takıldı.

Niyetleri onu kucaklamaktı, linç etmek değil.

Siyah kan

İlk kan nakillerinde hastaya kuzu kanı veriliyordu; bu kanın vücutta yün çıkarttığı söylentisi kulaktan kulağa dolaşıyordu. 1670 yılında Avrupa bu konudaki deneyleri yasakladı.

Çok zaman sonra, 1940'lara doğru, Charles Drew'in araştırma-

ları kan plazması işleme ve depolama alanına yeni teknikler kazandırdı. İkinci Dünya Savaşı sırasında milyonlarca hayat kurtaran buluşları nedeniyle Drew, Birleşik Devletler'deki Kızıl Haç Kan Bankası'nın ilk yöneticisi oldu.

Bu görevini sekiz ay boyunca yürüttü.

1942 yılında yayınlanan bir askeri emir kan verme işlemlerinde siyahların kanının beyazların kanıyla karıştırılmasını yasakladı.

Siyah kan mı? Beyaz kan mı? *Bu tam bir saçmalık,* dedi Drew ve kan ayrımcılığı yapmayı reddetti.

Yapılmak isteneni anlıyordu: Bir bilim adamıydı ve bir zenciydi.

Bunun üzerine istifa etti ya da bir başka deyişle istifa ettirildi.

Siyah ses

Columbia şirketi o şarkının kaydını yapmayı reddetti, güfte yazarıysa başka bir isimle imzalamak zorunda kaldı.

Ama Billie Holiday *Strange Fruit* adlı şarkıyı seslendirince, bütün sansür ve korku duvarları yıkıldı. Gözlerini kapayarak söylediği bu şarkı özünden ötürü ve onu seslendirmek için doğmuş olan ses sayesinde dinsel bir marş oldu. O günden itibaren, linç edilen her zenci bir ağaçta asılı duran ve güneşte çürüyen tuhaf bir meyveden çok daha fazla şey ifade etti.

On dört yaşındayken, yiyecek bir şeyler karşılığında şarkı söylediğinde Harlem'in o gürültülü genelevlerinde sessizliği sağlama mucizesini gösteren;

eteğinin altında bir çakı taşıyan;

aşıklarının ve kocalarının şamarlarından korunmasını bilemeyen;

uyuşturucunun ve hapishanelerin esiri olarak yaşamış olan;

yaralar, bereler yüzünden harita gibi vücudu olan;

her zaman, daha önce hiç söylenmediği kadar güzel söyleyen,

Billie.

Umursamama unutmanın akrabasıdır

Osmanlı İmparatorluğu lime lime dağılıyordu ve kabak Ermenilerin başında patladı. Birinci Dünya Savaşı'nın sürdüğü sırada, hükümet tarafından zemini hazırlanan bir can pazarı Türkiye Ermenilerinin yarısının hayatına mal oldu:

Yağmalanan ve yakılan evler,
aç susuz yollara saçılan gariban kervanları,
köy meydanında gündüz vakti tecavüze uğrayan kadınlar,
nehirlerde yüzen insan cesetleri.

Açlıktan, susuzluktan ya da soğuktan ölmeyenler bıçak ya da kurşundan gittiler. Ya da darağacını boyladılar. Ya da dumandan zehirlendiler: Türkiye'den kovulan Ermeniler Suriye Çölü'nde mağaralara kapatıldılar ve dumanla boğuldular; bu olay Nazi Almanya'sındaki gaz odalarının habercisi gibi bir şeydi.

Yirmi yıl sonra, Hitler danışmanlarıyla birlikte Polonya'nın işgalini planlamaktaydı. Hitler, operasyonun artılarını ve eksilerini tartarken, bazı protestoların olacağını ve uluslararası alanda biraz gürültü koparılacağını kabul ettikten sonra, bunların çok uzun sürmeyeceği konusunda garanti verdi ve bu savını bir soruyla güçlendirdi:

-Bugün Ermenileri hatırlayan var mı?

Çarkın dişlileri

Alman taburları Polonya'yı köy köy taradılar ve yakaladıkları Yahudileri gün ışığında ya da kamyon farlarının ışığında katlettiler.

Neredeyse hepsi sivil kökenli, memur, işçi ya da öğrenci olan askerler önceden yazılmış bir trajedinin aktörleri oldular. Giderek birer cellâda dönüşen bu askerler zaman zaman kusma ya da ishale maruz kalabiliyor, ancak perde açıldığında kendilerine verilen rolü oynuyorlardı.

101.Yedek Polis Taburu ilk silah kullanma deneyimini 1942 Temmuzunda, Josefów köyünde, kendilerine en ufak bir direniş bile göstermeyen bin beş yüz yaşlı, kadın ve çocuk karşısında yaşadı.

Komutan savaş tecrübesi olmayan askerleri bir araya topladı ve onlara, eğer içlerinde kendisini bu görevi yerine getirecek durumda hissetmeyen varsa, yapmak zorunda olmadığını söyledi. Bu durumda bir adım öne çıkması yeterli olacaktı. Komutan bunu söyledikten sonra bir süre bekledi. Çok azı bir adım öne çıktı.

Ağızları aşağıya bakacak şekilde yerde yatan kurbanlar, çırılçıplak halde ölümü beklediler.

Askerler süngülerini yerde yatanların kürek kemiklerinin arasına sapladılar ve hepsi aynı anda silahlarını ateşlediler.

Verimsiz olmak yasak

Ev fabrikaya bitişikti. Yatak odasının penceresinden bacalar görünüyordu.

Müdür her öğle evine gidiyor, karısı ve beş çocuğuyla oturuyor, Yüce Tanrımız duasını yapıyor ve yemeğini yiyordu. Ardından bahçeyi, ağaçları, çiçekleri, tavukları ve ötücü kuşları dolaşıyor, ama sanayi üretiminin düzgün işleyişini bir an olsun gözden kaçırmıyordu.

Fabrikaya ilk gelen ve en son çıkan o olurdu. Saygı duyulan ve korkulan bir yöneticiydi; hiç beklenmedik bir anda herhangi bir yerde ortaya çıkabilirdi.

Kaynakların israfına tahammülü yoktu. Yüksek maliyetler ve düşük üretkenlik onun uykularını kaçıran unsurlardı. Hijyen eksikliği ve düzensizlikten nefret ederdi. Her türlü yanlışı affedebilirdi, ama verimsizliği asla.

Sülfürik asidin ve Karbon monoksitin yerine çok daha hızlı öldüren Zyklon B gazını kullanan, Treblinka'daki fırınlardan on kat daha üretken yakma fırınlarını icat eden, en kısa zamanda en yüksek miktarda ölüm üretmeyi başaran ve tüm insanlık tarihinin en iyi yok etme merkezini yaratan o oldu.

Rudolf Höss, 1947 yılında, kurduğu ve yönettiği toplama kampı Auschwitz'de, bazı şiirlerini ithaf ettiği çiçekli ağaçların arasında asıldı.

Mengele

Hijyen gerekçesiyle gaz odalarının kapısında demirden ızgaralar vardı. Görevliler botlarındaki çamurları orada temizlerdiler.

Diğer yandan, mahkûmlar içeriye ayakkabısız girerlerdi. Kapıdan girer ve bacalardan çıkarlardı; ama altın diş, yağ, saç ve değerli olabilecek her şeylerini bıraktıktan sonra.

Orada, Auschwitz'de, Doktor Josef Mengele deneylerini yapardı.

Diğer Nazi âlimler gibi o da, geleceğin süper ırkını üretecek tesislerin hayalini kuruyordu. Kalıtımsal kusurları incelemek ve bunları düzeltmek için dört kanatlı sineklerin, bacaksız farelerin, cücelerin ve Yahudilerin üzerinde çalışırdı. Ne var ki onun bilimsel tutkusunu ikiz çocuklar kadar tetikleyen başka bir şey yoktu.

Mengele çocuk kobaylarına çikolata verir ve yanaklarından sevecen bir şekilde makas alırdı, ama deneklerin birçoğu bilimin ilerlemesi açısından herhangi bir fayda sağlamadı.

Bazı ikizleri Siyam ikizlerine dönüştürmek istedi ve damarlarını birleştirmek için sırtlarını açtı: birbirlerinden ayrı olarak ve acıdan uluyarak öldüler.

Bazılarının cinsiyetlerini değiştirmek istedi: bir tarafları kesilmiş olarak öldüler.

Bazılarının seslerini değiştirmek için ses tellerini ameliyat etti: dilsiz öldüler.

Türü güzelleştirmek için gözleri koyu renk olan ikizlere mavi boya enjekte etti: kör olarak öldüler.

Tanrı

Dietrich Bonhoeffer, Flossenbürg toplama kampında tutsak olarak tutulmaktadır.

Muhafızlar bütün tutukluları üç mahkûmun infazını izlemeye mecbur ederler.

Dietrich'in yanında, birisi mırıldanmaktadır:

-Ya Tanrı? O nerede şimdi?

Teolog olan Dietrich tan vaktinin aydınlığında ipte sallananları işaret eder:

-Orada.

Günler sonra onun sırası gelir.

Beni çok sev

Adolf Hitler'in dostlarının hafızaları çok zayıf, ama onlardan aldığı yardım olmasaydı Nazi macerasının gerçekleşmesi pek mümkün olamazdı.

Meslektaşları Mussolini ve Franco gibi Hitler de Katolik Kilisesi'nin çok çabuk gelen rızasına güvendi.

Hugo Boss ordusunu giydirdi.

Bertelsmann subaylarını eğiten eserleri bastı.

Uçakları Standard Oil'in verdiği yakıtla uçuyordu ve askerleri Ford marka kamyon ve ciplerde yolculuk ediyorlardı.

Bu araçların yaratıcısı ve *Uluslararası Yahudi* adlı kitabın yazarı Henry Ford onun ilham perisi oldu. Hitler ona madalya takarken teşekkür etmeyi de unutmadı.

Ayrıca Yahudileri belirlemeyi mümkün kılan şirket IBM'in başkanına da madalya taktı.

Rockefeller Foundation, Nazi Tıbbının ırksal ve ırkçı araştırmalarını finanse etti.

Başkanın babası Joe Kennedy o dönemde Birleşik Devletler'in Londra Büyükelçisiydi, ama daha çok Almanya'nın büyükelçisiymiş gibi davranıyordu. Başkanların babası ve dedesi Prescott Bush ise servetini Hitler'in hizmetine sunan Fritz Thyssen'le işbirliği yaptı. Deutsche Bank, Auschwitz toplama kampının inşasını finanse etti.

Daha sonraları Bayer, Basf ya da Hoechst olarak anılacak olan Alman kimya sanayisi devi IGFarben Konsorsiyumu, kamplardaki mahkûmları kobay olarak ya da işgücü olarak kullanıyordu. Bu köle işçiler her şeyi üretiyorlardı, hatta kendilerini öldürecek olan gazı bile.

Mahkûmlar ayrıca, Krupp, Tyhssen, Siemens, Varta, Bosch, Daimler Benz, Volkswagen ve BMW gibi Nazi çılgınlıklarının ekonomik temelini teşkil eden başka şirketler için de çalışıyorlardı.

İsviçre bankaları mahkûmların altınlarını (mücevherlerini ve dişlerini) Hitler'den satın alarak dünyanın parasını kazandılar. Altınlar, sınırın kanlı canlı kaçaklara karşı sıkı sıkıya kapalı olduğu İsviçre'ye, şaşılacak kadar kolay giriyordu.

Coca-Cola firması Fanta'yı savaşın ortasında Almanya pazarı için üretti. Aynı dönemde Unilever, Westinghouse ve General Electric firmaları da Almanya'daki yatırımlarını ve kazançlarını katladılar. Savaş bitince ITT firması, müttefiklerin bombardımanının Almanya'daki fabrikalarına verdiği zararı gerekçe gösterip milyonluk bir tazminat kazandı.

Fotoğraflar: Zafer bayrağı

İwo Jima adası, Suribachi Volkanı, Şubat 1945.

Altı *deniz piyadesi*, Birleşik Devletler bayrağını, uzun çarpışmaların ardından Japonlardan daha yeni aldıkları volkanın tepesine dikiyorlar.

Joe Rosenthal'in bu fotoğrafı, bu savaşta ve daha sonrakilerde muzaffer vatanın sembolüne dönüşecek ve afişlerde, posta pullarında, hatta hazine bonolarında milyonlarca kez kullanılacaktır.

Gerçekte bu, o gün dikilen ikinci bayraktır. Ona nazaran çok daha küçük olan ve destansı fotoğraflar içinse pek uygun olmayan ilki birkaç saat önce, hiçbir olağanüstülük yaşanmadan dikilmiştir. Ve bu fotoğraf zaferi kaydettiğinde savaş bitmiş değildir; aksine daha yeni başlamaktadır. Bu altı askerden üçü eve canlı dönemeyecek ve Pasifik'in bu küçücük adasında yedi bin *deniz piyadesi* daha ölecektir.

Fotoğraf: Dünya haritası

Kırım Denizi kıyısı, Yalta, Şubat 1945.

İkinci Dünya Savaşı'nın galipleri toplanıyorlar.

Churchill, Roosevelt ve Stalin gizli anlaşmalar imzalıyorlar. Büyük güçler birçok ülkenin kaderini belirliyorlar; bu ülkelerin bunu anlamaları iki yılı bulacak. Böylesine muazzam bir tarihsel sıçrama dışarıdan ve yukarıdan belirlenen bir isim değişikliğine indirgenebilirmiş gibi, bazıları kapitalist kalmaya devam edecekler, diğerleriyse komünist olacaklar.

Üç kişi dünyanın yeni haritasını çizerler, Birleşmiş Milletler'i kurarlar ve mutlak gücün garantisi olan veto hakkını kendilerine tanırlar.

Richard Sarno ve Robert Hopkins'in objektifleri Churchill'in telaşsız tebessümünü, Roosevelt'in ölümün çoktan yerleştiği suratını ve Stalin'in kurnaz gözlerini kayıt altına alırlar.

Stalin henüz Joe Amca'dır, ama kısa bir süre sonra gösterime girecek olan *Soğuk Savaş* adlı filmde bir alçağı oynayacaktır.

Fotoğraflar: Diğer bir zafer bayrağı

Berlin, Reichstag, Mayıs 1945.

İki asker Sovyetler Birliği bayrağını Alman gücünün kubbesine dikiyorlar.

Evgeni Jaldei'nin bu fotoğrafı savaşta en çok evladını kaybetmiş olan ulusun zaferini gösteriyor.

Tass Ajansı fotoğrafı dünyaya geçer, ama rötuşladıktan sonra. Her iki kolunda da birer tane saat olan Rus askeri tek bir saatle gösterilir. Proletaryanın savaşçılarının cesetleri yağmalama âdetleri yoktur.

Penisilinin babası ve anası

O kendi ünüyle dalga geçiyordu. Alexander Fleming penisilinin, laboratuvarında hüküm süren kaostan faydalanarak başka bir kültürün içine sızan bir mikrop tarafından icat edildiğini söylüyordu. Ve antibiyotiklerin başarısının da kendisine değil, bu bilimsel merakı pratik bir ilaca dönüştürmüş olan araştırmacılara ait olduğunu...

Fleming penisilini 1928 yılında, davetsiz misafir konumundaki mikrobun yardımıyla keşfetmişti. Kimse onu önemsemedi. Penisilin yıllar sonra geliştirildi. İkinci Dünya Savaşı'nın bir ürünü oldu. Enfeksiyonlar, bombaların öldürdüğünden daha çok insanı öldürüyordu ve Gerhard Domagk sülfamidleri icat ettiğinden beri Almanlar avantajlı bir duruma geçmişlerdi. Bu yüzden penisilin üretimi müttefikler için en öncelikli konu oldu. Askeri sanayiye dönüşmüş olan kimya sanayisi insanları öldürmenin yanı sıra hayat kurtarmaya da mecbur kaldı.

Vivaldi'nin dirilişi

Çok etkileyici saçları olan iki adam, Antonio Vivaldi ve Ezra Pound, bu dünyadan geçtiklerini gösteren adımları geride derin izler bıraktı. Eğer Vivaldi'nin müziği ve Pound'un şiiri olmasaydı, bu dünya bugünkünden çok daha az yaşanmaya değer olurdu.

Vivaldi'nin müziği iki asır boyunca sessiz kaldı.

Pound onu bulup çıkardı. Şair, İtalya'dan yayınlanan ve İngilizce dilinde faşist propaganda yaptığı radyo programını dünyanın çoktan unuttuğu o seslerle açıyor ve kapatıyordu.

Eğer program Mussolini'ye sempatizan kazandırdıysa bile bunların sayısı çok fazla olmadı, ama birçok insanın kalbini fethederek onları Venedik müziği hayranı yaptı.

Faşist iktidar yıkılınca, Pound tutsak düştü. Kendi ülkesi olan Birleşik Devletler'in askerleri, insanlar bozuk para atıp tükürebilsinler diye, onu açık havada duran, dikenli tellerden yapılmış bir kafese kapattılar. Daha sonra da akıl hastanesine gönderdiler.

Fotoğraflar: Gökyüzü kadar büyük bir mantar

Hiroşima'nın gökyüzü, Ağustos 1945.

B-29 uçağı, pilotun annesi gibi, Enola Gay adını taşır.

Enola Gay karnında bir çocuk getirir. Little Boy adındaki bu yaratık üç metre boyunda ve dört tondan fazla ağırlıktadır.

Sabah sekizi çeyrek geçe düşer. Aşağıya varması bir dakika sürer. Patlamanın şiddeti kırk milyon tane dinamit lokumununkine eşittir.

Aşağıdan, Hiroşima'nın bulunduğu yerden atomik bir bulut yükselir. Uçağın kuyruğunda bulunan askeri fotoğrafçı George Caron makinesinin deklanşörüne basar.

Bu çok güzel, devasa beyaz mantar New York'taki elli beş tane şirketin ve Las Vegas'ta düzenlenen Atom Bombası Güzeli yarışmasının logosuna dönüşür.

Bir çeyrek asır sonra, radyasyon kurbanlarının o ana kadar askeri sır kategorisindeki bazı fotoğrafları ilk kez yayınlanır.

1995 yılında, Smithsonian Institution, Hiroşima ve Nagazaki patlamalarını konu alan büyük bir fotoğraf sergisini Washington'da açacağını duyurur. Hükümet buna izin vermez.

Diğer mantar

Hiroşima'dan üç gün sonra, başka bir B-29 Japonya üzerinde uçar.

Getirdiği hediye ilkinden daha tombuldur ve adı Fat Man'dir.

Uzmanlar Hiroşima'da tecrübe edilen uranyumdan sonra bu kez şanslarını plütonyumla denemek istemektedirler. Seçilen şehir Kokura'nm üzeri buluttan bir çatıyla kaplıdır. Boş yere birkaç tur attıktan sonra uçak istikamet değiştirir. Kötü hava koşulları ve sınırlı yakıt yok edilecek yerin Nagazaki olmasına karar verir.

Hiroşima gibi Nagazaki'de de hepsi sivil olmak üzere binlerce ölü vardır. Hiroşima'da olduğu gibi burada da, sonradan daha binlercesi ölecektir. Nükleer çağ başlamaktadır ve yeni bir hastalık, yani Medeniyetin son çığlığı doğar: Her patlamadan sonra insanları asırlar boyu öldürmeye devam eden radyasyon zehirlenmesi.

Bombanın babası

İlk atom bombası New Mexico Çölü'nde denendi. Gökyüzü alev aldı ve deneyleri yönetmiş olan Robert Oppenheimer iyi bir iş başarmış olmaktan ötürü gurur duydu.

Ama Hiroşima ve Nagazaki'deki patlamalardan üç ay sonra Başkan Truman'a şöyle dedi:

-Ellerimin kana bulandığını hissediyorum.

Bunun üzerine Truman, Dışişleri Bakanı'na şöyle dedi:

-Bu orospu çocuğunu bir daha ofisimde görmek istemiyorum.

Fotoğraflar: Dünyanın en hüzünlü gözleri

New Jersey, Princeton, Mayıs 1947.

Fotoğrafçı Philippe Halsman ona sorar:

-Siz barışın sağlanacağına inanıyor musunuz?

Ve makinenin deklanşöründen klik sesi geldiği sırada Albert Einstein şöyle der ya da mırıldanır:

-Hayır.

Birçok insan Einstein'ın Nobel ödülünü Görelilik Kuramı'yla aldığını, o meşhur cümleyi, "*her şey görelidir,*" söylediğini ve atom bombasının mucidi olduğunu sanır.

Oysaki gerçek, Nobel'in ona Görelilik Kuramı nedeniyle verilmediği ve o cümleyi hiçbir zaman söylemediğidir. O keşfettiklerini hiç keşfetmemiş olsaydı, Hiroşima ve Nagazaki gibi şeylerin yaşanması belki mümkün olmazdı ama netice itibarıyla bombayı icat eden o değildir.

Ve o çok iyi biliyordu ki, yaşamı güzelleştirmek için doğmuş olan buluşları o yaşamı yok etmekte kullanılmıştı.

Hollywood kahramanları değildiler

Sovyetler Birliği çok insanını kaybetti.

İkinci Dünya Savaşı'yla ilgili bütün istatistikler bu noktada birleşiyor.

Napolyon'a boyun eğdirmiş halk, tarihin bu en kanlı savaşında, Hitler'e de bozgunu tattırdı. Ama bunun bedeli ağır oldu: Müttefik ülkelerinin verdiği toplam can kaybının yarısı Sovyetlere aitti ki bu sayı düşman cephesinin verdiği tüm kayıpların iki mislinden fazlaydı.

Ortalama rakamlarla bir, iki örnek vermek gerekirse:

Leningrad Kuşatması bir milyon kişiyi açlıktan öldürdü;

Stalingrad Savaşının bilançosu sekiz yüz bin ölü ve yaralı Sovyet askeri oldu;

Moskova savunmasında yedi yüz bin, Kursk'ta da altı yüz bin asker öldü;

Berlin alınırken verilen kayıpsa üç yüz bindi;

Dinyeper Nehri'ni geçmek Normandiya Çıkarması'ndan yüz misli daha çok cana mal oldu, ama ondan yüz misli daha az ünlüdür.

Çarlar

Bütün Rusyaların ilk çarı Korkunç İvan, kariyerine daha çocukken, kendisine gölge eden bir prensin öldürülmesini emrederek başladı ve kırk yıl sonra kendi çocuğunun kafatasını bir bastonla parçalayarak zirveye ulaştı.

Yolun bu iki noktası arasında ona ün kazandıran olaylar şunlardı:

Uzun kara pelerinleri, kapkara atlarıyla etrafa korku saçan kara muhafız alayına bağlı savaşçıları,

müthiş topları,

zapt edilemez kaleleri,

önünde eğilmeyen herkesi *hainler* diye nitelendirme alışkanlığı,

en yetenekli adamlarının boynunu vurdurma eğilimi,

imparatorluğun fetihlerini Tanrı'ya armağan etmek amacıyla inşa ettirdiği, Moskova'nın sembolü, Saint Basil Katedrali,

Hıristiyanlığın Doğu'daki burcu olma isteği,

uzun mistik krizleri; çok pişmanlık hissedip ağladığında gözlerinden kan gelirdi; göğsünü yumruklar, duvarları tırmalar ve uluyarak günahlarının bağışlanması için yakarırdı.

Dört asır sonra, İkinci Dünya Savaşı'nın en trajik saatlerinde, Alman işgalinin tam ortasında, Stalin, Sergei Eisenstein'dan Korkunç İvan üzerine bir film yapmasını istedi.

Eisenstein bir sanat eseri yaptı.

Film Stalin'in hiç hoşuna gitmedi.

O bir propaganda eseri ısmarlamıştı, ama Eisenstein onu anlamamıştı: Bütün Rusyaların son çarı, düşmanlarının yatışmaz kırbacı Korkunç Stalin, bir çığ gibi gelen Nazi saldırısına karşı verilen vatansever direnişi şahsi kahramanlığına dönüştürmek istiyordu. Herkesin bu ortak fedakârlığı ona kalırsa kolektif bir sağduyunun destanı değil, Devlet adındaki bir Tanrının ve Parti adındaki bir dinin en üst düzey rahibinin şaheseri, bir seçilmişin olağanüstü ilhamıydı.

Bir savaş ölüyor, başka savaşlar doğuyordu

28 Nisan 1945'te, Mussolini'nin bir Milano meydanında başı aşağı doğru asılıp sallandırıldığı sırada, Hitler, Berlin'deki sığınağında kıstırılmış durumdaydı. Şehir alevler içinde yanıyor, bombalar çok yakında patlıyorlardı, ama o yazı masasını yumrukluyor, orada olmayan insanlara komutlar veriyor, bir parmağını haritanın üzerine koyup var olmayan orduların harekete geçmesini emrediyor ve çalışmayan bir telefonla artık ölü ya da kaçak olan generallerini çağırıyordu.

30 Nisan'da Hitler kafasına bir kurşun sıktığı sırada, Sovyet bayrağı Reichstag'ın tepesinde çoktan dalgalanmaya başlamıştı; 7 Mayıs gecesi de Almanya teslim oldu.

8 Mayıs günü sabah çok erken saatlerden itibaren dünyanın bütün şehirlerinde kalabalıklar sokaklara aktı. Altı yılın süren ve elli beş milyon insanın hayatına mal olan evrensel kâbus artık sona ermişti.

O günlerde Cezayir'de de bir kutlama oldu. Birçok Cezayirli asker, iki dünya savaşı sırasında özgürlük için, Fransa'nın özgürlüğü için canlarını vermişlerdi.

Setif şehrindeki kutlamaların tam ortasında, savaşın galiplerine ait olan bayrakların arasında, sömürgeci güç tarafından yasaklanmış olan bayrak yükseldi. Cezayir'in ulusal sembolü olan yeşil beyaz renkler kalabalık tarafından coşkuyla alkışlandı ve Saâl Bouzid adındaki Cezayirli bir delikanlı bayrağa sarılmış halde yağan kurşunlarla delik deşik edildi. Makineli tüfek ateşi onu sırtından vurarak öldürdü.

Ve öfke, zincirlerinden boşandı.

Cezayir'de, Vietnam'da ve her tarafta.

Dünya savaşının sonu sömürgelerin başkaldırılarını aydınlatıyordu. Avrupa'daki siperlerin en tehlikeli kısımlarını yerleştirilen alt tabakalar şimdi efendilerine karşı ayaklanıyorlardı.

Ho

Hiç kimse eksik kalmadı.

Bütün Vietnam bir meydanda toplandı.

Keçisakallı, sıskalıktan kemikleri çıkmış bir köylü Hanoi'da toplanan kalabalığa hitap etti. Onun birçok ismi vardı. Şimdi ona Ho Shi Minh diyorlardı.

Adımları gibi konuşma üslubu da kesik kesik ve yumuşaktı. Hiç acele etmeden çok yer gezmiş ve yaşadığı birçok talihsiz duruma rağmen ayakta kalmayı başarmıştı. Mahşeri kalabalığa, sanki köyündeki komşularıyla sohbet eder gibi sesleniyordu:

- Fransa, özgürlük, eşitlik ve kardeşlik bayrağı altında, ülkemizde okuldan çok hapishane inşa etti.

O giyotinden kurtulmuş ve ayaklarına pranga takılmış halde birçok sefer hapis yatmıştı. Ülkesiyse hâlâ tutsak olmayı sürdürüyordu, ama artık yeter, artık asla: 1945 yılının o eylül sabahı, Ho Shi Minh bağımsızlığı ilan etti. Sakince, basitçe şöyle dedi:

-Biz özgürüz.

Ve ilan etti:

-Bir daha asla boyun eğmeyeceğiz. Asla!

Meydanda yer yerinden oynadı.

Ho Shi Minh'in güçlü kırılganlığı, vatan toprağının acı ve sabırla donanmış enerjisini içeriyordu.

Ho, iki uzun kurtuluş savaşını tahtadan yapılma barınağından yönetti.

Nihai zaferi göremeden tüberkülozdan öldü.

O, küllerinin rüzgârda rastgele savrulmasını istiyordu, ama yoldaşları onu mumyalayıp camdan bir tabuta koydular.

Altın tepside sunulmadı

Otuz yıl süren savaş boyunca, Vietnam iki emperyal gücün suratına esaslı şamarlar indirdi: Fransa'yı ve Birleşik Devletler'i bozguna uğrattı.

Ulusal bağımsızlığın büyüklüğü ve korkunç faturası:

Vietnam'a tüm İkinci Dünya Savaşı'nda atılandan daha fazla bomba yağdı;

sık ormanlarının ve tarlalarının üzerine seksen milyon litre öldürücü zehir döküldü;

iki milyon Vietnamlı hayatını kaybetti;

ve sakat kalan insanların, haritadan silinen köylerin, yok edilen ormanların, kısırlaştırılan toprakların ve gelecek kuşakların maruz kalacağı zehirlenme vakalarının haddi hesabı yok.

İşgalciler, tarihin onlara verdiği ve güçlü olmanın garanti altına aldığı yanına kâr kalma hissiyle hareket ettiler.

Gerçeğin ortaya çıkması belli bir zaman aldı: 2006 yılında, neredeyse kırk yıl süren bir sessizliğin ardından, Pentagon tarafından büyük bir titizlikle hazırlanan dokuz bin sayfalık bir raporun varlığı öğrenildi. Rapor, Birleşik Devletler'in *tüm* askeri birimlerinin Vietnam'da sivillere karşı savaş suçu işlediklerini doğruluyordu.

Nesnel habercilik

Nesnel olma mecburiyeti, demokratik ülkelerin kitlesel iletişim araçlarına kılavuzluk eden bir unsurdur.

Nesnellik, çatışma anlarında konuyla ilgili tarafların her birinin bakış açısını halka ulaştırmaya dayanır.

Vietnam Savaşı yıllarında, Birleşik Devletler'in büyük kitlesel iletişim araçları hem kendi hükümetlerinin hem de düşmanın durumu hakkında kamuoylarını bilgilendirdiler.

Bu konulara merak duyan George Bayley, 1965 ve 1970 yılları arasında ABC, CBS ve NBC isimli televizyon kanallarında her iki tarafa ayrılan zamanları ölçtü: İstilacı ulusun bakış açısı yüzde doksan yedilik bir zaman dilimini kaplarken istilaya maruz kalan ulusun bakış açısına yüzde üçlük bir zaman dilimi kalmıştı.

Doksan yediye karşılık üç.

İstila edilenler için savaşa katlanma mecburiyeti; istila edenler içinse bunu anlatma hakkı.

Haber gerçekliği yaratmaktadır, gerçeklik haberi değil.

Bu toprağın tuzu

1947'de, Hindistan bağımsız bir ülkeye dönüştü.

Bunun üzerine, 1930 yılında tuz yürüyüşünü başlattığında, *sersem adam* diyerek Mahatma Gandhi'yle dalga geçmiş olan ve İngilizce yayınlanan büyük Hint gazeteleri fikir değiştirdiler.

Britanya İmparatorluğu, bu topraklarda çıkan tuzun geçişini engellemek için, Himalayalar'dan Orissa kıyısına kadar tomruklardan oluşan, dört bin altı yüz kilometre uzunluğunda bir duvar inşa etti. Serbest rekabet özgürlüğü yasaklıyordu: Kendi tuzu Liverpool'dan ithal edilene göre daha kaliteli ve daha ucuz olsa da, Hindistan'ın onu tüketme özgürlüğü yoktu.

Bir süre sonra duvar yaşlandı ve öldü. Ama yasak devam etti ve yarı çıplak bir halde ve bambudan bir bastona dayanarak yürüyen ufak tefek, kemikleri çıkmış, miyop adam yürüyüşünü bu yasağa karşı başlattı.

Mahatma Gandhi beraberindeki az sayıda insanla birlikte denize doğru bir yolculuk başlattı. Bir ayın sonunda, kat edilen bayağı bir mesafenin ardından, ona eşlik edenlerin sayısı bir hayli artmıştı. Deniz kıyısına vardıklarında, her biri eline bir avuç tuz aldı. Böylece her biri yasayı ihlal etmiş oldu. Bu yapılan, Britanya İmparatorluğu'na karşı sivil bir itaatsizlikti.

Birçok itaatsiz makineli tüfek ateşiyle ölürken yüz binden fazlası da tutuklandı.

O sırada ulusu da tutukluydu.

On yedi yıl sonra sivil itaatsizlik kurtaracaktı onu.

Franco döneminde eğitim

Andrés Sopeña Monsalve okul kitaplarını şöyle bir gözden geçirdi:

*İspanyollar, Araplar ve Yahudiler hakkında: *Şunu da yüksek sesle dile getirebiliriz ki İspanya hiçbir zaman geri kalmış bir ülke olmadı, nitekim daha ilk çağlardan beri at nalı gibi çok faydalı icatlar yapıp dünyanın en gelişmiş halklarına öğretti.*

Araplar İspanya'ya geldiklerinde çölün cahil ve vahşi savaşçılarıydılar; İspanyollarla ilişkileri onlarda sanat ve bilim hayallerinin doğmasına neden oldu.

Yahudiler, birçok yerde Hıristiyan çocukları korkunç işkencelerle öldürmüşlerdi. Halk bu yüzden onlardan nefret ediyordu.

*Amerika hakkında: *Günün birinde Kristof Kolomb adında bir denizci, Katolik Kraliçe İsabel'in huzuruna çıkıp denizleri aşmayı, sahibinin onlar olacağı topraklar aramayı ve herkese iyi insan olmayı ve de dua etmeyi öğretmek istediğini söyledi.*

Amerika'nın yoksul insanları İspanya'nın yüreğine çok dokunacaktı.

*Dünya hakkında: *İngilizce ve Fransızca o kadar bozulmuş diller ki tam bir yok oluşa doğru gidiyorlar.*

Çinlilerin hafta sonu tatili yoktur ve hem fizyolojik hem de zihinsel açıdan diğer insanlardan daha aşağıdırlar.

*Zenginler ve yoksullar hakkında: *Her taraf kar ve buzla kaplandığında kuşlar yiyecek bir şey bulamazlar ve yoksul durumuna*

düşerler. Ben bu yüzden onlara yiyecek veririm, tıpkı zenginlerin yoksullara destek olup onların karınlarını doyurmaları gibi.

Sosyalizm yoksulları, zenginleri yok etsinler diye örgütler.

*Generaller generali Franco'nun misyonu hakkında: *Rusya ambleminin kanlı orağını Avrupa'nın bu güzel köşesine saplamanın hayallerini kuruyordu; masonlar ve Yahudilerle birleşen dünyadaki tüm komünist ve sosyalist kitleler, İspanya'da zafere ulaşmayı arzuluyorlardı... Ve işte tam o günlerde bir adam çıktı, bir kurtarıcı, bir Lider. Zor bir iş olan ülke yönetmeyi öğrenmemiş ve bu kendisine öğretilmemiş halka, bir devleti yönetme sorumluluğunu vermek bir delilik ve kötülüktür.*

*Sağlıklı yaşam hakkında: *Kahve, tütün, alkol, gazete, politika, sinema ve lüks gibi uyarıcılar organizmamızı hiç durmadan yiyip bitirirler.*

Franco döneminde adalet

Yukarıda, kürsünün yüksek kısmında, kara cübbesine bürünmüş olan mahkeme başkanı oturuyor.

Onun sağında, avukat.

Solundaysa, savcı.

Daha aşağıdaki basamaklar, sanıkların oturduğu sıra henüz boş. Yeni bir duruşma başlayacak.

Hâkim Alfonso Hernández Pardo, mübaşire seslenir:

-Mahkûmu getirsinler.

Doria

1951 yılında Kahire'de bin beş yüz kadın Parlamentoyu işgal etti.

Saatlerce orada kaldılar ve onları çıkarmanın bir yolu yoktu. Parlamentonun bir yalandan ibaret olduğunu, çünkü halkın yarısının seçme ve seçilme hakkından mahrum olduğunu haykırıyorlardı.

Göğün temsilcileri olan dini liderlerin yanıtıysa gökten bile duyuldu: *Oy kullanma kadını alçaltır ve doğaya aykırıdır!*

Ulusalcı liderler ve ulusun temsilcileri, kadınların oy kullanmasını destekleyenleri vatana ihanetle suçladılar.

Oy kullanma hakkını elde etmek için bayağı mücadele ettiler, ama en sonunda amaçlarına ulaştılar. Bu, Nil'in Kızları Birliği'nin başarılarından biri oldu. Fakat hükümet bu birliğin siyasi bir partiye dönüşmesine izin vermedi ve hareketin canlı sembolü konumundaki Doria Şhafik'i ev hapsine mahkûm etti.

Bunda hiçbir tuhaflık yoktu. Neredeyse bütün Mısırlı kadınlar zaten ev hapsine mahkûmdular. Babanın ya da kocanın izni olmadan bir adım bile atamıyordular ve birçoğu evden sadece üç vesileyle çıkıyordu: Mekke'ye gitmek için, kendi düğününe gitmek için ve kendi cenazesine gitmek için.

Ürdün'de aile fotoğrafı

1998 yılının bir günü, Yasemin Abdullah ağlayarak evine geldi. Durmadan aynı cümleyi yineleyip duruyordu:

-Artık kız değilim.

Abisinin evine ziyarete gitmişti.

Kaynı ona tecavüz etti.

Yasemin, babası onu koruyacağına söz verip gereken kefalet ücretini ödeyerek oradan çıkarana dek, Jweidah hapishanesinde kaldı.

Bunun ardından baba, anne, amcalar ve komşuları toplanarak ailenin namusunun kanla temizlenmesi gerektiğine karar verdiler.

Yasemin on altı yaşındaydı.

Erkek kardeşi Sarhan, Yasemin'in kafasına dört kurşun sıktı.

Sarhan altı ay hapis yattı. Orada bir kahraman gibi ağırlandı. Benzer sebeplerden içeri girmiş diğer yirmi yedi erkek de kahramanlar gibi ağırlanıyorlardı.

Ürdün'de işlenen her dört suçtan birisini *namus cinayetleri* oluşturuyor.

Phoolan

Phoolan Devi'nin talihsizliği yoksul ve kadın olarak Hindistan'daki en aşağı kastlardan birinde doğmuş olmaktı.

1974'te, on bir yaşındayken ailesi onu o kadar düşük seviyede olmayan bir kasta mensup bir adamla evlendirirken çeyiz olarak bir inek verdiler.

Phoolan evlilik görevlerinden bihaber olduğu için kocası onu işkence ve tecavüzle eğitti. Evden kaçınca kocası şikâyette bulundu ve onu yakalayan polisler de ona işkence ve tecavüz ettiler. Ve köyüne geri döndüğünde onu iffetsiz olmakla suçlamayan sadece evin öküzüydü.

Ve orayı terk etti. İşlemediği suç kalmayan bir hırsızı tanıdı ve bu kişi üşüyüp üşümediğini ya da kendini nasıl hissettiğini ona soran yegâne erkek oldu.

Hırsız sevgilisi Behmai köyünde vurularak öldürüldü; o ise çok sayıdaki toprak sahibi tarafından yakalanıp işkence ve tecavüze uğradı. Phoolan bir süre sonra, kanun kaçaklarından oluşan bir çetenin başında, gece vakti Behmai'ye geri döndü ve ev ev dolaşarak kendisine tecavüz eden adamlardan yirmi ikisini bulup uyandırdı ve hepsini öldürdü.

O sırada Phoolan Devi on sekiz yaşındaydı. Yamuna Irmağı tarafından sulanan bütün yöre Phoolan'ın Tanrıça Durga'nın kızı olduğunu ve güzelliğiyle sertliğini annesinden aldığını biliyordu.

Soğuk Savaş'ın haritası

Eğer maço terimi göğsü kıllı erkeğe verilen adsa, Senatör Joseph MacCarthy tam bir maçoydu. Yirminci yüzyılın ortalarında yumruğunu masaya vurdu ve vatanın,

özgürlüğün boğulduğu,

kitapların yasaklandığı,

fikirlerin yasaklandığı,

vatandaşların ihbar edilmeden önce ihbar ettikleri,

düşünen insanın ulusal güvenlik için tehdit oluşturduğu

ve farklı olan herkesin emperyalist düşmanın hizmetindeki bir casus olduğu,

Demir Perde'nin ardındaki korku krallıkları gibi kızıl totalitarizmin pençesine düşme konusunda ciddi bir tehlike yaşadığını haykırdı.

Senatör MacCarthy Birleşik Devletler'e korku salar. Ve korkutarak yönetmeyi hedefleyen korku düzeni içinde,

özgürlük boğulur,

kitaplar yasaklanır,
fikirler yasaklanır,
vatandaşların ihbar edilmeden önce ihbar ederler,
düşünen insan ulusal güvenlik için tehdit oluşturur
ve farklı olan herkes komünist düşmanın hizmetindeki bir casustur.

Bilgisayarların babası

Eğer maço terimi göğsü kıllı erkeğe verilen adsa, Alan Turing maço olmadığı için mahkûm edildi.

Feryat eder, hırlar, kekelerdi. Eski bir kravatı kemer niyetine kullanırdı. Az uyur, günlerce tıraş olmaz ve şehri bir ucundan diğer ucuna kadar koşarak geçerken, aslında o sırada zihinsel olarak karmaşık matematik formüllerini çözüyor olurdu.

Birkaç yıl öncesinde, Britanya gizli servisi için çalışırken, Almanya'nın yüksek askeri komutasının kullandığı çözülemez kodları deşifre edebilen bir makine icat ederek İkinci Dünya Savaşı'nın daha çabuk sona ermesine katkıda bulunmuştu.

Daha o zamandan, elektronik bir bilgisayar prototipini kafasında oluşturmuş ve günümüz bilgiişlem dünyasının kuramsal temellerini atmıştı. Daha sonra, entegre programlarla çalışan ilk bilgisayarın yapımını yönetti. Onunla bitmek bilmez satranç maçları yapar, onu deli eden sorular formüle eder ve ondan aşk mektupları yazmasını talep ederdi. Makine oldukça tutarsız mesajlar üreterek bu komutu yerine getirirdi.

Ancak 1952 yılında, ahlaksız davranışlardan ötürü Manchester'da tutuklayanlar kanlı canlı polisler oldu.

Mahkemeye çıkarılan Turing homoseksüellikten suçlu bulundu.

Kendisini salıvermeleri için bir tedavi programına katılmayı kabul etti.

İlaç bombardımanı onu iktidarsız yaptı. Göğüsleri büyüdü. İçine kapandı. Üniversiteye bile gitmiyordu. Fısıltılar duyuyor, sırtına yöneltilmiş bakışlar hissediyordu.

Uyumadan önce bir elma yemeyi alışkanlık haline getirmişti.

Bir gece, yiyeceği elmanın içine siyanür enjekte etti.

Yurttaşlık Haklarının anası ve babası

Alabama eyaletindeki Montgomery şehrinin sokaklarında sefer yapan bir otobüsteki siyah yolcu, Rosa Parks, oturduğu yeri beyaz bir yolcuya bırakmayı reddetti.

Şoför hemen polisi çağırdı.

Polis memurları gelip ona *yasa yasadır* dediler ve Rosa'yı kamu düzenini bozmaktan ötürü tutukladılar.

O güne dek ismi pek duyulmamış bir Protestan papazı, Martin Luther King kilisesinden bir otobüs boykotunu başlattı. Bu kararını şöyle açıkladı:

Korkaklık şu soruyu sorar:
-Güvenli mi?
Menfaatçilik şu soruyu sorar:
-Faydalı mı?
Kibir şu soruyu sorar:
-Popüler mi?
Ama Vicdan şu soruyu sorar?
-Adaletli mi?

Ve o da kodesi boyladı. Boykot bir yıldan fazla bir zaman sürdü ve bir kıyıdan diğerine, ırk ayrımcılığına karşı önüne geçilemez bir dalgaya dönüştü.

1968'de, Güney'deki Memphis kentinde, savaş makinesinin Vietnam'da siyahları yuttuğunu dile getirdiği günlerde, bir kurşun Papaz King'in suratına saplandı.

FBI'ye göre o tehlikeli bir tipti.

Tıpkı Rosa gibi. Ve rüzgârın diğer birçok ciğeri gibi.

Futbolda Yurttaşlık Hakları

Boş stadyumlarda çimler uzuyordu.

Ayak emeği mücadeleye kararlıydı: Kulüplerinin kölesi olan Uruguaylı oyuncuların tek talebi sendikalarının varlığının ve var olma hakkının yöneticiler tarafından tanınmasıydı. Davalarında o kadar haklıydılar ki, grevin gitgide uzamasına ve futbolsuz her pazarın bitmek bilmez bir sıkıntı kaynağı olmasına rağmen halk grevcileri destekledi.

Yöneticiler uzlaşmaya yanaşmıyorlardı ve oturdukları yerden açlık çekenlerin teslim olmasını bekliyorlardı. Ama oyuncular tavırlarını yumuşatacak gibi görünmüyorlardı. Uzun alınlı, az konuşan, düşenleri kaldıran, bitkinlere dayanak olan ve cezanın sürdüğü her gün daha da büyüyen bir adamın varlığı onlara çok moral verdi: Neredeyse okuma yazma bilmeyen, futbol oyuncusu ve inşaat işçisi olan bu adam Obdulio Varela adında bir zenciydi.

Ve böylece yedi ayın sonunda, Uruguaylı oyuncular bacak bacak üstüne atma grevini kazandılar.

Ve bir yıl sonra da, dünya futbol şampiyonluğunu kazandılar.

Maçın tartışmasız favorisi ev sahibi Brezilya'ydı. Finale gelirken İspanya'yı 6-1, İsveç'iyse 7-1'lik skorlarla devirmişlerdi. Ve görünüşe göre kader ağlarını örmüş ve final seremonisinde kurban edilecek ülkenin Uruguay olmasına karar verilmişti. Ve her şey bu şekilde gelişiyordu; Uruguay kaybediyor, tribünlerdeki iki yüz bin insan çılgınca tezahürat yapıyordu. Tam o sırada, şişmiş bir ayak bileğiyle oyuna devam eden Obdulio dişlerini sıktı. Ve daha önce grevin kaptanlığını yapmış olan adam, bu kez imkânsız bir zaferin kaptanı oldu.

Maracana

Can çekişenler ölümünü geciktirdi, bebelerse doğumunu çabuklaştırdı.

Rio de Janeiro, 16 Temmuz 1950, Maracana Stadyumu.

Bir gece önce hiç kimse uyuyamıyordu.

Ertesi sabah ise hiç kimse uyanmak istemiyordu.

Pele

Şampiyonanın son maçında iki İngiliz kulübü karşılaştılar. Bitiş düdüğüne fazla bir süre kalmamıştı ve mücadele berabere devam ediyordu ki, bir oyuncu diğeriyle çarpışıp boylu boyunca yere devrildi.

Bir sedye onu sahanın dışına çıkardı ve bir anda bütün sağlık ekibi yapılması gereken ne varsa hepsini yaptı, ama baygın oyuncu hiçbir tepki vermiyordu.

Dakikalar, asırlar geçiyordu ve antrenör saatini, akrep ve yelkovanıyla birlikte yutacak gibi oluyordu. Bütün değişiklik haklarını kullanmıştı. Oyuncuları on kişiyle on bir kişilik rakibe karşı bütün güçleriyle savunuyorlardı, ama güçleri giderek tükeniyordu.

Yenilginin geliyorum dediği sırada takımın doktoru antrönere doğru koştu ve sevinçle haber verdi:

-Başardık! Kendine geliyor!

Sonra da alçak sesle, ekledi:

-Ama kim olduğunu bilmiyor.

Antrenör, bir yandan ayağa kalkmayı denerken aynı zamanda tutarsız bir biçimde kekelemekte olan oyuncuya doğru yaklaştı ve kulağına fısıldadı:

-Sen Pele'sin.

Maçı 5-0 kazandılar.

Gerçeği anlatan bu yalanı yıllar önce Londra'da dinlemiştim.

Maradona

Daha önce hiçbir yıldız futbolcu futbol ticaretinin efendileri karşısında bu kadar açık sözlü olmamıştı. Ünlü ya da popüler olmayan oyuncuların hakları için mücadele eden, bütün zamanların en ünlü ve en popüler futbolcusu oldu.

Bu cömert ve dayanışmacı idol, en fazla beş dakika içinde, bütün futbol tarihinin en çelişkin iki golünü kaydetmeye muvaffak olmuştu. Hayranları bu iki gol nedeniyle ona büyük hürmet gösteriyorlardı: Sadece sanatçının bacaklarının bütün hünerini yansıtan o gol değildi övgüye layık görülen, aynı zamanda, elinin çaldığı hırsızın golü de diğeri kadar, belki daha da fazla, insanların hayranlığını kazanmıştı. Diego Armando Maradona'ya tapılmasının nedeni sadece olağanüstü hokkabazlıkları değil, ayrıca kirli, günahkâr bir tanrı ve tanrıların en insancılı olmasıydı. Herkes ondaki insani -ya da en azından erkeksi- zaafların değişken sentezini fark edebilirdi: Zampara, pisboğaz, içkici, hilekâr, yalancı, övüngen, sorumsuz.

Ancak tanrılar, ne kadar insancıl olurlarsa olsunlar, jübile yapmazlar.

O içinden geldiği anonim kalabalığın arasına bir daha asla dönemedi.

Onu sefaletten kurtarmış olan şöhret, daha sonra onu tutsağı yaptı.

Maradona, kendisini Maradona zannetmeye mahkûm oldu ve her eğlencenin yıldızı, her vaftiz töreninin bebeği, her cenazenin ölüsü olmaya mecbur kaldı.

Sükse bağımlılığı kokain bağımlılığından daha yıkıcıdır. Üstelik idrar ya da kan testleri bu uyuşturucuyu ele vermez.

Fotoğraflar: Akrep

Londra, Wembley Stadyumu, 1995 Sonbaharı.

Kolombiya Futbol Milli Takımı, saygıdeğer İngiliz futbolunu en büyük tapınağında mağlup eder ve bu arada René Higuita daha önce hiç görülmemiş bir kurtarış yapar.

Bir İngiliz hücum oyuncusu kaleye doğru şut çeker. Vücudu yere paralel olacak şekilde sıçrayan kaleci önce topun üzerinden geçmesine izin verir, ama hemen ardından akrebin kuyruğuyla aniden sokması gibi topuklarını kullanarak topu geri gönderir.

Kolombiya menşeli bu belgeselin fotoğraflarına gerçekten bakmaya değer. Bu fotoğrafların gücü yansıttıkları sportif kahramanlıkta değil, kutsal şeylere karşı affedilmez saldırısını gerçekleştirirken ağzı kulaklarına varan Higuita'nın suratındaki gülümsemede gizli.

Brecht

Bertold Brecht gerçekliğin kullandığı maskelerle dalga geçmeye bayılırdı.

1953'te, Komünist Almanya'da emekçi protestoları başladı.

İşçiler sokaklara çıktılar ve Sovyet tankları da onların çenelerini kapatma işini üstlendi. Bu arada devletin resmi yayın organı, Brecht'in iktidar partisini desteklediğini gösteren bir mektup yayınladı. Üzerinde oynama yapılan mektup onun aslında söylemediği şeyleri söylemiş gibi gösteriyordu. Bunun üzerine Brecht, içerisinde bazı önerilerin yer aldığı bir şiiri el altından yayarak, sansürle dalga geçmenin bir yolunu yine buldu:

17 Haziran ayaklanmasının ardından
Yazarlar Sendikası Başkanı

bazı bildiriler dağıttırmış Stalin Caddesinde
Diyormuş ki bildiride,
halka güveni kalmamıştır hükümetin
ve halkın çok çalışması gerekir
kendini affettirmesi için.
Daha kolay olmaz mı acaba,
hükümetin halkı feshetmesi

ve yerine yenisini seçmesi?

Yüz çiçek ve sadece bir bahçıvan

Mao'nun son yıllarında, Çin'de, gerçekliğin Parti'nin olmasını emrettiği gibi değil de, aslında olduğu gibi olduğunu kanıtlamaya cüret edenler vatana ihanet suçu işliyorlardı.

Ancak Mao eskiden, son döneminde olduğu gibi bir insan değildi. Yirmi küsur yaşındayken bir Lao Tse ve Karl Marks sentezi öneriyor ve onu şu şekilde formüle etmeye yelteniyordu: *İmgelem düşüncedir, şimdiki zaman geçmiş ve gelecektir, küçük büyüktür, eril dişildir, birçok tek bir tanedir ve değişim devamlılıktır.*

O günlerde bütün Çin'de altmış tane komünist vardı.

Kırk yıl sonra, devrim iktidarı ele geçirmiş durumdaydı ve başında da Mao vardı. Artık ne korkunç bir geleneğin buyruğuyla sakatlanmış ayaklarıyla güçlükle yürümeye çalışan kadınlar ne de şöyle uyarı levhalarının yer aldığı parklar vardı:

Devrim insanlığın dörtte birinin yaşamını değiştirmekteydi ve Mao, çelişkilerin yaşamın kanıtı ya da tarihin esintileri değil, sadece yok edilmek için var olan rahatsızlıklar olduğunu düşünen Stalin'den miras kalan anlayışla aynı çizgide olmadığını gizleme ihtiyacı duymuyordu.

Mao şöyle diyordu:

-Yaratıcılığı ve inisiyatifi boğan disiplin ortadan kaldırılmalıdır.

Ve diyordu ki:

-Korku çözüm değildir. Ne kadar çok korkarsan o kadar çok hayalet seni ziyarete gelecektir.

Ve sloganı haykırdı:

-Yüz çiçek açsın ve yüz düşünce okulunun fikirleri çarpışsın.

Ancak çiçeklerin açması uzun ömürlü olmadı.

Büyük Dümenci 1957'de İleriye Doğru Büyük Sıçrayış'ını uygulamaya koydu ve Çin ekonomisinin çok yakında dünyanın en zengin ekonomilerini dize getireceğini açıkladı. O andan itibaren farklılık ve kuşku yasaklandı. Bürokratların işlerini ya da canlarını kaybetmemek için çarpıttıkları rakamlara inanmak mecburiydi.

Mao sadece kendi sesinin, ona duymasını istediği şeyleri söyleyen yankısını dinliyordu. Ve İleriye Doğru Büyük Sıçrayış'ın sadece boş bir söylemden ibaret olduğu anlaşıldı.

Kızıl İmparator

İleriye Doğru Büyük Sıçrayış fiyaskosundan üç yıl sonra Çin'e gittim. Hiç kimse bu konudan bahsetmiyordu. Bir devlet sırrıydı.

Mao'ya övgüler düzen Mao'yu gördüm. Cennet Barışı kapısının yukarısında duran Mao, muazzam Mao heykelinin başını çektiği muazzam geçit törenini yönetiyordu. Mao (alçıdan olanı) elini kaldırıyor ve Mao (etten kemikten olanı) onun selamına karşılık veriyordu. Kalabalık, rengârenk bir çiçek ve balon okyanusu içinde, her ikisine de çılgınca tezahürat yapıyordu.

Mao Çin demekti, Çin ise onun tapınağı. Mao, Lei Feng örneğinin izlenmesini nasihat ederken, Lei Feng, Mao örneğinin izlenmesini öğütlüyordu. Komünizmin genç havarisi, yaşayıp yaşamadığı kuşkulu Lei Feng, günlerini hastaları teskin ederek, dul kadınlar için çalışarak ve öksüzlerin yemeğini vererek, geceleriniyse Mao'nun bütün eserlerini okuyarak geçiriyordu. Uyurken düşünde, gündüzleri adımlarını takip ettiği Mao'yu görüyordu. Lei Feng'in ne kadın ne de erkek sevgilisi vardı, çünkü uçarılıklarla kaybedecek zamanı yoktu. Ayrıca, yaşamın çelişkin, gerçekliğinse farklı bir şey olabileceği aklından bile geçmiyordu.

Sarı imparator

1908 yılında Göğün Çocukları'na ait olan tahta oturduğunda Pu Yi henüz üç yaşındaydı. Küçük imparator sarı rengi kullanabilen yegâne Çinliydi. İncilerle süslü kocaman taç gözlerinin üzerine dü-

şüyordu, ama zaten görecek fazla bir şey yoktu. İpek ve altından tuniklerin içinde kaybolan Pu Yi'nin etrafı sürekli olarak kalabalık bir hadımlar grubuyla çevriliydi ve hem sarayı hem de hapishanesi olan Yasak Şehir'in uçsuz bucaklığında canı çok sıkılıyordu.

Monarşi sona erince, İngilizlerin hizmetindeki Pu Yi'nin adı Henry oldu. Daha sonra Japonlar onu Mançurya tahtına oturttular ve doksan tabak yemeğinden artanları yiyen üç yüz kişilik bir mahiyeti oldu.

Kaplumbağalar ve turna kuşları Çin'de ebedi hayatın sembolüdür. Ancak ne kaplumbağa ne de turna kuşu olan Pu Yi, kellesini omuzlarının üzerinde muhafaza etmeyi başarmıştı ki, bu onun tehlikeli mesleğinde nadir rastlanan bir durumdu.

1949'da Mao yönetimi ele geçirince, Pu Yi Marksizm-Leninizm'e geçiş yaparak kariyerinde zirveye ulaştı.

1963 yılı sonlarında Pekin'de kendisiyle yaptığım röportaj sırasında üzerinde diğer herkes gibi boynuna kadar iliklenmiş mavi bir üniforma vardı ve onun altından gömleğinin yıpranmış yenleri görünüyordu. Hayatını, Pekin Botanik Bahçesi'ndeki bitkileri budayarak kazanıyordu.

Birisinin kendisiyle konuşmak istemesi onu bir hayli şaşırmıştı. Ben bir hainim, ben bir hainim diyerek *mea culpa*sını sürekli tekrarlayıp durdu ve bana birkaç saat boyunca, tekdüze bir ses tonuyla sloganlar sıraladı.

Zaman zaman araya girebildim. İmparatoriçe teyzesi, nam-ı diğer Zümrüdüanka'dan aklında tek kalan suratının bir ölününki gibi olduğuydu. Onu görünce korkup ağlamaya başlamış. Teyzesi ona bir karamel uzatmış, ama o alıp yere atmış. Eşleriyle ilgili olarak, bana hepsini Mandarinlerin, İngilizlerin ya da Japonların seçmesi için verdikleri fotoğraflardan tanıdığını söyledi. Neyse ki en sonunda, Başkan Mao sayesinde, bir gerçek aşk evliliği yapabilmişti.

-Eğer özel bir konu değilse kiminle olduğunu söyler misiniz?

-Bir kadın emekçi, hastanede hemşire kendisi. Onunla 1 Mayıs günü evlendik.

Ona Komünist Parti üyesi olup olmadığını sordum. Hayır, değildi.

Bunun üzerine, olmak isteyip istemeyeceğini sordum.

Aslında tercümanın adı Freud değildi, Wang'tı. Ama görünüşe bakılırsa bayağı yorulmuştu, zira onun yanıtını şöyle çevirdi:

-Bu benim için büyük bir fırın olurdu–.

Bağımsız olmak yasak

1960'ların ortasında, o güne kadar Belçika'nın sömürgesi olan Kongo'nun bağımsızlığı törenlerle kutlandı.

Ardı ardına yapılan konuşmalar uzayınca, sıcak ve can sıkıntısı yüzünden halkın pestili çıkmıştı. Minnettar öğrenci Kongo buna layık olacağına söz veriyordu. Sert öğretmen Belçika ise bağımsızlığın tehlikelerine karşı onu uyarıyordu.

Sonra sıra Patricio Lumumba'nın konuşmasına geldi. *Sessizlik İmparatorluğu*'nun karşısında konuştu ve onun ağzından suskunlar konuşmuş oldular. Bu oyunbozan hatip bağımsızlığın gerçek mimarlarına, yani *sömürgeci gücün insanı aşağılayan köleliğine karşı* onca yıl mücadele edip bu yolda katledilenlere, tutuklananlara, işkence görenlere ve sürgüne gönderilenlere övgüler düzdü.

Avrupalılara ayrılan sıralarda buz gibi bir hava estiren sözleri tam sekiz kez Afrikalı halkın tezahüratlarıyla bölündü.

Bu konuşma onun kaderini belirledi.

Hapisten yeni çıkan Lumumba, Kongo tarihinin ilk özgür seçimlerini kazanmıştı ve ilk hükümetinin başında bulunuyordu, ama Belçika basını onu *okuma yazma bilmez hırsız ve çılgın* diye adlandırmıştı. Belçika Gizli Servisi'nin yazışmalarında Lumumba'ya verilen isim İblis'ti. CIA Başkanı Allen Dulles bu konuyla ilgili memurlarına şu talimatı gönderdi:

-Lumumba'nm devrilmesi bizim öncelikli amacımız olmalıdır.

Birleşik Devletler Başkanı Dwight Eisenhower, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Home'a şöyle dedi:

-Lumumba'nın timsahlarla dolu bir nehre düşmesini arzuluyorum.

Lord Home'un yanıt vermesi bir haftayı buldu:

-Ondan kurtulmanın vakti geldi artık.

Ve Belçika hükümetinin Afrika İşleri bakanı da bu fikir jimnastiğine kendince katkıda bulundu:

-Lumumba hemen şimdi ve sonsuza dek ortadan kaldırılmalıdır.

Sekiz asker ve dokuz polisin başındaki Belçikalı subaylar, 1961 yılının başlarında, en yakın iki yardımcısıyla birlikte onu kurşunladılar.

Belçika Hükümeti ve onun Kongolu maşaları Mobutu ile Tshombe, bir halk ayaklanmasından korktukları için olayı örtbas ettiler.

On beş gün sonra, Birleşik Devletler'in yeni başkanı John Kennedy açıklama yaptı:

-Lumumba'nın görevinin başına dönmesini kabul etmeyeceğiz.

O sırada kurşunlanmış ve bir sülfürik asit fıçısının içinde erimiş halde bulunan Lumumba da görevinin başına dönmedi zaten.

Lumumba'nın dirilişi

Lumumba'nın katledilişi o toprakları sömürgecilerin yeniden ele geçirmek istemeleriyle ilgiliydi.

Mineral zenginlikler, bakır, kobalt, elmas, altın, uranyum, petrol yerin altından emirlerini dikte ettiriyorlardı.

İnfaz Birleşmiş Milletler'in suç ortaklığıyla gerçekleştirilmişti. Kendilerinin sözde uluslararası olduklarını iddia eden birliklerin subaylarına güvenmemek için Lumumba'nın gayet sağlam nedenleri vardı ve *Afrika'yı aslan avına, köle pazarlarına ve sömürgeci istilaya indirgeyen bu insanların ırkçılığını ve küçümseyici tavırlarını ifşa ediyordu. Belçikalılarla tabii ki anlaşacaklardır. Aynı tarihi ve bizim zenginliklerimize karşı aynı açgözlülüğü paylaşıyorlar.*

Lumumba'yı yakalayıp ölüme gönderen, özgür dünyanın kahramanı Mobutu otuz yıl boyunca iktidarın tadını çıkardı. Güvenilir uluslararası kuruluşlar onun başarılarını takdir ettiler ve ona karşı gayet cömert davrandılar. Öldüğünde şahsi serveti, bütün enerjisini adadığı ülkenin tüm dış borcunun biraz altında bir rakama karşılık geliyordu.

Lumumba şöyle demişti:

-Günün birinde söz sırası tarihe gelecek. Ama Birleşmiş Milletler, Washington, Paris ya da Brüksel'in öğrettiği tarihe değil. Afrika kendi tarihini kendisi yazacak.

Lumumba'nın kurşunlanmadan önce bağlandığı ağaç hâlâ Mwadingusha ormanında bulunuyor. Lumumba gibi kurşunlardan delik deşik olmuş bir halde yaşamını sürdürüyor.

Mau mau

Ellili yıllarda korkunun rengi siyahtı, adı Mau mau'ydu ve Kenya selvasının kuytuluklarında pusuda bekliyordu.

Dünya kamuoyu zannediyordu ki, bu Mau mau'lar İnglizlerin kellelerini keserken dans ediyor, etlerini kıyma yapıyor ve şeytani törenlerde onların kanını içiyorlar.

1964 yılında, bu vahşilerin Jomo Kenyatta isimli hapisten yeni çıkmış liderleri, özgürlüğünü kazanan ülkenin ilk devlet başkanı oldu.

Sonra, gerçekler ortaya çıktı: Bağımsızlık savaşı yıllarında, asker ve sivil, ölen bütün İngilizlerin sayısı iki yüzden azdı. Asılan, kurşuna dizilen ya da toplama kamplarında ölen yerlilerin sayısıysa bunun beş yüz katıydı.

Avrupa'nın mirası

Belçika, Kongo'dan giderken kamu idaresinin sorumlu mevkilerinde toplam üç zenci görevli vardı.

Büyük Britanya, Tanzanya'dan çekilirken arkasında iki mühendis ve on iki doktor bıraktı.

İspanya, Batı Sahra'dan çekilirken arkasında bir doktor, bir avukat ve bir ticaret uzmanı bıraktı.

Portekiz, Mozambik'ten çekilirken arkasında yüzde doksan dokuzluk bir okuma yazma bilmeyen oranı bıraktı; ülkede ne bir lise ne de bir üniversite vardı.

Sankara

Thomas Sankara, Yukarı Volta'nın ismini değiştirdi. Eski Fransız sömürgesi Burkina Faso, *dürüst insanlar ülkesi,* olarak anılmaya başladı.

Uzun süren sömürge döneminin ardından dürüst insanlara çöl miras kaldı: çorak topraklar, kurumuş nehirler, yok edilmiş orman-

lar. Doğan her iki bebekten biri üçüncü ayı göremeden ölüyordu.

Sankara değişimi başlattı. Toplumsal enerji, gıda üretiminin arttırılmasına, okuma yazma eğitimine, doğal ormanların kurtarılmasına ve çok az bulunduğu için kutsal sayılan suyun korunmasına yönlendirildi.

Sankara'nın sesi yankılana yankılana Afrika'dan dünyaya doğru yayıldı:

-Diğer gezegenlerdeki yaşamı araştırırken harcanan muazzam tutarların en azından yüzde birinin bu gezegendeki yaşamı kurtarmak için kullanılmasını öneriyoruz.

-Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu yüz metre derinlikte su aramak için ihtiyaç duyduğumuz kredileri bizden esirgiyorlar, ama üç bin metrede petrol aramak için kuyular açmayı öneriyorlar.

-Biz yeni bir dünya kurmak istiyoruz. Cehennemle Araf arasında tercih yapmayı reddediyoruz.

-Bencillikleri komşularının mutsuzluğuna sebep olan insanları ihbar ediyoruz. Bugün dünyada, toprağa ve havaya yönelik canice saldırılarla biyosferi mahvedenler cezasız kalmayı sürdürüyor.

1987 yılında, o meşhur *uluslararası topluluk bu yeni Lumumba'dan kurtulmaya karar verdi.*

Ve bu görev onun en iyi arkadaşı olan Blaise Campaoré'ye verildi.

Cinayet ona ömür boyu iktidarı getirdi.

Küba'nın kurulması

Devrim, yenilikler: daha önce suyu boyayan kişilere yasaklanan plajlara zenciler artık giriyorlardı ve Küba'nın gizlediği bütün Kübalar ortaya çıkıyorlardı.

Sierra iç kısımları, Küba içleri, daha önce hiç sinema görmemiş çocuklar Charlie Chaplin'in arkadaşı oluyorlardı. Gönüllü okuma yazma öğretmenleri harfleri, bu tür tuhaf şeylerin ziyaret için bile olsa uğramadığı, kaybolup gitmiş yerlere taşıyorlardı.

Tropikal deliliğin saldırısının tam ortasında, Ulusal Senfoni Orkestrası, Beethoven ve diğerleriyle birlikte, tam kadro olarak hari-

tadan düşmüş köylere kadar gidiyor ve keyfi yerinde olan köylüler, insanları gösteriye davet eden afişler karalıyorlardı:

-Ulusal Senfoniyle dans etmeye ve keyif almaya!

O günlerde adanın doğu kesiminde, ağaçlardan yağmur gibi renkli salyangozların yağdığı ve ufukta Haiti'nin mavi dağlarının göründüğü yerlerde dolaşıyordum.

Toprak yollardan birinde bir çiftle karşılaştım.

Kadın bir eşeğin sırtındaydı ve elinde kendisini güneşten koruyan bir şemsiye vardı.

Erkekse yayan seyahat ediyordu.

Her ikisinin üzerinde de, zamanında evlenirken düğünlerinde giydikleri kıyafetler vardı. Ama yıllarca ya da asırlarca bir dolabın dibinde beklemiş olan bu bembeyaz kıyafetlerin üzerinde bir leke ya da kırışıklık bulunmuyordu.

Onlara nereye gittiklerini sordum. Adam cevap verdi:

-Havana'ya gidiyoruz. Tropicana kabaresine. Cumartesi günü için biletlerimiz var.

Ve hâlâ orada durduklarından emin olmak istermiş gibi cebini yokladı.

Evet, ben yapabilirim

1961 yılında bir milyon Kübalı okuma yazma öğrendi ve binlerce gönüllü, bunun bir yılda gerçekleştirileceği ilk açıklandığında suratlara yerleşen alaycı gülümsemeleri ve acıyan bakışları sildiler.

Bir süre sonra, Catherine Murphy o günlere ait hatıraları derledi:

*Griselda Aguilera: *Annemle babam burada, Havana'da okuma yazma öğretiyorlardı. Ben de onlarla gitmek istiyordum, ama bırakmıyorlardı. Her sabah ikisi birlikte, çok erkenden çıkıp giderler, ben akşama kadar evde tek başıma kalırdım. Bir gün o kadar çok ısrar ettim ki, dayanamayıp onlara eşlik etmeme izin verdiler. İlk öğrencimin adı Carlos Pérez Isla'ydı ve elli sekiz yaşındaydı. O sırada benim yaşımsa yediydi.*

*Sixto Jiménez: *Gitmem için beni de bırakmıyorlardı. On iki yaşındaydım ve okuma yazmayı gayet iyi biliyordum. Her gün is-*

teğimi yineliyordum, tartışıyorduk, ama nafile. Bu çok tehlikeli diyordu annem. Ve işte tam o günlerde Domuzlar Körfezi çıkarması patladı. Kendilerini Küba'nın sahibi zanneden katiller gözlerini kan bürümüş bir halde intikam almaya geliyorlardı. Biz onları iyi tanıyorduk; o eski dönemde, biz daha dağlarda yaşarken iki kez evimizi yakmışlardı. Bunun üzerine annem hemen çantamı hazırladı. Ve bana güle güle dedi.

*Sila Osorio: *Annem, Manzanillo civarındaki dağlarda okuma yazma öğretti. Ona yedi çocuklu bir aile düşmüştü. Hiçbiri okuma yazma bilmiyordu. Annem altı ay boyunca o evde yaşadı. Gündüzleri kahve topluyor, su taşıyor... Akşamları da ders veriyordu. Hepsi okuma yazma öğrendiğinde oradan ayrıldı. Oraya tek başına gelmişti, ama ayrılırken yanında birisi vardı. Düşünsene: Okuma yazma seferberliği olmasa, ben var olmayacaktım.*

*Jorge Oviedo: *Palma Soriano tugaylarına bağlı öğretmenler geldiğinde ben on dört yaşındaydım. Daha önce hiç okula gitmemiştim, ama ilk okuma yazma sınıfına kaydımı yaptırdım. Daha birkaç tane düz çizgi çekmiştim ki hemen anladım: Bu benim işimdi. Ve ertesi sabah evden kaçıp yollara düştüm. Koltuğumun altında tugayın okuma yazma kitapçığını taşıyordum. Oriente eyaletindeki dağlarda yer alan bir köye ulaşıncaya kadar bayağı yürüdüm. Kendimi okuma yazma öğretmeni olarak tanıttım. İlk dersimi verirken Palma Soriano'da dinlemiş olduklarımı tekrarladım. Hepsini hatırlıyordum. İkinci dersi vermeden önce kitapçıkta ne dendiğini öğrendim, daha doğrusu tahmin ettim. Daha sonraki derslerde de bu devam etti...*

Ben okuma yazma öğrencisi olmadan okuma yazma öğretmeni oldum. Ya da aynı anda ikisi birden oldum, bilmiyorum.

Fotoğraflar: Dünyanın en çok insan barındıran gözleri

Havana, Devrim Meydanı, Mart 1960.

Limanda bir gemi havaya uçtu. Yetmiş işçi hayatını kaybetti. Gemi, Küba'nın savunmasında kullanılmak üzere silah ve cephane getiriyordu, ancak Eisenhower hükümeti Küba'nın kendini savunmasını yasaklamıştı.

Kalabalık, şehrin sokaklarını doldurur.

Che Guevara bir araya gelen öfke selini podyumdan izlemektedir.

Bütün kalabalık sanki gözlerinin içindedir.

Korda bu fotoğrafı çektiğinde, sakallıların iktidarı ele geçirmelerinin üzerinden henüz bir yıldan biraz fazla bir süre geçmiştir.

Çalıştığı gazetesi fotoğrafı yayınlamaz. Genel yayın yönetmeni fotoğrafın özel bir tarafının olmadığını düşünür.

Aradan yıllar geçer. Bu fotoğraf günümüzün bir sembolüne dönüşür.

Tekrar tekrar doğan

Che, tehlikeli bir şey olan bu doğmaya devam etme alışkanlığına neden sahip acaba? Onu ne kadar çok manipüle etseler de, ona ne kadar çok ihanet etseler de, o daha çok doğuyor. O bütün insanlar içinde en çok doğan.

Bunun nedeni Che'nin düşündüğünü söylemesi ve söylediğini yapması olmasın sakın? Sözlerin ve icraatların nadiren karşılaştıkları, karşılaştıklarında da birbirlerini tanımadıkları için selamlaşmadıkları bu dünyada, o bu yüzden bu kadar olağanüstü olmaya devam ediyor olamaz mı?

Fidel

Düşmanları onun, birlikle oybirliğini karıştıran taçsız kral olduğunu söylüyorlar.

Ve bu konuda düşmanları haklılar.

Düşmanları, Napolyon'un elinde *Granma* gibi bir gazete olsaydı Waterloo bozgununu hiçbir Fransız öğrenemezdi, diyorlar.

Ve bu konuda düşmanları haklılar.

Düşmanları, ülkeyi çok konuşup hiç dinlemeden yönettiğini, çünkü seslerden ziyade yankılara alıştığını söylüyorlar.

Ve bu konuda düşmanları haklılar.

Ancak düşmanları, istila olduğunda göğsünü kurşunlara tarihe poz vermek amacıyla siper etmediğinden,

kasırgaların karşısına tek başına, kasırgaya karşı kasırga şeklinde, çıktığından,

altı yüz otuz yedi suikast girişimine rağmen hayatta kaldığından,

bir sömürgeyi vatana dönüştürme yolunda bulaşıcı enerjisinin kilit rol oynadığından,

onu öğlen yemeğinde yemek için peçeteyi serip çatal bıçak elde beklemiş on tane Birleşik Devletler başkanına rağmen bu yeni vatanın varlığını sürdürmeyi başarmasının nedeninin Şeytan'ın büyüsü ya da Tanrı'nın mucizesi olmadığından hiç söz etmezler.

Ve düşmanları, Küba'nın Dünya Paspas Kupası'nda yer almayan ender ülkelerden biri olmasından da hiç bahsetmezler.

Ve düşmanları hiç bahsetmezler ki, cezayla büyüyen devrimin şu hali onun olmasını istediği şey değil, her şeye rağmen olabildiği şeydir. Temenniyle gerçeklik arasındaki duvarın büyük ölçüde, Küba modeli bir demokrasinin gelişimini engelleyen, halkı militarist bir kimliğe bürünmeye mecbur eden ve her çözüm için bir sorun yaratan bürokrasiye kendini haklı çıkarmak ve varlığını sürdürmek için ihtiyaç duyduğu bahaneleri sağlayan emperyalist abluka sayesinde daha da yükselip daha da genişlediğinden de hiç bahsetmezler.

Ve her şeye rağmen, dışarıdan yapılan saldırılara ve içeride yaşanan keyfiliklere rağmen, çok acı çekmiş ama inadına mutlu bu adanın, en az adaletsizliğe maruz kalan Latin Amerika toplumunu yarattığından da hiç söz etmezler.

Ve düşmanları, bu kahramanlığın sadece halkın fedakârlığının bir ürünü değil, aynı zamanda, Kastilya kırlarındaki o çok meşhur benzeri– gibi her zaman kaybedenler için mücadele etmiş olan bu adamın inatçı iradesinin ve modası çoktan geçmiş onur duygusunun bir eseri olduğunu da hiç söylemezler.

Fotoğraflar: Havaya kalkan yumruklar

Meksika şehri, Olimpiyat Stadyumu, Ekim 1968.

Üzerinde şeritler ve yıldızlar bulunan bayrak muzaffer bir şekilde en yüksek gönderde dalgalanırken aynı anda Birleşik Devletler'in milli marşının akortları titreşiyor.

Olimpiyat şampiyonları podyuma çıkıyor. Ve heyecanın tam zirveye çıktığı anda, altın madalyanın sahibi Tommie Smith ve bronz madalyayı kazanan John Carlos, her ikisi de zenci, her ikisi de Birleşik Amerikalı, siyah eldivenli elleriyle sıktıkları yumruklarını gecenin gökyüzüne doğru kaldırıyorlar.

Life dergisinin fotoğrafçısı John Dominis olayı kaydeder. Devrimci Kara Panterler hareketinin sembolü olan bu havaya kalkmış yumruklar, Birleşik Devletler'deki ırkçılığı bütün dünyaya ihbar ederler.

Tommie ve John Olimpiyat köyünden anında kovulurlar. O günden sonra hiçbir sportif karşılaşmaya katılamayacakladır. Yarış atlarının, dövüş horozlarının ve atlet insanların oyunbozanlık yapma hakları yoktur.

Tommie'nin eşi ondan boşanır. John'un karısı intihar eder.

Ülkelerine döndüklerinde bu sorun çıkarıcılara hiç kimse iş vermez. John bir şekilde kendi yağıyla kavrulur, on tane dünya rekoru kırmış olan Tommie'yse bahşiş karşılığında araba yıkar.

Ali

Tüy ve kurşun oldu. Boks yaparken dans ediyor ve rakibini deviriyordu.

1967 yılında, hayata Cassius Clay olarak merhaba demiş olan Muhammed Ali askeri üniformayı giymeyi reddetti:

-Beni Vietnamlıları öldürmeye göndermek istiyorsunuz -dedi-. *Ülkemdeki zencileri aşağılayan kim? Vietnamlılar mı? Onlar bana hiçbir şey yapmadılar.*

Ona vatan haini dediler. Hapishaneyle tehdit ettiler, boks yapmasını yasakladılar. Dünya şampiyonu unvanını elinden aldılar.

Bu ceza onu, zafer kupası oldu. Tacını elinden alırken onu kral ilan etmiş oldular.

Beş yıl sonra, bazı üniversite öğrencileri ondan bir şey okumasını istediler. Bunun üzerine onlar için evrensel edebiyatın en kısa şiirini yarattı:

-Me, we.

Ben, biz.

Bahçıvan

Christian Barnard, 1967 yılı sonlarında, Güney Afrika'daki bir hastanede ilk kez bir insan kalbini nakletti ve dünyanın en ünlü doktoruna dönüştü.

Fotoğraflardan birinde görüldüğü kadarıyla, yardımcıları arasında bir de zenci vardı. Hastanenin müdürü onun diğerlerinin arasına karışarak fotoğraf karesine girdiğini söyleyerek duruma bir açıklık getirdi.

O günlerde, Hamilton Naki elektriği ve suyu olmayan bir barakada yaşıyordu. Herhangi bir diploması yoktu, hatta ilkokulu bile bitirmemişti, ama Doktor Barnard'ın sağ koluydu. Onun yanında gizlice çalışıyordu. Yasa ya da gelenek, bir siyahın beyazların etine ya da kanma dokunmasını yasaklıyordu.

Ölmeden kısa bir süre önce Barnard kabul etti:

-Teknik olarak o belki de benden daha iyiydi.

Netice itibarıyla, domuzlarda ve köpeklerde kalp naklini defalarca tecrübe etmiş, sihirli parmaklara sahip o adam olmasaydı Barnard'ın başarısı mümkün olmayacaktı.

Hamilton Naki hastane kayıtlarında bahçıvan olarak görünüyordu.

Ve bahçıvan olarak emekli oldu.

Dokuzuncu

Beethoven sağırlık yüzünden Dokuzuncu Senfoni'sinin tek bir notasını bile dinleyemedi; ölüm de başyapıtının elde ettiği olağanüstü başarıları ve yaşadığı talihsizlikleri görmesini engelledi.

Prens Bismarck Dokuzuncu Senfoni'nin Alman ırkını çağrıştırdığını ilan etti, Bakunin onda anarşinin müziğini buldu, Engels onun insanlığın marşı olacağını belirtti ve Lenin de onun Enternasyonel'den daha devrimci olduğu yönünde fikir beyan etti.

Von Karajan bir konserde onu Nazi hükümeti için yönetti ve yıllar sonra da özgür Avrupa'nın birliğini onunla kutsadı.

Dokuzuncu Senfoni hem imparatorları için ölen Japon kamikazelere hem de imparatorluğun her türlüsüne karşı savaşırken can veren savaşçılara eşlik etti.

Alman saldırganlığına direnenlerce de çalındı, çok nadir alçakgönüllülük ataklarından birinde gerçek *führer*'in Beethoven olduğunu söyleyen Hitler tarafından da mırıldanıldı.

Paul Robeson onu ırkçılığa karşı çaldı, Güney Afrika'nın ırkçılarıysa onu *apartheid* reklamlarında fon müziği olarak kullandılar.

1961'de Berlin Duvarı, Dokuzuncu Senfoni'yle yükseldi.

1989'da Berlin Duvarı, Dokuzuncu Senfoni'yle yıkıldı.

Duvarlar

Berlin Duvarı her günün haberiydi. Sabahtan akşama okuyor, izliyor, dinliyorduk: Utanç Duvarı, Kötülük Duvarı, Demir Perde...

Yıkılmayı hak eden bu duvar en nihayetinde yıkıldı. Ama dünyada başka duvarlar ortaya çıktı ve çıkmaya da devam ediyor. Berlin Duvarı'ndan çok daha büyük olsalar da, onlardan hiç bahsedilmiyor ya da çok az bahsediliyor.

Birleşik Devletler'in Meksika sınırında yükselen duvarından çok az söz ediliyor, aynen Ceuta ve Melilla'daki tel örgülerden çok az söz edildiği gibi.

İsrail'in Filistin topraklarındaki işgalini kalıcılaştıran ve Berlin Duvarı'ndan on beş kez daha uzun olacak Batı Şeria Duvarı'ndan neredeyse hiç kimse bahsetmiyor. Ve hiç kimse, ama hiç kimse Sahravi topraklarının Fas Krallığı tarafından gaspını kalıcılaştıran ve Berlin Duvarı'ndan altmış kat uzun olan Fas Duvarı'yla ilgili tek bir şey dâhi söylemiyor.

Sesi öylesine çok çıkan duvarlar ve öylesine sessiz kalan duvarlar var, neden acaba?

Fotoğraflar: Duvarın yıkılışı

Berlin, Kasım 1989. Ferdinando Scianna bir el arabasını iten bir adamın fotoğrafını çekiyor. Kocaman bir Stalin kafasını fazla zorlanmadan taşıyor. Bronzdan kafa, halkın öfkesi Berlin şehrini ikiye ayıran duvarı çekiç darbeleriyle yere indirdiği sırada gövdesinden koparılmış.

Duvar tek başına yıkılmaz. Onunla birlikte proletarya diktatörlüğünü ilan ederek başlayan ama memurların diktatörlüğünü uygulayarak sona eren rejimler de yıkılırlar. Marks'ın izinden gittiğini iddia eden ama *"Kilise asla yanılmadı ve Kutsal Kitabın yazdığına göre de asla yanılmayacak"* diye fetva vermiş olan Papa VII. Gregory'nin bu sözlerinden ilham alan kiliseler gibi davranan partiler tarafından dinsel inanca indirgenmiş politik bilinç de yıkılır.

Halk, Doğu Avrupa'nın her yerinde, onun adına hareket eden iktidarın ölümünü tek damla gözyaşı dökmeden ve tek damla kan akıtmadan kollarını kavuşturup seyreder.

O sırada Çin'de, Mao'nun mirasçısı Deng Xiao-ping sloganını patlatır: *Zenginleşmek şerefli bir şeydir.* Ve yöneticilerinin şerefli zenginleşmelerinin hizmetindeki Çin çok ucuz ve çok itaatkâr milyonlarca kol gücünün yanı sıra havasını, toprağını ve suyunu, bir başka deyişle başarının sunaklarında kurban edilmeye hazır doğasını dünya pazarına sunar.

Komünist bürokratlar birer işadamına dönüşür. Zaten *Kapital*'i de bu yüzden öğrenmişlerdir: Faiz gelirleriyle yaşamak için.

İlahi ışık, katil ışık

Alevler çıtırdıyor.

Odun yığınında, artık işe yaramayan yataklar, artık işe yaramayan koltuklar ve artık işe yaramayan araba lastikleri yanıyor.

Ve bir de artık işe yaramayan bir tanrı yanıyor: ateş Pol Pot'un bedenini kavuruyor.

1998 Yazının sonunda, o güne kadar çok insan öldürmüş olan bu adam evindeki yatağında öldü.

Hiçbir salgın hastalık Kamboçya'nın nüfusunu o denli azaltmadı. Marks, Lenin ve Mao'nun saygıdeğer isimlerini durmadan tekrarlayan Pol Pot koskocaman bir mezbaha kurdu. Zamandan ve paradan tasarruf etmek için her suçlama içinde cezasını da barındırıyordu ve her hapishanenin toplu mezara açılan bir kapısı vardı. Tüm ülke çok büyük bir toplu mezar ve iyiliklerine layık olsun diye onu arıtan Pol Pot'a adanmış bir tapınaktı.

Devrimci saflık kirlenmiş olanların ortadan kaldırılmasını gerektiriyordu.

Kirlenmiş olanlarsa şunlardı: Düşünenler, farklı fikirde olanlar, şüphe duyanlar, itaat etmeyenler.

Yapanın yanına kâr kalır

General Suharto uzun yıllar süren iktidarının sonunda ne öldürdüklerini ne de paralarını sayabiliyordu.

Kariyerine 1965 yılında Endonezya'daki komünistleri yok ederek başlamıştı. Yok edilenlerin sayısı bilinmiyor. Ama bilinen yarım milyondan az olmadığı, belki de bir milyondan fazla olduğu. Hesaplaması gerçekten çok zor. Askerler köylerdeki komünistleri öldürme konusunda yeşil ışık yakınca, imrenilecek bir ineği olan ya da komşularının göz koyduğu birkaç tavuğa sahip olan herkes anında darağacını hak eden komünist damgası yedi.

Büyükelçi Marshall Green Birleşik Devletler hükümeti adına *ordunun yapmakta olduğuna karşı sempati ve hayranlık* duygularını ifade etti. *Time* dergisi nehirlerde yüzen cesetlerin ulaşımı engellediğini yazdı, ama olanları *uzun yıllardır alınan en güzel haber* diye nitelendirerek alkışladı.

Birkaç on yıl sonra, aynı dergi General Suharto'nun *yumuşak yürekli* bir insan olduğunu ortaya çıkardı. O günlerde, Timor Adası'nın bostanlarını mezarlara dönüştürerek listeyi uzatmakta olsa da, çok sayıdaki ölüsünün hesabını çoktan kaçırmış bir durumdaydı.

Vatana otuz yıldan fazla hizmet ettikten sonra istifa etmek zorunda kaldığında bankalardaki tasarrufları da hesabı kaçıracak denli kabarıktı. Cebi bir hayli derinmiş: Başkanlığı ondan devralan Abdurrahman Vahit, Suharto'nun şahsi servetinin Endonezya'nın Uluslararası Para Fonu'na ve Dünya Bankası'na borçlu olduğu miktara eşit olduğu yönünde bir tahmin yürüttü.

İsviçre'nin manzaraları ne kadar çok hoşuna gitse de, favori gezinti yerlerinin Zürih ve Cenevre'de, bankaların bulunduğu sokaklar olduğu biliniyor. Ancak paralarını nereye yatırdığını bir türlü hatırlayamadı.

2000 yılında bir doktorlar kurulu Suharto'yu muayene ettikten sonra fiziksel ve zihinsel açıdan yargılanamayacak durumda olduğuna karar verdi.

Diğer bir hafıza kaybı vakası

Bir doktor raporu General Augusto Pinochet'in ihtiyarlık bunamasından (demeıtia senilis) muzdarip olduğunu onayladı.

Sağlıklı bir muhakeme yapacak durumda olmadığından ötürü, mahkemeye de çıkarılamazdı.

Pinochet kılını bile kıpırdatmadan üç yüz davadan kurtuldu ve tek bir mahkûmiyet dâhi almadan öbür dünyaya göçtü. Şili demokrasisi onun borçlarını ödemeye ve suçlarını unutmaya mecbur bir şekilde yeniden doğmuştu ve bu yüzden o da, resmi hafıza kaybını paylaşıyordu.

Öldürmüştü, işkence etmişti ama şimdi şöyle konuşuyordu:

-Ben değildim. Ayrıca hatırlamıyorum. Ve hatırlıyorsam da, ben değildim.

Futbolun evrensel dilinde çok kötü oynayan takımlara hâlâ Pinochet denir, zira stadyumları insanlara işkence etmek için doldururlar. Ne var ki, her şeye rağmen generalin hayranları eksik olmayacaktır. Santiago'daki On Bir Eylül Caddesi'nin adı, New York'taki kuleleri yerle bir eden terörist saldırının kurbanlarını unutmamak için böyle konulmadı; caddenin ismi Şili demokrasisini yıkan terörist hükümet darbesinin anısını yaşatıyor.

Kaderin cilvesi olsa gerek, Pinochet Uluslararası İnsan Hakları Günü'nde öldü.

O ana kadar, dünyanın değişik yerlerindeki yüz yirmi değişik hesapta duran, onun tarafından çalınmış, otuz milyon dolardan fazla bir para ortaya çıkarılmıştı. Bu bulgu onun saygınlığı çok az miktarda etkilemişti. Ama bunun nedeni onun bu paraları çalmış olması değil, beceriksizce davranıp yakalanmış olmasından ötürüydü.

Fotoğraflar: Bu kurşun yalan söylemiyor

Şili'nin Santiago şehri, Hükümet Sarayı, Eylül 1973.

Fotoğrafı kimin çektiği bilinmiyor. Bu Salvador Allende'nin son fotoğrafı: Başında bir kask var, elinde bir silahla yürüyor ve göğe doğru bakıyor, uçaklar bomba yağdırıyor.

Özgür seçimlerle gelmiş olan Şili Devlet Başkanı şöyle demişti:

-Ben buradan canlı çıkmam.

Latin Amerika tarihinde sıradanlaşmış bir cümledir bu: gerçekle yüzleşme anında, bu sözü söylemeye devam edebilmek için hayatta kalmayı tercih eden birçok devlet başkanı bu ifadeyi kullandı.

Ama Allende oradan canlı çıkmadı.

Bir öpücük cehennemin kapılarını açtı

O bir işaret oldu, tıpkı İncil'de anlatılan ihanet gibi:

-Kime bir öpücük kondurursam, o kişi odur.

Ve 1977'nin sonlarında, Buenos Aires'te, Sarışın Melek sırasıyla Mayıs Meydanı Anneleri'nin kurucuları olan Esther Balestrino, María Ponce ve Azucena Villaflor'un yanı sıra Alice Domon ile Léonie Duquet adlı rahibeleri öptü.

Ardından yer yarıldı ve bu kadınlar içine girdi. Diktatörlüğün İçişleri Bakanı annelerin tutuklu olduklarını reddetti, rahibelerinse Meksika'ya fahişelik yapmaya gittiklerini söyledi.

Anneler ve rahibelerin hepsinin işkenceden geçirildikleri ve bir uçaktan canlı canlı denize atıldıkları daha sonra ortaya çıktı.

Ve Sarışın Melek teşhis edildi. Gazeteler, Yüzbaşı Alfredo Astiz'in, başı önde, İngilizlere teslim olma belgesini imzalarken çekilmiş fotoğrafını yayınlayınca, uzattığı sakala ve başındaki kaskete rağmen teşhis edildi. Bu atılan imzayla Falkland Savaşı resmen sona eriyordu ve o savaş esnasında tek bir el bile ateş etmemişti. Zira o başka kahramanlıklarda uzmanlaşmıştı.

Arjantin'de aile fotoğrafı

Arjantinli şair Leopoldo Lugones şöyle demişti:

-Kılıcın vakti geldi, dünyanın iyiliği için!

Askeri diktatörlüğün gelmesine neden olan 1930 yılındaki darbeyi bu sözlerle alkışlamıştı.

Bu diktatörlüğe hizmet eden, şairin oğlu, Komiser Polo Lugones elektrikli işkence aletini ve dik kafalı bedenlerin üzerinde test ettiği diğer ikna aletlerini icat etti.

Kırk küsur yıl sonra, Pirí Lugones adında, şairin torunu ve komiserin kızı olan bir dik kafalı, başka bir diktatörlüğün işkence odalarında babasının icatlarının verdiği acıyı bizzat kendi bedeninde hissetti.

Bu diktatörlük otuz bin Arjantinliyi kaybetti.

Onların arasında, Pirí Lugones de vardı.

Ana'nın yaşları

Ana Fellini küçükken anne babasının bir trafik kazasında öldüğünü zannediyordu. Dedesi ve ninesi ona böyle söylemiştiler. Dediklerine göre, anne babası onu almaya gelirlerken uçağın düşmesi sonucu ölmüşlerdi.

On bir yaşındayken, birisi ona anne babasının Arjantin'deki askeri diktatörlüğe karşı savaşırken öldüklerini söyledi. Hiçbir şey sormadı, hiçbir şey söylemedi. Eskiden çok konuşkan bir kız olmasına rağmen, o günden itibaren ya çok az konuştu ya da sustu.

On yedi yaşındayken öpmekte zorlanıyordu, çünkü dilinin altında bir yara vardı.

On sekiz yaşındayken yemekte zorlanıyordu, çünkü yara her geçen gün daha da derinleşiyordu.

On dokuz yaşındayken onu ameliyat ettiler.

Yirmi yaşındayken öldü.

Doktor onu ağzındaki bir kanserin öldürdüğünü söyledi.

Dedesiyle ninesi onu gerçeğin öldürdüğünü söylediler.

Mahallenin büyücüsüyse çığlık atmadığı için öldüğünü söyledi.

En çok dokunulan isim

1979 İlkbaharında, El Salvador Başpiskoposu Óscar Arnulfo Romero Vatikan'ı ziyaret etti. Papa II. Jean Paul ile bir görüşme ayarlamak için rica etti, yalvardı, yakardı:

-Sıranı bekle.

-Söz veremeyiz.

-Yarın gel.

En sonunda, kutsanmak için sıraya girmiş olan inananların arasına karışarak Kutsal Efendisine sürpriz yaptı ve onun birkaç dakikasını çalabildi.

Rapor, fotoğraf ve tanıklıklardan oluşan kalın bir dosyayı ona teslim etmek istedi, ama Papa bu isteği geri çevirdi:

-Benim bu kadar şeyi okuyacak vaktim yok!

Bunun üzerine Romero, binlerce Salvadorlunun askeri güçler tarafından yapılan işkencelere ve işlenen cinayetlere maruz kaldığını, bunların arasında çok sayıda Katolik ve beş papazın bulunduğunu ve sadece dün, yani bu görüşmenin arifesinde, ordunun yirmi beş kişiyi katedralin kapısında delik deşik ettiğini kekeleyerek dile getirdi.

Kilise'nin şefi sertçe onun sözünü kesti:

-Abartmayın Sayın Başpiskopos!

Görüşme kısa bir süre daha sürdü.

Aziz Petrus'un mirasçısı istedi, talep etti, emretti:

-Sizler Hükümetle iyi geçinmek zorundasınız! İyi bir Hıristiyan yetkili otoriteye sorun yaratmaz! Kilise barış ve uyum istiyor!

Bundan on ay sonra, Başpiskopos Romero San Salvador'daki küçük bir kilisede kurşunlanarak öldürüldü. Kurşun, ayinin tam ortasında, kutsanmış ekmeği havaya kaldırdığı sırada onu yere serdi.

Papa, Roma'dan cinayeti kınadı.

Ancak canileri kınamayı unuttu.

Yıllar sonra, Cuscatlan Parkı'nda, sonsuza kadar uzayan bir duvar iç savaşta ölenleri hatırlatır. Siyah mermerin üzerine beyazla oyulmuş halde binlerce isim vardır. Ama bir tek Başpiskopos Romero'nun isminin üzeri aşınmıştır.

İnsanların üzerine sürtülen parmakları aşındırmıştır onu.

İki kez ölen piskopos

Hatıralar müzelerde tutsak edilmiş ve dışarıya çıkış izinleri yok.

Piskopos Juan Gerardi, Guatemala'daki terör araştırmasını yönetti. Piskopos, bin kişinin tanıklıklarına dayanan ve bin dört yüz sayfa tutan sonuçları, bir 1998 İlkbaharı gecesi, katedralin avlusunda açıkladı. Ve şöyle dedi:

-Gayet iyi biliyoruz ki bu yol, hatıraların yolu, tehlikelerle doludur.

İki gece sonra, kafatası taşlarla parçalanmış halde kendi kanının üzerine uzanmış olarak bulundu.

Sonra, ne sihirdir ne keramet, kanlar yıkandı ve izler silindi. Bazı itiraflar dolaştı ortalıkta, ama bunlar daha ziyade kafa karıştırmaya yönelik açıklamalardı. Ve bütün bunların ardından, cinayeti içinden çıkılmaz bir labirente dönüştürmek için devasa bir uluslararası operasyon başlatıldı.

Ve piskoposun ikinci kez ölümü bu şekilde gerçekleşti. Bu kirli göreve avukatlar, gazeteciler, yazarlar ve kiralık kriminologlar iştirak ettiler. Her gün yeni suçlular ve yeni hikâyeler; bunun ve daha iki yüz bin cinayetin sorumlularının cezadan muaf pozisyonlarını garanti altına almak için kurbanın vücudu hakkında yığınla namussuzluk iftirası ortaya atılıyor ve bunlar ortaya çıktıkları hızla hemen kayboluyorlardı.

-Kiliseye sızmış olan komünistlerden biri yaptı.

-Aşçı yaptı.

-İdareci yaptı.

-Kilisenin önünde yatan o ayyaş yaptı.

-Kıskançlık yüzünden oldu.

-Kafayı parçalamak ibneler arasında tipik bir öldürme yöntemidir.

-İntikam içindi, bir papaz onu tehdit ediyordu.

-O papaz ve köpekti.

-O...

Küresel vergi

Biten aşk, sıkan hayat, ezip geçen ölüm.

Kaçınılmaz acılar vardır, bu böyledir, elden bir şey gelmez.

Ancak gezegendeki otoriteler acıya acı eklerler ve bize yaptıkları bu iyiliğin parasını alırlar.

Katma değer vergisini her gün, nakit parayla tıkır tıkır öderiz.

Katma acı vergisini her gün, mutsuzlukla tıkır tıkır öderiz.

Katma acı, hayatın geçiciliğinden doğan kederle işin geçiciliğinden doğan keder sanki aynı şeymiş gibi, kaderin kaçınılmazlığının kılığına giriyor.

Onlar haber olmuyor

Hindistan'ın güneyinde, Nallamada Hastanesinde, intihara teşebbüs eden biri hayata döndürülür.

Onu hayata döndürmüş olanlar yatağının etrafında keyifle sırıtmaktadırlar.

Yeniden hayata dönmüş adam şöyle der:

-Ne bekliyorsunuz? Size teşekkür etmemi mi? Yüz bin rupi borcum vardı. Şimdi bunun üzerine bir de dört gün hastane masrafı binecek. Siz sersemlerin bana yaptığı iyilik bu işte.

İntihar bombacılarıyla ilgili çok şey biliyoruz. Medya her gün onlardan bahsediyor. Ama intihar eden çiftçilerle ilgili olarak bize hiçbir şey söylemiyorlar.

Resmi rakamlara göre, yirminci yüzyılın sonlarından yirmi birinci yüzyılın bu ilk yılları itibarıyla, ayda yaklaşık bin Hintli çiftçi kendi yaşamına son veriyor.

Çiftçilerin birçoğu veresiye alıp ödeyemedikleri böcek ilaçlarıyla intihar ediyorlar.

Piyasa onları borçlanmaya mecbur ediyor, ödenemez hale gelen borçlar onları ölmeye mecbur bırakıyor. Her geçen gün daha çok harcıyorlar ve ürünlerinin karşılığında ellerine her geçen gün daha az para geçiyor. Devasa fiyatlara satın alıyorlar, cüce gibi fiyatlara satıyorlar. Yabancı kimya sanayilerinin, ithal tohumların, transjenik tarımın rehinesi durumundalar: Eskiden yemek için üreten Hindistan bugün onu yemeleri için üretiyor.

Kriminoloji

Her yıl, kimyasal böcek ilaçları en az üç milyon köylüyü öldürüyor.

Her gün, iş kazaları en az on bin işçiyi öldürüyor.

Her dakika, sefalet en az on çocuğu öldürüyor.

Bu suçlar haber bültenlerinde yer almıyor. Savaşlar gibi bunlar da zalimliğin normal halleri.

Suçlular ellerini kollarını sallayarak dolaşıyorlar. Hapishaneler kitleleri katledenler için yapılmamış. Hapishaneler yoksulların hak ettikleri konut planı şeklinde inşa ediliyorlar.

İki asırdan fazla bir zaman önce, Thomas Paine kendi kendine soruyordu:

- Yoksul olmayan birini asmaları neden bu kadar tuhaf karşılanıyor ki?

Teksas, yirmi birinci yüzyıl: darağacının müşterilerine son yemekleri veriliyor. Veda mönüsünde yer almalarına rağmen, hiçbirisi ıstakoz ya da *fileminyon* seçmiyor. Mahkûmlar alıştıkları üzere, hamburger ve patates kızartması yiyerek dünyaya elveda demeyi yeğliyorlar.

Canlı ve naklen

Bütün Brezilya izliyor.

Gerçek zamanlı bir gösteri.

Bir 2000 yılı sabahı, zenci olması muhtemelen bir suçlunun, Rio de Janeiro'daki bir otobüsün yolcularını rehin almasından itibaren televizyon hiçbir ayrıntıyı kaçırmaz.

Gazetecilerin olayı aktarma şekli sanki futbolla savaş arası bir şey yaşanıyormuş hissi verir: Normandiya Çıkarması'nın destansı trajik tonunda anlatılan cezp edici bir Dünya Kupası finali.

Polis otobüsü kuşatır.

Karşılıklı açılan yoğun ateş sırasında genç bir kız ölür. Halk, masum insanların yaşamlarına hiç tereddüt etmeden son veren vahşi yaratığa lanetler yağdırır.

En sonunda, dört saat süren bir silahlı çatışmanın ve operanın ardından, düzenin bir kurşunu halk düşmanını yere serer. Polisler

kameraların karşısında kazandıkları zaferi sergilerler: Kendi kanında yüzen, ağır yaralı suçlu.

Herkes onu linç etmek ister; orada bulunan binlerce insan ve televizyonlarının başındaki milyonlar.

Polisler onu kızışmış kalabalığın elinden zorlukla çekip alıyorlar.

Devriye aracına canlı girer. Boğulup ölmüş olarak çıkar.

Dünyadan kısa süreliğine geçerken adı Sandro do Nascimento'dur. Bir 1993 gecesi, üzerlerine şarapnel yağdığında Candelaria Kilisesi'nin basamaklarında uyuyan birçok sokak çocuğundan biridir. Sekizi hemen ölür.

Hayatta kalanların neredeyse hepsi bu olayın hemen akabinde öldürülecektir.

Sandro'nun şansı orada yaver gider, ama onun da günleri sayılıdır artık.

Yedi yıl sonra da vadesini doldurur.

O her zaman bir televizyon yıldızı olmayı hayal etmiştir.

Naklen ve canlı

Bütün Arjantin seyreder.

Gerçek zamanlı bir gösteri.

Bir 2004 yılı sabahı, siyah olması muhtemelen bir boğanın, Buenos Aires'in kenar mahallelerinden birindeki bir sokakta ortaya çıkmasından itibaren televizyon hiçbir ayrıntıyı kaçırmaz.

Gazeteciler olan biteni sanki boğa güreşi ve savaş karışımı bir şeymiş gibi anlatmaktadırlar: Berlin'in düşüşünün destansı trajik tonunda anlatılan Sevilla Meydanı'ndaki bir boğa güreşi gösterisinin cezbedici heyecanı.

Saatler ilerler, ama henüz polis gelmez.

Tehditkâr hayvan orada otlamaktadır.

Korkmuş halk uzaktan seyreder.

Dikkat, diye uyarır, mikrofon elde, kalabalığın arasında dolaşan bir gazeteci. *Dikkat edin, birden öfkeye kapılabilir.*

Vahşi hayvan, herkesten uzakta, gri binaların arasında nasıl olduysa kalmış bu bir parça yeşilliğe konsantre olmuş halde geviş getirmektedir.

İçleri polislerle dolu devriyeler nihayet gelir. Araçlardan inen polisler hayvanın etrafını sardıktan sonra ne yapacaklarını bilmeden onu seyrederler.

Tam o sırada, kalabalıktan ayrılan birkaç tez canlı, cesaret ve maharet gösterisinde bulunarak vahşi boğanın üzerine atılırlar, onu yere devirirler, yumruk ve tekme darbeleriyle hırpalarlar ve zincirlerle bağlarlar. Kameralar, içlerinden birinin ayağını muzaffer bir edayla hayvanın üzerine koyduğu anı kaydederler.

Sonra onu küçük bir yük arabasıyla götürürler. Giderken kafası aşağı doğru sarkmaktadır. Ne zaman kafasını kaldırmaya kalksa hemen tepesine binmektedirler. Konuşmalar duyur:

-Kaçmak istiyor! Tekrar kaçmak istiyor!

Ve bu dananın, boynuzları daha yeni sivrileşmiş mezbaha kaçkını bu yeniyetmenin de sonu böyle olur.

Kaderi yemek olmaktır.

O televizyon yıldızı olmayı hiçbir zaman hayal etmemişti.

Hapishanelerdeki tehlike

1998'de, Bolivya Cumhuriyeti Cezaevi İşleri Ulusal Müdürlüğü, Cochabamba Vadisi'ndeki bir hapishanenin bütün tutuklularının imzaladığı bir mektup aldı.

Tutuklular yetkililerden hapishane duvarının yükseltilmesini talep ediyorlardı, çünkü bu haliyle komşular üzerinden kolayca atlayabiliyor ve onların kurutmak için avluya astıkları çamaşırları çalıyorlardı.

Bütçede bu iş için ayrılacak yeterli kaynak olmadığı için, mektuba bir yanıt verilmedi. Mektuplarına bir yanıt alamayınca, tutukluların işe el atmaktan başka bir çaresi kalmadı. Ve hapishane yakınında yaşayan vatandaşlardan korunmak için çamurla samandan yaptıkları kerpiçlerle duvarı bir hayli yükselttiler.

Sokaklardaki tehlike

Yarım asırdan fazla bir süredir Uruguay hiçbir dünya futbol şampiyonasını kazanmadı, ama askeri diktatörlük boyunca başka turnuvaları birincilikle bitirdi: nüfusa oranla dünyanın en çok siyasi tutuklu ve işkence mağduru bulunan ülkesi oldu.

En kalabalık hapishanesinin adı Özgürlük. Ve bu isme saygılarını sunar gibi, tutsak sözcükler oradan dışarı kaçtılar. Tutukluların küçücük sigara kâğıtlarına yazdıkları şiirler demir parmaklıkların arasından sıvıştılar. İşte onlardan biri:

Bazen yağmur yağıyor ve ben seni seviyorum.
Bazen güneş açıyor ve ben seni seviyorum.
Bazen burası bir hapishane.
Ben seni daima seviyorum.

And'lardaki tehlike

Papağanlar onun tutunarak kaydığı ipi gaga darbeleriyle koparduklarında, tilki gökten aşağıya doğru inmekteydi.

Tilki, And Sıradağları'nın yüksek tepelerinin üstüne çakıldı ve yere çarpmasının etkisiyle, karnında taşıdığı, gökteki ziyafetten çalınmış *quinoa* tohumları etrafa saçıldı.

Böylece tanrıların yemeği dünyaya inmiş oldu.

O günden beri, *quinoa* çok yükseklerdeki topraklarda yetişir; oralardaki çoraklık ve soğuğa bir tek o dayanabilir.

Dünya pazarı yerlilerin bu beş para etmez yemeğine en küçük bir dikkati göstermedi; ta ki, küçük tohumcukların hiçbir şeyin yetişmediği yerlerde yetiştikleri, iyi bir besin oldukları, şişmanlatmadıkları ve bazı hastalıkları önledikleri ortaya çıkana dek. Colorado State University'den iki araştırmacı 1994 yılında *quinoa*nın patentini aldılar (US Patent 5304718).

Bunu öğrenen köylüler öfkeden deliye döndüler. Patent sahipleri bu ürünün tarımını yasaklatmaya ya da ücret talep etmeye yönelik yasal haklarını kullanmayacakları konusunda teminat verdiler, ama hepsi Bolivyalı yerliler olan köylüler şu yanıtı verdiler:

-Birleşik Devletler'den bir profesörün gelip zaten bizim olanı bize bağışlamasına ihtiyacımız yok.

Bütün dünyada koparılan fırtına Colorado State Üniversitesi'ni dört yıl sonra patenti iptal etmeye mecbur etti.

Yayındaki tehlike

Paiwas Radyosu, yirmi birinci yüzyılın arifesinde Nikaragua'nın merkezinde doğdu.

En çok dinleyici kitlesine sahip programı sabahları yayınlanıyor. *Mesajcı cadı* binlerce kadına destek olurken, binlerce kocanın da yüreğine koru salıyor.

Cadı, kadınlara Papanicolau– veya Sayın Anayasa gibi hiç tanımadıkları dostlarını takdim ediyor ve onlara haklarından bahsediyor: *Sokakta, evde ve tabii ki yatakta sıfır şiddet,* ve onlara soruyor:

-Dün gece nasıl geçti? Eşleriniz size nasıl davrandı? Kibarlıkla mı yoksa tatlı sert bir biçimde mi?

Erkekleriyse, kadınlarını dövdüklerinde ya da onlara tecavüz ettiklerinde, ad ve soyadlarıyla ilan ediyor. Cadı, geceleri bir süpürgenin üzerinde ev ev dolaşıyor; sabahları da camdan küresini okşayarak, mikrofonun önünde bilinmeyenleri tahmin ediyor:

-Neredesin? Evet, işte oradasın, seni görüyorum. Karını dövüyorsun. Ne kadar kabasın, lanet olası!

Radyo, polisin haklarında herhangi bir işlem yapmadığı ihbarları alıyor ve onları yayınlıyor. Zira polisler çiftlik soygunlarıyla meşguller; ne de olsa bir inek bir kadından daha değerli.

Barbie savaşa gidiyor

Dünya üzerinde bir milyardan fazla Barbie bebek var. Onlardan daha kalabalık olan tek ulus Çinliler.

Dünyanın en sevilen kadını ondan eksik kalamazdı. İyi'nin Kötü'ye karşı savaşında, Barbie askere yazıldı, selamım çaktı ve Irak Savaşı'na gitti.

Savaş cephesine kendi bedenine göre dikilmiş ve Pentagon tarafından gözden geçirilip onaylanmış karacı, denizci ve havacı üniformalarıyla vardı.

O sık sık meslek, saç şekli ve kıyafet değiştiriyor. Daha önce de, şarkıcı, sporcu, paleontolog, dişçi, astronot, itfaiyeci, dansçı ve daha bir sürü şey oldu. Her yeni iş yeni bir *look* ve bütün dünyadaki kız çocuklarının satın almak zorunda oldukları yeni bir gardırop gerektirdi.

2004 yılının şubat ayında, Barbie erkek arkadaşını da değiştirmek istedi. Onu plastik günahı işlemeye davet eden Avustralyalı bir sörfçünün cazibesine kapıldığında, yaklaşık yarım asırdan beri mükemmel vücutlu Ken'le birlikteydi.

Mattel şirketi ayrılık haberini resmi olarak duyurdu.

Bu tam bir felakete yol açtı. Satışlar bıçak gibi kesildi. Barbie uğraş ya da kıyafet değiştirebilirdi ve değiştirmeliydi de, ama kötü örnek olma hakkı yoktu.

Bunun üzerine Mattel şirketi, ikilinin barıştıklarını resmi olarak duyurdu.

Robocop'un çocukları savaşa gidiyor

2005 yılında Pentagon, yenilmez bir otomatlar ordusu rüyasının gerçekleşmekte olduğunu açıkladı.

Askeri sözcü Gordon Johnson'a göre, Afganistan ve Irak savaşları robotların gelişimine büyük katkı sağladı. Gece görüş sistemi ve otomatik silahlarla donatılmış robotlar artık, düşman hedeflerinin yerlerini neredeyse sıfır hata payıyla belirleme ve yok etme becerisine sahipler.

Daha optimum bir etkinliğe ulaşmayı engelleyen insani özelliklere de sahip değiller.

-Robotların ne karınları acıkıyor ne de korku hissediyorlar -dedi Johnson-. *Verilen emirleri asla unutmuyorlar. Ve yanlarında savaşanın yediği bir kurşunla ölmesi onların umurunda bile olmuyor.*

Kılık değiştirmiş savaşlar

Kolombiya yirminci yüzyılın başlarında Bin Gün Savaşı'nı yaşadı.

Yirminci yüzyılın ortalarında, günlerin sayısı üç bine çıktı.

Yirmi birinci yüzyılın başlarında artık günleri saymak imkânsızlaştı.

Ancak Kolombiya açısından ölümcül olan bu savaş Kolombiya'nın sahipleri açısından o denli ölümcül değil:

Savaş ortamı korkuyu arttırıyor ve korku da adaletsizliği kaderin kaçınılmaz bir unsuruna dönüştürüyor;

savaş yoksulluğu arttırıyor ve yoksulluk da çok az bir ücret ya da bir hiç karşılığında çalışan kol gücü sunuyor;

savaş köylüleri topraklarından sürüyor ve bu topraklar çok düşük bir fiyata ya da bedavaya kapatılıyorlar;

savaş bir yandan silah kaçakçılarına ve sivilleri kaçıranlara büyük paralar kazandırırken, diğer taraftan uyuşturucu kaçakçılarına, kokainin Kuzey Amerikalıların burunlarını, Kolombiyalılarınsa ölülerini ortaya koydukları bir iş kolu olarak kalması için güvenli sığınaklar yaratıyor;

savaş sendikaların militanlarını katlediyor, sendikalar grevlerden ziyade cenaze törenleri düzenliyor ve böylece Chiquita Brands, Coca-Cola, Nestle, Del Monte ya da Drummond Limited gibi şirketleri rahatsız etmeyi bırakıyorlar;

ve savaş, kendisinin kaçınılmaz olduğu kadar açıklanamaz da olması için, savaşın nedenlerini ortaya koyanları katlediyor.

Şiddet konusunda uzman olan kişiler Kolombiya'nın ölüme âşık bir ülke olduğunu söylüyor.

Bu onun genlerinde var, diyorlar.

Irmağın kıyısındaki kadın

Ölüm yağıyor.

Kolombiyalılar, can pazarında kurşunla ya da bıçakla,

pala ya da pençe darbesiyle,

darağacında ya da ateşte,

havadan düşen bomba ya da yerde yatan mayınla ölüyorlar.

Uraba selvasında, Perancho ya da Peranchito nehirlerinin herhangi bir kıyısında, Eligia adındaki bir kadın kamış ve palmiye yaprağından yapılmış evinde, sıcağa, sivrisineklere ve de korkuya

karşı yelpazelenir. Ve yelpaze ileri geri kanat çırparken yüksek sesle şöyle diyor:

-Eceliyle ölmek ne güzel bir şey olurdu.

Uydurma savaşlar

Reklam kampanyaları, *marketing* operasyonları. *Hedef* kamuoyu. Savaşlar, yalan söyleyerek satılıyor, aynen otomobil satar gibi.

1964 Ağustosunda, Başkan Lyndon Johnson, Vietnamlıların iki Birleşik Devletler gemisine Tonkin Körfezi'nde saldırdıklarını açıkladı.

Başkan bu nedenle Vietnam'ı istila etti, uçaklarını ve birliklerini oraya gönderdi, popülaritesi tavan yaptı, gazeteciler ve politikacılar tarafından alkışlandı, demokrat hükümet ve cumhuriyetçi muhalefet komünist saldırısına karşı tek bir parti gibi oldular.

Savaş, çoğunluğu kadın ve çocuklardan oluşan bir yığın Iraklının canını aldıktan sonra, Johnson'ın Savunma Bakanı Robert McNamara, Tolkin Körfezi saldırısının hiçbir zaman yaşanmadığını itiraf etti.

Ölenler dirilmediler.

2003 Martında, Başkan George W.Bush, *böylesine öldürücü olanı daha önce icat edilmemiş* kitle imha silahlarıyla Irak'ın dünyayı yok etme noktasına geldiğini açıkladı.

Başkan bu nedenle Irak'ı istila etti, uçaklarını ve birliklerini oraya gönderdi, popülaritesi tavan yaptı, gazeteciler ve politikacılar tarafından alkışlandı, demokrat hükümet ve cumhuriyetçi muhalefet terörist saldırısına karşı tek bir parti gibi oldular.

Savaş, çoğunluğu kadın ve çocuklardan oluşan bir yığın Vietnamlının canını aldıktan sonra, Bush kitle imha silahlarının hiçbir zaman var olmadığını itiraf etti. *Böylesine öldürücü olanı daha önce icat edilmemiş silahlar* onun tarafından uydurulmuştu.

İlk yapılan seçimlerde halk onu yeniden seçerek ödüllendirdi.

Küçükken annem bana yalanın bacakları kısa olur demişti. O yanlış biliyormuş.

Sarılmanın ortaya çıkışı

Evrensel edebiyatın ilk aşk şiiri, yerle bir edilmesinden binlerce yıl önce Irak'ta doğdu:

Şarkıcı süslesin şarkılarıyla
sana anlatacağım öyküyü

Şiir, bir tanrıçayla bir çobanın buluşmasını Sümer dilinde anlatır.

Tanrıça İnanna o gece sanki ölümlüymüş gibi sevdi. Çoban Dumuzi ise bu gece boyunca ölümsüz oldu.

Yalancı savaşlar

Irak Savaşı, Batı'nın petrolünü Doğu'nun kumlarının altına koymuş olan Coğrafya'nın yaptığı hatayı düzeltme ihtiyacından doğdu. Ancak hiçbir savaş şunu dürüstçe itiraf etmez:

-Çalmak için öldürdüm.

Kötü niyetli dillerin *Şeytanın boku* adını verdikleri siyah altın sayısız savaşlara vesile oldu ve olmaya da devam edecek.

Yirminci yüzyılın sonlarıyla yirmi birinci yüzyılın başları arasında Sudan'da süren, etnik ve dini çatışma kılığına girmiş uzun petrol savaşında çok sayıda insan hayatını kaybetti. Yanmış yıkılmış köylerin ve tamamen tahrip edilmiş tarlaların bulunduğu alanlarda, ne sihirdir ne keramet, hemen kuleler, kuyular ve boru hatları bitiyordu. Ve katliamların daha sonra devam ettiği Darfur bölgesinde, ayaklarının altında petrol olabileceği ortaya çıkınca hepsi Müslüman olan yerliler birbirlerinden nefret etmeye başladılar.

Ölenlerin ve öldürenlerin tamamı Katolik olmasına rağmen, Ruanda tepelerindeki katliamın da, etnik ve dini bir savaş olduğu söylenmişti. Oysaki sömürge döneminin mirası olan nefret, Belçika'nın inekleri Tutsiler'e verip toprağı Hutular'a işletmeye ve çoğunluk Hutular'ı azınlık Tutsiler'e yönettirmeye karar verdiği günden beri sürmektedir.

Bir başka büyük çaplı can kaybı olayı geçtiğimiz yıllarda Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde koltan için mücadele eden yabancı şirketlerin hizmetinde çalışan insanlar arasında yaşandı. Bu tuhaf mineral, cep telefonlarının, bilgisayarların, mikroçiplerin ve

iletişim araçlarındaki pillerin imalatında olmazsa olmaz bir şeydir, ama adı pek anılmaz.

Açgözlü savaşlar

1975'te Fas Kralı, Batı Sahra ülkesini istila etti ve halkın çoğunluğunu ülkeden kovdu.

Batı Sahra bugün Afrika'daki son sömürge.

Fas, onun kendi kaderini belirleme hakkını tanımayarak, bu ülkeyi gasp ettiğini ve en küçük bir geri verme niyeti olmadığını itiraf etmiş oluyor.

Bulutların evlatları, yağmurun iz sürücüleri olan Sahraviler ebedi bir kedere ve ebedi bir nostalji cezasına mahkum durumdalar. Birleşmiş Milletler onlara bin kere hak verdi, ancak bağımsızlık çölde sudan daha ender rastlanan bir şey.

Birleşmiş Milletler, İsrail'in Filistin topraklarındaki işgaline karşı da bin kere görüş belirtti.

1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulması için sekiz yüz bin Filistinlinin yurtlarından kovulması gerekti. Kovulan Filistinliler evlerinin anahtarlarını da yanlarında götürdüler; asırlar önce Yahudilerin İspanya'dan kovulurken yaptıkları gibi. Yahudiler İspanya'ya bir daha asla dönemediler. Filistinliler Filistin'e bir daha asla dönemediler.

Gitmeyip kalanlarsa, sürekli istilaların her geçen gün giderek küçülttüğü topraklarda boyun eğerek yaşamaya mahkûm oldular.

Filistinli Susan Abdullah bir terörist yaratmanın reçetesini biliyor:

Onu su ve yemekten mahrum et.

Evinin etrafını savaş silahlarıyla çevir.

Ona her saat, özellikle de akşamları her türlü araçla saldır.

Evini yık, ekili arazisini tahrip et, yakınlarını özellikle de çocukları öldür ya da sakat bırak.

Tebrikler: Bir intihar bombacısı ordusu yarattınız.

Dünyayı öldüren savaşlar

On yedinci yüzyılın ortalarında, İrlandalı piskopos James Ussher, dünyanın İsa'dan önce 4004 yılında 22 Ekim cumartesi günü şafak vaktiyle, ertesi gece arasında doğduğunu açıkladı.

Ne var ki, dünyanın ölümüyle ilgili kesin bilgilere sahip değiliz. Ancak katillerinin yoğun çalışma temposuna bakılınca bunun çok gecikmeyeceğinden korkuluyor. Yirmi birinci yüzyıldaki teknolojik ilerlemeler, insanlık tarihi içinde yirmi bin yıllık ilerlemeye eşdeğer olacak, ama bu gelişmenin hangi gezegende kutlanacağı bilinmiyor. Shakespeare bunu çoktan öngörmüştü: *Bu günlerin talihsizliği delilerin körleri yönetmesidir.*

Bizim yaşamamıza yardım etmek için yaratılmış makineler bizi ölmeye davet ediyorlar.

Büyük şehirler nefes almayı ve yürümeyi yasaklıyorlar. Kimyasal bombardıman kutuplardaki buzları ve dağların zirvelerindeki karları eritiyor. Kaliforniya'daki bir seyahat acentesi, buzullara elveda demek için Grönland'a turlar düzenliyor. Deniz, kıyıları yutuyor ve balıkçıların ağlarına morina balığı yerine denizanaları takılıyor. Çeşitliliğin yemyeşil bayramı olan doğal ormanlar, endüstriyel ormanlara ya da taşların bile yaşayamadığı çöllere dönüşüyorlar. Bu yüzyılın başlarında yirmi ülkede yaşanan kuraklık yüzünden yüz milyon köylünün işi Tanrıya kaldı. *"Doğa artık çok yoruldu"* diye yazmıştı İspanyol keşiş Luis Alfonso de Carvallo. Hem de, 1695 yılında; bugünleri görse ne derdi acaba?

Kuraklığın olmadığı yerlerdeyse, şiddetli yağmurlar görülüyor. Her geçen yıl sellerin, kasırgaların, siklonların ve depremlerin sayısı artıyor. Bunlara doğal afetler deniyor, sanki doğa bunların kurbanı değil de, sorumlusuymuş gibi. Dünyayı öldüren afetler, yoksulları öldüren afetler: Guatemala'da bu tür doğal afetlerin eski *cowboy* filmlerine benzediği söyleniyor, çünkü bu afetlerde sadece yerliler ölüyor.

Yıldızlar neden tir tir titriyorlar? Yakında gökyüzündeki diğer gezegenleri istila edeceğimizi hissediyorlardır belki de.

Tule'nin devi

1586 yılında, İspanyol papaz Josep de Acosta onu, Oaxaca'nın üç fersah uzağındaki Tule köyünde gördü: *Bu ağacı yukarıdan düşen bir yıldırım tam ortasından ikiye ayırmış. Dediklerine göre yıldırım parçalamadan önce altına bin adamın sığacağı gölgesi varmış.*

Ve 1630'da, Bernabé Cobo, ağacın üç kapısı olduğunu yazdı; ayrıca bu kapılar at sırtında içlerinden geçecek denli büyüktüler.

O bugün hâlâ orada. İsa'dan önce doğdu ve bugün hâlâ orada duruyor. O bu dünyanın en yaşlı ve en devasa canlısı. Sık dalları arasında binlerce kuşun yuvası bulunuyor.

Bu yeşil tanrı yalnızlığa mahkûm edilmiş. Ona eşlik eden bir orman yok etrafında.

Şehir trafiğinin ortaya çıkışı

Atlar kişniyor, arabacılar küfrediyor, kırbaçlar havada ıslık çalıyor.

Soylu beyefendi öfkeye kapılmıştı. Asırlardan beri orada bekliyordu. Arabasının önü başka bir at arabası tarafından kesilmişti ve birçok arabanın arasında boş yere geri dönmeye çalışıyordu. Daha fazla sabrı kalmayınca arabadan indi, kılıcını kınından çekti ve yolunun üzerinde karşısına çıkan ilk atın karnını deşti.

Bu olay 1766 yılının bir cumartesi akşamüstü, Paris'teki Place des Victoires'da yaşandı.

Soylu beyefendi Marquis de Sade idi.

Bugünün trafik sıkışıklıkları çok daha sadist.

Bilmece

Onlar ailenin şımartılanlarıdır.

Çok oburdurlar: Petrol, gaz, mısır, şekerkamışı ve ne bulurlarsa yutarlar.

Onları yıkamaya, onlara yemek ve barınak vermeye, onlar hakkında konuşmaya ve onlar için yol açmaya adanan insan vaktinin sahibidirler.

Bizden daha hızlı çoğalırlar ve yarım asır öncesine göre on misli daha kalabalıktırlar.

Savaşlardan daha çok insan öldürürler, ancak hiç kimse onların cinayetlerini ihbar etmez, özellikle de onların reklamlarıyla yaşayan gazeteciler ve televizyon kanalları.

Bizden sokakları çalarlar, havayı çalarlar.

Bizi şunu söylerken duyduklarında gülmeye başlarlar: *Ben idare ediyorum.*

Teknolojik devrimin kısa hikâyesi

Büyüyün ve çoğalın dedik, makineler de büyüyüp çoğaldılar.

Bizim için çalışacaklarına söz vermiştiler.

Şimdi biz onlar için çalışıyoruz.

Gıda miktarını arttırsınlar diye icat ettiğimiz makineler açlığı çoğaltıyorlar.

Kendimizi savunmak için icat ettiğimiz makineler bizi öldürüyorlar.

Hareket etmek için icat ettiğimiz otomobiller bizi hareketsiz hale getiriyorlar.

Buluşmak için icat ettiğimiz şehirler bizi yalnızlaştırıyorlar.

İletişim kurmak için icat ettiğimiz önde büyük iletişim araçları, ne bizi dinliyor ne de bizi görüyorlar.

Biz makinelerimizin makineleriyiz.

Onlar masum olduklarını iddia ediyorlar.

Ve bunda haklılar.

Bhopal

Kâbus komşuları gece yarısı uyandırdı: Gökyüzü alev alevdi.

1984 yılında Hindistan'ın Bhopal şehrinde, Union Carbide Corporation şirketine ait olan fabrikada bir patlama oldu.

Hiçbir güvenlik sistemi çalışmadı. Ya da ekonomi terimleriyle ifade edecek olursak: verimlilik, büyük çaplı maliyet düşüşleri dayatarak, güvenlikten feragat etti.

Kaza diye adlandırılan bu suç binlerce insanı öldürürken bir o kadarının da bir daha iyileşmeyecek şekilde hasta olmasına yol açtı.

Dünyanın güneyinde insan hayatı çok ucuzdur. Uzun süren bir mücadelenin ardından Union Carbide her ölen insan için üç bin dolar, tedavisi mümkün olmayan her hasta için de bin dolar tazminat ödedi. Ve şirketin saygın avukatları hayatta kalanların taleplerini reddettiler, zira bu insanlar neyi imzaladıklarının farkında olmayan okuma yazma bilmez kişilerdi. Şirket, Bhopal'ın ne suyunu ne havasını (bunlar hâlâ zehirli bir haldeler) ne de toprağını (hâlâ cıva ve kurşun dolu) temizledi.

Ama Union Carbide bu işi en iyi bilen makyaj uzmanlarına milyonlar ödeyerek imajını temizledi.

Birkaç yıl sonra, bir diğer kimya devi Dow Chemical, bu şirketi satın aldı. Ama sadece şirketi, yoksa onun sabıka kaydını değil. Dow Chemical olaydaki her türlü sorumluluğu reddederek kendisini işin için sıyırdı ve şirket binası önünde protesto gösterisi yapan kadınlar aleyhine kamu düzenini bozmaktan dava açtı.

Hayvani iletişim araçları

Bir 1986 İlkbaharı gecesi Çernobil Nükleer Santrali'nde bir patlama meydana geldi.

Sovyet Hükümeti, konuyla ilgili konuşma yasağı getirdi.

Korkunç sayıda insan ya hayatını kaybetti ya da yürüyen bombalara dönüştü, ama televizyon, radyo ve gazeteler olaydan hiç bahsetmediler. Üçüncü günün sonunda gizliliği ihlal ettiler ama bunu yaşanan radyoaktif patlamanın yeni bir Hiroşima olduğu konusunda insanları uyarmak için değil, meydana gelenin küçük bir kaza olduğu, her şeyin kontrol altında bulunduğu ve paniğe kapılacak bir durum olmadığı konusunda halkı yatıştırmak için yaptılar.

Yakınlarda ya da uzaklardaki topraklarda ve sularda yaşayan köylülerle balıkçılar çok ama çok ciddi bir durumun söz konusu olduğunu anladılar. Kötü haberi iletenler hemen uçmaya başlayıp ufukta gözden kaybolan arılar, eşekarıları ve kuşların yanı sıra yerin bir metre derinliğine kaçıp balıkçıları yemsiz, tavuklarıysa yemeksiz bırakan solucanlar oldular.

Bundan birkaç on yıl sonra Asya'nın güneydoğusunda bir *tsunami* meydana geldi ve dev dalgalar çok sayıda insanı yuttu.

Trajedi kuluçka aşamasındayken ve denizin derinliklerinde, toprağın daha yeni çatırdamaya başladığı sırada filler hortumlarıyla umutsuz sızlanma sesleri çıkarttılar, ama hiç kimse anlamadı. Ardından bağlı bulundukları zincirleri kopardılar ve paniğe kapılmış bir halde ormanın içlerine doğru kaçmaya başladılar.

Ayrıca flamingolar, leoparlar, kaplanlar, yaban domuzları, geyikler, mandalar, maymunlar ve yılanlar da felaketten önce oradan kaçtılar.

Dalgalara yenik düşenler sadece insanlarla kaplumbağalar oldular.

Arno

Doğanın daha henüz tımarhaneye gönderilmediği zamanlarda da, ilerde yaşanacaklar konusunda ipucu veren delilik ataklarına rastlanıyordu.

1966 yılının sonlarında, Arno Nehri kendi tufanını yaratma düşünü gerçekleştirdi ve Floransa şehri tarihinin en büyük su baskınına maruz kaldı. Floransa sadece bir gün içinde İkinci Dünya Savaşı'ndaki bombardımanlarda kaybettiğinden fazlasını kaybetti.

Tamamen çamura gömülen Floransalılar felaketin ardından ellerinde kalanı kurtarmaya koyuldular. Erkeklerin ve kadınların suların içinde debelenerek, didinerek, Arno'ya ve bütün sülalesine küfrederek kurtarma çalışmalarını sürdürdükleri sırada, upuzun bir kamyon yalpalayarak oradan geçti.

Kamyon selde ölümcül bir şekilde yaralanmış devasa bir bedeni taşıyordu: Kafa arka tekerlerin üzerinde sarsılırken kırık bir kol yanda asılı duruyordu.

Bu ahşap devin geçişi sırasında, erkekler ve kadınlar kürekleriyle kovalarını bir kenara bıraktılar ve başlarını açıp istavroz çıkardılar. Ve gözden yitene kadar sessizce beklediler.

Bu geçen de Floransa şehrinin bir evladıydı.

Bu çarmıha gerili İsa, bu parçalara ayrılmış İsa, yedi asır önce bu şehirde, ünlü ressam Giotto'nun hocası Giovanni Cimabue'nin elinden doğmuştu.

Ganj

Hindistan'ın büyük nehri Ganj toprağı sulamıyordu. Yukarıdaki, uzaklardaki gökleri suluyordu ve tanrılar kendilerine su ve serinlik sağlayan nehirden ayrılmak istemiyorlardı.

Ganj taşınıp Hindistan'a gelmeye karar verene kadar da bu böyle sürüp gitti. Şimdi orada, sularında canlılar arınsın ve ölülerin külleri taşınsın diye Himalayalar'dan denize kadar akıyor.

İnsanlara acıyarak yeryüzüne inen bu kutsal nehir, yaşamasını imkânsız kılan çöplerin ve zehirlerin dünyada kendisine armağan olarak verileceğini hiç düşünememişti.

Nehir ve balıklar

Eski bir atasözü, insanlara balık vermek yerine balık tutmayı öğretmek daha iyidir der.

Amazon bölgesinde yaşayan Piskopos Pedro Casaldáliga, bunun çok doğru olduğunu, çok güzel bir fikir olduğunu söylüyor, ama herkesin malı olan nehri birinin satın alıp bize balık tutmayı yasaklarsa ne olacak? diye soruyor. Ya da, içine dökülen toksik maddelerle nehir zehirlenirse, balıklar zehirlenirse ne olacak? Ya da, şu anda olan olursa ne olacak?

Nehir ve geyikler

En eski eğitim kitapçığı bir kadının eseriydi.

Gaskonyalı Dhouda, dokuzuncu yüzyılın başlarında *Oğlum İçin Ders Kitabı* adlı eserini Latince yazdı.

Hiçbir şeye zorlamıyordu. Sadece fikir veriyor, tavsiye ediyor, gösteriyordu. Sayfalarından birinde bizi, *geniş nehirleri, birbiri ardına tek sıra halinde, kafalarını ve boynunlarını önlerindeki geyiğin sırtına dayamak suretiyle yüzerek geçen* geyiklerden ders almaya davet ediyordu; *böylece birbirlerine destek olur ve nehri çok daha kolayca aşarlar. Ve o kadar akıllı ve bilinçliler ki, sıranın başındakinin yorulduğunu hissettikleri anda onu en arkaya yollarlar ve sıranın başına başka bir geyik geçer.*

Trenin kolları

Günde altı milyon yolcuyu taşıyan Bombay'ın trenleri fizik kurallarını altüst eder: onların içine her seferinde, sığabileceğinden çok daha fazla yolcu biner.

Bu zorlu yolculukları iyi bilen Suketu Mehta'nın dediğine göre, tamamen dolu trenleri kaçıran yolcular trenin peşinden koşmaya başlarlar, zira treni kaçırmak demek işini kaybetmek demek.

İşte bu sırada vagonlardan dışarıya kollar çıkar; trenin peşinden koşanların tırmanmasına yardım etmek için camlardan çıkan ya da tavandan aşağıya sarkan kollar. Ve trenin bu kolları koşarak gelene, ne yabancı mısın yoksa yerli misin diye, ne hangi dili konuşuyorsun diye, ne Brahma'ya mı, Allah'a mı, Buda'ya mı yoksa İsa'ya mı inanıyorsun diye, ne de hangi kasta -en alttakine mi yoksa hiçbirine mi- aitsin diye sormuyorlar.

Ormandaki tehlike

Savitri gitti.

Çağrısını işitip onu aramaya gelen yabani götürdü onu; parmaklığı ezip geçti, muhafızları etkisiz hale getirdi ve çadırın içine daldı. Bu arada dişi olan zincirlerini kopardı ve ikisi birlikte ormanın içinde gözden kayboldular.

Olympic adlı sirkin sahibi kaybının yaklaşık dokuz bin dolar olduğunu hesapladı ve daha da kötüsü, Savitri'nin arkadaşı Gavitri'nin bunalıma girdiğini ve artık çalışmak istemediğini söyledi.

Kaçak çift 2007 yılı Ağustos ayı sonlarında, Kalküta'dan iki yüz kilometre kadar uzaktaki bir gölün kıyısında bulundu.

İz sürücüler onlara yaklaşmaya teşebbüs etmediler. Erkek ve dişi fil hortumlarını düğüm yapmışlardı.

Su kaynaklarındaki tehlike

Kıyamet (21: 6)'da bildirildiğine göre, Tanrı yeni bir dünya yapacak ve şöyle diyecektir:

-Susamış olanlara kaynak sularını bedavaya vereceğim.

Bedavaya mı? Yeni dünyada, Dünya Bankası'nın ya da soylu su ticareti yapan kutsal işletmelerin yeri olmayacak mı yani?

Öyle görünüyor. Bu arada bugün hâlâ yaşadığımız eski dünyada su kaynakları ele geçirmek için petrol rezervleri kadar can atılan yerler arasında ve giderek birer savaş alanına dönüşmekteler.

Amerika kıtasındaki ilk su savaşı Meksika'nın Hernán Cortés tarafından işgali oldu. Mavi altın için en son mücadeleler Bolivya ve Uruguay'da yaşandı. Bolivya'da ayaklanan halk kaybedilen suyu geri aldı; Uruguay'da yapılan bir halk oylaması suyun kaybedilmesini engelledi.

Topraktaki tehlike

1996 yılında bir akşam vakti, Brezilya'nın Amazon bölgesinde, on dokuz köylü Para eyaletindeki Askeri Polis mensupları tarafından soğukkanlılıkla delik deşik edilerek öldürüldüler.

Para eyaletinde ve Brezilya'nın önemli bir kısmında, toprağın efendileri gasp ettikleri ya da babalarının gasp edip miras yoluyla onlara bıraktığı uçsuz bucaksız araziler üzerinde hüküm sürüyorlar. Onların mülkiyet hakkı yaptıklarının yanlarına kâr kalma hakkı. Katliamın üzerinden on yıl geçmesine rağmen ne efendilerden ne de onların silahlı adamlarından tutuklanan hiç kimse yok.

Bu trajedi Topraksızlar Hareketi'ne bağlı köylüleri ne korkuttu ne de cesaretlerini kırdı. Aksine sayılarını arttırdı ve onların çalışma arzularını, bu dünyada affedilmez bir suç ya da anlaşılmaz bir delilik gibi görünen toprağı işleme arzularını katladı.

Gökteki tehlike

2003 yılındaki bir halk ayaklanması Bolivya Hükümeti'ni devirdi.

Yoksulların daha fazla dayanacak gücü kalmamıştı. Yağmur suyunu bile özelleştirmişler ve Bolivya'nın bütün Bolivyalılarla birlikte satışa çıkarıldığını ilan eden bayrağı dikmişlerdi.

Ayaklanma, çok yükseklerde yer alan La Paz şehrinin de yükseklerinde bulunan El Alto'yu silkeledi. Burası yoksulun yoksulu insanların melankoli çiğneyerek ömürlerini tükettikleri bir yerdir; o kadar yüksektedirler ki, bulutları yukarı iterek yürürler ve oradaki bütün evlerin göğe açılan kapıları vardır.

Ve ayaklanmada ölenler göğe gittiler. Orası onlara dünyadan çok daha yakındı. Şimdi Cennet'in düzenini bozmakla meşguller.

Bulutlardaki tehlike

Vatikan'a ulaşan şüphe götürmez tanıklıklara göre, Antoni Gaudí sayısız mucizesinden ötürü azizler listesine girmeliydi.

Katalan modernizminin yaratıcı sanatçısı 1926'da öldü ve o günden itibaren birçok tedavi edilemezi tedavi etti, birçok bulunamazı buldu ve nerede olursa olsun iş ve barınak yarattı.

Kutsallaştırma süreci devam ediyor.

Göğün mimarisi büyük bir tehlike altında bulunuyor. Çünkü hiçbir ayini kaçırmayan bu iffetli, bu püriten adam aslında bir pagandı; evlerde ve parklarda çizdiği dünyevi labirentlerde bunu görmek mümkün.

Kendisine verdikleri bulutla ne yapacak şimdi? Bizi ilk günahın gecesi Adem'le Havva'nın içinde dolaşmaya mı davet edecek acaba?

Dünyanın genel envanteri

Arthur Bispo do Rosario, Tanrı'nın takdiriyle siyah, yoksul, denizci, boksör ve sanatçı oldu.

Rio de Janeiro akıl hastanesinde yaşadı.

Orada, yedi tane mavi melek ona ilahi emri ilettiler: Tanrı ona dünyanın genel bir envanterini çıkarmasını emretti.

Ona yüklenen görev anıtsal bir şeydi. Arthur gece gündüz çalıştı; ta ki 1989 Kışında, tamamen görevine yoğunlaştığı bir sırada, ölüm onu saçlarından kavradı ve götürdü.

Dünyanın tamamlanmamış envanteri hurdalardan,
kırık camlardan,
telleri dökülmüş süpürgelerden,

yürünmüş terliklerden,
içilmiş şişelerden,
uyunmuş çarşaflardan,
yolculuk yapılmış tekerlerden,
denize açılmış yelkenlerden,
yenilmiş bayraklardan,
okunmuş mektuplardan,
unutulmuş sözcüklerden ve
yağmış yağmurlardan oluşuyor.

Arthur çöplerle çalışmıştı. Çünkü bütün çöpler yaşanmış bir hayattı ve dünyada olan ya da olmuş olan ne varsa bunların hepsi çöpten geliyordu. Kusursuz olan hiçbir şey envantere girmeyi hak etmiyordu. Kusursuz olan hiç doğmadan ölmüştü. Yaşamın nabzı sadece yara izleri olanda atıyordu.

Yolun devamlılığı

Birisi zamanının sonuna gelip öldüğünde, bu dünyada onun adıyla anılmış gezintiler, arzular ve sözler de onunla birlikte ölürler mi?

Yukarı Orinoco yerlilerinin geleneğinde, ölen kişi adını kaybeder. Ölen kişinin yeşil muz çorbasına ya da mısır şarabına karıştırılan küllerini içerler ve bu törenden sonra bir daha hiç kimse onun adını anmaz: O artık başka bedenlerde, başka isimlerle gezer, arzular ve söyler.

Gecedeki tehlike

Uyurken, bizi gördü.

Helena rüyasında bir havaalanında sıraya girdiğimizi gördü.

Uzun bir sıra: her yolcu koltuğunun altında bir gece önce üzerinde uyuduğu yastığını taşıyordu.

Yastıklar rüyaları okuyan bir makinenin içinden geçiyordu.

Kamu düzeni açısından tehlike teşkil eden rüyaları okuyan bir makineydi bu.

Kaybolan şeyler

Barış ve adalet haykırarak doğan yirminci yüzyıl kanın içinde boğulmuş olarak öldü ve bulduğundan çok daha adaletsiz bir dünya bıraktı arkasında.

Yine barış ve adalet haykırarak doğan yirmi birinci yüzyıl da, önceki yüzyılın izinden gitmekte.

Ben çocukken, dünyada kaybolan her şeyin Ay'a gittiğine inanıyordum.

Ne var ki, Ay'a giden astronotlar orada ne tehlikeli rüyaları ne tutulmayan vaatleri ne de kırık umutları buldular.

Eğer bunlar Ay'da değilseler, neredeler o zaman?

Yoksa dünyada kaybolmadılar mı?

Yoksa dünyada saklanıyorlar mı?

Resimler dizini

Syf. ("Canavarlar ve Hayali Varlıklar" sergisinden gravürler, Biblioteca Nacional, Madrid, 2000)

11 Ulisse Aldrovandi, 1642.
16 Anonim, tarihi bilinmiyor.
29 Jacques Collin de Plancy. 1863.
37 Lychosthenes, 1557.
45 Aldrovandi, 1642.
64 Obsequens, 1552.
73 Aldrovandi, 1642.
80 Aldrovandi, 1640.
87 Ambroise Paré, 1594.
93 Aldrovandi, 1642.
100 Lychosthenes, 1557.
111 Collin de Plancy, 1863.
116 Lychosthenes, 1557.
120 Lychosthenes, 1557.
120 Lychosthenes, 1557.
132 Anonim, 1497.
136 Ambroise Paré, 1610.
151 Anonim, 1654.
168 Andrea Alciato, 1749.
189 Ludwig Holberg, 1741.
204 Anonim, XIX.yy.
218 Aldrovandi, 1642.
225 Anonim, 1497.
234 Holberg, 1741.
240 Aldrovandi, 1642.
258 Aldrovandi, 1642.
298 Collin de Plancy, 1863.
320 Anonim, 1624.
348 Aldrovandi, 1642.
363 Paré, 1560.
368 Lychosthenes, 1557.

Özel isimler dizini

Abbeville, 186
Abdullah, Prens, 286
Abdullah, Sarhan, 324
Abdullah, Susan, 362
Abdullah, Yasemin, 323
ABC, 320
Acapulco, 281
Acosta, Joseph de, 363
Acuña, Cristóbal de, 136
Adams, John, 186
Adem, 84, 114, 116, 370
Aeneas, 67
Afrika, 9, 13, 50-1, 67, 104-6, 119, 151, 166-9, 171-2, 175, 178, 213-4, 218, 236, 244-50, 258, 274, 334, 336,361
Afrodit, 55
Agamemnon, 54, 57
Agrippina, 71
Aguilera, Griselda, 338
Agustin, Aziz, 93
Agustus, 68
Ağrı Dağı, 50, 102
Ahamenişler, 46
Ahmet, Üstad, 222
Akdeniz, 302, 303
Akhilleus,43, 52, 54
Akka, 92
Alabama, 306, 326
Aleijadinho, 178-9
bkz. Lisboa, Antonio Francisco,
Alexander, Alfonso, 293
Ali, Halife, 83
Ali, Muhammed, 342
Allende, Salvador, 347
Almagro, Diego de, 122
Almanya, 96, 130, 134, 192, 244-5, 252, 270-1, 285, 297, 308-12, 318, 326, 330
Alp Dağları, 200
Altın Boynuz, 110
Aluzinnu, 20
Alwar, Mihrace, 233
Alvarado, Pedro de, 122
Álvarez Argüelles, 153
Ama, José Feliciano, 292
Amazon bölgesi, 367, 369
Amazonlar, 43-4
Ambrosio, Aziz, 93
Amecameca, 138
American Colonization Society, 213
Amerika, 20, 43, 51, 105-6, 121, 123, 131, 134-7, 140-1, 146, 148, 153, 159-161, 166-9, 171, 177-8, 183, 197, 207, 209, 238, 255,369,
Amerika, Güney, 155, 226, 358
Amerika, Kuzey, 155, 185, 209, 204, 219, 257-8, 293, 341, 347
Amerika, Orta, 139, 212-3
Amerika, Latin, 193, 198, 206, 262
Amherst, 238
Amherst, Jeffrey, 140
Amset, 44
Amsterdam, 157
Anaksagoras, 62, 126
And Dağları, 145, 181
Anderson, John Henry, 218-9
Andrade, José Leandro, 289
Anenecuilco, 280
Angela, Foligno'lu azize, 93
Antiemperyalist Cephe, 259
Antiller, 209
Antiokus, 65
Apaza, Gregorio, 183
Apollon, 43, 54
Apolonia, Azize, 149
Aponte, Carlos, 293
Appia, 66
Arabistan, 86, 104-5, 281
Arabistanlı Lawrence, 287
Arcimboldo, Giuseppe, 158
Ardila Gómez, Rubén, 293
Arenal, Concepción, 217, 298
Argos, 54
Arjantin, 193, 205, 208, 225-6, 254, 256, 348-9, 353
Arias Salgado, Gabriel, 299
Aristofanes, 57-8
Aristoteles, 42, 52, 63, 117, 126, 134, 263
Arizona, 211
Arkah, 91
Arles, 264
Armstrong, Louis, 273
Arnaud-Amaury, Başrahip, 88
Arno, nehir, 366
Arşimet, 82, 126, 214
Artemis, 57
Artigas, José, 206-8

Askra, 55
Aslan Yürekli Richard, 88
Aspasia, 61-2
Assisi, 90-1
Assumar, 179
Astiz, Alfredo, 348
Asturias, 153, 301
Asur, 19, 21
Asya, 26, 51, 102, 110, 119, 121, 243, 366
Atahualpa, 140
Ateşin Efendisi, 33
Athena, 43, 55, 60
Atina, 43, 52, 57-62, 275
Atlanta, 307
Atlantis, 275
Atreus, 56-7
Auschwitz, 135, 310, 312
Austin, Stephen, 212
Avrupa, 26, 44, 50-1, 67, 73, 87, 92, 94-9, 102-3, 108, 110, 118-20, 125-6, 131, 133-6, 139-145, 163, 167-9, 172, 177, 187-8, 191, 200, 207, 211, 213, 218, 220, 230, 243-4, 250, 262, 276, 288, 307, 319, 322, 336, 343-4
Avustralya, 51, 141, 234
Avusturya, 130, 180, 195, 244, 271, 305, 357
Ayşe, 83-4

Babel, Isaac, 283-4
Babil, 18, 21, 41, 48, 73, 76, 118
Bachelet, Michelle, 209
Baden-Powell, Albay, 248
Bağdat, 86, 89
Baker, Joshephine, 287
Bakunin, M., 343
Bakü, 299
Baküs, 64-5
Balestrino, Esther, 348
Balkanlar, 52
Bangladeş, 222
Barlovento, 172
Barnard, Christian, 345-6
Baroda, Mihrace, 236
Barselona, 110, 157, 305-6
Bartola, 221-2
Basf, 315
Basra, 86
Bassa, Ferrer, 157
Bastidas, Micaela, 184-5
Bastidas, Rodrigo de, 124
Batı Şeria, 347
Batlamyus, 128
Battle, José, 265
Baudelaire, Charles, 243
Bayer, 315
Bayley, George, 323
Beethoven, L. V., 202-3, 340, 346
Behmai, 327
Belçika, 248, 264, 276, 336-9, 364
Bell, Kardeşler, *bkz.* Brontë, Kız kardeşler, 219
Benedicto, XVI, 83
Bengal, 225
Berger, John, 117
Berlin, 248, 316, 320-1, 346-7, 357
Bernard, Toulouse'lu, Keşiş, 98
Bernardo, Aziz, 95, 293
Bernhardt, Sarah, 249, 291
Bertelsmann, 314
Betances, Ramón, 209
Beveridge, Albert, 16
Beytüllahim, 78
Bezerra, João, 295
Béziers, 90
Bharatpur, Mihrace, 236
Bhopal, 368
Bierce, Ambrose, 262
Bingen, 96
Bioho, Domingo, 175
Birleşik Devletler, 16, 86, 109, 165, 185-6, 188, 194, 210, 212, 216-7, 227-8, 240, 247, 256, 261, 263, 265, 270, 272, 281, 291, 294, 297, 299, 304, 310, 314-5, 317, 322-3, 328, 337, 343-4, 346, 349, 359, 362
Birleşmiş Milletler, 304, 316, 338, 364
Bismarck, Prens, 194, 346
Bizans, 84, 112, 116
Black Hills, 257
Blumenbach, Johann Friedrich, 52
BMW, 315
Bocaccio, 99
Bogota, 209
Boğaziçi, 112
Boiotia, 56
Bolden, Buddy, 276
Bolivar, Simón, 198, 200
Bolivya, 179, 212-4, 229, 297, 358-9, 372-3
Bolonya, 263

Bombay, 259, 368
Bonapart, Napolyon, 195-6, 198-200
Bonhoeffer, Dietrich, 311
Borges, Jorge Luis, 276
Borgia, Rodrigo, *bkz.* VI. Aleksander, 105
Born, Bertran de, 96
Borromeo, Carlo, 150
Bosch, 115, 312
Bosch, Hieronymus, 115
Boss, Hugo, 311
Boston, 185, 237
Boticelli, Sandro, 112
Bouzid, Saâl, 318
Bowring, John, 229
Bragança y Burbon, 180
Brandenburg Başpiskoposu, 96
Brasilia, 146
Brecht, Bertolt, 330
Brezilya, 172, 175, 181, 197-9, 210, 225-7, 261-2, 270, 274, 277, 292, 294, 327, 353, 369
Brillat-Savarin, J.A., 202
Britanicus, 70
British Museum, 60, 230
Brontë, Kızkardeşler, 216
Brooklyn, 307
Brunete, 301
Bruno, Giordano, 116
Brüksel, 201, 335
Büchner, Georg, 195-6
Buckingham Dükü, 161, 211
Buenos Aires,205, 225, 264, 302, 348, 354
Buffalo Bill, 253-4
Buharin, Nikolay, 284
Burkina Faso, 336
Burundi, 245
Bush, George,17, 85, 258, 358
Bush, Prescott, 311
Bülow, von, Alman başbakan, 252
Byron, Lord, 215, 295

Cadiz, 123, 204
Caeiro, Alberto, 290
Calixto, III., 168
Callender, Ja mes, 185
Campaoré, Blaise, 337
Campos, Álvaro de, 290
Cancuc, 79
Cang Jie, 32-3
Canning, George, 206
Cape Town, 249
Capua, 65-6
Carabanchel, 304
Carlos, I., 125, 139, 304
Carlos, II., 153
Carlos, John, 341
Carolina, Güney, 173, 197
Caron, George, 315
Carrera, José Miguel, 206
Cartagena de Indias, 173
Carter, Robert, 184
Carvallo, Luis Alfonso de, 363
Casaldáliga, Pedro, 367
Casasola, Agustín Víctor, 280
Cascais, 291
Cascia, 109
Castañega, Martín de, 156
Castelli, Juan José, 206
Castro, Fidel, 340
Catalina, Azize, 109, 125
Catamarca, 205
Cauac Gökyüzü, 142
Cavanagh, Bernard, 219
CBS, 320
Celile, 76
Cenevre, 117, 249, 346
Cengiz Han, 101-2
Cenova, 102, 146, 172
Cervantes, Miguel de, 146, 148
Ceuta, 344
Cezaevi Reformu İçin Howard Topluluğu, 217
Cezayir, 243, 318
Chagall, Marc, 283
Chalco, 138
Champollion, Jean François, 23
Chamula, 79
Chaplin, Charlie, 295, 337
Chapultepec, 138
Charles, I., 220
Chiapas, 144
Chicago, 239, 260, 301
Chicomoztoc, 49
Chimalhuacan, 138
Chin, İmparator, 128
Chiquita Brands, 358
Churchill, Winston, 249, 286-7
CIA, 334
Cimabue, Giovanni, 367
Claudel, Camille, 264
Claudel, Paul, 264
Claudius, 71

Clay, Cassius,
bkz. Muhammed Ali, 342
Clinton, Bill, 111
Cobo, Bernabé, 363
Coca-Cola, 267, 312, 359
Cochabamba Vadisi, 355
Coimbra, 261
Colman, James, 235
Colorado, 211, 269, 356
Colorado Springs, 269
Colorado State University, 356
Columbia, 307
Compagnie de Guinée, 167
Conan Doyle, Arthur, 247-8
Condorcanqui, José Gabriel, 181
Conrad, Joseph, 245
Cook, James, 141
Cooper, Gary, 252
Copán, 142
Cordoba, 126-8
Córdoba, 205
Corrientes, 205
Cortés, Hernán, 122, 137-9, 367
Coruña, 300
Curie, Irene, 268
Curie, Pierre, 268
Cuscatlan, 350
Custer, George, 254
Cuvier, Georges, 218
Cuzco, 181-2

Çanakkale Boğazı, 53
Çernobil, 365
Çin, 32-6, 44, 104-5, 128, 187, 228-30, 331-2, 344
Çin Şi Huang, 35

Dakka, 221-2
D'Ailly, Pierre, 119
Daimler Benz, 312
D'Alembert, J., 187
Dali, Salvador, 239
Damieta, 90
Dantas, Lucas, 181
Dante, 129
Darfur, 361
Darius, 91
Darwin, Charles, 234-6, 255
David, Jacques Louis, 200
Defoe, Daniel, 220-1
Del Monte, 359
Demeter, 65
Deng Xiao-ping, 344
Deutsche Bank, 312
Devi, Phoolan, 325
Diana, 44
Díaz, José León, 293
Dickinson, Emily, 238
Dicle, 18, 86, 286
Diderot, Denis, 187
Digby, William, 232
Diodoro, 24
Dionysos, 251
Dolcino, 92
Domagk, Gerhard, 314
Dominicus, Aziz, 98
Dominik Cumhuriyeti, 258, 293-4, 305
Dominis, John, 341
Domon, Alice, 348
Domuzlar Körfezi, 295, 338
Don Kişot, 146-8
Dow Chemical, 365
Drake, Francis, 161
Drew, Charles, 307
Drummond Limited, 359
Dublin, 165
Duero Nehri, 125
Dulles, Allen, 334
Dumont, Alberto Santos, 270
Dumuzi, 360
Duquet, Léonie, 348
Durga, 325
Dünya Bankası, 336, 346, 369
Dwa-Jeti, 28
Dzhugashvili, Iósif, 283

Ebu'l-Ala El-Maarri, 90
Edinburgh, 235
Edison, Thomas Alva, 268
Edward, Prens, 162
Efestion,53
Einstein, Albert, 316
Eisenhower, Dwight, 334, 337
Eisenstein, Sergei, 317
Eko, 47
El Alto, 370
Elbarieh, 91
El Dorado, 161
Elektra, 43, 57
Elgin, Lord, 60, 230
Elhamra, 128
El-Harezmi, Muhammed, 86
Eligia, 359
Elizabeth, Kraliçe, 115, 162
El Kaide, 107

El-Kamil, Sultan, 91
El Salvador, 291, 349
El-Sukkar, 92
Endonezya, 345-6
Endülüs, 72, 127, 219, 204
Engel, Georg, 239
Engels, Friedrich, 265, 343
Enkidu, 20, 21
Enola Gay, 314
Epikuros, 62-3
Ernst, M., 276
Esenin, Sergei, 283
Eshilos, 57
Etiyopya, 185
Eunus, 65
Euripides, 56
Exû, 10
Ezekiel, 163

Falkland, 348
Fanta, 312
Fas, 169, 270, 344, 631
Faysal, 286
FBI, 327
Felipe, II., 128-9
Felipe, V., 167
Fellini, Ana, 349
Ferdinand, Kral, 123-4
Fernando, VII., 203-4
Fırat, 18, 21, 26, 286
Fidias, 60
Fierro, Martin, 131
Figari, Pedro, 262
Figueiredo e Melo, Pedro Américo de, 179
Filae, 24
Filipinler, 128, 258
Filistin, 131, 286, 344, 361-2
Fineo, 48
Finn, Huck, 259
Firestone, 214
Fischer, Adolf, 239
Fischer, Eugen, 252
Fisk, Robert, 56
Flandre, 124
Flaubert, Gustave, 240-1
Fleming, Alexander, 313-4
Floransa, 97, 112, 122, 125, 177, 366-7
Flossenbürg, 311
Ford, Henry, 311
Fornari, 125
Fox, William, 253
France, Anatole, 241
Francesco, Assisi'li aziz, 90-1
Franco, Francisco, 154, 299, 300-1, 305, 321-3
Franco, Ramón, 302, 304
Franklin, Benjamin, 183, 186
Fransa, 78, 87, 98-101, 109-10, 114, 130, 146, 148, 160, 167, 189-192, 196-7, 200, 202, 220, 227, 233, 244, 262, 267, 276, 278, 286, 303, 318-9
Freud, S., 57, 333
Friedrich, II., 102
Frigya, 193, 251
Frobenius, Leo, 275
Fuentes y Guzmán, Vali, 144
Fugger, Banker, 125
Funston, F., 259

Galapagos Adaları, 234
Galen, 782, 95, 126
Galilei, Galileo, 111, 116-7
Gana, 246
Gandhi, Mahatma, 321
Ganeşa, 24-5
Ganj, 74, 367
García, Bebel, 300
Gardel, Carlos, 274
Gaskonyalı Dhouda, 367
Gaudí, Antoni, 370
Gauguin, Paul, 216, 276
Gautier, T., 240
General Electric, 268, 312
General Motors, 267
George, Aziz, 136
Gerardi, Juan, 350
Germain, Sophie, 214
Geronimo, Aziz, 93
Gılgamış, 20-2
Giacometti, G., 276
Gilbert, Gregorio Urbano, 293
Gilles de Rais, 101
Giotto, 106, 155, 367
Girit, 39, 92
Girón Ruano, Manuel María, 293
Glasgow, 290
Gobi Çölü, 103, 119
Goethe, J. W., 266
Goldshtein, G. P., 284
Gonzaga, Luis, 180-1
González, Manuel, 293
Goodrich, 214
Gouges, Olympia de, 193-4

Goya, Francisco de, 203
Göring, Heinrich, 251-2
Göring, Hermann, 251
Granada, 123, 126, 128, 204
Grant, Ulises, 224-5
Green, Marshall, 346
Gregor, Nenizili Aziz, 74
Gregory, VII., 95, 344
Gregory, Doktor, 266
Griffith, D. W., 275
Grönland, 362
Gualterotti, Banker, 125
Guam, 258
Guanajuato, 177
Guatemala, 193, 293-4, 350, 363
Guernica, 301
Guevara, Ernesto Che, 146, 339
Guillotin, Joseph, 194
Gutenberg, 104
Guyana, 136
Güney Afrika, 218, 248, 252, 342
Gürcistan, 282
Gwalior, Mihrace, 233

Hadrianus, 72
Haiti, 196-8, 294, 305
Halsman, Philippe, 316
Ham, 13
Hamilton, Alexander, 186, 342-3
Hammurabi, 19
Hannibal, 200
Hanoi, 319
Harlem, 308
Hartum, 249
Harvard, 213
Hastings, Lord, 162
Hatşepsut, 27
Havana, 257, 338-9
Havva, 9, 40, 45, 48, 79, 84, 93-4, 114, 116, 132, 157, 370
Hawai, 22, 258
Hawkins, John, 161
Haydarabad, 233
Hayyam, Ömer, 86-7
Hazar Denizi, 102, 119
Hegel, F., 245, 281
Heidelberg, 206
Hektor, 54
Helena, 54, 56, 372
Henry, VI., 162
Henry, VIII., 158, 160, 211
Hera, 47
Herakles, 43, 45-6, 152
Heredot, 24, 26, 40
Herkül, 43, 45
Hermes, 46
Hernández Martínez, Maximiliano, 291
Hernández Pardo, Alfonso, 323
Hesiodos, 55
Hırvatistan, 269
Hi, 42
Hidalgo, Miguel, 206
Higuita, René, 330
Hildegard, Başrahibe, 94-5
Himalayalar, 321, 367
Hindistan, 16-7, 24, 41, 52, 74, 86, 95, 104-5, 144, 221-3, 227, 229, 231-4, 243, 321, 324, 351-2, 365, 367
Hine, 22
Hint Okyanusu, 235
Hipokrat, 61, 95, 126
Hiroşima, 314-6, 366
Hitler, Adolf, 301, 308, 311, 318, 310
Ho Shi Minh, 319
Ho Yi, 33
Hoechst, 312
Hoffmann, H., 271
Hogarth, William, 165
Hokusai, 223
Holiday, Billie, 307
Hollanda, 160, 169, 173, 195, 220
Holloway, Profesör, 266
Hollywood, 70, 253-4, 275, 295, 316
Holmes, Sherlock, 247-8
Home, Lord, 334
Homeros, 53-5
Honduras, 122, 212, 258, 293
Hong Kong, 229
Honorio, III., 132
Hopkins, Robert, 313
Horapollo, 24
Horus, 20, 25, 44
Houdin, Robert, 243
Houston, Sam, 212
Höss, Rudolf, 310
Huangdi, 33
Huayna Cápac, 140
Hubbard, Elbert, 268
Huelva, 302
Hugin, 29
Human Betterment Foundation, 296

Humboldt, Alexander von, 209-10
Hypatia, 81-2

Irak,17-20, 286, 301, 357-8, 360
İason, 120
IBM, 297, 311
IGFarben, 312
İbn Rüşd, 126-7
İbn Meymun, 126
İbni el Şeyh el Libi, 107
İbn-i Saud, 287
İbn-i Sina, 95
İfe, 276
İgnacio de Loyola, Aziz, 115
İitsu, Fujiwara, *bkz.* Hokusai, 223
İmadeddin el-Isfahani, 89
İnanna, 360
İndiana, 296
İngiltere, 73, 130, 134, 148, 15, 161-2, 165, 177, 184, 192, 195, 197-8, 201, 211, 219-21,225-6, 244-50, 257, 262,334
İrlanda, 145, 164-5, 219-20, 246
İsa, 21, 25, 51, 58, 64-5, 68, 74, 76-80, 83, 57-93, 98, 115-6, 129-30, 152, 155-7, 170, 176, 186-7, 228-30, 263, 275, 362-3, 367-8
İsis, 25-6
İskender, Büyük, 52-3
İskenderiye, 67-8, 82
İskoçya, 220
İspanya, 44, 69, 71, 73, 83, 98, 105-6, 122-3, 125-6, 130-1, 138, 147, 153-4, 161-3, 171, 190, 195, 204, 217, 257, 259, 262, 298-9, 301, 303, 321-2, 328, 336, 362
İsrail, 51, 344, 361
İstanbul, 111, 150
İsveç, 328
İsviçre, 130, 249, 272, 281, 312, 346
İtalya, 108, 130, 170, 244, 269, 277, 306, 314
ITT, 312
İthaka, 54
İwo Jima, 312
İzabel, Kraliçe, 123-4, 128
İzalco, 291
İzlanda, 120

Jaldei, Evgeni, 313
Jamaika, 172, 266
James, İngiltere kralı, 162, 220
Japonya, 74, 223-5, 230, 244, 315
Jardine, William, 228
Jaucourt, Louis, 187
Java, 104
Jean Krisostom, Aziz, 93
Jean Paul, II., 111, 349
Jeanne D'Arc, 101, 110
Jefferson, Thomas, 183, 185-6, 197
Jenner, Edward, 150
Jerciho, 92
João, V., 178
Johnson, Gordon, 358
Johnson, Lyndon, 359
Josefów, 309
Juana, Deli, 124-5
Juana Inés de la Cruz, Azize, 154
Junagadh, Mihrace, 233
Jül Sezar, 66-7, 69
Jüpiter, 44, 240
Jüstinyen, 26, 82
Jweidah, 324

Kafka, Franz, 271
Kafkasya, 50, 282
Kahire, 89, 127, 249, 323
Kaliforniya, 211, 362
Kalküta, 369
Kalvin, 117
Kam, 50
Kamboçya, 345
Kamenev, Lev, 284
Kamerun, 245
Kandinsky, W., 283
Kapurthala, Mihrace, 233
Kara Kadın, 33
Kara Panterler, 341
Karadeniz, 53
Karajan, Herbert von, 343
Karayip, 140, 160, 185-6, 292
Kassandra, 55
Kastilya, 124, 137, 341
Katerina, Rus kraliçesi, 283
Katolik Krallar, *bkz.* İzabel (Kastilya) ve Ferdinand (Aragon), 123, 126
Kau-Fu, 31
Kenya, 335
Kennedy, Joe, 311
Kennedy. John, 334
Kent. Victoria, 298
Kenyatta, Jomo, 335
Keops, 47
Kepler, Johannes, 117

Kettering, Charles, 267
Kıbrıs, 92
Kırım, 226, 233, 313
Kibele, 73, 301
King, Martin Luther, 111, 288, 326
Kipling, Rudyard, 251, 259
Kircher, Athanasius, 24
Kiros, 21, 46
Klaus, Aziz, 80
Kleopatra, 67-9
Klytaimnestra, 57
Kokura, 315
Kollontay, Aleksandra, 282
Kolombiya, 193, 196, 198, 258-9, 293, 329-30, 358-9
Kolomb, Kristof, 121-3, 136, 141, 161, 171, 193, 213, 322
Koltschitzky, F.G., 202
Kongo, 170, 255, 262, 276, 333-4, 336
Kongo Demokratik Cumhuriyeti, 361
Konstantin, 110
Konstantinopl, 87, 110-1
Kopernik, Nikolaus, 116, 118
Korda, Alberto, 339
Kore, 224
Korebus, 59
Korint, 58
Korkunç İvan, 317
Korsika, 202
Kosta Rika, 212
Köleler Sahili, 275
Kötü Alışkanlıkları Yok Etmek için New England Topluluğu, 238
Kramer, H., 132
Krupp, 312
Ku Klux Klan, 275, 307
Kubilay Han, 102
Kudüs, 16, 51, 77, 87, 92
Kursk, 317
Kutsal Boğa, 21
Kutsal Engizisyon, 106, 116-7, 124, 132, 152, 176, 178, 203
Küba, 121, 136, 193, 257-8, 295, 337-40
Kyushu, 29

La Barre, Jean François, 187
La Paz, 211, 370
Ladd, Alan, 252
Laemmle, Carl, 253
Lagrange, Profesör, 214
Lampião, 292
Lancashire, 230
Landa, Diego de, 141
Landa, Matilde, 303
Lansing, Robert, 294
Las Vegas, 315
Laughlin, Harry, 296-7
Law, Oliver, 301-2
Le Blanc, Antoine-August, *bkz.* Germain, Sophie, 214
Leão, Sebastião, 277
Leclerc, General, 197
Lei Feng, 332
Lei Zu, 33-4
Lenin, V.I., 282, 285, 343, 345
Leningrad, 316
Leon, X., 152
Leonardo, 113-4
Leopold, Belçika kralı, 245, 261
Leopold, III., 261
Leopolda, Arşidüşes, 180
Lepida, 70
Lesbos, 62
Lesseps, Ferdinand de, 278
Li Yu Çen, 36
Liberya, 213
Libya, 269
Lima, 216
Lincoln, Abraham, 185, 235, 301
Linng, Louis, 239
Lira, Manoel, 181
Lisboa, Antonio Francisco, 178
Lisistrata, 57-8
Lisle, Rouget de, 191
Liverpool, 178, 231, 321
Lizbon, 176-180
Lloyd's, 178
Locke, John, 166
Lombardia, 92
Lombroso, Cesare, 277
Londra, 60, 100, 161-2, 165, 176, 185, 198,201,218-221,228, 234, 246-9, 259,329
López, Dominica, 79
López, Tomás, 144
López, Vicente, 203
López de Santa Anna, Antonio, 211
Loti, Pierre, 243
Louis, XIII., 100
Louis, XIV. (Güneş Kral), 191
L'Ouverture, Toussaint, 197, 206
Louvre, 141

Lu Shi, 34, 35
Lucania, 66
Lucia, Azize, 115
Lugones, Leopoldo, 348-9
Luis, Aziz, 99
Lumumba, Patricio, 234-6
Luna, 18
Luxembourg, Rosa, 285
Lytton, Lord, 231

Maarat, 90
MacCarthy, Joseph, 325
Machado, Antonio, 303
Madrid, 125, 166, 217, 298, 301-2, 304
Magdalena, Nehir, 122
Magdeburg'lu Mechtild, Azize, 93
Mainz, 87, 96
Makedonya, 52
Mali, 169
Manchester, 221, 326
Mançurya, 332
Mandeville, Jean de, 119
Manet, Edouard, 263
Manila, 260
Manu, 16-7
Manzanares Nehri, 203
Manzanillo, 338
Mao, 331-3, 344-5
Maracana, 328
Maradona, Diego Armando, 329
Marakeş, 127
Marat, Jean Paul, 195
Marcius, 65
Marconi,Giglielmo, 269
Marcus Antonius, 68-9
Marcus, Aurelius, 72
Marcus, Brutus, 67
Margarita, 92
Margarita, Azize, 109
Marguerite Marie Alacoque, 93
Mariana, 175, 204
Marie Antoinette, 191
Marks, Karl, 146, 265-6, 281, 331, 344-5
Marlborough, Lord, 249
Marlowe, 130
Marrah, 91
Mars, 67, 269
Martí, Agustín Farabundo, 293
Martí, José, 206, 257-8
Martialis, 71
Martín de Anlería, Pedro, 136
Masacre, 305
Masih, Ikbal, 199
Massachusetts, 140, 253
Matisse, Henry, 289-90
Mau mau, 335
Maui, 22
Máximo, 218-9
Mayakovski, V., 283
Mayer, Louis B., 253
Mayıs Meydanı Anneleri, 348
McKinley, William, 258
Mecdelli Meryem, 79
Medine, 287
Meer, Jan van der, 157
Mehmet, Sultan, 110-1
Mehta, Suketu, 368
Mekke, 287, 323
Meksika, 40, 49, 74, 138-9, 177, 183, 193, 209, 211-2, 252, 258, 278-9, 341, 344, 348, 369
Melgarejo, Mariano, 210-1
Melilla, 299, 344
Mellon, Andrew, 291
Memphis, 327
Mendoza, 205
Mengele, Josef, 252, 310
Merkür, 46
Mernissi, Fatma, 289
Meryem Ana, 25, 60, 170, 175
Meyerhold, V., 283
Mısır, 20, 23-8, 39, 40, 44, 47, 52, 69, 75, 90, 126, 278
Michel, Louise, 242
Michelangelo (Mikelanj), 114
Midas, 251
Miguel, Aziz, 155
Miken, 56-7
Milano, 108, 150-1, 318
Miles, Nelson, 360
Milet, 47
Millán-Astray, José, 299
Milletler Cemiyeti, 270
Mississippi, 173
Misyoner Tıp Topluluğu, 228
Mitra, 41
Mixquic, 138
Mobutu Sese, 334-5
Modigliani, A., 276
Moğolistan, 101
Mola, Emilio, 299
Molière, 148-9
Mollison, Theodor, 252
Monroe, James, 213

Monrovia, 213
Montagu, Mary, 150
Montaigne, Michel de, 114
Monteverdi, Claudio, 114
Montevideo, 134, 208, 257, 262
Montgomery, 326
Moore, H., 276
Mora, Antonio, 300
Moraes, Prudente de, 261
Morales, Evo, 209
Morazán, Francisco de, 206, 212
More, Thomas, 100, 158-9
Morelos, José María, 206
Morris, Guvernör, 184
Moskova, 282, 284, 317
Moynier, Gustave, 249
Mozambik, 336
Mozart, W. A., 188-9
Muhammed, 38, 83-6, 89, 91, 98, 123, 129
Munin, 29
Murphy, Catherine, 338
Musa, 88, 114, 126-7
Mussolini, Benito, 306, 310, 314, 318
Müeyyeddin el-Urdi, 118
Münih, 271
Mwadingusha, 335
Mysore, Mihrace, 233

Nagazaki, 315-6
Naki, Hamilton, 342-3
Nallamada, 351
Namibya, 250-1
Nanny, 172
Nariño, Antonio, 206
Nascimento, João do, 181
Nascimento, Sandro do, 353
Nasır, Cemal Abdül, 278
Nasreddin el-Tusi, 118
Nast, Thomas, 80
NBC, 320
Nemea, 46
Nemrut, 19
Neptün, 183
Neron, 70-1
Nestle, 358
Nevada, 211
New Jersey, 316
New Mexico, 211, 315
New Orleans, 272
New York, 80, 85, 175, 183-7, 237, 269, 291, 301, 315, 347
Nicholas, V., 168
Niemeyer, Oscar, 146
Nightingale, Florence, 233
Nijinsky, Vaclav, 272
Nikaragua, 213, 313-5, 356
Nil, 23-6, 28, 69, 250, 328
Nixon, Richard, 134
Normandiya, 317, 353
Nostradamus, 98
Novarais Dağları, 92
Nu Gua, 42
Nuh, 49-50, 123, 163
Núñez de Balboa, Vasco, 122, 137
Nushu, 37
Nübye, 26

Oaxaca, 78, 281, 363
Octavia, 70
Odin, 29
Odysseus, 54-5
Ohio, 237
Okyanusya, 141
Olid, Cristóbal de, 122
Olimpia, 59
Omdurman, 249-50
Onfale, 45-6
Oppenheimer, Robert, 315
Orellana, Francisco de, 43-4
Orestes, 43, 57
Orfeo, 48
Orinoco, 210, 371
Orion, 55
Orissa, 233, 321
Orta Amerika, 139, 212-3
Ortiz, Fernando, 257
Osiris, 20, 25
Osorio, Sila, 338
Ostia, 68
Oturan Boğa, 253-4
Ouro Preto, 175-181
Oviedo, Jorge, 338
Owens, Jesse, 306
Öklid, 82, 126

Pachacamac, 15
Pacheco, Duarte, 170
Padova, 106
Paine, Thomas, 186, 252
Paiwas, 356
Pakistan, 199
Palenque, 173
Palma de Mallorca, 303
Palma Soriano, 338-9

Palmares, 172
Palos Limanı, 121-2
Panama, 136, 258, 278, 294
Pandora, 40, 44-5
Pangaeum Dağı, 48
Paolo, IV., 151
Para eyaleti, 369
Paraguay, 192, 225-7
Pardo Bazán, Emilia, 217
Paredes, José de, 293
Paris, 54, 194, 204, 241, 262-3, 274, 288-9, 334
Parks, Rosa, 326
Parris, Samuel, 155
Parsons, Albert, 239
Partenon, 60, 229
Pasifik, 210, 254, 312
Paskalya Adası, 142
Pasquino, 151-2
Patagonya, 255
Patuxet, 163
Pavletich, José Esteban, 293
Pavlov, İvan, 265
Pedralbes Manastırı, 154
Pedro I. 179
Pedro, IV., 180
Pekin, 101, 104, 229, 244, 332
Pele, 327
Peloponez, 57
Pemberton, Doktor, 266
Peña, Luis de la, 127
Péralte, Charlemagne, 294
Peranchito, Perancho (nehir), 358
Pérez Isla, Carlos, 337
Perikles, 61
Perigord, 95
Perrault, 100
Pers ülkesi, 41, 52, 86, 91, 94, 101
Peru, 15, 39, 74, 138, 181, 192, 210, 216, 218, 305
Pessoa, Fernando, 290
Picasso, Pablo, 276, 287, 300-1
Pigafetta, Antonio, 119
Pineda, Mariana, 204
Pinochet, A., 294, 346
Pío, V., 78, 152
Piribuey, 227
Pisagor, 118
Pixinguinha, 274
Pizarro, Francisco, 121. 136. 138
Plata Nehri, 226, 273
Platon, 125
Pleiades, 55
Plinius, Yaşlı, 42, 69
Plutarkhos, 62
Plymouth, 163
Pol Pot, 344
Polinezya, 22, 120
Polo, Marco, 101-2, 130, 145
Polonya, 267, 284-5, 308
Ponce, Maria, 347
Poppea, 70-1
Pordenone, Odorico de, 118
Portekiz, 104-5, 130, 162, 167, 176-7, 261, 335
Porto Alegre, 277
Porto Riko, 258-9, 295
Poseidon, 47
Postumius, 64
Potosi, 135, 144, 176
Pound, Ezra, 314
Powell, Colin, 301
Priamos, 55
Princeton, 84, 315
Prisciliano, 81
Prometeus, 44
Prusya, 191, 194, 233
Pu Yi, 331-2
Pullman, 259

Queensberry Markisi, 247
Queipo de Llano, Gonzalo, 299
Quetzalcóatl, 15
Quito, 206

Raleigh, Walter, 135, 160
Rao, 140
Ravenna, 82
Reichstag, 313, 318
Reinhardt, Django, 273
Rembrandt, 156-7
Renoir, 157
Reynière, Grimod de la, 202
Rhodes, Cecil, 250-1
Rhodesia (Rodezya), 250
Richard, III., 161-2
Richthofen, Wolfram von, 301
Rio de Janeiro, 174-5, 179, 274, 327, 352, 370
Rita, Azize, 108
Rivera, Fructuoso, 256
Robeson, Paul, 343
Robespierre, Maximilien, 195
Robinson, Jackie, 306
Roca, General, 254-55
Rocinante, 146

Rockefeller Foundation, 311
Rodin, Auguste, 264
Rodríguez, Simón, 206
Roland, Manon, 193
Romero, Vicente, 183
Roosevelt, T., 258, 278, 312-3
Rosario, Arthur Bispo do, 300, 370
Rosenthal, Joe, 312
Rothschild, Nathan, 201
Rotterdamlı Erasmus, 159, 263
Rouen, 109
Rousseau, J. J., 169, 187
Rufo Crispino, 71
Ruggiero, Trótula, 89
Russell, Lord, 219

Sade, Marquis de, 363
Sait Paşa, 277
Saint Just, Louis, 195
Salaheddin, 88
Sally, 184
Salmidesos, 48
Salomon, 51
Salsipuedes, 256
Salta, 205
Saltrelli, Jacopo, 113
Salvador de Bahia, 179-80
San Martín, José de, 205
Sánchez Mora, Rosario, 300
Sancho Panza, 146
Sandino, Augusto César, 292
Sankara, Thomas, 335-6
Santa Cruz, Andrés de, 205
Santa Marta Xolotepec, 79
Sarmiento, Domingo Faustino, 207-8, 226, 255
Sarno, Richard, 313
Savonarola, Girolamo, 112
Sawyer, Tom, 258
Schiller, F. von, 200
Scianna, Ferdinando, 343
Selden, John, 162
Servet, Miguel, 117
Sesostris, III., 26
Sforza, Francesco, 108
Shakespeare, W., 130, 161-2, 362
Shikibu, Murasaki, 276
Shônagon, Sei, 276
Silva, Antonio José da, 177
Siracusa, 115
Sirius, 55
Sisa, Bartolina, 182
Sixto Jiménez, 337
Sklodowska, Marie, 267
Sloan, Alfred, 267
Smith, Tommie, 341
Soares, Bernardo, 290
Sokrates, 58, 62, 134, 159
Somé, Soboufu, 13
Somoza, Anastasio, 293-4
Sonnenfels, Joseph von, 188
Sopeña Monsalve, Andrés, 321
Sparta, 57-8
Spartaküs, 65-6, 181
Spencer, Herbert, 245
Spies, Auguste, 239
Sprenger, J., 131
Stanley, Doktor, 266
Stoffels, Hendrickje, 156
Strabon, 24
Sucre, Antonio José de, 205
Suharto, General, 345-6
Sundblom, Habdon, 80
Sutter, John, 237
Swift, Jonathan, 163-4, 219

Şah Cihan, 222
Şarlmayn, 200
Şehrazat, 85-6
Şhafik, Doria, 323

Taft, William, 258
Takeru, Yamato, 29
Tass, 313
Tassili, 11
18-Tavşan, 142
Teb, 24
Tenochtitlán, 137-8
Teresa, Azize, 131, 153-4
Termofil, 193
Tesla, Nikolay, 269
Thales, 47. 58
Thames, 158, 221
Thamus, 24
Theodora, 82, 110
Thot, 24
Thyssen, Fritz, 311
Tiestes, 56
Tifis, 120
Timor, 345
Tiradentes, 180, 205
Torre, Tomás de la, Keşiş, 143
Torrijos, Omar, 278
Totonicapán, 143
Trevelyan, Charles, 219
Tristán, Flora, 99

Tropicana, 337
Troçki, Lev, 283-5
Trotta, Lothar von,
Trujillo, Rafael Leónidas,
Truman, Harry, 315
Tubman, Harriet, 173
Tula, 15
Túpac Amaru, 181-2
Túpac Catari, 182
Turing, Alan, 325
Twain, Mark, 258, 269

Ucello, Paolo, 108
Urbano, VIII., 111
Urraca, 82-3
Ussher, James, 362

Vahit, Abdurrahman, 345
Valadon, Suzanne, 263
Valensiya, 105, 209-10
Van Gogh, V., 264
Varela, Obdulio, 327
Varennes, 190
Varta, 311
Vera Cruz, Rosa María Egipcíaca da, 175
Verceil, 92
Verdun, 276
Vergilius, 67
Vermeer, *bkz.* Meer, Jan van der, 157
Versalles, 188
Vespucci, Amerigo, 122
Vezüv, 65, 235
Victoria, Kraliçe, 211, 218, 226, 228-9, 231-2, 244-5-6, 248
Videla, General, 254
Villa, Pancho, 279-80
Villaflor, Azucena, 347
Villarejo de Salvanés, 300
Vivaldi, Antonio, 314
Vivaldo, Banker, 125
Volkswagen, 311
Voltaire, 169, 186-7
Volterra, Daniele da, 114

Walker, William, 212-3
Warner, H. M., 252
Warren, Samuel, 228
Washington, George, 17, 177, 182, 185, 258
Waterloo, 201, 339
Watson, Doktor, 247
Watson, James, 51
Watt, James, 177
Wayne, John, 252
Wellesley, Arthur, 201
Wellington Dükü, *bkz.* Wellesley, 201
Welser, Banker, 125
Wembley, 329
Wender, Peter, 201
Westinghouse, 312
Wheeler, John H., 212
Whitman, Walt, 238
Wier, Johann, 129
Wilde, Oscar, 246-7
Wilhelm, İmparator, 192
Wilson, Woodrow, 275
Winslow, Bayan, 266
Winthrop, John, 140
Wounded Knee, 259
Wyoming, 211

Yaa Asantewaa, 246
Yakov, 283
Yalta, 312
Yang Huanyi, 37
Yeşaya, 162
Yi, 32-3, 331-2
York Dükü, 188
Yourcenar, Marguerite, 276
Yu, 32
Yukichi, Fukuzama, 224
Yusuf, Aziz, 69, 78
Yutian, 34-5

Zacatecas, 176
Zanzibar, 130, 235
Zapata, Emiliano, 279-80
Zeus, 43-6, 48
Zheng, Amiral, 104-5
Zinacatan, 143
Zinoviev, Grigori, 283
Zola, Emile, 241
Zukor, Adolph, 252
Zyklon B, 309

"Ben hatırlama takıntısı olan bir insanım," diyor Eduardo Galeano, tarihçi olarak anılmasına itiraz ederek. "Her şeyden çok da Amerika'nın, unutkanlıktan mustarip Latin Amerika'nın geçmişini hatırlama takıntım var."

Ancak bu kez dünyanın bütün coğrafyalarını dolaşarak, fiziki olduğu kadar zihinlerdeki sınırların da ötesine geçerek, unutulmuş ya da öğretilmemiş bambaşka bir tarihi hatırlatıyor Galeano. Her şeyin özüne inmeye çalışan minimalist ve nüktedan diliyle, eski çağlardan günümüze tarihi, edebi, politik anekdotlarla ve başka bir bakış açısıyla "Neredeyse Evrensel Bir Tarih."

Alternatif tarih yazımının en güzel örneklerinden biri olan *Aynalar*, insanlık tarihinin acı ancak umut dolu bütün ayrıntılarında soluk aldırarak, dünyaya bakışınızı değiştirmeyi vaat ediyor ve Eduardo Galeano bir kez daha "dünyanın vicdanı" olmaya devam ediyor.

ISBN: 978-975-570-437-1
9 789755 704371

25 TL

www.selyayincilik.com
www.twitter.com/selyayincilik
www.facebook.com/SelYayincilik